

UNIVERZITA KARLOVA PRAHA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ETNOLOGIE

MARIE TŮMOVÁ

Magisterské kombinované jednooborové studium 2003 – 2006

Anna Regina Husová

(1857 – 1945)

DIPLOMOVÁ PRÁCE, PRAHA 2006

Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Irena Štěpánová, CSc.
Datum obhajoby 25. 9. 2006
Výsledek obhajoby

Prohlašuji,

že jsem tuto diplomovou práci vypracovala zcela samostatně a uvádím v ní veškeré prameny a literaturu, které jsem k jejímu napsání použila.

Ve Slaníku dne 30. června 2006

.....

Marie Tůmová

OBSAH

1. ÚVOD.....	4
2. TEZE, STRUKTURA A ROZVRŽENÍ TÉMAT.....	11
3. ANNA REGINA HUSOVÁ (1857 – 1945).....	13
3.1. RODNÝ KRAJ.....	13
3.2. DĚTSTVÍ (1857 – 1872)	20
3.3. LÉTA ŠKOLNÍ (1872 – 1879)	25
3.4. LÉTA UČITELSKÁ (1879 – 1914).....	33
3.5. VÁLKA A REPUBLIKA (1914 – 1939).....	42
3.6. NA SKLONKU ŽIVOTA (1939 – 1945).....	49
4. DÍLO REGIONÁLNÍ NÁRODOPISNÉ PRACOVNICE?.....	52
4.1. ZÁPISKY Z CEST	52
4.2. LIDOVÝ ODĚV	92
4.3. LIDOVÁ PÍSEŇ.....	109
5. ZÁVĚR.....	115
6. PŘÍLOHY	118
6.1. SPOLKOVÁ ČINNOST	118
6.2. ODKUD VÍTR VANE (BLÍZCÍ PŘÁTELÉ)	130
6.3. LITERÁRNÍ AMBICE	140
6.4. RŮZNÉ	152
6.5. OBRAZOVÝ MATERIÁL	153
6.6. RESUMÉ V ANGLICKÉM JAZYCE	173
ELEKTRONICKÁ VERZE DIPLOMOVÉ PRÁCE	zadní předsádka
7. PRAMENY A LITERATURA.....	174
7.1. VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE ANNY REGINY HUSOVÉ.....	174
7.2. PRAMENY	175
7.3. LITERATURA	177

1. ÚVOD

Předkládaná diplomová práce se opírá o souhrn vědomostí, nabytých v průběhu několikaletého univerzitního studia, spolu se zkušenostmi z praxe. Výběr tématu podléhal jistým omezením, která vyplývají z kombinované formy studia, osobních schopností a svoji roli zde sehrály i socio-ekonomické faktory. Přesto jsem se snažila vybrat především téma dosud nezpracované, zajímavé, dostupné, užitečné a takové, které by umožňovalo propojení metodologických přístupů a využití nabytých vědomostí. Rozhodla jsem se zpracovat život a dílo Anny Reginy Husové (1857 – 1945), zajímavé ženy, která je na Písecku považována za národopisnou pracovníci. Pro výzkum jsem zvolila postup, který v sobě kombinoval prvky indukce a dedukce ¹.

Mé první setkání s paní Husovou a její tvorbou proběhlo teprve před dvěma lety v Prácheňském muzeu v Písku ², když jsem shromažďovala podklady o místním lidovém oděvu. Začala jsem se o ni blíže zajímat. Shromáždila jsem existující podklady a dokumenty, uspořádala je a později, v rámci diplomové práce, jsem je samostatně prozkoumala. Výsledky, ke kterým jsem zatím dospěla, se poněkud odlišují od mých původních předpokladů, jak uvádím v následující části. Mým výstupem se stala monografická práce (osobní případová studie) ³, při jejímž psaní jsem samozřejmě vycházela z kontextu historického i kulturního. Charakter je tedy biografický a historicko-teoretický.

Záležitostí teoretickou se stala především přípravná fáze výzkumu ⁴, při níž jsem také zvolila níže uvedené pracovní postupy: metody, procedury a techniky (Tomandl 2003 – 2004). Hlavní část mého badatelského snažení představovala realizační fáze výzkumu, uskutečněná na základě zprostředkovaného kontaktu (tj. za pomoci pramenů a literatury) s výzkumným objektem. K fixaci získaných informací jsem použila standardní technické prostředky ⁵. Interpretační fázi

¹ Induktivní postup jsem uplatnila tam, kde byla výchozí informační báze chudší (tj. v realizační fázi výzkumu při shromažďování, klasifikaci a vyhodnocování informací). Při deduktivním postupu jsem provedla analýzu, rozbor stávajících poznatků a kulturní fenomény jsem zkoumala v jejich jedinečnosti i ve vzájemných relacích tak, abych odhalila nové vztahy a souvislosti (Tomandl 2003 – 2004: 1).

² Prácheňské muzeum v Písku, Velké náměstí 114, 397 01 Písek, tel.: 382 201 111 (ústředna), fax: 382 211 114, <http://www.prachenskemuzeum.cz>

³ Jde o podrobný výzkum jedné osoby, přičemž pozornost je zaměřena na její minulost, kontextové faktory a postoje, kdy jsou zkoumány možné příčiny, procesy apod. (Tomandl 2003 – 2004: 17)

⁴ Seznámila jsem se s informačním potenciálem zvoleného tématu a své stávající znalosti obohatila o studium literatury a pramenů (Tomandl 2003 – 2004: 2).

⁵ Záznamové bloky, psací a kreslicí potřeby, zařízení pro zpracování dat (PC), zařízení snímání (fotoaparát OLYMPUS μ -mini digital 4.0) a záznamové (diktafon OLYMPUS VN-240PC).

výzkumu je závěr této diplomové práce, kde se pokouším o vyhodnocení získaných informací.

Předkládaný etnologický výzkum v sobě kombinuje několik druhů výzkumu rozlišených podle základní funkce, cíle, komplexnosti a zaměření (Tomandl 2003 – 2004: 10). V tomto případě se jedná o výzkum základní (zahrnuje část deskriptivní a explikativní), jehož výstupem by byla materiálová studie. Již z názvu diplomové práce je zřejmé, že sleduji výzkumný objekt v kulturně-historickém kontextu a snažím se podat jeho komplexní (celkovou) charakteristiku. Na základě tématické šíře a přes snahu o komplexní vystižení studovaného tématu bylo nutné postupovat co nejvíce analyticky i za cenu jisté redukce (Tomandl 2003 – 2004: 11). Své studium jsem tedy zaměřila na intenzivní výzkum, jehož výsledky mohou sloužit jako výchozí báze pro komparativní práci.

Vzhledem k časovému vymezení, které představuje rozmezí let 1857 – 1945, je zřejmé, že se věnuji tematice starší a opírám se o archivní pramennou základnu. Nebylo možné opřít se o předcházející výzkumy osobnosti a díla paní Husové, protože neexistují a práce se stala obtížnější, zároveň však zajímavější také tím, že si některé její názory odporují. Výhodu spatřuji v tom, že všechny dostupné materiály (prameny a literatura) byly psané v českém jazyce a jejich zhruba 2/3 byly soustředěny ve Státním okresním archivu a Prácheňském muzeu v Písku ⁶. Zbylou asi 1/3 tvořily materiály ze Státního okresního archivu v Táboře ⁷, nepočítám-li nutnou bibliografii.

Při zhodnocení pramenné základny a dostupné literatury jsem postupovala od jasné definice toho, co se bude považovat za dokument, přes kritiku pramenů po interpretaci dokumentů ve smyslu výše uvedené hypotézy (Tomandl 2003 – 2004: 31). Vzhledem k tomu, že tato diplomová práce je založena na analýze dokumentů biografické povahy, snažila jsem se o rekonstrukci a interpretaci průběhu života a tvorby Anny Reginy Husové z hlediska etnologicko-sociologicko-psychologického.

Interpretativní přístup ke shromážděnému materiálu pro mne znamená, že subjektivně interpretuji pramennou základnu a dostupnou literaturu. Primárním pramenem je pro mne v tomto případě pozůstalost paní Husové v SOkA Písek a její výběrová bibliografie, sekundárními prameny je odborná literatura vztahující se

⁶ Státní okresní archiv Písek (SOkA Písek), Nádražní 2149, 397 01 Písek, tel.: 382 210 342, fax: 382 210 342, <http://www.ceskearchivy.cz/soka-pi>

⁷ Státní okresní archiv Tábor (SOkA Tábor), Na Parkánech 1623, 390 01 Tábor, tel.: 381 765 101, fax: 381 765 112, <http://www.ceskearchivy.cz/soka-ta>

k tématu diplomové práce. Ostatní archivní fondy (tj. Fond Emilie Fryšové, Fond Měšťanské školy dívčí v Písku apod.) byly použity pro doplnění informační základny a k potvrzení některých údajů uvedených v primárních a sekundárních pramenech.

Po pracném shromáždění materiálu jsem došla k závěru, že je velmi obsáhlý a je tedy nutné postupovat ve vlastním textu výběrově. Z toho důvodu odkazuji ve věci literární tvorby paní Husové na diplomovou práci **Marcely Plavcové: Regionální pohádky (Prácheňsko)**, kterou její autorka obhájila na katedře KČJ, Pedagogické fakulty ZČU v Plzni v roce 1995. Je dosud jediným zjištěným monografickým a odborným pramenem, který je sice vymezen svým názvem, ale jeho přesah spadá i do oblasti povídek a pověstí od A. R. Husové. Seznam literatury této diplomové práce přináší vcelku slušný přehled také o tvorbě paní Husové. Podrobnější fakta o folkloru (zde pohádkách a pověstech) nebo samotné technice sběru lidové slovesné tvorby bohužel chybí.

Pozůstalost Anny Reginy Husové, o kterou pečuje Státní okresní archiv v Písku je poměrně obsáhlá. Zahrnuje např. zápisky z cest, básně, koncepty článků (literárních, národopisných, pedagogických, příležitostných, vzpomínkových aj.), korespondenci (došlou, odeslanou, rodinnou apod.), písně, pohádky, povídky, pověsti, přednášky (školní, spolkové apod.) a mnoho dalších pramenů. Jejich autorka byla velmi pečlivá a celý svůj život zachovávala pořádek v osobních i ostatních písemnostech. To sice pomohlo při uspořádání pozůstalosti a napsání inventáře ⁸ na konci roku 1961 paní M. Korejsové, pracovníci Okresního archivu v Písku, ale lze předpokládat určitou cenzuru, kterou autorka zřejmě použila.

Život a dílo paní Husové nebylo dosud zpracováno a tím spíše bylo nutné shromáždit rozličná fakta. Tento biografický výzkum se v zásadě opíral o **fond Anny Reginy Husové**, který je uložen ve Státním okresním archivu v Písku (SOkA Písek). Tvoří jej 5 kartonů následujícího obsahu: (1. Karton) *Osobní doklady rodinných příslušníků, Osobní doklady A. R. Husové (1857 – 1942), Korespondence rodinná přijatá – rodiče, bratr, neteře Anna a Marie (1857 – 1929), Korespondence rodinná odeslaná – rodiče, bratr Josef (1875 – 1897), Korespondence vzájemná jiných členů rodiny (1830 – 1898), Korespondence osobní přijatá (1918 – 1921), Korespondence osobní odeslaná Tereze Sedláčkové (1907 – 1938),*

⁸ Inventář Anny Reginy Husové č. JAF 1318, 1114 ze dne 13. 1. 1962 (SOkA Písek)

(2. Karton) *Rukopisy: cestovní zápisníky (1896 – 1933)*, (3. Karton) *Rukopisy: básně (1879 – 1889)*, *Rukopisy: pohádky (bez data)*, *Rukopisy: povídky (bez data)*, *Rukopisy: cestopisy (1900 – 1937)*, *Rukopisy: články pedagogické, literární, národopisné, příležitostné, vzpomínkové a jiné (bez data)*, (4. Karton) *Rukopisy: školní přednášky (bez data)*, *Rukopisy: přednášky ve spolku Světlá (bez data)*, *Rukopisy: přednášky ostatní (bez data)*, *Rukopisy: sebrané lidové písně (bez data)*, *Rukopisy: neurčené zlomky rukopisů (bez data)*, (5. Karton) *Literární práce tištěné – výstřižky z časopisů, tisky (1889 – 1935)*, *Fotografie (bez data)*, *Diplomy, blahopřejné listy (1921 – 1939)*, *Úmrtní oznámení, vzpomínkový večer (1945 – 1946)*, *Jiné: proslovy nad hrobem, kondolence, soupis literárních prací, opisy jiných básní.*

Pozůstalost obsahuje zajímavý materiál, který byl shromažďován již za života autorky. Je samozřejmě neúplný, problémem je dále selekce, neboť autorka sama prováděla cenzuru budoucí pozůstalosti (zřejmě vybírala pouze „vhodné a neškodné památky na sebe samu“) a mnohdy chybí také časové vymezení. Vše je psáno v ruce (obyčejnou tužkou a perem) nebo strojově. Součástí samozřejmě nejsou časopisy ani knihy. Nejméně informací lze zjistit o mládí a dospívání paní Husové, naopak nejvíce o jejích cestovatelských aktivitách. Důvěryhodnost jejího vyprávění o vlastním životě není téměř ověřitelná, naopak tvorbu, vztahující se k písňovým sběrům či lidovému oděvu, lze porovnávat se soudobými autory.

V této diplomové práci jsem k sestavení kapitoly nazvané Rodný kraj použila literatury, na kterou v textu odkazuji. Kapitola Dětství (1857 – 1872) byla napsána na základě vybraných informací z pozůstalosti, tj. *Osobní doklady rodinných příslušníků*, *Osobní doklady A. R. Husové (1857 – 1942)*, *Korespondence rodinná přijatá – rodiče, bratr, neteře Anna a Marie (1857 – 1929)*. Pro začlenění paní Husové do dobového kontextu jsem použila opět literaturu, ze které v kapitole cituji. Léta učitelská (1879 – 1914) stojí opět na základě korespondence, tj. *Korespondence rodinná odeslaná – rodiče, bratr Josef (1875 – 1897)*, *Korespondence vzájemná jiných členů rodiny (1830 – 1898)*.

Podobně také kapitoly Válka a republika (1914 – 1939) a Na sklonku života (1939 – 1945), které se opírají o dochované: *Korespondence osobní přijatá (1918 – 1921)*, *Korespondence osobní odeslaná Tereze Sedláčkové (1907 – 1938)*, čímž byly vyčerpány informace z 1. kartonu. Dále přicházely v úvahu *Diplomy, blahopřejné listy (1921 – 1939)*, *Úmrtní oznámení, vzpomínkový večer (1945 – 1946)*, vše z 5. kartonu. Použitá literatura dopovídá citacím uvedených v textu. Pro

Zápisky z cest jsem využila informace z 2. kartonu, který obsahuje *Rukopisy: cestovní zápisníky (1896 – 1933)*, 3. kartonu, tj. *Rukopisy: cestopisy (1900 – 1937)*.

Pro Lidový oděv přicházely v úvahu články národopisné ze 3. kartonu, ze 4. kartonu *Rukopisy: přednášky ve spolku Světlá (bez data)*, *Rukopisy: přednášky ostatní (bez data)* a z posledního kartonu *Literární práce tištěné – výstřižky z časopisů, tisky (1889 – 1935)*. Pro poslední kapitolu 2. části diplomové práce jsem použila sporé údaje ze 4. kartonu: *Rukopisy: sebrané lidové písně (bez data)*, *Rukopisy: neurčené zlomky rukopisů (bez data)*. Vše jsem reflektovala v pohledu odborné literatury, ze které cituji. Tímto jsem také vyčerpala rozsah své diplomové práce a vše ostatní, třebaže značně zredukované, jsem umístila do příloh.

Ze zbývajících materiálů byla sestavena příloha Literární ambice, v níž uvádím některé citace z 3. kartonu, tj. *Rukopisy: básně (1879 – 1889)*, *Rukopisy: pohádky (bez data)*, *Rukopisy: povídky (bez data)*, ze stejného kartonu pak dále v příloze Různé představuji některé *Rukopisy: články pedagogické, literární, příležitostné, vzpomínkové a jiné (bez data)*. Z 5. kartonu jsem do této přílohy zařadila také *Jiné: proslovy nad hrobem, kondolence*. Příloha Obrazový materiál čerpá v některých případech z 5. kartonu a jeho omezeného množství nedatovaných fotografií. Zbýající přílohy, tj. Spolková činnost a Odkud vítr vane (blízcí přátelé) byly sestaveny na základě samostatných fondů a dostupné literatury.

Fond Měšťanské školy dívčí v Písku, který je uložen ve Státním okresním archivu v Písku, obohatil kapitolu DP nazvanou Léta učitelská (1879 – 1914). Byl mi zapůjčen s laskavým svolením ředitelství SOkA v Písku, neboť je dosud nezpracovaný a tudíž veřejnosti nepřístupný. Tvoří jej zatím v podstatě 1 karta následujícího obsahu: *Spisový materiál školy (1859 – 1871)*, *Tištěné školní zprávy a oznámení (1862 – 1881)*, *Sešity na kreslení, školní učebnice (1862 – 1874)*, *Ukázky vysvědčení (1872 – 1876)*. Informace z něj vytěžené posloužily nejen k obohacení, ale především ke kontrole údajů uváděných paní Husovou, které byly shledány ve všech případech jako pravdivé.

Fond Emilie Fryšové, který je uložen ve Státním okresním archivu v Táboře je tvořen pouze 1 kartonem, který obsahuje 10 inventárních jednotek. Jeho časový rozsah je 1913 – 1918 (1924) při následujícím obsahu: *Korespondence odeslaná*

Müllerové (3. 5. 1914); Korespondence odeslaná Prunnerové, ředitelka průmyslové školy dívčí Tábor (1913 – 1918); Korespondence vlastní odeslaná neurčitá Velectěná paní (1913 – 1918); Korespondence odeslaná neurčitá, Korespondence cizí M. Čumpelíková, Soběslav, neurčitá velectěná paní, součástí životopis E. Fryšové sepsaný M. Čumpelíkovou; M. Prunerová (úmrtí oznámení E. Fryšové – 1920); Jihočeská Blata, Praha 1913; Ilustrační materiál; podobizna E. Fryšové, reprodukce fotografie; Různé: Časopis učitelek, roč. 27, č. 9, 10, 24. 2. 1920 (o úmrtí E. Fryšové) – s. 143 – 145, Časopis Nová škola, roč. 3, č. 44, 1924 (s čl. o E. Fryšové). Také tento fond posloužil k obohacení informační základny této diplomové práce, přičemž některé údaje byly využity pro srovnání v kapitole o lidovém oděvu a v přílohách o spolkové činnosti a blízkých přátelích.

Příloha pojmenovaná jako Spolková činnost byla sestavena na základě pětice fondů, uložených v SOkA Písek, tj. (1) Spolek paní a dívek píseckých „Světla“ (1900 – 1948), (2) Ústřední jednota učitelek píseckých, odbor v Písku (1911 – 1943), (3) Spolek ku podporování chudé školní mládeže v Písku (1881 – 1936), (4) Prácheň, odbor krajského spolku pro Písek a okolí (1910 – 1920), (5) Okresní učitelská jednota Budeč písecká (1870 – 1942). Na základě získaných informací bylo možné provést přibližnou rekonstrukci spolkové činnosti paní Husové. Je pravděpodobné, že se její jméno vyskytovalo v některém z dalších spolků, kterých v Písku působily desítky, ale dosud se mi to nepodařilo prokázat.

V předkládaném kvalitativním výzkumu⁹ jsem se snažila o porozumění a vysvětlení zkoumaných jevů při dodržení zásad otevřenosti, procesualnosti, reflexivity, zaměření na případ, již zmiňované historicitě a kontextuálnosti (Tomandl 2003 – 2004:13 – 20). Pokouším se zde o tzv. holistický přístup přesto, že si uvědomuji nemožnost stoprocentního vyčerpání tématu, neboť *žádný systém poznatků nelze v zásadě považovat za uzavřený* (Tomandl 2003 – 2004: 1). Předkládaná práce nabízí dosud nepublikované texty a údaje, jako autorka se snažím o jejich zařazení do nových souvislostí. Doufám, že přínosem bude také dosud nezpracovaná výběrová bibliografie A. R. Husové. Přiznávám, že osobnost paní Husové mě zaujala a po napsání diplomové práce se nemohu vzdát jistých

⁹ Mezi základní charakteristiky kvalitativního typu výzkumu patří např: těsný vztah výzkumníka k subjektu, vznik teorie v průběhu výzkumu, slabě strukturovaná výzkumná strategie, idiografická platnost výsledků (popisující neopakovatelnou skutečnost), bohatá a hlubková povaha dat (Tomandl 2003 – 2004: 15).

sympatií, které k ní chovám. Při psaní jsem však kladla důraz na objektivnost a případné chyby či jednostranné závěry nebyly úmyslné.

Upřímně děkuji všem, kteří mi pomohli cennými radami a připomínkami. Především děkuji vedoucí této diplomové práce, paní **Doc. PhDr. Ireně Štěpánové, CSc.** za pečlivé a průběžné čtení tohoto textu, za všechna doporučení a inspirace. Dále děkuji za podporu historiku a etnografovi, panu PhDr. Jiřímu Práškoví z Prácheňského muzea, díky němuž jsem získala mnoho zajímavého, nejen etnologického materiálu. Děkuji všem pedagogům, kteří mi pomohli odbornými konzultacemi, především PhDr. Janu Pargačovi, CSc., Doc. PhDr. Bohuslavu Šalandovi, CSc., PhDr. Miloši Tomandlovi a také oponentce / oponentovi za zhodnocení předkládané práce. Děkuji pracovníkům archivů a muzeí, díky nimž se mi podařilo shromáždit velké množství informací. Děkuji svým spolužákům za jejich bystré postřehy, svému zaměstnavateli za trpělivost a hlavně děkuji svým rodičům, že ve mne neztratili víru.

2. TEZE, STRUKTURA A ROZVRŽENÍ TÉMAT

Předkládanou diplomovou práci charakterizují výše jako osobní případovou studii. Na základě analýzy vstupních informací si dovoluji formulovat obecný teoretický předpoklad: **Anna Regina Husová byla významná regionální národopisná pracovnice**¹⁰. Smyslem tohoto výzkumu je prověřit (potvrdit nebo vyvrátit) platnost uvedené hypotézy. Tento biografický výzkum se zaměřuje na vnitřní perspektivy osobnosti Anny Reginy Husové, její tvorbu, interakce v sociálním kontextu a její zkušenost v různých rolích během života (Tomandl 2003 – 2004: 31). Smysl a především funkci tohoto výzkumu spatřuji v testování výše uvedené hypotézy, v interpretaci kulturně-historického kontextu či analýze sociálně-psychologických procesů u zvoleného objektu apod.

Tuto diplomovou práci tvoří dva celky, které jsou od sebe ve skutečnosti vlastně neoddělitelné, tedy život a dílo Anny Reginy Husové¹¹. **První část** jsem nazvala Anna Regina Husová (1857 – 1945) a při jejím zpracování jsem postupovala v zásadě chronologicky. Nejprve jsem se pokusila o stručnou charakteristiku rodného kraje ve stejnojmenné části, kde se vyjadřuji obecně ke kulturně-historickému kontextu Prácheňska, Písecka a Chřešřovicka do roku 1945. Následující část nazvaná Dětství je zasazena do časového rámce rozmezí let 1857 – 1872 a přibližuji v ní také rodinné zázemí a nejbližší příbuzné Anny Reginy Husové. Na tuto část plynule navazují Léta školní (1872 – 1879) jejichž závěr, tj. od roku 1875 – 1879, je velmi zajímavý vzhledem ke studiu slečny Husové na c. k. českém ústavu ku vzdělání učitelek v Praze. Praxi a profesní kariéru v Protivíně, Vodňanech a Písku zachycuje část nazvaná Léta učitelská, která záměrně končí v roce 1914. Navazuji na ně Válkou a republikou (1914 – 1939), ale to se již dostávám k samotnému závěru života paní Husové, který skončil 16. 4. 1945, jak uvádím v části pojmenované Na sklonku života.

Druhá část diplomové práce věnovaná dílu regionální národopisné pracovnice je zcela záměrně uvedena v názvu s otazníkem¹². Nejrozsáhlejší část představují vybrané Zápisky z cest, které představují chronologicky seřazený přehled

¹⁰ Např. Mezi *národopisné pracovnice* píseckého muzea patřily: *Emilie Fryšová a Anna Regina Husová* (www.prachenskemuzeum.cz/muzeum/historie.html). Anna Regina Husová *budila (svými přednáškami) pochopení pro původní vzory píseckého kraje a zájem o národopis na regionu vůbec* (www.albrechticenadvltavou.cz/chrestovice/husova.php).

¹¹ Svoji volbu jsem zdůvodňovala v úvodní části této práce a časové vymezení let 1857 – 1945 je dáno životem zkoumané osobnosti. Výběr místa výzkumu byl ovlivněn dobrou dostupností města Písku, lokality, která je od mé rodné vsi Slaníku vzdálena přibližně 15 km.

¹² Vysvětlení tohoto interpunkčního znaménka podám v samotném závěru této diplomové práce.

vykonaných zájezdů do zahraničí od roku 1899 do roku 1938. Zvolená forma seznamu je pro čtenáře poněkud monotónní, ale je zdrojem zajímavých informací, které se snažím prezentovat také v obecnějším hledisku. Následuje etnografická pasáž pojmenovaná Lidový oděv přesto, že články a koncepty zde uvedené byly svojí autorkou omezeny pouze na oblast Prácheňska a Písecka. Vzhledem k doporučenému a omezenému rozsahu diplomové práce jsem byla nucena do druhé části zahrnout již pouze část věnovanou převážně místním lidovým písním, nazvanou Lidová píseň.

Diplomovou práci ukončuje **Závěr**, ve kterém se zamýšlím nad výše uvedenou hypotézou, pravdivostí hodnotou svého kvalitativního výzkumu, jeho důvěryhodností a upotřebitelností. Provádím zde analýzu a vyhodnocení získaných informací v obecné rovině, neboť dílčí závěry jsou přidruženy na konci jednotlivých částí. Na základě důkladného rozboru se snažím o odhalení vztahů mezi jednotlivými fenomény. Získané informace hodnotím a konfrontuji s poznatky prezentovanými v literatuře. Samozřejmě součástí tvoří soupis Pramenů a literatury.

Biografický výzkum doplňují **Přílohy**: část věnovanou výběru ze Spolkové činnosti, do které byla Anna Regina Husová aktivně zapojena, v souvislosti s jejími nejbližšími přáteli, jimž jsem věnovala část Odkud vítr vane (blízcí přátelé). Část nazvanou Literární ambice lze chápat, jako volné rozšíření druhé části této diplomové práce se zaměřením na zajímavé citace z vybraných konceptů, článků a beletrie. V oddíle Různé jsem uvedla některé zajímavé skutečnosti, tabulky apod. Obrazový materiál není obsáhlý, slouží pouze k ilustraci a dokreslení textu. Poslední přílohu představuje Elektronická verze diplomové práce v podobě kompaktního disku CD-R, který je umístěn na zadní předsádce a obsahuje kompletní elektronickou podobu této diplomové práce¹³.

¹³ Součástí diplomové práce není jmenný rejstřík, neboť odkazy na všechny osoby či autory zmíněné v textu nalezne čtenář v bibliografických kapitolách (část 6. a 7.). Chybí také terminologický slovníček – vzhledem k tomu, že všechny neobvyklé výrazy vysvětluji přímo v textu, nepovažuji jej za nezbytně nutný.

3. ANNA REGINA HUSOVÁ (1857 – 1945)

Není vědy nad mravnost, / není zákona nad pravdu, / není síly nad spravedlnost, / není bohatství nad právo, / není života nad lásku (Arnošt Denis 1926). Velikonoční neděle, která tento rok připadla na 16. duben, se pro mne stala významnou nejen proto, že jsem se svojí rodinou oslavovala Boží hod velikonoční, ale také jsem si připomněla 61. výročí úmrtí učitelky a regionální národopisné pracovnice Anny Reginy Husové (Obr. 1.), jejímuž životu a dílu je věnována tato diplomová práce.

3.1. RODNÝ KRAJ

Ty naše krajiho, tak útulná, tak milá! / Jsi stejně krásná vždy – dnes, jak jsi včera byla. / Ó rodná krajino! Ty útěšná tak, milá! / Dej po skončené pouti mně ve svém klíně tiše spočinouti (Herites 1958: 5 – 6). Jak jsem již předeslala na straně 6 této diplomové práce, budu se v části věnované rodnému kraji věnovat v obecné rovině Prácheňsku, městu Písku a obci Chřešřovice. Věřím, že tento stručný nástin kulturně-historického vývoje oblasti, s přesahem do roku 1857 (případně až do roku 1945), bude sloužit čtenáři k seznámení se s místy, kde se Anna Regina Husová narodila, vyrůstala, chodila do školy a později do zaměstnání, až zde došla na konec své životní pouti. V následujícím textu postupuji chronologicky a kompilačně.

*U Horažďovic jest starobylé místo, bývalý **hrad Pracheň**¹⁴, chlum táhlý, na tři strany spadající, na čtvrtou náspem někdy mocným zavřený. Jediný jeho zbytek jest kostelík sv. Klimenta, založený za pradávné doby, kdy kostely témuž svatému často zasvěcovány, ovšem od té doby již přestavovaný, jakož i zříceniny při něm nepocházejí z prvotního hradu, nýbrž z hradu kamenného, ve 14. věku založeného a po století opuštěného. Po něm nazýval se velký kraj (podtrhla M. T.), zabírající západní polovici jižních Čech, **Prachenským** a tak se mluvilo a mluvívá a v úřadech se psalo tak až do r. 1850 nebo 1854 (Sedláček 1926: 1).*

¹⁴ Hradiště Prácheň u Horažďovic je poprvé zmiňováno 1184. Od roku 1315 patřilo Bavorům ze Strakonice, kteří zde vystavěli hrad. Ten se stal později majetkem pánů z Rožmitálu a v polovině 16. stol. byl opuštěn. Prácheňský kraj nezanikl, ale od roku 1751 se jeho centrem stalo město Písek. (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

Kraj byl územně správním střediskem zahrnujícím dnešní města: Březnice, Horažďovice, Mirovice, Netolice, Písek, Strakonice a Sušice (Sedláček 1926), ale *neměl královského města uprostřed (...) obyvatelé téhož kraje tíhli k Písku, když pak od r. 1420 byly tu schůze a krajské sjezdy, stal se Písek krajským městem* (podtrhla M. T.). V roce 1854 bylo rozhodnuto o zrušení Prachenského kraje ¹⁵. Roku 1855 ¹⁶ vznikl nový, Písecký kraj, který neměl dlouhého trvání a zanikl už roku 1862. *V politickém ohledu nahrazovalo jej 5 hejtmanství: Písecké, Prachatické, Sušické, Strakonické a Blatenské. Píseckému hejtmanovi jako místodržitelskému radovi zanechán dohled na ostatní hejtmanství, asi tak, jak to vykonával krajský hejtman* (Sedláček 1926: 5 – 10).

Podobně jako v ostatních koutech světa, také *lid na Prachensku byl ode dávna pracovitý a památky ušlechtilé práce zůstaly v kraji hojné (...). Do té doby (19. stol.) panovala rukodílnost (manufaktura) zejména v řemeslech, ale brzo převládal tak zvaný kapitalismus (...), když nastala práce strojní v továrnách, nemohli někteří řemeslníci (soukeníci, mydláři a j.) s nimi soutěžit a jich řemesla zanikala a zanikala* (podtrhla M. T.). Zase však *kapitalismus byl příčinou ohromných pokrokův, kterých se dodělali v 19. století a které při staré rukodílnosti, kde se pracovalo s malou zálohou, nebyly možné* (Sedláček 1926: 219).

Národní shromáždění dne 29. 2. 1920 opět schválilo, *aby Čechy rozděleny byly na 9 krajů, nesprávně zvaných župami (...)* v jižních Čechách *zřízen byl jediný samostatný kraj česko budějovický* (Haškovec 1921: 42 – 43). S tímto rozhodnutím byli Jihočeši krajně nespokojeni a považovali se za nespravedlivě odstrčené zejména proto, že původní velké části Prácheňské oblasti byly odtrženy a připojeny ke kraji pražskému a plzeňskému.

Opustmě nyní na okamžik 19. století a vraťme se o několik století zpět, k **historii jihočeského města Písku** ¹⁷. Zdejší osídlení je doloženo již z 8. století, kdy na břehu zlatonosné řeky Otavy vznikla osada Na písku, kterou později nahradila trhovářská ves s kostelem sv. Václava (Lexikon 2001: 415). *U sv. Václava byla vesnice Písek, u níž založeno okolo l. 1240 město Nový Písek. Poloha sama o tom svědčí, že tu byl také hrad, ale vlastním zakladatelem byl král Přemysl II.*

¹⁵ L. Domečka uvádí, že již r. 1268 kraj prácheňský jmenuje se krajem píseckým. (Haškovec, P. M. Jihočeská čítanka. Sborník poučných statí o povaze a rázu krajův i životě v jižních Čechách. Díl první. Praha, 1921, s. 41)

¹⁶ Do r. 1855 spadají též počátky „Besedy“, pořádané čas od času městskou honorací (Almanach 1993: 45)

¹⁷ Písek, také Pisek, latinsky Civitas Piseensis (Lexikon 2001: 415)

(podtrhla M. T.). *Tu nejednou býval dvorem (...) vybudoval zděný hrad, dále začal hraditi město a zřizoval ke hradu hospodářství, takže k němu patřily obce Čížová a část Semic, Zátaví a Chřepice, snad i Protivín* (Sedláček 1926: 32 – 106).

Vzniklo (1254) hrazené královské město s mincovnou. Král železný a zlatý si od svého projektu sliboval mimo ochrany také ekonomické výhody, které vyplývaly ze správy relativně bohatých nalezišť otavského zlata. *Purkrabě Písecký byl popravcem, řídil hospodářství a tuším některé městské záležitosti, zejména je to známo o Vodňanech (...). Písek byl za dob králův Karla (IV.) a Václava (IV.) v držení králův* (podtrhla M. T.). *Pod jich správou zvelebovalo se město; obyvatelé živil se dílem vzdělávající role, dílem řemesly (...), těžili také z lesův, tak že sotva kdo z nich kupoval mnoho dříví (...). Písek byl i křižovatkou obchodních cest a bral mýtné ze silnic* (podtrhla M. T., Sedláček 1926: 50 – 106). Jednou z nejdůležitějších obchodních cest byla tzv. Zlatá stezka, která zde překračovala řeku Otavu.

Mezi nejstarší písecké stavby patří nejen výše zmiňovaný královský hrad ¹⁸ a části prstence hradeb (1306), ale také trojlodní kostel Narození Panny Marie (1250), hřbitovní kostel Nejsvětější Trojice (16. stol.) a kostel Povýšení sv. kříže, zaniklý klášter dominikánů a samozřejmě kamenný most (1265)¹⁹. *Do dějin Písku zasáhl významnou měrou král Jan Lucemburský, který učinil město zcela nezávislé na hradu. Od té doby, s výjimkou krátkého období za třicetileté války, nebylo svobodné královské město Písek nikdy zastaveno (...). Posledním panovníkem, který pobýval příležitostně na píseckém hradě, byl Václav IV. (Almanach 1993: 33 – 34). Psala se 90tá léta 14. století a na Písecku sílily vzájemné neshody a spory mezi poddanými, šlechtou a církví. V Čechách se schylovalo k náboženským nepokojům. Počátkem 15. stol. byl Písek jedním z prvních měst, hlásících se k Husovu učení* (Lexikon 2001: 415).

Rok po upálení mistra Jana Husa (1416) došlo k přepadení písecké fary z důvodu svatokupectví kněze Jana. Také písečtí stoupenci kalicha konali nejenom poutě na hory, ale také vyhnali místní dominikánské mnichy a jejich klášter zničili (1419). Načas husité zcela ovládli město a roku 1420 svedli svou

¹⁸ Roku 1532 hrad postihl požár (...), severní křídlo po polovině 18. století přestavěli na kasárna a zbytek byl pak až do 19. století utilitárně využíván. Čelní (radniční) křídlo s věží bylo zbořeno v letech 1851 – 1853. (...) 1860 se zřítla jihozápadní věž a následně byla stržena i podstatná část jižního křídla s kaplí (Vybrané středověké památky Prácheňska 1998: 8)

¹⁹ Po pražském Juditině mostě byl nejstarší kamennou mostní stavbou, dnes je nejstarším dosud stojícím kamenným říčním mostem u nás (Almanach 1993: 32)

první bitvu u nedaleké Sudoměře ²⁰. Vzácnou památkou z této pohnuté doby je nejstarší městská kniha, která zachycuje soudobý život písecké obce. Husité ovlivnili historii tohoto města opravdu velmi, také proto, že *Písek byl ideologickým centrem tábořské strany a sídlilo zde duchovní ústředí*. Písečtí zůstali kalichu věrni i po lipanské porážce v roce 1434 (Almanach 1993: 35).

Město si nadále podrželo svoje svobody a samostatnost, ale brzy nastaly těžší chvíle. Století 16. *znamenal pro město samá příkoří* a bylo jedním z *nejtěžších, ne-li nejtěžší období v dějinách Písku*. Díky nešťastnému vystoupení českých stavů a měst proti králi Ferdinandu I. přišel Písek o své prostředky, *nepatřil mu již ani hrad, žádná vesnice, rybník ba ani řeky Otava a Blanice* (Almanach 1993: 36). V rozmezí let 1616 – 1620 bylo město třikrát dobyto císařskou armádou (Lexikon 2001: 415) a tak řešilo svoji situaci četnými půjčkami a jeho dluhy narůstaly. Jelikož Písečtí neustávali v protihabsburském odboji, byly jim po bitvě na Bílé hoře (1620) *zabrány nejen jeho starodávné vesnice (...) nýbrž i co ke hradu Píseckému patřilo* (Sedláček 1926: 32 – 106).

Koncem roku 1621 bylo v Písku obydleno pouhých 69 domů, zatímco před dvěma staletími měl přes dva tisíce obyvatel. Na konci 17. stol. bylo město opět svobodné a Píseckým se začalo opět dobře dařit, tedy pouze dočasně. Po nástupu Marie Terezie ²¹ na trůn došlo ke sporu o její nástupnictví a do Čech vpadla francouzská a bavorská vojska, přesto Písečtí vzpomínali, že se vojáci chovali k obyvatelstvu *dosti slušně, rozhodně lépe, než kterákoli armáda před nimi* (Almanach 1993: 40).

Počátek 18. století přinesl budování kasáren, stavbu nové radnice, číslování domů a dále *zřízením krajských úřadů zanikl úřad královského rychtáře*. Došlo ke zrušení píseckého kláštera (1787) a naopak k upevnění místních cechů ²², které byly zrušeny až roku 1859. *Město, ve kterém žije roku 1841 v 486 domech 5040 obyvatel, pomalu přestává být středověkou pevností*. Devatenácté století s sebou přineslo také modernizaci a **národní obrození**. Od 40tých let 19. stol. se datuje zvýšený zájem o *malebné okolí města (...) a odrazy událostí let 1848 – 49 se projeví – byť v reálně odpovídající míře – také v Písku* (podtrhla M. T., Almanach 1993: 44). Podle místního historika *způsobily události r. 1848 ve zdejším*

²⁰ Obecně rozšířený, ale nedokázaný údaj, že Písek byl v té době v rukách královského vojska, je pravděpodobně mylný (Almanach 1993: 32).

²¹ Po pražské korunovaci Marie Terezie na českou královnu vracela se panovnice do Vídně přes Písek, která se zde zdržela sotva pár hodin (Almanach 1993: 40).

²² V roce 1762 působilo v Písku sedmnáct cechů, některé sdružovaly i více řemesel většinou velmi podobných (Almanach 1993: 43).

obecenstvu jen blouznění, protože k něčemu lepšímu scházelo vychování (Sedláček 1911).

Tento známý písecký historik a heraldik opíral své konstatování o fakt, že *pražské bouře (12. – 17. června 1848) neměly v Písku nějaký velký ohlas. Vládl spíše určitý zmatek způsobený nevědomostí, neboť informace o pravém stavu věci se do města dostávaly velmi pomalu. Po vzoru Prahy také písečtí občané v září téhož roku založili spolek Slovanská lípa (podtrhla M. T.), který měl hájit svobody konstituční a prosazování českého jazyka (Almanach 1993: 44). Narůstající národní uvědomění pronikalo k obyvatelům Písku postupně, také skrze časopisy, např. prostřednictvím Poutníka od Otavy (podtrhla M. T.), jednoho z prvních časopisů českého venkova a později také Otavanu (podtrhla M. T., od roku 1863).*

V již nastíněné historii města nelze opominout také **průmysl** přesto, že *rozvoj výrobních sil v druhé polovině 19. stol. nedosáhl nijak převratných změn. Písek nikdy nebyl průmyslovým městem (podtrhla M. T.). Převládaly zde především drobné živnosti. Místní, málo početní průmyslníci a větší živnostníci se sdružovali od roku 1868 v tzv. Průmyslovém spolku, jež v pozdějších letech 1872, 1876, 1882 a 1912 pořádal výstavy (Almanach 1993: 46). Z průmyslových odvětví zde bylo v 19. stol. zastoupeno: dřevařství, potravinářství, textilní dílny, stavebnictví, těžba nerostů, železářství apod. Od roku 1875 byl Písek spojen železnicí také s Prahou.*

Především 70. a 80. léta 19. stol. s sebou přinesla **rozvoj kultury a školství**, především středního. K již existujícímu gymnáziu (1778) a reálce (1860) přibyla první česká vyšší dívčí škola (1861), první česká rolnická škola (1870) a nižší škola (revírnická) lesnická (1884), později povýšena na ústav lesnický (1899). *Díky vynikající úrovni četných škol si Písek vysloužil název „jihočeské Athény“ (Lexikon 2001: 416). Vzniklo městské muzeum (1884) ²³ (podtrhla M. T.), s jehož existencí je spjata řada jmen významných osobností a rozsáhlý sbírkový fond dokumentuje bohatou historii královského města Písku i jeho okolí (...). Když se r. 1891 chystala v Praze jubilejní výstava byli tomu nápomocni také místní dobrovolníci a písecká obec darovala k základnímu fondu výstavy 200 zlatých. Pro kulturní rozvoj města bylo velkým přínosem pozdější přesídlení (r. 1907) Ševčíkovy houslové*

²³ Bylo nejdříve umístěno v budově reálky a od r. 1888 mělo své sbírky ve druhém patře městské spořitelny. V lednu r. 1900 se přestěhovalo do šesti místností a chodby spojujících radnici s hradem (Almanach 1993: 47).

kolonie (*Almanach* 1993: 47 – 48). V Písku existovala od 2. pol. 19. stol. také řada spolků a sdružení (např. Sokol, Beseda) a o některých z nich se zmiňují níže.

Nelze opominout také **místní politickou scénu**, neboť byla ovlivněna osobnostmi takového formátu, jakými byli císař František Josef I., který město navštívil opakovaně, nejprve v roce 1888 *při příležitosti konání vojenských manévřů* a česky pohovořil s místními občany a později 1905, nebo Tomáš Garrigue Masaryk, který v roce 1891 kandidoval za Písek *do říšské rady za realistickou skupinu* a město opakovaně navštěvoval. Přelom století poznamenal tzv. Hilsnerův proces (listopad 1900), pro jehož soudní konání byl Písek vybrán jako (zdánlivě) neutrální prostředí²⁴. *Odras hysterie, davové psychózy a senzace se projevil i na stránkách tehdejšího tisku* a do Písku se tehdy sjela řada novinářů a díky nim sem zavítal také první automobil (*Almanach* 1993: 47).

Emoce vyvolané hilsneriádou brzy odezněly a místních, asi 300 Židů, mohlo žít zatím spokojeně dále. *Okres písecký, tvořený městem Písek a čtyřiceti čtyřmi obcemi se sloučenými 68 osadami, měl v roce 1910* přibližně 37 200 obyvatel, *z toho samotný Písek* asi 15 500. Mimo již zmiňované židy byla většina obyvatelstva **náboženského vyznání** katolického (asi 15 050), reformovaného (asi 90), řeckého (asi 20), evangelického augsburského vyznání (asi 20) a jiných vyznání nebo bez (pouze 15 osob). **Národnostní složení** té doby představovali Češi (asi 15 200), Němci (asi 230), Rusíni (asi 20), Poláci (asi 15) a *několik osob jiných národností* (*Almanach* 1993: 48).

Do rozvoje Písku však zasáhla neblaze 1. světová válka (zvýraznila M. T.). *Odvody na frontu, katastrofální dopady pro chudší vrstvu obyvatelstva, omezení života společnosti po všech stránkách.* Teprve od vzniku samostatné republiky 28. října 1918 se začala situace města opět zlepšovat. *Nástup regionalismu obnovil také snahy o znovuzřízení Prácheňského kraje* (podtrhla M. T.) a Písek se snažil o navázání přerušené kontinuity své bývalé slávy²⁵. Město se pustilo do výstavby obytných domů a pořádání různých výstav²⁶. *Přitažlivost města způsobila, že*

²⁴ Hilsneriáda. Justiční aféra 1899 až 1900 vyvolaná obviněním Žida L. Hilsnera (1877 – 1928) z rituální vraždy dívky Anežky Hružové v Polné na Jihlavsku. Během procesu byla vyvolána silně protizidovská nálada a Hilsner byl odsouzen k trestu smrti; na jeho stranu se postavil mj. T. G. Masaryk, který volal po zklidnění veřejné hysterie a trval na řádném přešetření případu. 1901 byl trest císařem F. Josefem I. změněn na doživotí a 1918 byl Hilsner omilostněn císařem Karlem I. (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

²⁵ Např. 7. března 1920, *na narozeniny T. G. Masaryka, byla slavnostně vysazena „Masarykova lípa“ na Husově náměstí v Písku* (*Almanach* 1993: 49)

²⁶ Roku 1922 se konala *„Jihočeská živnostenská-průmyslová a hospodářská výstava v Písku“ (...)* a i když nebyla dle dochovaných údajů tak rozsáhlá jako výstavy v r. 1912 a pozdější v r. 1932 přivábila návštěvníky z Tábora, Českých Budějovic i Prahy (*Almanach* 1993: 49)

stavební aktivita v jeho obvodu neklesala ani v letech velké hospodářské krize a na počátku třicátých let (Almanach 1993: 50).

Jak jsem již uvedla, město Písek nebylo nikdy v minulosti městem průmyslovým, dokonce se zdá, že si svého charakteru rekreačního místa nade vše cenilo. Město charakterizovala spíše síť různých obchodů a živností, které sloužily místnímu obyvatelstvu i početným hostům města Písku (podtrhla M. T.), ale život neplynul stále tak pokojně a klidně. Nezaměstnanost z let 1935 – 1936 jakoby předznamenávala blížící se nový válečný konflikt. Tehdy opět ožily myšlenky prácheňského uspořádání, které přerostly až do okupace (podtrhla M. T., Almanach 1993: 51).

Nacistická okupace Československa a **druhá světová válka** patří také v Písku k nejtěžším obdobím. *Potlačení národní identity, omezení kultury a školství, postižení samotných občanů, mučení a popravy*, to vše se nesmazatelně zapsalo do naší historie. Válka po několika letech skončila, ale útrapy, které způsobila, jen těžko odeznívaly. 6. května 1945 se v Písku po dvacáté hodině objevily jednotky americké armády (Almanach 1993: 51).

Svůj stručný nástin z historie jihočeského města Písku končím v době konce 2. sv. války a zaměřím se nyní obdobně, v mnohem menším rozsahu, na obec **Chřešřovice** ²⁷ (původně Křešřovice), která se nachází přibližně 11 km východně od Písku. Společně s nedalekou obcí Kluky tvořila v 16. stol. chřešřovické panství a dokladem jeho existence je stará tvrz z 15. stol., *kteřá byla později přestavěna na barokní zámek* s kaplí. Objekt sloužil jako knížecí středisko, obydlí správce a porybného. Chřešřovičtí ²⁸ měli také pivovar, velký ovčín, stáje a v okolí několik rybníků. Přesuneme-li se do století 19., vítá nás na cestě z Písku do obce tzv. lipová svatební alej ²⁹ a několik roubených domů.

Výše uvedený *panský zámek*, v němž *druhdy byly panské úřady se všemi podřízenými úředníky*, byl neodmyslitelně spojen s každodenním životem obce. Byly zde *také komnaty pro knížecí rodinu, která občas zavítala* a jeden z úřadů byl *také obsazen panem klíčníkem, který vlastně zastával* (1. polovina 19. stol.) též

²⁷ Obec Chřešřovice, společně s Hladnou, Jehnědnem, Údraží a Újezdem spravují nyní nedaleké Albrechtice nad Vltavou (OÚ č. p. 79, 389 16 Albrechtice n./Vlt., tel.: +420 382 288 103)

²⁸ Z r. 1764 zachoval se nám seznam všech statků v Prachensku a jich majitelův, totiž... Chřešřovice, kn. ze Švarcenberka.. (Sedláček 1926: 134)

²⁹ 250 let stará lipová alej vedoucí do vsi směrem od Písku, tzv. svatební alej, protože chtěl-li se některý poddaný oženit anebo vdát, musel či musela kromě žádosti vrchnosti vysadit i jednu lípu a to tak, že jedna strana byla určena dívkám a druhá chlapcům (<http://www.albrechticenadvltavou.cz/chrestovice/index.php>)

úřad vrátného v jedné osobě a hodnost klíčníka. Obyvatelé znali velmi dobře jeho ženu s dcerou Markétkou, čili jak jí říkali s pannou Retinkou. Pana Retinka byla hrda na své já, ale svému okolí byla spíše pro legraci. Nedovolila, aby se jí jinak říkalo než „panno Retinko“, nebo „Reti“, (...) byla velice pyšnou, ač věru se každý divil, co jí zavdávalo podnět k pýše.

Malá její postavička zdála se býti sražena, řídké vlasy byly ke všemu jako hřebíky nepoddajné (...). Postupem doby snad také aspoň připustila, že ti vlastenci (místní lidé) jsou také dobří lidé, o čemž prý ona nevěděla. Pannu Retinku se sice nepodařilo předělat na Češku, ani se nenaučila zpívat naše národní písně a zemřela, aniž si vzala Čecha za muže³⁰. Příběh panny Retinky zde uvádím pouze na dokreslení situace na Chřešřovickém panství v 50. letech 19. století. Uvedená doba a místo představují počátek mé diplomové práce, dobu, kdy se narodila Anna Regina Husová.

3.2. DĚTSTVÍ (1857 – 1872)

Již sám název napovídá mnohé o tom, čemu se budu v této části věnovat. Pokusím se přiblížit nejen narození a dětství Anny Reginy Husové, ale především její rodinu a zázemí. Zamýšlím se nad prostředím, do kterého se narodila, tradičním a výchovným rozměrem jihočeské venkovské rodiny, všímám si určité konformity, také manželství a příbuzenství apod.

Psal se rok 1857 a v jihočeských Chřešřovicích v domě č. p. 5, v malebné krajině Království Českého, kraje Píseckého, se dne 22. září narodila manželům Anně Veronice a Josefu Husovým prvorozená dcera **Anna Regina**. Z dochovaného opisu Křestního listu³¹ je patrné, že křest provedl dne 23. září 1857 chřešřovický farář František Maruška v kostele sv. Jana Křtitele, za přítomnosti kmotra a kmotry, manželů Anny a Josefa Lukášových z Chřešřovic č. p. 43, kteří na sebe kmotrovstvím vzali závazek podporovat rodiče své kmotřenky při křesťanské výchově, také vzhledem ke své prosperující mlynářské živnosti³².

Kmotrovství hrálo dříve velmi důležitou roli. O tom, že se kmotr s kmotrou těšili autoritě svědčí i vzájemná rodinná korespondence. Mezi dětmi a jejich kmotry se

³⁰ Husová, A. R. *Poslední své doby. Obrázek dle skutečnosti*, nedatováno (SOKA Písek)

³¹ Křestní list č. VI, pag. 250 ze dne 6. září 1875 (SOKA Písek)

³² Anna a Josef Lukášovi byli kmotry později také mladšímu bratru Anny Reginy. Rodiče obou dětí k tomu přistoupili zřejmě nejen pro přátelské styky s Lukášovými, ale také proto, že kmotři byli bohatší, než rodina kmotřenců.

vytvářel *trvalý, celoživotní vztah, projevující se vzájemnými povinnostmi a závazky. Znamenalo i značné finanční zatížení* (Navrátilová 2004: 92). Výpomoc s výchovou je patrná zejména v době, kdy Anna Regina a její mladší bratr Josef Jan chodili do školy. I když i zde by se našly výjimky³³. Také velký počet dopisů adresovaných později Anně Regině do Prahy má podobnou závěrečnou notu: (...) *p. kmotři v Dobevi též také stravou na cesty prý tě zaopatří, a o ostatek snad s Boží pomocí se postaráme (...), když bys přijela, tak bys mohla něco pro děti do Dobeve s sebou přivezti, matinka myslí že sušené fíky*³⁴.

Z období od narození Anny Reginy po její nástup do dvoutřídní školy dívčí v Písku se zachovalo nejméně informací, navíc pouze útržkovitých. Z jejího dalšího života vyplývá, že byla dívenkou bystrou a inteligentní a plných šest let se, jako jediné dítě, těšila pozornosti rodičů. Husovi se stěhovali v rozmezí let 1857 – 1872 celkem dvakrát: nejprve přesídlili do Dobeve (nájemci hostince Říhova) a nakonec do Písku (nájemci hostince U Volfů), *města s tradicí návštěv restaurací a podobných podniků* (Almanach 1993: 50). **Rodina** jí poskytovala výborné **zázemí**, i po stránce ekonomické³⁵. V matčině i otcově příbuzenstvu byli dobře situovaní sedláci nebo sládci a také rodina malé Anny Reginy prosperovala, neboť rodiče soukromně podnikali v pohostinství.

Maminka Anna Veronika (1831 – 1901), rozená Schamannová³⁶, byla dcerou císařského sládka ze severočeské Žacléře³⁷, který se po roce 1821 usadil s rodinou v jihočeských Chřešřovicích. Svůj život trávil nejprve péčí o domácnost a čtyřčlennou rodinu, později také prací po boku svého muže – hostinského. Z dochované vzájemné korespondence členů rodiny je patrná vzájemná úcta a respekt. Její manžel samozřejmě plnil především funkci živitele a ochránce rodiny,

³³ *To se týká strýčka p. Dobešic, od toho se nedá nadíti pomoci, on přidal lásku ku penězům a tudíž nelze od lakomce pomoci nadíti se* (Dopis odeslaný rodičům, 26. 2. 1876, SOkA Písek).

³⁴ Dopis od rodičů ze dne 1. 4. 1876 (SOkA Písek). Předpokládám, že se rodina Lukášova přestěhovala z Chřešřovic do Dobeve.

³⁵ Dosud jsem nenarazila na zmínku, že by rodina A. R. Husové trpěla finanční nouzí.

³⁶ A. V. Schamannová (Samanová / Šamanová), dcera Josefa Václava Schamanna (8. 9. 1776 - ?) a o 17 let mladší Anny Marie (1793 - ?), dcery Matěje Klečky (Kletschky), schwarzenberského knížecího sládka v Chřešřovicích. J. V. Schamann pocházel z rodu sedláků, narodil se Václavu a Magdaleně v obci Král č. p. 8 u Králova Dvoru a byl pokřtěn v děkanském kostele sv. Jakuba v Berouně. A. M. Klečková (8. 11. 1793 - ?) se narodila v Chřešřovicích v rodině sedláka Matyáše Klečky a Doroty, rozené Tröflerové, byla pokřtěna 9. 11. 1793. Josef Václav a Anna Marie Schamannovi byli oddáni 11. 9. 1821 (SOkA Písek).

³⁷ Obec Žacléř (původně Saclěř) se nachází přibližně 11 km severně od Trutnova a v současnosti patří pod obec s rozšířenou působností Trutnov, kraj Královéhradecký.

ale svoji ženu nepodceňoval. Anna Veronika zemřela³⁸ na srdeční vadu ve svých 70ti letech, dne 8. července 1901, přibližně jeden rok po smrti svého muže. Byla pochována vedle něj, na hřbitově u kostela Sv. Trojice v Písku.

Tatínek Josef Husa (1819 – 1900)³⁹ byl synem sedláka z Chřešřovic č. p. 5 (nebo 7). Narodil se⁴⁰ dne 17. března 1819 v katolické rodině a byl pokřtěn místním⁴¹ kaplanem Františkem Šindelářem za asistence svého kmotra a kmotry, manželů Anny a Martina Čechových, sedláků z nedaleké Údraže. Josef si založil vlastní rodinu později a když se mu ve 38 letech narodila dcera Anna Regina, byl již úředně veden jako vojenský vysloužilec a nájemník domu č. p. 5 v Chřešřovicích. Později působil také jako soukromník v Písku. Zemřel⁴² sešlostí věkem dne 16. března 1900 v *požehnaném věku* 81 let a byl pohřben na hřbitově u kostela Sv. Trojice v Písku.

O své rodině Anna Regina Husová později napsala: *Není bez zajímavosti pro nynější dobu připamatovati spravedlnost dob dřívějších, kdy byla robota a kdy rolníci podléhali soudům panským. Naše rodina pochází z Křešřovic (...), otec pocházel ze statku, na němž vládl nejstarší bratr, který za panských dob býval rychtářem, později starostou* (podtrhla M. T.). *Jako nejstarší syn byl nucen se oženiti, aby mohl své mladší bratry (3) vyplatiti podílem po 80 zl. (myslím, že to byly ještě šajny) – jediná sestra byla tehdy již provdána. Dohozena mu nevěsta ze mlýna a smluveno věno: nějaké sto zlatých (...), hříbě a ženichovi koupen plášť ke svatbě, tuším, že s dvěma límcí, jak se tehdy nosívaly – soukenný* (Husová 1929a: 147 – 148).

Ve svém vyprávění autorka dokládá život na jihočeském venkově v první třetině 19. stol., rozebírá sourozenecké vztahy čtyř dětí v rodině sedláka Matěje Husy a jejich vývoj s ohledem na širší příbuzenstvo. Jedná se samozřejmě o subjektivní hodnocení, které mohlo být zkresleno také ústním podáním v rodině (*otec vypravoval, se již nepamatují*). V tomto případě se autorka staví na stranu nejstaršího bratra Josefa Husy, který se oženil s dcerou mlynáře. *Bylo to*

³⁸ Úmrtní list (*Testimonium obitus*) č. exh. 6528, list 413, č. post. 209 ze dne 25. října 1940 (SOKA Písek)

³⁹ Josef Husa, syn Matěje a Anny. Anna Husová byla dcerou Rosalie, rozené Havlátkové a Jakuba Hanusa, sedláka z Klouk č. p. 31 (SOKA Písek)

⁴⁰ *Novorozenému Josefu pomohla na svět Voršila Jánská, nezkoušená porodní (asistentka) bába z Chřešřovic.* Křestní list (*Testimonium baptismale*) č. j. 1265 ze dne 19. září 1940 (SOKA Písek)

⁴¹ Farní úřad u sv. Jana Křtitele v Chřešřovicích spadal pod Písecký vikariát, tj. Budějovická diecése.

⁴² Úmrtní list (*Testimonium obitus*) č. exh. 6527, list 346, č. post. 57 ze dne 25. října 1940 (SOKA Písek)

dvojnásobné příbuzenstvo, poněvadž do mlýna se tehdy přivdala příbuzná ženichova. Vše s počátku šlo hladce. Každý říkal, že strýc se dobře oženil, protože, když se nedostalo, ze mlýna ochotně vypomohli (Husová 1929a: 147 – 148).

Ideální vztahy k novomanželům brzy zaznamenaly trhliny. Ovšem věno strýcovi dosud vyplaceno nebylo, jenom hříbě mu bylo dáno, ač tahati ještě neumělo. Toho roku se urodilo málo sena, proto švagr ze mlýna navrhl, by si strýc k němu dal hříbě na zimu a otec tetin s tím souhlasil, ač teta prý tomu chuti neměla. Ale důvěřivý strýc prý pravil: „Přece je to tvůj otec a bratr, nebudou snad chtít tě nějak zkrátit.“ A tak hříbě putovalo do mlýna, kde se mu dobře vedlo a do jara se z něho stala roztomilá hřebice, kterou již naučili tahati (Husová 1929a: 147 – 148).

Je přirozené, že strýc nyní tuto část věna ženina požadoval zpět, ale nacházel u tchána a švagra tisíceré výmluvy, až se dopálil a hřebici si odvedl domů. Nyní však bylo zle. Byl žalován na zámku pro neoprávněné odvedení koně, který prý náleží mlynáři, když ho celou zimu živil. Přirozeně, že se strýc bránil a nijak nechtěl vydati část věna ženina. A tu se stal neuvěřitelný případ. Byl jednoho dne pozván na zámek a tam prý pro vzpouru proti úřadu vrchnostenskému zavřen do šatlavy. Mezi tím přišli ze mlýna pro koně a přes veškerý protest a pláč tetin tohoto odvedli. Když se strýc po 6ti hodinách ze šatlavy vrátil, našel ženu uplakanou a jediné věno její pryč. Dostal prý písemně vypočteno, čím mu v nouzi na potravinách vypomohli z křesťanské lásky a z příbuzenstva, k tomu započítali i onen k svatbě darovaný plášť, čímž se stalo, že strýc nedostal se ženou ani groše a ještě byl v šatlavě zavřen, když se o svůj majetek hlásil (Husová 1929a: 147 – 148).

To byl první hřeb, který bodal v jeho srdci a když přetrvávaly neurovnané vztahy v rodině, neshody s příbuznými i s vrchností zanevřev na vše, vystěhoval se r. 1866 do Ameriky jsa posledně ještě ošizen kupcem, který mu cenu za statek vyplatil v papírech, jež po válce s Pruskem klesly. Opravdu zanevřel na rodnou ves, v níž jen nehody ho stíhaly, a jen v první době dal o sobě věděti, jinak zůstal i pro rodné bratry – mrtev, ač dožil se 86 let věku (Husová 1929a: 147 – 148). Předpokládám, že podobných neshod mohlo být více. Utrvuje mne v tomto přesvědčení také skutečnost, že Husovi udržovali pouze omezené příbuzenské styky mezi sourozenci z otcovy strany.

Od příbuzných z matčiny strany je oddělovala především velká vzdálenost (několika set kilometrů), která se dále zvětšovala z důvodu neolokace. Anna

Regina vzpomínala, že v dětství trávila většinu volného času pouze s rodiči a mladším bratrem. Zнала tedy podrobněji spíše blízké příbuzné, tj. svoji generaci a generaci svých rodičů ⁴³. Vraťme se nyní opět k Anně Regině, kterou život a síť složitých mezilidských vztahů teprve čekaly. Stabilní prvek jejího mládí představovala čtyřčlenná katolická rodina.

Výše jsem již zmiňovala Annu Reginu a její rodiče. Tím čtvrtým členem rodiny byl od roku 1863 **mladší bratr Josef Jan**, jediný sourozenec Anny Reginy. Rodina se dvěma potomky byla v té době trochu neobvyklá. V ekonomicky zajištěné rodině Anny Reginy nebylo více dětí snad také proto, že otec byl již životem zkušený, oženil se starší a kromě biologických příčin je jedním z možných vysvětlení také to, že *příliš velký počet dětí nebyl všude vítán – u velkých hospodářů proto, že se musel dělit majetek* (Navrátilová 2004: 24).

Josef Jan se narodil ⁴⁴ dne 27. prosince 1863. Podobně, jako jeho o šest let starší sestra, byl také on pokřtěn farářem Františkem Maruškou za přítomnosti kmotrů, manželů Anny a Josefa Lukášových. Josef Jan byl člověk pilný a houževnatý. Anna Regina na bratra později vzpomínala: *Nebyl v Písku rodilý, ale Písečákem byl celou duší, ba každým atomem svého těla. Vždyť zde strávil nejkrásnější léta jara svého života v kruhu milovaných rodičů a jediné své sestry, která jsouc starší jeho, byla mu oporou ve všech jeho svízelních, jaké jaro života často přináší* (Husová 1930a).

Mezi sourozenci takového věkového rozdílu jistě nepanovala vždy pouze shoda a názorový soulad, přesto lze jejich vztahy na základě dochované korespondence charakterizovat jako velmi přátelské. Josef Jan vychodil v Písku *obecnou školu, načež vstoupil do reálky a sice jen kvůli tomu, že rád kreslil, ač sklon jeho nadání nesl se k jazykům a literatuře* (podle jeho starší sestry). *Marně (...) mu domlouvala, aby studoval gymnasium, kdež vlohy jeho mohly se lépe uplatnit a jistě i celá životní dráha jinak utvářiti – nechtěl – kreslení jej táhlo* (Husová 1930a).

Josef Jan nebral přílišné ohledy na výhrady své sestry, nedbal její kritiky a šel si za svým cílem. *Později uznával chybu* (podle své starší sestry), *ale setrval, leč*

⁴³ Vůči svým blízkým i vzdáleným příbuzným používá v zachované pozůstalosti termíny a oslovení, které jsou dodnes obvyklé. Obvykle je nazývá křestním jménem, v případě tet, strýců a prarodičů je rozlišuje přidáním příjmení.

⁴⁴ Při porodu pomáhala jeho mamince zkoušená porodní (asistentka) bába Anna Kutinová z Chřeštic č. p. 32. Křestní list (*Testimonium baptismale*) č. j. 1264 ze dne 19. září 1940 (SOKA Písek)

sklonu k jazykům nezanechal. Často místo svého učení pro realku učil se u soudruhy gymnasisty latině i řečtině. Josef Jan byl inteligentní mladík, ve škole dosahoval výborných výsledků, podobně jako jeho starší sestra, ale na rozdíl od ní se projevoval více emocionálně a bral život snad i trochu radostněji. Když po maturitě na realce hospitoval na písecké chlapecké škole a vykonal pak doplňovací maturitu na učitelském státním ústavě v Praze staral se, aby našel odpovídající místo, kde by mohl zakotvit svou životní dráhu. Leč na okrese píseckém nedostal ničeho (Husová 1930a).

Počáteční nezdár ho nezlomil, naopak. Okamžitě vymyslel nový plán, jak dosáhnout vytouženého cíle, *tak dostal od 1. prosince 1883 místo podučitelské na dvoutřídní škole v Košátkách v okrese Mladoboleslavském s královským honorářem tehdy 350 zl. ročně (700 Kč), z čehož měl platit stravu, šatit se a vystupovat jako inteligent (Husová 1930a).* Sestra mu samozřejmě honorář přála, ale čas od času ji dráždila bratrova schopnost uspět ve všem, co začne, jeho hmotné úspěchy a žití v přítomnosti. Zatímco ona si cestu k budoucímu a vzdálenému cíli razila systematicky a pomalu.

V Košátkách si Josef Jan odbyl *i povinný rok vojenské služby co dobrovolník, načež jako učitel dostal se do Nových Benátek. Tam si našel po letech družku života, která s ním věrně a oddaně snášela všechny svízele hmotných poměrů učitelských.* Měli spolu dvě dcerušky, třetí zemřela záhy po narození. Když se Anna Regina stala v roce 1920 ředitelkou dívčí měšťanské školy v Písku, rozhodl se také bratr, že se pokusí dosáhnout místa vedoucího. A dosáhl. *Po odchodu p. řídícího Kozla do výslužby (...) zůstal řídícím až do r. 1926, kde byl restrinkcí dán do výslužby.* Mimo povinností ve škole spravoval také knihovnu novobenátecké občanské besedy, což sestru velice těšilo, neboť tvrdila, že *knihou dobrou šíří se poučení a hluboké vzdělání.* Svůj život skončil dne 9. května 1930 (Husová 1930a) a je pochován na hřbitově ⁴⁵ v jihočeských Semicích.

3.3. LÉTA ŠKOLNÍ (1872 – 1879)

Spolu s historií rodného Prácheňského kraje jsem výše zmiňovala také Písek jako „*jihočeské Athény*“ a *jen málokdo, zabývá-li se historií píseckého školství, by nepoužil tohoto pojmenování (Almanach 1993: 77)* a nelze jej nevzpomenout při příležitosti školních let Anny Reginy Husové. Útržkovité zprávy, které máme o

⁴⁵ Hrob č. 18 spravuje paní Marta Krátká z Olomouce (Hřbitovní správa v Písku, tel.: 382 212 011)

malé školačce k dispozici spadají do doby, kdy se začíná výrazně měnit situace ve školství. Elementární školství z roku 1774⁴⁶ zůstalo v platnosti do roku 1869. K zásadním změnám systému došlo následně: obecná škola byla oddělena od církve, povinná školní docházka byla rozšířena z 6 na 8 let, byly zavedeny tzv. reálie, kreslení, tělocvik a ženské ruční práce. Tyto a další všeobecné změny se dotýkaly také píseckého školství.

V roce 1870 byla od písecké chlapecké školy oddělena **dvoutřídní škola dívčí**, kterou ve školním roce 1872/1873 navštěvovala mezi jinými i Anna Regina Husová. Od roku 1873 do roku 1875 byla žákyní nově vzniklé **Měšťanské dívčí školy v Písku**, která nahradila stávající měšťanskou školu z let 1860 – 1873. Jednotlivé čtvrtletní zprávy a výroční vysvědčení (tabulka č. ARH 1.) potvrzují, že dosahovala nejvyšších hodnocení. Ve všech vyučovaných předmětech prospívala „velmi dobře“⁴⁷ nebo „dobře“, ve školní docházce byla „velmi pilná“, v chování „zcela náležitá“ a v pilnosti byla hodnocena „tuze velice“. Po celou dobu její školní docházky byl ředitelem obou výše uvedených škol Josef Soukup (*Almanach* 1993: 81), jehož jedním z pozdějších nástupců se stala bývalá žákyně Anna Regina Husová.

Jejím třídním učitelem byl Josef Orth (školní rok 1872/1873), později František Josef Bezecný (školní rok 1873/1874 a 1874/1875). Německému jazyku a náboženství ji učil P. Josef Baar. Místnosti měšťanské školy byly nejdříve v domě p. Elmera u děkanského kostela, od r. 1885 ve školní budově na Grégrově náměstí a od školního roku 1902 – 3 v domě vedle radnice v Karlově ulici č. 111 ve druhém poschodí (*Almanach* 1993: 81). V poslední třetině 19. století došlo především k obnově lepší správy píseckého školství a posílení snah o zlepšení připravenosti žáků pro povolání nebo studium⁴⁸.

Z dochované pozůstalosti paní Husové, která se vztahuje k období mezi roky 1872 – 1875 se zdá, jakoby dospívající dívka trávila veškerý čas přípravou do školy. Výborné školní výsledky samozřejmě odpovídají vynaloženému úsilí, které

⁴⁶ 16. 2. 1774 vydala císařovna Marie Terezie nařízení *aby pro zvelebení škol venkovských a městských v každé zemi a sice sídle zemské komise založena byla škola normální, jež by měla být vzorem ostatním školám v zemi a aby v každém kraji nejméně jedna hlavní škola zřízena byla* (*Almanach* 1993: 80)

⁴⁷ *Dobová stupnice známek: V příčině chození do školy: velmi pilně, pilně, nedosti pilně, nedbale; V chování mravním: zcela náležitě, náležitě, nedosti pořádně; V prospěchu: velmi dobře, dobře, prostředně, nedostatečně; V pilnosti: tuze velice, velice, dostatečně, nedostatečně.*

⁴⁸ Kromě již zmíněných typů škol se v Písku nacházela škola dívčí průmyslová a obchodní, gymnázium, reálka, škola hudební, škola kupecká, škola rolnická a lesnická nebo škola živnostenská (Kopecký 1912)

muselo být značné, ale zcela chybí vzpomínky na soudobé dění v Písku, na rodiče nebo kamarády. Nemohu s jistotou říci, zda předčasně dospěla a vyzrála v samotářského jedince, protože o tom nemám jediný důkaz podobně, jako o tom, zda zlobila své rodiče či mladšího bratra, účastnila se her, školních výletů nebo jak vnímala Písek, jeho obyvatele nebo kulturní dění.

Když v roce 1875 skončila Anna Regina svá studia na Měšťanské dívčí škole v Písku, rozhodovala se, co bude dělat dále. Rodiče nadále pracovali v pohostinství a pravděpodobně dobře prosperovali. Teprve 12letý bratr chodil do místní obecné školy a připravoval se na studia reálky. Rodiče, ani sestra, jeho volbu zvláště nepodporovali, neboť v té době neměla reálka takovou historii a věhlas jako písecké gymnázium. Tehdy osmnáctiletá Anna Regina byla postavena před volbu: buďto se vdát, nebo si mládí prodloužit dalším studiem. Vzhledem k tomu, že se projevovala jako inteligentní, ambiciózní a emancipovaná mladá žena, rozhodla se pro druhou možnost. Zatímco u jejích vrstevnic převládala ochota dát přednost manželství před vlastní kariérou, ona se rozhodla vzít osud do vlastních rukou a jít třeba i proti dobovým zvyklostem.

Bylo to mnohem těžší, než předpokládala. *V úvahu přicházely jen profese čistě ženské, vychovatelka dětí, společnice, ošetřovatelka, ojediněle se až do konce století mohla dívka uplatnit jako písarka či účetní* (Lenderová 1999: 251). Pro ženy byla dostupná také umělecká nebo spisovatelská dráha, ale k nim bylo zapotřebí nejen rodinného zázemí, financí, příslušného vzdělání, ale také talentu. Při výběru školy čelila Anna Regina nejen ekonomickým omezením, ale již zmiňovaným omezeným možnostem vzdělání žen⁴⁹.

Oproti předchozímu období se v 60tých a 70tých letech 19. století možnosti vyššího vzdělání dívek celkově zlepšily. V Písku přicházela v úvahu např. první česká vyšší dívčí škola (1861), ale nejvíce příležitostí poskytovala Praha, kde se nacházela např. Vyšší dívčí škola (1863), Ústav pro vzdělávání učitelek (1866) nebo Průmyslová škola pokračovací či Ženský výrobní spolek. Slečna Anna Regina Husová se přihlásila do studia na **c. k. českém ústavu ku vzdělání učitelek v Praze**, byla přijata a studovala zde od roku 1875 do roku 1879.

⁴⁹ Výjimkou v té době byla např. MUDr. Anna Bayerová (1852 – 1924), první česká lékařka, která studovala ve Švýcarsku a lékařský diplom získala roku 1881 na univerzitě v Bernu (*Ilustrovaný encyklopedický slovník (a – i)* 1980: 190).

Přijetí Anny Reginy ke studiu bylo radostnou a významnou událostí zároveň. Pokud je mi známo, rodina do té doby neměla ve svých řadách takto vzdělaného jedince. Ústav byl institucí přísně výběrovou, státní, která svoji prestiž ještě zvyšovala přísnými přijímacími kritérii. *O studium na ženském pedagogiu byl velký zájem, ne všechny uchazečky mohly být přijaty... (kandidátka) musela prokázat tělesnou způsobilost a mravní bezúhonnost a podrobit se přísné přijímací zkoušce* (Lenderová 1999: 255).

V čele ústavu stál do roku 1878 c. k. ředitel Josef Novotný, kterého ve funkci nahradil V. D. Bíba. Třídnictví po Josefu Kyselkovi převzal ještě v prvním ročníku pan učitel Svoboda. Výuka byla náročná, zahrnovala povinné i nepovinné předměty. Také zde dosahovala Anna Regina výborných studijních výsledků (tabulka č. ARH 2) a ve školním roce 1878/1879 dokonce požívala zemského stipendia ve výši 200 zlatých.

O stipendium usilovala od prvního ročníku, ale její úsilí bylo korunováno úspěchem až o tři roky později. Z korespondence s rodiči lze také vyčíst dobový postup pro podávání žádosti o stipendium: *V pondělí po hodině přišel k nám P. profesor Bíba a oznámil nám, že jest pro 15. kandidátek stipendia, abychom si, která toho potřebujem žádosti zadaly* ⁵⁰. K žádosti bylo nutno přiložit poslední vysvědčení, dokládající výborné výsledky uchazečky a také tzv. vysvědčení chudoby, potvrzené příslušným farním úřadem a c. k. okresním hejtmanstvím.

Předpokládám, že s doložením požadovaných příloh měla Anna Regina trochu problémy, vzhledem k tomu, že patřila k těm šťastnějším a zaopatřeným dívkám. Proto ve svých dopisech na rodiče naléhala: *Prosím Vás jenom ať jest v něm (ve formuláři žádosti) podotknuto, též že jest tatínek vysloužilí, patentální invalid, já myslím, že též na to bude brát ohled... kýž by chtěl býti p. ředitel tak laskav a psát sem p. řediteli, to by bylo velmi mnoho platno. Proste ho prosím Vás co nejsnadněji. Já bych mu pak opět poslala zase poděkování* ⁵¹.

Ve svém úsilí však zůstávala realistická: *Ovšem si nemohu velké naděje na obdržení hned dělat, protože prý se jich bude mnoho hlásit, jak p. profesor povídal. Nezbyvalo jí než doufat: Kýž by Bůh dal, abych tak šťastna byla a to stipendia obdržela, doufat mohu, protože u Boha není nic nemožného a nabádat*

⁵⁰ Dopis odeslaný rodičům, 14. 12. 1875 (SOkA Písek)

⁵¹ Dopis odeslaný rodičům, 14. 12. 1875 (SOkA Písek)

rodiče k obezřetnosti: *Prozatím však o tom s nikým nemluvte, jenom s těmi osobami, s kterými jest třeba a u nichž víte, že by mi mohly přispěti*⁵².

Pesimistické předpoklady se Anně Regině vyplnily. Nebyla vybrána jako vhodná kandidátka na pobírání stipendia: *Právě ve škole jsem se dověděla, že dostala jenom jedna u nás stipendium, totiž to Panlusová. Já věděla že to bude vše marné ale Panu Bohu poručeno, snad nám Bůh nějak pomůže, já se přičiním seč mé síly stačí abych aspoň takové vysvědčení obdržela, jako toto půlletí, protože tento p. prof. jest velmi přísný*⁵³.

Útěchou v této neradostné situaci jí mohlo být snad jen to, že nadále dosahovala výborných výsledků a nehodlala to vzdát: *Jedna kandidatka mi povídala, že jedna nyní až ve čtvrtém roku také velmi chudá obdržela stipendium, ač se vždy dobře učila a na vysvětlenou dodává: s prosbou na p. arcibiskupa to přece jenom nejde a zvláště za nynějších, poněvadž on odepřel nyní všechnu pomoc chudým, kterou jim až dosud byl poskytoval, že prý má skrovnější příjmy*⁵⁴.

Období mezi roky 1875 – 1879 nebyla samozřejmě naplněna pouze žádostmi o stipendium, ale především pilným studiem, neboť jak říká: *musím se stále učit a při tom nemohu pracovat, vzorkované punošky ani jinou práci, protože bych z toho učení nic nevěděla, neb musím na vše hezky přemýšlet. Také musím dělat vzorky pro školu*⁵⁵.

Přesto se většina korespondence mezi Annou Reginou, jejími rodiči a bratrem týká z převážné většiny ekonomických otázek. Studia v Praze, která považují za významný předěl v jejím životě, nezanechala bohužel v jejích dopisech, díle nebo vzpomínkách, patrnější stopy. Vždyť teprve osmnáctiletá dívka z malého jihočeského města nad Otavou, která znala jen své nejbližší okolí, se náhle ocitá sama v cizím prostředí, v Praze, kterou nazývá poněkud neosobně *velkým městem*.

V některých dopisech se dokonce objevuje trpká ironie, s jakou autorka přibližuje svým rodičům život v Praze: *To víte já mám všude náramné štěstí. Podobným způsobem se mi daří ve škole. Každý jest ke mně tak vlídným, že mně více žalosti mnohdy usedá, nyní jsem tomu již přivykla, myslím si také, že to není nic platné naříkat protože na to nikdo nedbá. Děj se vůle Páně*⁵⁶.

⁵² Dopis odeslaný rodičům, 14. 12. 1875 (SOkA Písek)

⁵³ Dopis odeslaný rodičům, 26. 2. 1876 (SOkA Písek)

⁵⁴ Dopis odeslaný rodičům, 26. 2. 1876 (SOkA Písek)

⁵⁵ Dopis odeslaný rodičům, 26. 2. 1876 (SOkA Písek)

⁵⁶ Dopis odeslaný rodičům, 8. 12. 1878 (SOkA Písek)

Snad právě díky tomuto pocíťovanému skrytému nepřátelství mne tolik nepřekvapuje, že své spolužačky a přítelkyně až na výjimky (např. Bělská, Engelmannová, Panlusová, Sokolová) nezmiňuje, nevyjadřuje se blíže k vyučujícím. Nehodnotí soudobé dění ani např. v politice, nevyslovuje názory na postavení žen. A to i přes své přátelství s Eliškou Krásnohorskou ⁵⁷.

Po celou dobu studia bydlela Anna Regina v soukromí, neboť tehdy ještě nestály penziony (internáty) nabízející ubytování pro mimopražské studentky. Její přechodnou adresou se na čtyři roky stal byt paní Kateřiny Ševčíkové na Staré Praze, v Sokolské třídě Na Bojišti, čís. 1457, v prvním poschodí. Měsíční pobyt stál v průměru 5 zlatých a rodiče se museli snažit, aby jej dceři dopřáli: *Milovaná Dcero! Tvé psaní jsme obdrželi a posíláme Ti jednu buchtíčku je jen z domácí mouky a jeden bochníček chleba abys nemusela žádnou bídu trpět a taky Ti odesíláme štuc a božík a vatmolovej život a ten druhý odešleme až ho tatínek zhotoví a taky Tě odesílám jednu zlatku poslala bych Ti víc ale nemohu snad nám Pan Bůh pomůže. Jen Tě prosím abys byla vždy šetrná a nezapomínej nikdy na nás jak my se o Tebe pracně staráme* ⁵⁸.

Od druhého ročníku zmiňuje Anna Regina ve svých dopisech rodičům také své dva spolubydlící, tedy pouze jejich křestní jména: Vilemína a Václav. Lze se o nich dozvědět jen tolik, že dívka pocházela z Kolína a chlapec z Kladna, kam odjížděli pouze na prázdniny a svátky. Anna Regina trávila často svůj volný čas s paní domácí (*budem zase s paní samy doma* ⁵⁹) v bytě, kde zejména v posledním ročním období trpěli *velkou zimou* a museli se *hodně zachoulit* ⁶⁰.

Výše jsem zmiňovala, že rodina Anny Reginy Husové netrpěla finanční nouzí. Tak tomu bylo i přesto, že rodinný rozpočet zatížila studia obou dětí. Zatímco syn potřeboval pomůcky k předmětům, kterých se učil na písecké reálce, tj. matematice, deskriptivní geometrii, kreslení apod., dcera se sháněla po novém oblečení a doplncích: *Milená Dcero! Dle tvého přání posílám ti po Englmánově ten žadanej samet já myslím, že ho bude dost, musíš si to ale urovnat dle stejné barvy, protože nejní to z jediného kusu, pro všecko ale ti posílám též tu látku šedou, kdyby toho sametu nebylo dost, tak si můžeš udělat podložky z této. Ten*

⁵⁷ Eliška Krásnohorská, vlastním jménem Alžběta Pechová (1847 – 1926), spisovatelka (zastánkyně národní orientace literatury), redaktorka *Ženských listů*, překladatelka, libretistka, zakladatelka prvního dívčího gymnázia v Rakousku-Uhersku (*Minerva*, 1890)

⁵⁸ Dopis od rodičů ze dne 8. 11. 1875 (SOKA Písek)

⁵⁹ Dopis odeslaný rodičům, 18. 3. 1877 (SOKA Písek)

⁶⁰ Dopis odeslaný rodičům, 18. 3. 1877 (SOKA Písek)

*deštník neb stínítko můžeš vzít s sebou, jestliže přijedeš na svátky domu, já bych jej novou látkou potáhnul, kterou ti matinka chce koupit*⁶¹.

Reakce dcery byly ve většině vyslyšených žádostí velmi vděčné, jako např. *Ruce Vám líbám, za vše mnohokrát děkuji a zůstávám vždy Vaší Vás vroucně milující dcerou*⁶², zároveň nelze opominout také některé reakce, kterými se dospívající dívka s hrdostí bránila: *Od pí. Smutné neměli jste ten tyl brát. Bude si myslet kdo ví jakou milost nám neprokázala. Já když se na ten okamžik vzpomenu, když mně ten tyl poslala, jest mi pokaždé do pláče*⁶³.

Pro zachovanou rodinnou korespondenci je charakteristické: dopisy rodičů jsou rozsáhlé, několikastránkové, většinou informují o uplynulém dění a kladou otázky, naproti tomu lístky Anny Reginy jsou méně obsáhlé a obvykle s požadavky. Pokud žádosti přesahovaly únosnou míru, obvykle na ně otec s matkou reagovali výchovně: *náčíní k rýsování které Ti bratříček odesílá jelikož on sám by jej také nutně potřeboval neboť není peněz ke koupení jiného*⁶⁴.

Chtěla jsem poznamenat, že své dceři dopřávali vše, aby si připadala rovnocenná s ostatními dívkami, ale zároveň ji vedli ke skromnosti. Stejně se snažili dohlížet na její učení přesto, že oba měli nesrovnatelně nižší vzdělání: *piš nám obšírně proč se neučíš francouzskému jazyku*⁶⁵, nebo: *máš si vzít s sebou školní vysvědčení, že jsi jistě kandydátka*⁶⁶.

Od dob studií Anny Reginy v Praze lze v rodinné korespondenci vysledovat také velice hezký vztah, který panoval mezi dcerou a jejím otcem. Níže uvedeným citátem alespoň jednostranně dokládám jeho hloubku. Josef Husa byl nejen laskavý otec, ale také pokrokový i prozíravý, což se projevilo zvláště tehdy, když poslal svou jedinou dceru studovat do Prahy. Také ve svých pozdějších dopisech otci píše Anna Regina o tom, jak moc jej postrádá a ptá se, kdy se mu odmění za jeho celoživotní lásku a péči.

Těším se vždy na tu dobu, kdy přáno mi vyjeviti Vám předrahý otče můj, jak nekonečně Vás miluji. Však co prospějí slova má, když dosud mi nepřáno skutkem dokázati, jak velice Vás miluji a snad to ani nedokáži, jestli Bůh svou pomocí mi nepřispěje. Vzdálená od Vás, nemohu dnes k Vašemu srdci se přivinouti, líbati ruce Vaše, které již tolik se pro mne napracovaly, patřítí v oko Vaše, které vždy

⁶¹ Dopis od rodičů ze dne 1. 4. 1876 (SOKA Písek)

⁶² Dopis odeslaný rodičům, 18. 3. 1877 (SOKA Písek)

⁶³ Dopis odeslaný rodičům, 8. 12. 1878 (SOKA Písek)

⁶⁴ Dopis od rodičů ze dne 31. 10. 1875 (SOKA Písek)

⁶⁵ Dopis od rodičů ze dne 31. 10. 1875 (SOKA Písek)

⁶⁶ Dopis od rodičů ze dne 1. 4. 1876 (SOKA Písek)

láskyplně na mne hledělo ⁶⁷. Z uvedeného je zřejmé, že si mladá žena dávala velmi záležet na svém slohu a vyjadřování nejen proto, aby otce potěšila, ale také pro nejbližší okolí, např. rodinné přátele a známé, kteří snad směli do rodinné korespondence nahlédnout. Husovi jistě využívali také této příležitosti (a zcela pochopitelně), aby se s dcerou a jejími úspěchy pochlubili.

Není mi známo, zda do soukromého života studentky Anny Reginy zasáhla láska. V dopisech ji rodiče pozdravují obvykle jen od příbuzných, přítelkyň a jen výjimečně citují mladého pana Adlera nebo Špýla. Jelikož zatím v nedohledné budoucnosti zůstávalo zrušení celibátu učitelek ⁶⁸, nezbylo mladé slečně než se smířit se svým osudem. V básni *Lípa* ze dne 25. 9. 1879 oslavuje mladá autorka český národní strom, ke kterému se utíká pod ochranu před svými city:

*Ty lípo naše košatá
slovanský svatý strome,
mé oko vždy po pohledu
na Tebe v slzách tone!*

*Ó skryj, ó skryj mne lípo má
pohřbí mou zvadlou lásku,
uzdrav to srdce zraněné
setřít s něj bolu vrásku.*

Podobně také nelze zjistit, zda se studentka Anna Regina Husová mimo školu zapojovala do nějaké spolkové činnosti, ale pravděpodobně nikoli. V dochovaných materiálech nehodnotí studia na ústavu ani své vyučující, nezmiňuje se o spolužačkách. Přehledy dosažených výsledků, do kterých jsem měla možnost nahlédnout, dokládají, že byla pilnou a velmi dobrou studentkou.

Z celkem dvaceti vyučovaných předmětů dosahovala v naprosté většině výborných výsledků, pouze výjimečně byla hodnocena dobře, např. v případě českého jazyka, zeměpisu, ženských ručních prací, psaní nebo tělocviku. Je trochu paradoxní, že se později proslavila v rámci regionu především jako spisovatelka a cestovatelka, která ještě ve svých 81 letech slézala Vysoké Tatry.

Zkoušku dospělosti složila Anna Regina Husová na c. k. českém ústavě ku vzdělání učitelek v Praze dne 29. června 1879. Zkoušce byl přítomen Dr. J. Gall (člen c. k. zemské školní rady), A. Hryška (ředitel c. k. ústavu ku vzdělání učitelek), třídní učitel V. D. Bíba a pětice učitelů (mezi nimi např. Josef Melichar, Antonín J. Votruba). Anně Regině Husové bylo dáno Vysvědčení dospělosti pro školy obecné, Číslo 21 / 1879, na jehož vnitřní straně je napsáno: *Hledíc ku prokázaným prospěchům těmto přisuzuje se kandidatce vysvědčení dospělosti,*

⁶⁷ Dopis odeslaný otci, 17. 3. 1879 (SOKA Písek)

⁶⁸ 3. dubna 1919 byl zrušen celibát učitelek (Strakonice. Vlastivědný sborník, díl 3 – kapitoly ze života města. Strakonice, 2005, s. 231)

*čímž prohlašuje se spůsobilou dosazenu býti podučitelkou aneb zatímnou učitelkou na veřejných školách obecných i učitelkou ručních ženských prací a nauky o domácím hospodářství na obyčejných obecných a na měšťanských školách i pěstounkou na škole mateřské s vyučovacím jazykem českým*⁶⁹.

V závěru výše uvedeného úředního dokumentu je poznamenáno: *zavázala se věnovati se po dosažené zkoušce dospělosti nejméně šest roků učitelskému stavu na veřejných školách obecných v Čechách*. Tím skončilo Anně Regině Husové bezstarostné období studií v Praze. Sice se jí toto krásné město stalo na čtyři roky přechodným domovem, ale zřejmě jí k srdci nepřirostlo. Rozhodla se Prahu opustit a vrátit se zpět do jižních Čech. Psal se rok 1879 a slečna Husová již nebyla ve své profesní kariéře odsouzena k dráze soukromé učitelky, jak tomu bylo u jejích předchůdkyň do roku 1869. Podle nových zákonů mohla vyučovat na dívčích školách⁷⁰ a v nižších třídách smíšených a chlapeckých škol stejně, jako její mužští kolegové.

3.4. LÉTA UČITELSKÁ (1879 – 1914)

Prvním působištěm čerstvé absolventky c. k. českého ústavu ku vzdělání učitelek v Praze se stalo jihočeské město **Protivín**⁷¹, kam byla na základě podané žádosti jmenována⁷² c. k. okresní školní radou v Písku učitelkou při obecné škole, s termínem nástupu od 1. září 1879. Nástupní plat (tzv. *služné*) byl mladé ženě vyměřen ve výši 500 zlatých za rok. S chutí a elánem se pustila do výchovy a vzdělávání dětí ve velmi hezkém prostředí pseudorenesanční budovy školy⁷³, v samotném centru starého královského města.

Protivín se stal na pět let působištěm mladé učitelky. Zdá se, jakoby svojí historií, datovanou od roku 1282, kterou nesmazatelně poznamenaly významné

⁶⁹ Vysvědčení dospělosti pro školy obecné, 29. 6. 1879, č. 21/1879 (SOka Písek)

⁷⁰ *Od roku 1806 mohly ženy vyučovat v soukromých dívčích školách pouze ruční práce* (Bahenská 2005: 32)

⁷¹ *Protivín byl prvotně dvůr, založený od Protivy. Po prvé se připomíná l. 1282. Tehdá tu měli bratří Pryšenkové své hospodářství, ale není na jisto postaveno, jestli je měli dědičně aneb zástavou. Za krále Jana bylo tu královské hospodářství a také tu stál l. 1334 hrad, jenž byl tehdá zastaven. Petr z Rožmberka půjčil králi peníze, za něž Protivín vyplatil a proto Petra l. 1336 zástavou jiných věcí odměnil. Protivín pokládán byl tehdá za méně důležité místo, jež mohl král z nouze zastaviti... Poslední zdejší purkrabě Jan Hájek z Hodětína měl purkrabství zástavou od r. 1408 a tuším až do válek husitských* (Sedláček 1926: 33).

⁷² Jmenovací dopis od c. k. okresní školní rady č. 2054 ze dne 5. 8. 1879 (SOka Písek)

⁷³ *Pseudorenesanční budovu školy zdobí sgrafita z let 1902 – 1903 podle návrhu Mikoláše Alše* (Lexikon 2001: 462).

šlechtické rody⁷⁴, slečnu Husovou příliš neokouznil. Věnovala se výuce ve škole, vyřizování korespondence a sebevzdělávání. Dne 4. června 1880 byla c. k. zemskou školní radou v Čechách ustanovena⁷⁵ podučitelkou na obecné škole v Protivíně s ročním příjmem 400 zlatých. Přísahu složila v přítomnosti c. k. místodržitelského rady a hejtmána okresu dne 22. července 1883 a definitivní podučitelskou službu nastoupila dne 23. července 1883.

Uplynuly tři roky ode dne, kdy Anna Regina vykonala zkoušku dospělosti. Za další úspěch v její profesní kariéře lze považovat Vysvědčení druhého stupně o spůsobilosti k vyučování na školách obecných⁷⁶, které získala dne 5. května 1882 od budějovické c. k. české zkušební komise pro školy obecné a měšťanské. Velmi dobrého prospěchu dosáhla v přírodopise a tělocviku, dobře byla hodnocena v pedagogice, praktické spůsobilosti, českém vyučovacím jazyku, počtářství, měřictví, zeměpise, dějepise, přírodopisu, krasopisu, kreslení a zpěvu. Stala se způsobilou *k samostatnému úřadu učitelskému na obecných školách s vyučovacím jazykem českým a vyučování náboženství vyznání svého na školách obecných*.

Pět let (1879 – 1884), které v Protivíně strávila, ji naplňovalo pouze po profesní stránce. Dochovaná korespondence je naplněna pocity osamělé učitelky, která zde trávila v odloučení od rodiny dny všední i sváteční. Ojedinelé návštěvy u rodičů v Písku ji neuspokojovaly, spíše prohlubovaly její lítost: *Naděje i strach střídají se rychle v okamžiku tom myslí naší, vždyť nevíme nikdo z nás, co očekává nás za tou branou, kterou v nový život vcházeti se zdáme*⁷⁷. Postupně se začínala zapojovat také do veřejného života města, zpočátku trochu nejistě a s obavami: Nebyla jsem nijak žádostivá veřejné činnosti. Škola mi byla vším a práce v ní bylo dosti (podtrhla M. T.). *Ale záhy musila jsem se účastniti práce v dobročinném spolku ve prospěch chudé školní mládeže (...), přišel vzdělávací spolek zpěvácký (...), v pozdějších letech tvořily se ženské spolky vzdělávací, bylo třeba povzbuzující přednášky. Jest samozřejmo, že požádán byl k tomu učitel neb učitelka* (Husová 1928).

⁷⁴ Pruschingové (13. stol.), Rožmberkové (14. stol.), v 16. stol. Pernštejnové, páni z Hradce, Vratislavové z Mitrovic, v 17. stol. Švihovští z Rýzmburka Trautmannsdorfové, v 18. stol. Schwarzenberkové (Lexikon 2001: 462)

⁷⁵ Ustanovující dopis od c. k. zemské školní rady č. 20370/1880 ze dne 4. 6. 1880 (SOKA Písek)

⁷⁶ Vysvědčení o spůsobilosti k vyučování na školách obecných č. 112 ze dne 5. 5. 1882 (SOKA Písek)

⁷⁷ Dopis odeslaný rodičům, 31. 12. 1883 (SOKA Písek)

Když byla 20. srpna 1885 c. k. okresní školní radou v Písku jmenována ⁷⁸ **učitelkou při Obecné dívčí škole ve Vodňanech** ⁷⁹ s nástupním platem 600 zlatých, zdálo by se snad, že byla konečně ze svých protivínských útrap vysvobozena, ale nebylo tomu tak. Obávala se nového a neznámého prostředí. Pražská c. k. zemská školní rada v Čechách jí zaslala souhlasné stanovisko s vykonávanou funkcí učitelky až 18. října 1885, tedy v době, kdy se již mladá učitelka seznamovala s jihočeským městem nad řekou Blanicí. *Ráda, velmi ráda vzpomínám na svůj pobyt ve Vodňanech jako učitelky. Šla jsem tam nerada, aniž vím proč, ale okolnostmi byla jsem nucena, že jsem musila místo učitelky přijati, poněvadž jiného v okrese nebylo* (Husová 1920a).

Mnohem větší otřes, než byla změna prostředí, přineslo slečně Husové *přijmutí od předsedy místní školní rady*, které pro ni nebylo *lichotivé*. *Byloť to ještě v době, kdy se všude vzpírali proti učitelkám a tak uvítání jeho při představení vyznělo: „Nechtěli jsme vás sem!“* (podtrhla M. T.). *To bylo pro mne hrozné, proč?* (Husová 1920a) Možnou odpovědí by mohlo být, že pro své mužské kolegy představovala nepříjemnou konkurenci. Počátky její profesní kariéry spadaly do doby, kdy také v *otázkách platu byly (vzdělané) ženy proti mužům v nevýhodě, čelily obviňování z výstřednosti a musely mít dostatečně pevnou vůli, aby se dokázaly prosadit ve světě dosud vyhrazeném výlučně mužům* (Bahenská 2005: 39).

Muži se stále více cítili ohroženi společensky i ekonomicky. Pokračující vzdělávání žen jim stále méně *umožňovalo dominanci intelektuální a ekonomickou* (Lenderová 1999: 253) a jejich nadvláda již nebyla ze strany slabšího pohlaví považována za naprosto přirozenou. Pracující žena byla většinovou společností s výhradami tolerována, ale spíše trpěna.

Oceňuji vytrvalost paní Husové, která ve své touze po osamostatnění, zrovnoprávnění, zbavení se závislosti a útisku, postupovala systematicky v prosazování se jako učitelka. Musela mnohé „překousnout“, aby nakonec dokázala, že je nejméně stejně tak dobrá, jako učitelé. Později s nadhledem vzpomínala na vodňanského předsedu místní školní rady a jejich první setkání,

⁷⁸ Jmenovací dopis č. 1926 od c. k. okresní školní rady ze dne 20. 8. 1885 (SOkA Písek)

⁷⁹ *Vodňany mají pravidelnou základnu měst založených králem Přemyslem II. i lze za to míti, že založeny jím, ale jen jako komorní město na panství Hlubockém.... z potvrzení výsad témuž městu skrze krále Jana (1335) lze seznati, že Vodňany byly poddány vladaři Píseckému... Za Karla IV. vyskytují se již Vodňany mezi svobodnými městy, jež bývaly podřízeny podkomořímu, ale purkrabě Písecký bral odtud až do válek platy. Králové Karel a Václav majíce Vodňany ustavičně ve svém držení, nezanedbávali tohoto města a podporovali je dáváním rozličných svobod... Statky tyto i s městem byly (1623) zastaveny... L. 1710 vybavili se ze zástavy a staly se zase svobodným městem* (Sedláček 1926: 34 – 106)

teré vyznělo: Nechtěli jsme vás sem! Starý pán snad jinak dobrý to (rozpaky a lítost) zpozoroval a hned se opravil: Ne vás, ale učitelky vůbec (podtrhla M. T.), *ač jsem nebyla první, nýbrž teprve druhou učitelkou. Tím se mi ulehčilo a již veseleji hleděla jsem do budoucna* (Husová 1920a).

Samozřejmě přišly také všední starosti a paní učitelka *sháněla byt pro sebe a rodiče, kteří se mnou žili*. Mamince bylo v té době (1885) 54 let a tatínkovi 66 let. *Byt našla na náměstí vedle notářství u pana Řídkého, v jehož domě byl zároveň kupecký obchod Fridrichův. Museli jsme však s rodiči téměř měsíc bydlet ve dvoře v nějaké bývalé snad dílně, než se náš byt v I. poschodí uprázdnil. Ale pak jsme opravdu bydleli hezky, poněvadž jsme měli přehled přes celé náměstí až k naší škole* (Husová 1920a).

Přesto, že paní Husová strávila ve Vodňanech necelé tři roky, ovlivnily jí mnohem více, než předcházející pětiletý pobyt v Protivíně. Její osobnost se vyvíjela a měnila, také pod vlivem místních významných osobností, se kterými se setkávala. Přátelství s fejetonistou Františkem Heritesem (1851 – 1929), které svými počátky spadá do doby jejího působení ve Vodňanech, přetrvalo až do spisovatelovy smrti. Nelze nevzpomenout také básníka Julia Zeyera (1841 – 1901) nebo Otakara Mokrého (1854 – 1899), věrné Heritesovy společníky a přátele, které paní Husová znala skrze jejich dílo a mimo Zeyera také osobně⁸⁰.

Velmi ji těšilo (přímo rozechřálo), že ve Vodňanech žije Julius Zeyer, tehdy můj zamilovaný spisovatel a básník, jehož jsem vždy toužila osobně poznati (...) znala jsem osobně již oba spisovatele vodňanské – Heritesa i Mokrého, působilať jsem s bratrem Heritesovým na škole v Protivíně (podtrhla M. T.) a přečetla jsem od obu jich tvorby, ale Zeyera jsem dosud neznala (Husová 1920a). Dnes roztomile vyznívá popisovaný způsob plánovaného seznámení, *řeklo se mi: Denně ho uvidíte od dvanácté do jedné procházeti se po náměstí s jeho dvěma přáteli: Heritesem a Mokrým*⁸¹. Paní učitelka se osmělila jen do té míry, že členy literárního trojlístku vodňanského (Zeyer, Mokrý – pseudonym Otakar Halina, Herites) pouze pozorovala, se Zeyerem nikdy nemluvila, jen jeho hlas slýchala, když šla do školy kol všech tří přátel.

⁸⁰ V oteckém starobylém domě, stojícím vedle kostela, lékárníčil a spisoval František Herites, autor mnoha maloměstských novel. V jiném domě na náměstí měl notářskou kancelář jeho druh Otakar Mokrý, básník „Jihočeských melodií“ a zasloužilý překladatel českých básníků – a v paláci U čápů žil několik let poeta z této trojice nejslavnější, Julius Zeyer (Herites 1958: předsádka)

⁸¹ Na rozdíl od paní Husové ve svých vzpomínkách Herites uvádí: *Dvakrát i třikrát za den přicházel Zeyer k nám. Každého dne k večeru jsme společně šli na procházku, rodina Mokrého a moje, Zeyer s námi* (Herites 1958: 39).

Vzpomínala, že na ni vodňanský básník skutečně zapůsobil, že jsem s dvoujnásobnou láskou učila, že i on mne pozdravil, ač jist neměl potuchy, jak si toho mimovolného jeho pozdravu vážím. Bylť k ženám a dívkám, zvláště k mladičkým (...) neobyčejně jemný a laskavý, což mne plnilo podivením, že zůstal tak osamocen. Její postřeh podporují také vzpomínky Františka Heritese, který o Juliu Zeyerovi tvrdil, že byl vždy k malým a nejmenším lidem měkký a vlídný; k bídným a ubohým byl pln soucitu. Kde mohl, pomáhal a podpíral (Herites 1958: 79).

Snad by se mohlo dokonce zdát, jakoby slečna učitelka pohlížela na tohoto o 16 let staršího muže nejen obdivně, ale také s láskou. Po smrti Mokrého se vodňanský trojlístek rozpadl, rozešli se po letech ti tři přátelé sedající na jedné lavičce a nikoho k sobě popouštějící. Vodňany ztratily na svém nimbu, jen vzpomínky tří velikánů ducha zůstanou navždy v paměti historie a desky na domech, kde žili (Husová 1920a).

V roce 1889 se paní Husová opět vrátila do míst, která před čtrnácti lety opustila, do **měšťanské dívčí školy v Písku** a pracovala zde dlouhých 37 let, než odešla do výslužby. Školní budova na Grégrově náměstí byla nevyhovující (Almanach 1993: 81), ale platové podmínky paní učitelky se zlepšily. Dne 21. ledna 1891 *Veleslavná c. k. zemská školní rada udělila slečně Husové vynesení ze dne 12. ledna 1891, č. 371, první slušní přídavek v obnosu ročních 70 zl*⁸².

Paní Husová byla již z Vodňan přivyklá spolkové činnosti, ale teprve Písek ji skutečně vtáhl do svého kulturního a zvláště spolkového dění. 90. léta 19. stol. představovala pro Annu Reginu významný mezník v jejím dosavadním životě. Dosud nevýrazná paní učitelka je vtažena do národopisného a emancipačního úsilí svých blízkých přítelkyň: Emilie Fryšové a Vilmy Sokolové-Seidlové (v Písku od roku 1896 s manželem, profesorem Danielem Seidlem). Nehledě na čilou korespondenci s Eliškou Krásnohorskou a Františkem Heritesem, díky níž byla informována o aktuálním dění v Praze. Pod vlivem o 17 let starší Fryšové se pustila do práce pro místní muzeum, jehož sbírky byly tou dobou umístěny v druhém patře spořitelny v Mostecké ulici (Almanach 1993: 105).

Správa národopisných sbírek a přátelství s Emilií Fryšovou v ní zřejmě poprvé podnítily zájem o lidový oděv a slovesnost. Paní učitelka byla v Písku dosud krátce, plně se věnovala výuce ve škole a péči o své staré rodiče. Její povědomí o

⁸² Dopis č. 175 od c. k. okresní školní rady ze dne 21. 1. 1891 (SOkA Písek)

lidové kultuře bylo dosud velmi povrchní. Své síly upírala paní učitelka plně ke škole a svým žákyním. O vzorném přístupu k práci svědčí Pochvalné uznání ⁸³ udělené Anně Regině Husové c. k. školní radou v Písku dne 30. října 1893: *Dávající Vám o tomto našem usnesení vědomost, nadějeme se, že i na dále stejnou horlivostí a svědomitostí ku blahu svěřené Vám mládeže působiti budete.* Mladá žena se dále vzdělávala a neuplynulo ani sedm měsíců a c. k. zkušební komise pro obyčejné školy obecné a měšťanské předala Anně Regině Husové Vysvědčení o způsobilosti k vyučování oboru gramaticko-historického na školách měšťanských ⁸⁴ s datem 23. května 1894.

Dosažené profesní úspěchy byly samozřejmě náležitě a podle zákona ⁸⁵ ohodnoceny. Dne 13. prosince 1894 upravila ⁸⁶ c. k. zemská školní rada její příjmy na konečných 800 zlatých ročně. Dopisem ⁸⁷ datovaným o dva dny později byla stejnou institucí ustanovena definitivní učitelkou pro odbor gramaticko-historický na Měšťanské dívčí škole v Písku. K nastoupení definitivní služby se Anna Regina přihlásila den před Štědrým dnem téhož roku.

Blížila se Národopisná výstava v Praze (1895) a paní Husová již nechtěla jen nečinně přihlížet. Jako členka místního učitelského spolku Budče se zúčastnila sběru lidových písní, o čemž se zmiňuji podrobněji níže v této diplomové práci. Vzala si na starost *slovesnou část* a zároveň doufala, že *páni kolegové budou mně příležitostně zasílati sebrané slovesné zvláštnosti, já že vše srovnám dle údajů z Prahy a odešlu* ⁸⁸. Její představy ideální spolupráce se nenaplnily, ani samotný sběr neproběhl řádně. Byla taktně napomínána z řad svých (pražských) kolegů, jelikož neměla dosud žádné zkušenosti. Jistě se snažila, ale bohužel své sebrané lidové písně upravovala, doplňovala, stýkala se jen s několika vybranými informátory, takže její snaha nebyla korunována úspěchem.

Po odeznění Národopisné výstavy, kterou ani nenavštívila ⁸⁹, se na čas vzdala svých snah o zachycení „původní lidové kultury“ a její propagace. Ke sběru

⁸³ Pochvalné uznání č. 1752 od c. k. okresní školní rady ze dne 30. 10. 1893 (SOKA Písek)

⁸⁴ Vysvědčení o způsobilosti k vyučování na školách měšťanských č. 170/1894 od c. k. zkušební komise ze dne 23. 5. 1894 (SOKA Písek)

⁸⁵ Zákon č. 36 ze dne 13. května 1894

⁸⁶ Dopis č. 2599 od c. k. zemské školní rady ze dne 13. 12. 1894 (SOKA Písek)

⁸⁷ Dopis č. 42720 od c. k. zemské školní rady ze dne 15. 12. 1894 (SOKA Písek)

⁸⁸ Husová, A. R. Lidové písně z okolí Písecka. *Písecký obzor*, 1932, roč. III. (Prácheňské muzeum v Písku)

⁸⁹ Podobně chybí doklady o tom, že by přispěla nebo se zúčastnila Národopisné výstavy ve Vodňanech, která v únoru 1895 byla z iniciativy purkmistra (a přítele paní Husové) *Heritesa a jeho literárních přátel a za nadšeného přispění vodňanských spolků instalována v budově radnice (...). Po vzoru Prahy a jiných měst byly nashromážděny sbírky lidového umění, uměleckého průmyslu i*

lidových písní se již nikdy nevrátila. V následujících letech se vyrovnávala také s náročným povoláním učitelky, jak o tom píše v dopisech adresovaných bratrovi: *Suplujeme stále, což jest již k omrzení. Novotná sice již učí, ale chybí nám někdo za Duchoně a toho musíme nahrazovati po dva týdny střídavě byl nemocen p. ř. a tak sme tam byli pouze dva. To jsem Ti snad již psala. Je to kříž!*⁹⁰ Ovšem, nejen náhradní vyučování za nepřítomného učitele bylo obsahem jejích dopisů.

Bratrovi se také s obavami zmiňuje o školní inspekci: *Již inspekce chodí. Na obecných školách byla všude. Vyvolává prý mnoho hlupáků a chce mnoho. Každý však o něm povídá jinak, ale všichni se srovnávají v tom, že jest galantní k učitelstvu, ale přísný k žákům. Čekám jej na druhý týden*⁹¹. Pochopitelně jí velmi záleželo na dobrém hodnocení inspekce a lze předpokládat, že byla shledaná schopnou pedagožkou, neboť jí bylo v příštích letech svěřeno třídnictví.

Slečna Husová patřila k následovnicím prvních ekonomicky nezávislých žen, kterými byly v rakouské monarchii ženy věnující se pedagogické profesi. V roce 1896 učilo na všech veřejných školách v českém království téměř 20 000 učitelských sil, z toho už 28% žen, včetně učitelek ručních prací. Pokud se týče samotné české společnosti, z více než 11 000 učitelů na školách s českým vyučovacím jazykem bylo 29% žen (Lenderová 1999: 255).

Právě mezi učitelkami nacházíme řadu zajímavých osobností, vesměs ženy mimořádně vzdělané, národně uvědomělé, schopné formulovat na veřejnosti i v tisku své názory. Tyto ženy měly většinou velmi hezký vztah k dětem; snad proto, že porodit vlastní jim zůstalo odepřeno (Lenderová 1999: 255). Ve společnosti tak postupně přibývalo neprovdaných, samostatně výdělečných a emancipovaných žen, mezi něž řadím také Annu Reginu Husovou.

Její život nenaplňovala pouze výuka a soustavná příprava na ni, ale stále více také snaha o prosazení se v literárním světě. Otevřeným způsobem informovala o svých nesnázích pouze bratra: *V Květech Mládeže zase nebylo nic. Mám na ně svrchovaný dopal. Pořád žebrat a ponižovat se a oni jako velkomožní páni jenom posílají knížky, aby jim člověk dělal kolpoltera. Do Brna jsem psala a žádala za tiskovou stránku 50 kr a za více stránek více. Přistoupili k tomu a dostanu výtisků, co budu chtít (...) Ti z Brna mi napsali, jenom abych jim poslala i jiné*

ukázky řemeslné dovednosti. Po skončení výstavy nashromážděné předměty daly základ vzniku městského muzea, které pak bylo otevřeno o deset let později v roce 1905 (Vodňany 1986: 28)

⁹⁰ Dopis odeslaný bratrovi, 8. 2. 1896 (SOKA Písek)

⁹¹ Dopis odeslaný bratrovi, 8. 2. 1896 (SOKA Písek)

povídky, že jich budou potřebovati ⁹². Bylo pro ni jistě těžké prosadit se, zvláště, když ji obklopovaly a povzbuzovaly její mnohem slavnější přítelkyně a ona se snažila vyrovnat se jim. Dařilo se jí to jen částečně, neboť pouhá píle a vytrvalost někdy zkrátka nestačí.

Sympatické je, že se nevzdávala a stále se vzdělávala. Příkladem může být Vysvědčení ⁹³ z kursu pro výcvik a vedení her dívčích, který pořádal Spolek pro pěstování her české mládeže v Praze od 3. 7. do 9. 7. 1899. V textu Vysvědčení je uvedeno: *dosvědčujeme tímto, že slečna Anna Husová výkladům a cvičením, týkajícím se výcviku a vedení her dívčích až do konce velmi pilně obcovala*. Jako již mnohokrát předtím dokázala, že se svými profesními schopnostmi plně vyrovná nejen ženským kolegyním, ale i mužům.

Další Pochvalné uznání ⁹⁴ jí bylo uděleno c. k. okresní školní radou dne 6. listopadu 1899 na základě vyjádření c. k. okresního školního inspektora. V pochvalném uznání se uvádí: *Dávající toho milou vědomost, nadějeme se, že i na dále stejnou horlivostí a svědomitostí ku blahu svěřené Vám mládeže působiti budete*. August Comte by zde neuspěl se svým názorem, že žena není z biologických důvodů schopna stejného intelektuálního výkonu jako muž. Úspěchy a příjemné události roku 1899, mezi které lze počítat také seznámení paní Husové s doktorem Augustem Sedláčkem, byly následně smeteny zármutkem nad smrtí rodičů.

Již 81letý otec se těšil poměrně pevnému zdraví, když náhle 16. března 1900 zemřel. Anna Regina zůstala s matkou sama, neboť bratr učiteloval v Nových Benátkách. Než se paní učitelka vzpamatovala ze ztráty milovaného tatínka přišel 8. červenec 1901 a její maminka zemřela na srdeční vadu v 70 letech. Paní učitelka Husová zůstala sama. Její jediný bratr žil s rodinou na mladoboleslavsku a s jinými dalšími příbuznými se nestýkala. Situaci musela zvládnout a snad k tomu napomohla také práce ve škole, spolcích a dobří přátelé. Jediný výlet, který osamělá žena o letních prázdninách podnikla, směřoval na Šumavu. Po smrti rodičů byl život Anny Reginy Husové naplněn její novou vášní: cestováním. Do té doby navštívila pouze německé Bavorsko (1899) a Francii (1900), ale od roku 1902 již téměř každoročně odjížděla do ciziny a její okouzlení turistikou ji

⁹² Dopis odeslaný bratrovi, 8. 2. 1896 (SOKA Písek)

⁹³ Vysvědčení č. 8/1899 od Spolku pro pěstování her české mládeže v Praze ze dne 9. 7. 1899 (SOKA Písek)

⁹⁴ Pochvalné uznání č. 1528 od c. k. okresní školní rady ze dne 6. 11. 1899 (SOKA Písek)

neopustilo do konce života. Vzhledem k tomu, že cestám paní Husové je níže věnována celá část této diplomové práce, zůstanu pouze u uvedeného nástinu.

Rok 1903 byl pro téměř padesátiletou učitelku spojen se změnou finančního ohodnocení její práce. Na základě nového zákona⁹⁵ jí c. k. okresní školní rada v Písku zastavila⁹⁶ dosavadní příjmy a od 1. ledna 1903 jí poukazovala nový plat ve výši 2 780 korun českých⁹⁷, ze kterého byl dále strháván příspěvek k pensijnímu učitelskému fondu. *Muži těžce nesli rovnost platů a poukazovali na skutečnost, že učitelky, vzhledem k povinnému celibátu, nemusí z platu živit rodinu a že by tedy jejich odměna měla být menší než odměna učitele-muže. Učitelky se proti těmto neopodstatněným útokům bránily* (Lenderová 1999: 255) a nutno podotknout, že úspěšně (Obr. 2.).

Na konci roku 1903 byla Anna Regina seznámena dopisem⁹⁸ ze dne 6. prosince se zvýšením služného na celkových 3 300 korun. V odůvodnění se v něm uvádí: *Upravujíc tyto platy, přihlížela c. k. zemská školní rada k nabyté vaší učitelské způsobilosti a k nepřetržitému od doby té působení Vašemu na veřejných školách národních.*

Listopad roku 1905 poznamenala generální stávka v českých zemích vedená na podporu všeobecného volebního práva. Byla nejmasovějším veřejným vystoupením v naší zemi před 1. světovou válkou⁹⁹. Paní Husová se do boje o volební právo žen zatím nijak výrazně nevměšovala¹⁰⁰. Pouze mezi řádky v korespondenci s Eliškou Krásnohorskou můžeme vyčíst, že za jeden z významných cílů ženského emancipačního úsilí považovala právě dosažení volebního práva žen.

Zdá se mi, že se vědomě vyhýbala aktivnímu zapojení do podobných diskuzí. Snad tomu bránila také její katolická výchova¹⁰¹. V tomto ohledu pro ni není typické, aby svůj názor veřejně nevyjádřila. Nereagovala ani tehdy, když se některé její přítelkyně v těchto otázkách velmi angažovaly, jako např. Emilie Fryšová na 2. sjezdu učitelek v roce 1904. Namísto toho se věnovala systematicky

⁹⁵ Zákon č. 16 ze dne 27. ledna 1903

⁹⁶ Dopis č. 431/1903 od c. k. okresní školní rady v Písku ze dne 24. 2. 1903 (SOKA Písek)

⁹⁷ Zlatá mince (zlatý) byla vystřídána korunou v poměru 1 : 2 (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

⁹⁸ Dopis č. 2616 od c. k. okresní školní rady v Písku ze dne 6. 12. 1903 (SOKA Písek)

⁹⁹ UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001

¹⁰⁰ Teprve 22. 2. 1914 byla vyslána trojčlenná deputace: slč. Husová, Matoušová a Kotašová k obecnímu zastupitelství s žádostí o podporování volebního práva učitelek (ZÚJU, odbor v Písku, SOKA Písek).

¹⁰¹ *Katolíci se odmítli zasadit o politická práva žen ještě na svém II. sjezdu v lednu 1908* (Lenderová 1999: 269)

své profesi a ambiciózně postupovala stále vpřed. Chápu, že ji vzhledem k jejímu věku příliš netrápilo zrušení celibátu učitelek, ale nerozumím jejímu nejasnému postoji např. k otázce volebního práva žen.

Navíc znala postoje svých přítelkyň, např. Krásnohorské a Fryšové a také četla Ibsena, Björnsona a Kiellanda, které považovala za skutečné *velikány duchem*¹⁰². Situace jí tedy zřejmě lhostejná nebyla, ale zároveň nepatřilo její řešení mezi priority. Cítila se opuštěná, nepochopená a utíkala se do své samoty. Mám neblahý pocit, že se i litovala. Jen opravdu málo přátel si k sobě připouštěla blíže a zaměřovala se spíš na pracovní úspěch. V roce 1909 bylo paní Husové, odborné učitelce při Měšťanské škole dívčí v Písku, uděleno další Pochvalné uznání, ve kterém je uvedeno: *usnesli jsme se v zasedání dne 17. dubna t. r. jednohlasně, vysloviti Vám za velmi dobrý prospěch, jehož jste ve výchově a vyučování mládeže docílila pochvalné uznání. Dávající toho milou vědomost, nadějeme se, že i na dále stejnou horlivostí a svědomitostí ku blahu svěřené Vám mládeže působiti budete*¹⁰³.

První desetiletí 20. století se dají charakterizovat jako doba, kdy se žena definitivně vymanila z předsudků (...) pracovaly učitelky, úřednice, sekretářky, písařky, telefonistky, telegrafistky, umělkyně, lékařky, ošetřovatelky, sociální pracovnice, prodavačky (Lenderová 1999: 270 – 271). Nelze si nevšimnout, že paní Husové vyrůstala nová a početná konkurence a ona musela na sobě o to více pracovat, aby dosáhla na prestižní post ředitelky měšťanské školy.

Postupovala neúnavně, upevňovala své postavení i své „dobré jméno“. Dne 4. května 1912 vyslovila c. k. okresní školní rada v Písku pochvalné uznání¹⁰⁴ slečně Husové, definitivní odborné učitelce při dívčí Měšťanské škole v Písku, za *dosavadní horlivé a každým směrem úspěšné působení ve službě školní, (...) činíme tak s potěšením provázejíce tento zasloužený lichotivý projev nejvyššího úřadu školského v zemi vřelým blahopřáním*.

3.5. VÁLKA A REPUBLIKA (1914 – 1939)

Zastřelení rakousko-uherského následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželky, vévodkyně Žofie, dne 28. června 1914 v Sarajevu bylo tou poslední pomyslnou kapkou před vypuknutím 1. světové války. Ženy byly náhle

¹⁰² Husová, A. R. *Norsko*, 1906 (SOkA Písek)

¹⁰³ Pochvalné uznání č. 761 od c. k. okresní školní rady ze dne 21. 4. 1909 (SOkA Písek)

¹⁰⁴ Pochvalné uznání č. 1176 od c. k. okresní školní rady v Písku ze dne 4. 5. 1912 (SOkA Písek)

postaveny do role živitelek, plně zodpovídaly za chod domácnosti apod., což významně přispělo k jejich emancipaci. Zatímco muži bojovali na frontě, ženy je zastoupily v továrnách, obchodech a nemocnicích, zejména při pomoci raněným a válečným zajatcům. Nemusely být nutně sdruženy v rámci některé organizace, jakou byl např. Červený kříž (od roku 1918 Československý červený kříž).

Také učitelky našeho odboru z okresu píseckého a strakonického plně pochopily vážnost situace a hned při počátku mobilisace přihlásily se k práci, které od žen se vyžaduje. Většina jsou členy Č. kříže a kde ho není, utvořily s ostatními ženami a dívkami dobrovolný pomocný spolek místní jako kolegyně volyňské. Některým kolegyním musím se obdivovati za jejich horlivost a myslím, že pánové musejí říci, že před nimi klobouk dolů (Husová 1918b).

Konec 1. světové války znamenal také rozpad rakousko-uherské monarchie a vznik samostatné Československé republiky dne 28. října 1918. Vznikl nový rámec pro další vývoj českého a slovenského národa, který mohl nyní plně uplatnit své skryté síly. Nově vzniklá republika patřila k průmyslově nejvyspělejším státům Evropy, měla pevnou měnu a životní úroveň jejích obyvatel byla poměrně vysoká.

Také Písek byl opět svobodný. A jak se cítilo Prácheňsko v prvních dnech československého státu? *Nikdo z nás netušil (...) že pondělí 28. října bude dnem, kdy vyplní se prorocká slova Komenského: Vláda věcí tvých k tobě se navrátí, národe můj* (podtrhla M. T.)! První zpráva o převratu došla do Písku v pondělí ve 3 h. 45 m. odpoledne, kdy nádražní telegraf odklepal první českou úřední depeši, podepsanou drem Zahradníkem, jež zvěstovala proklamaci československého státu, nařizovala odstranění všech odznaků „bývalého Rakouského státu“ a zastavení veškeré dopravy za hranice československé. O páté hodině přišel úřední telegram Národního výboru, oznamující kapitulaci rakousko-uherské vlády, svolání státu československého a jihoslovenského a vybízející ke klidu (...). Zlomené okovy, volnost a svoboda (...) K o n e č n ě s v ý m i p á n y (podtrhla M. T.)¹⁰⁵

Ovšem prvotní nadšení s sebou později přineslo také zklamání. Zřízení župní, jež bylo uzákoněno zároveň s ústavou naší republiky, těžce a škodlivě se dotklo kraje Prácheňského i dosavadního jeho hlavního města Písku. Prácheňsko jako starobylá jednotka správní, geografická, hospodářská i do jisté míry národopisná rozstříháno jest nyní ve tři župy (budějovickou, plzeňskou a pražskou); že tím kraji

¹⁰⁵ Otavan, 25. 11. 1918, roč. III., číslo 5. – 7., s. 55

neposlouženo, je jisto. A město Písek zbaveno svého vůdčího postavení, jež dosud mělo a jež by mu v uzákoněném kraji prácheňském náleželo ¹⁰⁶.

Paní Husové byl přibližně tři roky od konce války vystaven diplom, upomínající na spolupráci při tzv. Velkém díle záchrany, vedeném AMERICAN RELIEF ADMINISTRATION – Československou péčí o dítě, ve prospěch trpících dětí v Československé republice. Za vše, co dosud pro tuto akci vykonala, byl vysloven vřelý dík a přání, že i nadále zachová této organizaci svoji přízeň: *In Remembrance. Of the great relief work carried out by the AMERICAN RELIEF ADMINISTRATION and the Czecho-slovak Péče o dítě for the welfare of the suffering children in the Czechoslovak republic. We wish to express our sincere thanks to your for what you have done for us up till now, and hope that you will continue to give us your valuable assistance in the future* ¹⁰⁷.

Okresní školní rada v Písku dopisem ¹⁰⁸ ze dne 27. října 1919 přiznala odborné učitelce Anně Regině Husové nové služební požitky platné od 1. listopadu 1918 ve výši 7 266 Korun. Stalo se tak na základě prvorepublikového zákona ze dne 23. května 1919, č. 274 Sb. Již 17. prosince 1919 stejná instituce změnila ¹⁰⁹ výše uvedené platový stupeň a její roční služné stanovila na 9 408 Korun. Spolu s ročními osobními, místními a drahotními přídavky činila celková částka 14 472 Korun.

Přibližně měsíc před druhým zvolením Tomáše G. Masaryka prezidentem Československé republiky byla také Anna Regina Husová jmenována zastupující ředitelkou měšťanské školy dívčí v Písku. Do té doby definitivní odborná učitelka byla dne 8. dubna 1920 jmenována ¹¹⁰ Okresní školní radou v Písku pro své vynikající pedagogické nadání, zodpovědný přístup a plné nasazení.

Prozatím se jednalo pouze o zástup do doby, než bude místo ředitelky definitivně obsazeno. Vzhledem k tomu, že nebyl nalezen vhodnější kandidát, byla vynesemím Zemské školní rady ze dne **26. listopadu 1920 jmenována** ¹¹¹ **definitivní ředitelkou při občanské škole dívčí v Písku**, přičemž přísahu složila dne 22. prosince 1920. Později vzpomínala: *Zák. 1879, kde v § 23. se nemluví o ředitelkách, nýbrž jen o správcích škol, řídících učitelích a ředitelích. Ústředí rychle vypracovalo memorandum v němž uvádí, že slavná z. šk. rada uznála dle téhož*

¹⁰⁶ Zřízení župní. *Otavan*, 27. 04. 1920, roč. IV., číslo 11. – 12., s. 188

¹⁰⁷ AMERICAN RELIEF ADMINISTRATION, Praha 1921 (SOka Písek)

¹⁰⁸ Dopis č. 2684 od Okresní školní rady v Písku ze dne 27. 10. 1919 (SOka Písek)

¹⁰⁹ Dopis č. 3179 od Okresní školní rady v Písku ze dne 17. 12. 1919 (SOka Písek)

¹¹⁰ Jmenující dopis č. 969 od Okresní školní rady v Písku ze dne 8. 4. 1920 (SOka Písek)

¹¹¹ Jmenující dopis č. 5140/1920 od Zemské školní rady v Praze ze dne 26. 11. 1920 (SOka Písek)

zákona v r. 1913, aby do místních šk. r. mohl vstoupiti ženský ředitel co člen téhož úřadu. Učitelky dosud neměly zastoupení ani v místní, ani okr. šk. radě (podtrhla M. T.) a když sl. z. šk. rada uznala právo téhož zastoupení v místní šk. radě, prosí, by v důsledku uznala oprávněnost tuto i pro okresní šk. r. a jmenovala znalcem školství ženského ředitele paní ředitelku Em. Kalousovou (Husová 1920b).

Výše uvedené vypovídá o pokračující nerovnosti ve školství v neprospěch žen-učitelek. Politické klima tzv. první republiky bylo nakloněno reformním návrhům jen dočasně. V tomto období nebyl vydán školský zákon, který by měnil převzatý rakouský školský systém, zachovaný v podstatě až do počátku 40. let 20. stol.¹¹² Podobně negativně, jak se muži stavěli v 19. stol. k pracujícím ženám, se nyní stavěli proti obsazování významných postů ženami.

Situace v Písku 20. let 20. stol. byla odlišná od situace např. v Praze, kde se velké množství žen účastnilo veřejného a dokonce i politického života (např. Božena Viková-Kunětická)¹¹³ a docilovaly tak snáze své emancipace. Paní ředitelka Husová se alespoň v rámci svých možností snažila apelovat na příslušné instituce. Své snahy vždy podpírala příklady, třeba ze zahraničí: *Ostatně, dle téhož zákona, který mluví všude jen o učitelích, řídících a ředitelích, nesmělo by se postupovati v případech trestních proti učitelkám, poněvadž se tam o nich nemluví. Dále podotknuto, že v Halu v Horních Rakousích byla zvolena zástupkyní učitelstva do okres. šk. rady učitelka, aniž se činilo námitek* (Husová 1920b).

Odhlédnuto od názorových neshod a oprávněných požadavků paní ředitelky se jí služební požitky zvýšily¹¹⁴ na 16 422 Korun ročně a od 1. ledna 1921 na celkem 16 776 Korun. Podle zákona z 13. července 1922 č. 251 Sb. byly služební příjmy Anně Regině Husové upraveny na 25 492 Korun. Výplata v sobě odrážela nejen odsloužené roky a dosažený post, ale především dosažené výsledky ve výuce.

Tzv. Malý školský zákon ze dne 13. července 1922 upravil nejen platy učitelů, ale především rozšířil výuku na obecné a měšťanské škole: *Mezi povinné předměty byla zařazena občanská nauka a výchova, ruční práce, tělocvik a nauka o domácím hospodaření pro dívky*¹¹⁵. Bohužel, přibližně rok poté, dne 21. června 1923 již roční příjem ředitelky klesl¹¹⁶ na 25 336 Korun. Paní Husová na vzniklou

¹¹² UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001

¹¹³ Božena Viková-Kunětická, vl. jm. B. Novotná, pseud. Ignat (1862 – 1934), první česká poslankyně a senátorka, feministka, spisovatelka (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

¹¹⁴ Dopis č. 3872 od Okresního výboru školního v Písku ze dne 31. 12. 1920 (SOKA Písek)

¹¹⁵ Strakonice. Vlastivědný sborník, díl 3 – kapitoly ze života města. Strakonice, 2005, s. 232

¹¹⁶ Dopis č. 1473 od Okresního výboru školního v Písku ze dne 21. 6. 1923 (SOKA Písek)

situaci reagovala: *Velectění! Přidělen mi byl výborem Píseckého odboru učitelek úkol, bych Vás seznámila se situací, v které se octla dlouho očekávaná úprava učitelských platů. Většině vás je známo, že naděje učitelstva na hmotné zlepšení se rozplynuly stejně, jako na rozšiřování škol, jichž přeplněné třídy volají po rozdělení a mnoho nezaměstnaných sil učitelských po kousku chleba* (Husová 1923).

Velmi emancipovaný dopis, který tehdy napsala, odráží neutěšený stav tehdejšího školství. Ministerstvo školství a národní osvěty činné od listopadu 1918 nepřineslo do školského systému očekávané změny. Za zmínku stojí zejména tři zákonné úpravy z roku 1919: *Dnem 3. dubna 1919 byl zrušen celibát učitelek. Dnem 23. května 1919 byly vyrovnány platy učitelů se státními zaměstnanci a dne 29. dubna bylo rozhodnuto o obsazování učitelských míst podle délky praxe a kvalifikace*¹¹⁷ (v obou případech podtrhla M. T.).

Státní správě i nadále příslušelo vrchní vedení a dozor nad veškerým vyučováním. Většina vleklých problémů však zůstávala nedořešena. Učitelstvo se vyslovalo pro jednotnou školu (1920), požadovalo spravedlivé obsazování míst konkurzem (1920), vyhovující budovy, zvýšení služného nebo snížení počtu dětí ve třídě (1922). *Rozechvění panuje ve všech vrstvách učitelských sil, bude-li konečně skončeno jeho strádání a stále dovolávání se úpravy, ale den, po dni plyne, měsíc po měsíci ubíhá a pojednou zazní Jobova zvěst: „Peněz není, musíte strádati a hladověti dále“* (Husová 1923).

Z dochovaných materiálů je poměrně dobře zrekonstruovatelná profesní kariéra paní Husové, méně již její soukromí. V Osobním výkazu¹¹⁸ Anny Reginy Husové z roku 1925 se lze dočíst, že mezi členy domácnosti byly zahrnuty také její dvě neteře: Marie a Božena Koptýšová. Ostatní políčka formuláře jsou ponechána prázdná, neboť děti nebo manžel se v životě učitelky z pochopitelných důvodů nevyskytovali. Pro přehlednost uvádím tabulku s dosavadním působením ve školní službě (viz. tabulka č. ARH 3), jejíž data jsou seřazena vzestupně.

Služební hodnost	Místo působení	Druh školy	Počet odsloužených	
			roků	měsíců
zatímní učitelka	Protivín	Obecná smíšená	3	11
definitivní podučitelka	Protivín	Obecná smíšená	2	1
zatímní učitelka	Vodňany	Obecná dívčí	-	2
definitivní učitelka	Vodňany	Obecná dívčí	3	10
definitivní učitelka	Písek	Obecná dívčí	4	-

¹¹⁷ Strakonice. *Vlastivědný sborník, díl 3 – kapitoly ze života města*. Strakonice, 2005, s. 231

¹¹⁸ Osobní výkaz Anny Reginy Husové z roku 1925 (SOKA Písek)

dočasná učitelka	Písek	Měšťanská dívčí	1	4
definitivní odborná učitelka	Písek	Měšťanská dívčí	25	4
zastupující ředitelka	Písek	Měšťanská dívčí	-	8
definitivní ředitelka	Písek	Měšťanská dívčí	5	1

Tab. ARH 3. Přehled působení Anny Reginy Husové ve školní službě (SOKA Písek)

Jednu ze svých posledních školních přednášek, které se dochovaly, věnovala Františku Palackému. *Milé dívky! Před padesáti lety, 26. května 1876, kdy příroda hýřila krásou a nádherou květů, kdy jásavé zpěvy okřídlenců nesly se k nebesům (...) rozloučil se navždy s národem českým jeden z největších jeho synů (...) František Palacký – Otec národa českého* (Husová 1926a). Dlouhých 47 let, po které se věnovala učitelskému povolání, v ní zanechalo stopy. Odchod do důchodu nesla statečně, ale její poslední školní přednášky se nesly v moralizujícím duchu. Obrací se v nich do minulosti, ke slavným osobnostem české historie, upamatovává dívky na jejich češství. Hovoří o těch nejzasloužilejších, kterým se staví památníky, aby byla zachována *zřejmá památka na ně, neboť práce, kterou vykonali pro národ, často zaniká v novém pokolení, jemuž tito velikáni ducha, cestu upravili k snazší práci* (Husová 1926a).

Od 1. ledna 1926 se paní Husová těšila zaslouženému odpočinku, spíše aktivnímu odpočinku. Její odchod do výslužby v téměř 70ti letech nezůstal bez odezvy, zabýval se jím také místní tisk, jak dokládá následující úryvek z článku z časopisu *Prácheňský kraj*: *rozloučení nebylo uspořádáno z pouhé povinné zdvořilosti, ale z opravdové úcty, lásky a vděčnosti k odcházející zasloužilé pracovníci (...) pracovala ráda a nezištně, z lásky ke škole a dětem. K učitelskému sboru chovala se prostě a srdečně, bez úřední povýšenosti, radostně vítala a uznávala každou přednost, každý úspěch kteréhokoli člena svého sboru, a jsouc přísná sama k sobě, slabé stránky jiných chápala a omlouvala*¹¹⁹.

Neočekávala jsem, že by se rozloučení neslo v jiném, než v duchu kladného hodnocení. V tomto ohledu budilo její poctivé a přímé jednání pochopitelně úctu a stejně sympatické na její povaze bylo, že *neuzavírala školy sobě svěřené před pokrokem, ráda zaváděla nové směry, pokud byly dobré, kráčela stále s duchem času (...) byla nejen vzornou učitelkou a vychovatelkou*¹²⁰. Při své náročné práci byla tedy nejen učitelkou, ale zůstávala ve své lidskosti především člověkem, darovala např. *do písecké spořitelny 1000 Kč, aby úrok z této jistiny byl*

¹¹⁹ E. Š. Paní ředitelka A. Husová odchází ze školy, *Prácheňský kraj*, 1926

¹²⁰ E. Š. Paní ředitelka A. Husová odchází ze školy, *Prácheňský kraj*, 1926

*každoročně udělen jedné nemajetné, pilné a mravné žákyni písecké měšť. školy*¹²¹.

Ani po svém odchodu do důchodu nezůstávala v ústranní a dále se aktivně účastnila veřejného života v Písku, především v rámci národních, dobročinných a vzdělávacích spolicích. Když jí redaktoři v Prácheňském kraji přáli *aby svého zasloužilého odpočinku užívala dlouho ve zdraví a spokojenosti*¹²² ani netušili, že jí budou osudem dopřána ještě téměř dvě desetiletí.

Okresní školní výbor v Písku dne 27. února 1926 udělil Anně Regině Husové pochvalné uznání za *dlouholeté zdárné vychovatelské a učitelské působení*¹²³. Za velmi krátkou dobu od jeho předání také Místní školní rada v Písku ve svém dopise ze dne 2. dubna 1926 vyslovuje vřelý dík a uznání za *zdárnou a svědomitou činnost úřední i veřejnou po dobu působení Vašeho v městě Písku*¹²⁴. S těmito hřejivými slovy přicházejí členové školní rady v době, kdy si již Anna Regina Husová pomalu zvyká na zasloužený odpočinek, ale samozřejmě se věnovala dále také svému koníčku, kterým bylo cestování.

Dne 17. září 1930 jí Zemská školní rada vyměřila¹²⁵ podle §2 zákona ze dne 20. května 1930, čís. 70 Sb. paní Anně Regině Husové, ředitelce občanské školy ve výslužbě, nové výslužné ve výši 32 080 Kč (korun československých) a funkční přírůstek 700 Kč na dobu výslužby. Tyto platby byly vypláceny úctárnou odd. 15 zemského úřadu v Praze poštovním úřadem šekovým v Praze.

Napětí ve společnosti postupně narůstalo. Bylo jedním z projevů zhoršující se hospodářské situace Československa a sociálního postavení jeho občanů. Nezaměstnaní zcela oprávněně očekávali pomoc státu. Dne 31. března 1931 přišel Anně Regině Husové dopis podepsaný starostou města Písku, který svým podpisem stvrzoval jednomyslné usnesení Rady města, která v dopise uvádí, že děkuje za *obětavou a nezištnou práci, kterou jste spolu s ostatními členkami spolku paní a dívek „Světlá“ v Písku věnovala polévkové akci ve prospěch nezaměstnaného dělnictva v Písku. Vaše činnost v tomto směru jest dokladem a příkladem obětavé lásky k bližnímu*¹²⁶.

¹²¹ E. Š. Paní ředitelka A. Husová odchází ze školy, *Prácheňský kraj*, 1926

¹²² E. Š. Paní ředitelka A. Husová odchází ze školy, *Prácheňský kraj*, 1926

¹²³ Pochvalné uznání č. 992 od Okresního školního výboru v Písku ze dne 27. 2. 1926 (SOkA Písek)

¹²⁴ Děkovný dopis č. 3638/26 od Místní školní rady v Písku ze dne 2. 4. 1926 (SOkA Písek)

¹²⁵ Dopis č. 3826/1930 od Zemské školní rady v Praze ze dne 17. 9. 1930 (SOkA Písek)

¹²⁶ Dopis č. 8035 od Rady města Písku ze dne 31. 3. 1931 (SOkA Písek)

O tom, že paní Husová soucítila se svými spoluobčany, nepochybuji. Pomáhala nejen nezaměstnaným, hladovějícím a trpícím, ale starala se také o chudé děti bez rodičů. Nemohla pro ně sice zajistit náhradní péči a výchovu, ale snažila se, aby společnost upozornila na jejich problémy. *Ubozí sirotci! Zdá se, že jsou tak zbytečnými na tom světě a ať sebe více člověk myslí, nedomyslí se toho lepšího konce, proč že ti ubožáci mají od svého mládí trpěti, proč mají strádati ve všem od lásky rodičů až k dětským radostem. Tážeme se marně, proč se tak děje, osud zůstává nám odpověď dlužen a náboženská nauka se zde neuplatňuje. Zapomínajíť z pravidla ti, kteří žijí v hojnosti, že by byli někteří, kteří trpí hlad* (Husová 1931).

3.6. NA SKLONKU ŽIVOTA (1939 – 1945)

Tato kapitola představuje určitý závěr první části předkládané diplomové práce. Z období šesti válečných let se zachovalo o paní Husové jen málo zpráv. Dne 6. 7. 1942 obdržela stará paní Česko-německý Domovský list města Písku, který byl vydán Městským úřadem a podepsán starostou spolu s radním: *Protektorat Böhmen und Mähren. Bezirk: Písek. Heimatschein womit von der Gemeinde Písek bestätigt wird, daß Anna Husová, Beschäftigung: Schuledirektorin, geboren 22. 9. 1857 in Chriestowitz, Bezirk Písek, Stand ledig, in dieser Gemeinde das Heimatsrecht besitzt*¹²⁷. Stalo se tak na základě zostřujících se opatření ze strany fašistického Německa v neprospěch našich občanů.

O šestnáct dní později jí byla vydána také Policejní přihláška¹²⁸. Jedná se o strohý formulář s věcnými daty o 85leté ženě. Paní Husová bydlela v té době již 53 let v ulici Prokopova¹²⁹ č. 407/18 v Písku, kam se přistěhovala z nedalekých Vodňan. Přihláška je psána česko-německy a data v ní obsažená odpovídají údajům z rodného listu paní Husové. Na jejím základě jí byla vystavena česko-německá Všeobecná občanská legitimace příslušníka Protektorátu Čechy a Morava. Na přiložené fotografii (Obr. 5.) se stará dáma už jen trpce usmívá¹³⁰.

¹²⁷ Domovský list č. 1426/42, s. 1791/m ze dne 6. 7. 1942 (SOKA Písek)

¹²⁸ Policejní přihláška (*Polizeiliche Anmeldung*) ze dne 22. 7. 1942 (SOKA Písek)

¹²⁹ Ulice Prokopova se nachází přibližně 10 minut pěší chůze od Velkého náměstí a vyúsťuje přímo do Palackého sadů.

¹³⁰ Legitimace *jest průkazem totožnosti ve všech případech, pokud nejsou předepsány podmínky přísnější (...)* této nemůže být užito jako průkazu k cestování do ciziny na místo cestovního pasu (...) platnost není omezena na určitou dobu (Všeobecná občanská legitimace 1939: 3).

Květen roku 1945 znamenal pro Evropu začátek nového období, ale 87leté Anně Regině Husové přinesl nemoc a smrt. Věřím, že si stařenka uvědomovala vše obklopující radost z konce války a spolu s ostatními doufala, že nastává doba, ve které bude převládat spolupráce a dorozumění mezi národy, že budou položeny základy světa, ve kterém se již válčit nebude. Brzy po její smrti se však ukázalo, že boj za demokracii a lidskou svobodu ještě zdaleka neskončil. V *té chvíli nadšení a obdivu zdálo se mi, že slyším slova Vrázova, jimiž končil jednou svoji přednášku: „A jest ten svět přece jen krásný a stojí za to, že v něm člověk žije!“ – „Jen nesmí žít mnoho mezi lidmi a poznati jich ostny“, dodala jsem tehdy* (Husová 1929b).

Když v roce 1945 skončila Anna Regina Husová svoji životní pouť, zanikla pouze její tělesná schránka, ale odkaz zůstal. *Skončila tiše svůj život, vyplněný poctivou a nenáročnou prací pro druhé, v pondělí dne 16. dubna o půl 4. hod. ranní*¹³¹. Zesnulá byla uložena k poslednímu odpočinku do hrobu na hřbitově u sv. Trojice v Písku¹³² ve čtvrtek 19. 4. Pochování proběhlo samozřejmě nejen za přítomnosti členů rodiny, ale také přátel, spolupracovníků i funkcionářů. Mezi autory úmrtních oznámení a nekrologů patřil např. MUDr. Václav Šťastný (starosta města Písku) nebo Alois Kot (okresní školní inspektor z Písku). Některé z nich uvádím v příloze této diplomové práce.

Vše vznikat musí, žít a hynout,
a každá bytost má svůj čas,
a odejdouc kruh svého bytí,
co prach se ve prach vrací zas...

Vše vznikat musí, žít a hynout,
a každá bytost má svůj čas,
však zhyne-li, to jenom v roli
své zrní sype zralý klas...¹³³

Anna Regina Husová nebyla po své smrti zapomenuta. Její odkaz zůstával živý a byla vzpomínána především svými příbuznými, přáteli a spolupracovníky. Především členky spolku paní a dívek Světlá v Písku se scházely také za účelem připomenutí si paní Husové, své dlouholeté jednatelky: *Spolek paní a dívek Světlá v Písku zve Vás na řádnou valnou schůzi a vzpomínku na čestnou členku, dlouholetou jednatelku a spisovatelku A. R. Husovou, která se koná ve středu 24.*

¹³¹ Rodina Husova a Kadlecova. *Úmrtní oznámení*, 16. 4. 1945 (SOkA Písek)

¹³² Z rodinných příslušníků se pohřbu zúčastnila rodina Husova a Kadlecova. Zádušní mše byla sloužena 20. 4. v děkanském chrámu Páně. Hřbitovní správa v Písku (tel.: 382 212 011) k 1. 1. 2006 uvádí, že hrob A. R. Husové na hřbitově u sv. Trojice není, neboť všechny zdejší hroby byly přemístěny na Lesní hřbitov v Písku. Některým ostatkům byly dokonce určeny společné hrobky. Bohužel se mi nepodařilo místo posledního odpočinku paní Husové nalézt.

¹³³ Šťastný, V. *Nekrolog*, 19. 4. 1945 (SOkA Písek)

dubna 1946 o 16. hod. ve Smetanově síni městského divadla v Písku. Pořad: 1. Zahájení, 2. Vzpomínka na A. R. Husovou – pí. uč. T. Sedláčková, 3. Ženský sbor – B. Smetana – zpívá „Hlahol“, 4. Čtení a schválení zápisu o poslední valné schůzi, 5. Zprávy činovníků, 6. Volby, 7. Volné návrhy¹³⁴.

Léta plynula a povědomí o životě a díle Anny Reginy Husové sláblo. Spíše se zapomnělo. Lidská paměť je bohužel velmi krátká. Vymřou-li pamětníci a pozůstalost je uložena do temnoty archivu, je nasnadě, že osobnost bude dříve či později zapomenuta. Jedním z posledních záchvěvů upomínajících na paní Husovou byl proslov u jejího hrobu o desetiletém výročí smrti dne 17. dubna 1955, který pro ni napsala její žačka a dlouholetá přítelkyně Tereza Sedláčková: *Paní ředitelka Anna Regina Husová byla především člověk plný citu ke každému a ke všemu. Nikdy neodepřela své pomoci potřebným (...), jako vychovatelka nabádala své žákyně k lásce k bližním a soucitu se všemi trpícími (...). Ukazovala na krásu přírody s bohatým rostlinstvem, na důležitost každé rostliny (...). Dále vedla žákyně ke slušnosti k rodičům a k lidem vůbec (...). Byla proti parádivosti, ale velkou cenu kladla na udržování čistého těla a šatstva třeba záplatovaného (...). Jako učitelka dovedla přednášet s takovou životností, neboť měla hodně zkušeností z cestování po celé Evropě i v Africe (...). Dovedla i kárat, ale hlavně odpouštět (...). Při tom byla dobrou kolegyní (Sedláčková 1955)*¹³⁵.

¹³⁴ Spolek paní a dívek Světlá v Písku. *Pozvánka*, 24. 4. 1946. Dovětek: *Prosíme, aby se členky v hojném počtu zúčastnily. Nesejde-li se v ustanovenou hodinu dostatečný počet členek, koná se valná schůze o hodinu později za každé účasti. Hosté vítáni* (SOKA Písek).

¹³⁵ Tereza patřila k těm žákyním paní Husové, které si za své povolání zvolily učitelství. Obdivovala ji, vážila si jí a jejich přátelství přetrvalo od Terezinných studií, přes její rodinný život s Augustem Sedláčkem, až do smrti Anny Reginy Husové, kterou *práce pro vlast a národ všude doprovázela a k tomu vedla žákyně i učitelský sbor* (Sedláčková 1955).

4. DÍLO REGIONÁLNÍ NÁRODOPISNÉ PRACOVNICE?

Otazník uvedený v názvu druhé části této diplomové práce je záměrný. Čtenáři má pouze naznačit, přičemž konečné vysvětlení podávám až v závěru. Pouze si dovolím zopakovat obecný teoretický předpoklad: **Anna Regina Husová byla významná regionální národopisná pracovnice** ¹³⁶, který jsem formulovala na základě analýzy vstupních informací. Vzhledem k tomu, že smyslem tohoto výzkumu je prověřit (potvrdit nebo vyvrátit) platnost uvedené hypotézy a první část diplomové práce dosud nepodala přesvědčivou odpověď, je nutné, abych v následující části přistoupila k analýze a kritickému zhodnocení dochovaného „díla“.

Vzhledem k tomu, že jsem dosud jméno paní Husové a odkaz na její dílo našla pouze ve dvou slovnících¹³⁷ předpokládala jsem, že její práce nejspíš nepřekročily horizont píseckého regionu a zdá se, že tento předpoklad je správný. Nový velký ilustrovaný slovník naučný z roku 1930 o paní Husové uvádí: *Husová Anna (1857), česká učitelka, autorka četných knih pro mládež (Pod Dívčím kamenem, Pohádky mého otce). Používala pseud. Egina* ¹³⁸. Přes skromnou charakteristiku mi její zachovaná tvorba připadala zajímavá a přikláníla jsem se k myšlence, že jsem o této národopisné pracovnici slyšela dosud jen velmi málo, neboť zůstala ve stínu svých slavnějších jihočeských rodáků (např. Č. Zíbrta). Pustila jsem se tedy do druhé části výzkumu, která přinesla zásadní poznatky.

4.1. ZÁPISKY Z CEST

Druhou část své diplomové práce otevírám kapitolou nazvanou *Zápisky z cest*, jejíž pramenná základna byla jistě nejobsáhlejší, ale bohužel se ve většině případů zachovala v podobě ručně psaných konceptů, které zřejmě nikdy nedošly zveřejnění. Omezené informace přináší členský průkaz Klubu českých turistů ¹³⁹,

¹³⁶ Např. Mezi *národopisné pracovnice* píseckého muzea patřily: *Emilie Fryšová a Anna Regina Husová* (www.prachenskemuzeum.cz/muzeum/historie.html). Anna Regina Husová *budila (svými přednáškami) pochopení pro původní vzory píseckého kroje a zájem o národopis na regionu vůbec* (www.albrechticenadvltavou.cz/chrestovice/husova.php).

¹³⁷ A. R. Husovou zmiňuje *Nový velký ilustrovaný slovník naučný* (Praha, 1930) a *Masarykův slovník naučný, díl III.* (Praha, 1925).

¹³⁸ *Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek IX. Hertvis – Chojnice.* Praha, 1930, s. 207

¹³⁹ Členský průkaz jí vystavil J. Rybička, předseda Odboru KČT v Písku KČT, dobová adresa: Mikulandská 7, Praha II, telefonní linka 419-17 a 435-35. Založen roku 1888 v Praze jako celonárodní turistická organizace. KČT zřizoval turistické ubytovny, cesty, rozhledny, organizoval ochranu přírody a kulturně historických památek, vydával průvodce apod. V roce 1918 byl

jehož byla Anna Regina Husová držitelkou od roku 1914. Dnes nám zní roztomile dobová pravidla, podle kterých na straně 4: *na cestách a výletech noste klubovní odznak a pozdravujte se. Každý člen může se za výhod. podmínek prostřednictvím odboru pojistiti proti úrazu na cestách (při turistice pěší, vodní, autem, lyžařství a horolezectví).*

Také jediný dochovaný cestovní pas¹⁴⁰ (Obr. 4.) nepřináší bohatší informace o poměrně častém cestování paní Husové do zahraničí. Pas byl vystaven dne 2. 7. 1932 s platností do 1. června 1932 (později prodlouženou do 25. 5. 1942) na jméno Anna Husová, příslušnost státní československá a domovská Písek. Staré paní bylo v době jeho vystavení 75 let a byla zdatnou cestovatelkou (v podstatě do svých 81 let). V kolonce nazvané: *Země, které jest tento cestovní pas platným* je uvedeno: *Všecky evropské státy vyjma S. S. S. R., Alžír, Tunis, Maroko, Egypt, Sýrie, Palestina* (Cestovní pas 1932: 4). Následující strany jsou překvapivě hustě orazítkovány pracovníky celních úřadů domácích i zahraničních, např. Devdelija (21. 8. 1936), Folmava (21. 7. 1935), Newenburg (19. 6. 1936).

Záznam o přidělu valut¹⁴¹ uvádí hotovostní formy peněz cizích států přidělené určitou bankou nebo společností, např. Českou eskomptní bankou (1934), Hambursko-Jihoamerickou Paroplavební společností (1934), Cestovní kanceláří ČEDOK Brno (1936) nebo Ústřední bankou Československých spořitelů (1937). K výbavě na cesty lze přičíst 1 zachovanou Průkazku na jízdy za cenu zlevněnou (Obr. 6.), kterou jí dne 15. června 1936 vydalo Ředitelství státních drah v Plzni¹⁴².

Za svůj život navštívila Afriku (1928, 1930, 1934) a samozřejmě desítky převážně evropských států: Anglii (1927, 1931, 1934), Belgii (1909), Bulharsko (1933), Černou Horu (1904), Dalmácii (1903), Francii (1900, 1926, 1931, 1937), Holandsko (1935), Itálii (1905, 1908 – *Benátky*, 1925, 1934), Německo (1899 - *Bavorsko*, 1902 – *Drážďany*, 1903, 1912 – *Harz*), Norsko (1906, 1929), Palestinu (1928), Podkarpatskou Rus (1932), Rusko (1909), Řecko (1936), Slovensko (1924, 1938), Španělsko (1934), Švýcarsko (1905) a Turecko (1933) aj. (Obr. 3.).

Předpokládala jsem, že z obsáhlých cestovních zápisů zjistím mnoho zajímavého o Evropě a Severní Africe přibližně od přelomu 19. a 20. stol. do 40. let 20. stol., kdy končí zmínky o cestovatelské aktivitě paní Husové. Na dalších

přejmenován na Klub československých turistů. Ve 30. letech měl více než 200 000 členů. Zanikl roku 1948 a byl znovu obnoven roku 1990.

¹⁴⁰ Cestovní pas č. 6/157 ze dne 2. 7. 1932 (SOkA Písek)

¹⁴¹ Záznam o přidělu valut k pasu č. 6/157, s. 1 (SOkA Písek)

¹⁴² Průkazka na jízdy za cenu zlevněnou č. 186.160, 2. třída vozová, pro osobní vlaky i rychlíky. Stařecké jízdné pro 80letou paní bylo nyní o 33% levnější až do 14. června 1937 (SOkA Písek)

stranách textu uvádím výběr z cest do zahraničí, pokusím se v něm přiblížit některé zajímavé postřehy autorky (zaměřené na popis chování, zvyků a obyčejů apod.). Jednotlivé příklady uvádím v chronologickém pořadí a předesílám, že se nejedná o národopisný výzkum. A to i přesto, že se ze strany autorky jednalo o shromažďování informací o různých evropských zemích, místních obyvatelích a jejich životě aj., které ve svých konceptech pojímala nejen dobově, ale poněkud romanticky.

Na druhou stranu lze u ní vysledovat také jisté tendence k národopisným pojednáním, např. když si všímá mizejících tradičních forem života (Černá Hora, 1904), nebo reflektuje střet vlastní kultury s cizí (Francie, 1900), či propojuje své postřehy ze zahraničí s nacionální ideologií (Belgie, 1909). Nejstarší dochované zápisky představuje koncept pojednání o cestě do německého **Bavorska (1899)**. Pro jeho návštěvu se paní učitelka Husová rozhodla zřejmě pro snazší dostupnost a jazykovou blízkost, neboť hovořila také německy. *Ve vzpomínkách vynořily se mi rozkošné, dřevěné vily švýcarské a bavorské, jichž balkony podobně v květinovém moři tonuly (...). Jeť pěstování květin v domácnostech u nás již dosti rozšířeno, jenom není přeneseno dosud co výzdoba vnější na domy a balkony a jeť třeba jen dobré vůle, by se tak stalo* (podtrhla M. T.).

Také v jejích poznámkách o Německu z let 1902, 1903 a 1912 se můžeme setkat se zachycením poněkud povrchních dojmů. Výjimku v prvních zápiscích z cest představuje návštěva **Francie (1900)**, z níž se zachovaly rozsáhlejší texty. Francii navštívila paní Husová opakovaně, později v letech 1926 (*Lurdy*), 1931 a 1937. *Na své první cestě se vydala do Paříže a přilehlých míst a odtud zpět přes Švýcarsko domů.* Rozlehlá městská aglomerace na březích Seiny ji okouzlovala zpočátku stejně, jako francouzský způsob života: *Jak nenuceně si Francouzové počínají a ve všem milují svobodu* (Husová 1900).

Poznávání Paříže se zprvu neslo v duchu nauky o gastronomii: *Co by mnohou hospodyňku bylo velice zajímalo, to jsou ohromné tržnice Pařížské, jimiž rovno není a pak bohatá skladiště všeho druhu zboží a výrobků u Louvru. Pařížské tržnice otevírají se o půlnoci, v kteréž době se do nich přiváží zboží a v 7 až 8 h. ráno se již kupuje* (Husová 1900). Po deseti dnech strávených v Paříži však naprosto obrátila v hodnocení francouzské kuchyně: *Strava v Paříži rozhodně nám chutnati nemůže z té příčiny, že Francouz jí vše polosyrové a pije k tomu silné víno* (podtrhla M. T.). *Aby však za nic nestála, jak tak mnozí rádi tvrdívají, pravdou*

není! Kdo se chce najísti ať si poručí taková jídla, která musí býti dobře vypečena, jako jest drůbež a ryby (Husová 1900). Alespoň v závěru se tedy snažila vylepšit celkové hodnocení.

Kuchařské umění města pod Eiffelovou věží ji ani později neuspokojovalo: *s čím jsem se nespřátelila v Paříži to bylo pečivo a hlavně pečivo, které se prodávalo venku. Někde sedělo na tom sta much a Pařížan si to koupil a chutě jedl. Také opravdu nevím, jak takový francouzský koláč chutnal* (Husová 1900). V podobném stylu, jako o jídle, se před svým odjezdem vyslovovala také o obyvatelích Paříže: *Kdo se mne v Paříži nezamlouval, to byly Pařížanky. Neměla jsem příležitost poznati tyto květiny mody, luxusu a přepychu* (v obou případech podtrhla M. T.) *v jich bohatých budoarech a nevím, jaký jest jich duševní obor leda z knih, ale ty, co jsem poznala ve výstavě a všude, měly smysl jen pro svůj úbor* (Husová 1900).

Hodnocení 43leté učitelky bylo jistě povrchní, což se snažila napravit alespoň dodatkem: *Co se jim však neupře, tj. chic ve strojení. Tak nazvednouti šaty a držeti je tak graciesním pohybem, tak načesati si vlasy, nasaditi klobouk a uvázati mašli* (Husová 1900). Názory Pařížanek na módu představovaly zástupný problém. Původ sarkasmu nacházím v nedávném a náhlém úmrtí otce paní Husové, která se touto cestou mohla litovat za křivdy, které se jí děly. Stereotypně si počínala také v hodnocení místních mužů, kteří se jí jeví jako *vážní a málomluvní a jeden druhému podobní* (Husová 1900).

A zatímco po svém příjezdu do Paříže obdivovala nenucený způsob života Francouzů, nyní v něm spatřovala i stinné stránky: *nedají se vyrušovati žádnou nehodou a neštěstím, to myslím, že pro ně nemá půvabu a přitažlivosti. Stane-li se srážka, odnesou poraněné a mluví-li o tom, činí tak pouze, že snad si na to náhodou vzpomenou. Lidský život opravdu tam ceny nemá* (Husová 1900)! Vzhledem k tomu, že se do Francie později několikrát vracela vypovídá o tom, že svá slova nemyslela vážně.

Na svoji cestu do Paříže vzpomínala s nádechem emancipace: *Není tomu dlouho, co do turistiky také ženy činně zasáhly. Ne snad, že by byly dříve necestovaly, ale dělo se tak vždy většinou v průvodu silnějšího pohlaví, aby nemusily se starati o různé záležitosti s cestováním spojené a tak zvyklo se myšlenky, že bez muže se na cesty žena vydat nemůže. Což, pohodlné jest to, když se o nás jiný stará, ale kde vzíti muže, když není* (Husová 1900)?

Možné východisko ze situace spatřovala v počínání svých zahraničních kolegyň. Ženské hnutí nebylo všude stejně zakořeněno, např. v Americe a Austrálii se nesetkávalo s tak houževnatým odporem, jako v Evropě. Na starém kontinentě se rozvíjelo především v Anglii a ve Finsku. Barbora Osvaldová k tomu dále uvádí: *Počátky českého feminismu byly typické svou umírněností. Nebyl namířen proti mužům, ale šlo mu především o lepší postavení a uplatnění žen v občanském životě. Bylo to dáno společenskou rolí ženy v době národního obrození i v době budování první republiky. Svoji úlohu sehrálo také angažování mužů v tzv. ženské otázce* (Osvaldová 2004: 21 – 28)¹⁴³.

Paní Husová také připomíná: *Angličanky a Američanky, které se již dávno vyzuly se ze zastaralých předsudků a u nás se to již hezkou řadu let ujímá. Pro zájemkyně o cestování dodává: A není k tomu věru mnoho potřeba. Dohodnouti se s několika stejně smýšlejícími, sestaviti si plán cesty, informovati se o různých pravidlech cestovních, rozdělit se spravedlivě o malé starosti, opatřiti se penězi dle předběžného rozpočtu, podříditi se vůdkyni a teď vesele do světa* (Husová 1900).

V roce 1904 vykonala Anna Regina cestu na **Černou Horu**¹⁴⁴, malou a slabě hospodářsky rozvinutou součást Rakousko-uherské monarchie. *Vyjela jsem v 7.25 m. ráno k Vídni (...), v Gmündu jsem připlatila na rychlík 95 kr a byla jsem ve Vídni 1.20 h (...), sedla jsem do tramvaje a dojela jsem k Südbahnhofu. Našla jsem si hotel v Südbahn ve Favoritenstrasse (...). Večeři jsme si platily, čemuž jsem se divila. Řízek nebyl dobrý, na loji. Platila jsem i s dvěma sklenicemi piva 82 + 4 kr. Pokoj byl pěkný, ale v noci mne něco kousalo* (Husová 1904).

Ve Vídni se setkala s několika přáteli, se kterými výlet absolvovala. Po příjezdu do Černé Hory je přivítala země těžko dostupná, jejíž obyvatelé byli soustředěni v těsných horských údolích, která jim poskytovala alespoň minimální podmínky pro zemědělství, *osamělé chatrče a při nich políčka neb zahrádečky jako dlaň skrývající se po bocích šedé skaliny, kudy se ubíráme. Přívaly snesly sem trochu úrodné prsti, lidé vybrali z ní kamení, kterým ji pak obložili a mají políčko, na němž všelicos pěstují. Viděli jsme okůrky, jinde fazole, brambory i kukuřici a jiné druhy plodin. Divíme se co chvíli, je-li možno, by z toho byli lidé živi* (Husová 1904).

¹⁴³ T. G. Masaryk je autorem známé a mnohokrát citované věty: *Není ženské otázky, je jen otázka kulturní, lidská, a je-li ženská otázka, pak je i mužská, dětská atd.* (Osvaldová 2004: 28)

¹⁴⁴ Černá Hora (srbochorvatsky Crna Gora, italsky Montenegro). Nezávislost vyhlášena 3. 6. 2006.

Turisté se vydávali nejen na cesty po černohorském venkově, ale také do horských pustin dnešního národního parku Lovčen ¹⁴⁵. Vystoupali *pod horou Lovčenem* (tj. vrcholek Štirovnik, 1749 m), *který jest vyšší než naše Sněžka a jest vlastně Sněžkou Černé Hory* a zde ji upoutala obživa místních lidí: *nosít Černohorky z Lovčenu sních v putnách na prodej do Kotoru* ¹⁴⁶ *asi za 60 – 70 kr. Ve dvě hodiny z rána vydávají se již na Lovčen, aby v 8 v 10 hodin byly již v Kotoru a za vedra ubírají se pak k domovu, by oddaly se polní práci. I otýpky chrastí nosí z Černé Hory do Kotoru na prodej za 20 kr – 30 kr. To jsou skvostné výdělky a jsou rádi že je mají* (Husová 1904).

Setkání s místními obyvateli se zpočátku neslo v romantickém duchu: *vidíme první Černohorce, z nichž někteří upomínají na hrdiny z Čermákových* ¹⁴⁷ *obrazů, všichni však nezaprou že jsou blízcí příbuzní všech Jihoslovanů. Snědá pleť, jiskrné oko a hlavně ten nimbus hrdinství, jimž jejich předkové slynuly, ovíví je zvláštní kouzelnou září, která láká jako světlušky, tento svůj postoj vysvětlovala: V době, kdy ještě můj obzor země a dějepisný byl příliš úzký, četla jsem povídku ‚Černohorka‘, z níž prvně čerpala jsem známost o Černé Hoře a jejím hrdinském národě. Byla jsem nejen nadšená těmi hrdiny a hrdinkami (podtrhla M. T.), kteří pro svobodu a neodvislost, pro kousek kamenité půdy – jak líčeno to bylo – dovedli bez rozdílu položit jmění i život svůj. ‚Tak‘, myslívala jsem si pak často, ‚musí každý milovati vlast svou a národ svůj, by zachoval mu národní svobodu. Čím více šířil se obzor mých vědomostí, tím více lnula jsem k tomu neznámu, bratrskému kmeni slovanskému, který dovedl po staletí vzdorovati zuřivosti turecké, který bděl ve dne i v noci se zbraní v ruce* (Husová 1904).

Ze svých představ během pobytu postupně vystřízlivěla. Začala si všímat tohoto slovanského národa mnohem racionálněji. Snažila se chápat odlišnou kulturu a způsob života vzhledem k geografické izolaci i dlouhotrvajícímu odboji proti Turkům (od 15. stol. od r. 1796) ¹⁴⁸. Černohorci přelomu 19. a 20. století byli jiní, než ti z Čermákových obrazů. Většina *vykračovala si již ve vysokých botách, se slunečníkem nad sebou, s bambítkou za pasem nebo někteří s puškou na rameni. Ne, to nebyli Černohorci z válek s Turky, to byli Černohorci*

¹⁴⁵ Jde o horský celek spojovaný s postavou černohorského národního hrdiny P. P. Njegoše, zdejšího rodáka (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

¹⁴⁶ *Přístavní město na pobřeží Jaderského moře v Černé Hoře* (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001).

¹⁴⁷ Čermák Jaroslav (1830 – 1878), český malíř, kreslíř, grafik, čerpal náměty z oblasti slovanského jihu, představitel romantismu (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

¹⁴⁸ Honzák, F., Hubinger, V., Polišínský, J. *Národy celého světa*. Praha : Mladá fronta, 1985, s. 68

zmodernisovaní, kteří se již obávali i toho zlatého slunka líbajícího ovšem trochu žhavě jejich skály (Husová 1904).

Pro paní Husovou a její spolucestující to bylo velké zklamání, jiní byli rozčarováni: *Nejvíce se zlobil opravdově jeden, který prý jen proto vyjel si do Černé Hory, by ty pověstné Turkobijce viděl, kteří vzdorovali mrazům i vedrům, snášeli hlad a žízeň, tvrdá skalina byla jim podúškou, ale za to konali pravé divy udatenství, jak četná bojiště dosvědčují. O těchto, které jsme potkávali, nechtěl věřit, že by dovedli všechny svízele války snášeti, když prý nesnesou trochu toho sluníčka a v botách by těžko po skalách lezli. Zkrátka nebyl se vzhledem Černohorců spokojen ani dost málo* (Husová 1904). Na rozdíl od tohoto pána si uvědomila své stereotypní a chybné očekávání, neboť „doba se změnila“.

Potomci černoorských slovanských kmenů pochopitelně nesplnili očekávání. Od doby, kdy jejich předkové přišli na Balkán uplynulo více než 12 století a odboj proti Turkům ustal před 108 lety. Přesto, že si venkované uchovávali některé prvky kmenových a rodových vztahů (např. velkorodina, krevní msta – Honzák-Hubinger-Polišenský 1985: 68) byli v podstatě stejní, jako ostatní lidé v monarchii. Místní kuchyně, na rozdíl od francouzské, paní Husové vyhovovala: *Hostinský jmenuje, co dostaneme: šunku domácích, vejce, ovčí sýr, černou kávu a víno domácí a černoorský chléb (...), šly jsme se podívat do černoorské kuchyně, kde nám sličná Černoorská hostinská vařila v koltíku na ohništi, zavěšeném na železné tyči. Ohniště bylo pod komínem, ale vzdor tomu byla kuchyně notně začazená* (Husová 1904).

Pojetí hostinské brala sama autorka s rezervou, neboť dále pokračuje: *mladá hostinská byla sličná žena, pravý typ Černoorky, krasavice – nejsouť všechny ženy tam také hezké a v závěru se k nim vyjadřuje otevřeně: Všechny Černoorky mají černé vlasy a nosí dva vrkoče kol hlavy otočené. Ale přesvědčili jsme se, že každá nemá vlastních vlasů, užívají také místo vlasů vrkočů z nití, nebo si snad i vrkoče vlasové kupují. Aspoň několik žen jsme viděli v předu i v zadu na hlavě se šedivými vlasy, ale kol hlavy vinuly se krásné vrkoče jako uhel* (Husová 1904).

Kriticky se vyjádřila o lidovém oděvu: *Nejméně však myslím starají se o šaty, aspoň nikde nejevila se ani u dospělých veliká potřeba dobrého oděvu, ale své tvrzení nedoložila příklady. Naopak jej dále zdá se vyvrací: Ženy na trhu prodávají též vyšívání ku košilím, pro všední den vlnou neb bavlnou vyšité, pro svátek hedbávím neb zlatem (...), ženy Černoorské však umějí skvostně zlatem i stříbrem vyšívati* (Husová 1904, podtrhla M. T.).

Celkový dojem z Černé Hory shrnula: *A přec na těch opálených tvářích zbrázděných snad předčasně starostí o živobytí tkvěl se taký výraz odevzdanosti, ba spokojenosti, že mimovolně vyhoupla se v duši mé myšlenka, že k těm by se měli jít učit všichni ti, kteří v poměrném blahobytu žijíce, ještě často reptají, nemajíce nikdy dosti* (Husová 1904). Lze si sice jen těžko představit, jak každodenní starost o živobytí vede ke spokojenosti a ani odevzdanost se příliš neslučuje s předešlým pojetím Černohorce – hrdiny a bojovníka. Autorce šlo o závěrečné zhodnocení pro školní žactvo, bez přihlédnutí k dobovému státnímu zřízení nebo víře.

Vzhledem k tomu, že se dobrodružné zážitky z cesty po **Švýcarsku (1905)** týkají většinou přírodních poměrů a všeobecných zásad turistiky, uvádím pouze krátký úryvek z poznámek paní Husové: *V každém průvodci cestovním najdeme, jak třeba se opatřiti, kdo cestuje popatřiti tvář v tvář věčnému sněhu a ledu, o němž se tak hezky ve školách povídá, ale jehož spousty nádheru, a zvláštní kouzlo dovedeme si představit jasně teprve při jeho spatření. Což divu, že žádný turista neodolá navštívit aspoň nejpřístupnější partie sněžných a ledných velikánů, jichž v našich i švýcarských Alpách jest na vybranou* (Husová 1905).

Turistickým cílem Anny Reginy Husové se roku **1906** stalo **Norsko**. Stát v severní Evropě poté navštívila ještě jednou, v roce 1929 (*Norsko, Severní mys*). Byla nadšena krásnou přírodou, nesčetnými fjordy, tisíci skalnatých ostrůvků (tzv. šérů) u pobřeží. *Dnes zdá se mi to býti krásným snem, pomyslím-li, že jsem opravdu byla v Norsku, projížděla se po moři a fjordech, chodila v městech, která se mi zdávala býti pohádkově pochmurnými. Vždyť na té hornaté půdě četnými zálivy či fjordy rozdrásané zdálo se mi býti nemožným, aby kvetlo kvítí, zrál obilí, vypínaly se nádherné budovy a žil tam lid, krásný duchem, vyspělý nad jiné národy* (Husová 1906, podtrhla M. T.).

Škoda jen, že se zápisky o její první cestě do Norska omezují většinou na líčení turistického zázemí a přírodních poměrů. Přitom se o místním obyvatelstvu zmiňuje pouze v superlativech. *Zdálo se mi býti nemožným, aby tam slunce stejně teple hřálo a svítilo jako zde. Nebylo mi možno jinak si Norsko představit než jako zemi stále mlhami plnou, slunečního jasu a tepla silně postrádající. A lid v té zemi vážný, mlčenlivý jako ty hory, jež mu údělem v kolébce dány. Ani četbu spisů*

Ibsenových¹⁴⁹, Björnsona¹⁵⁰ a Kiellanda¹⁵¹ nebyly s to opravití názory mé o Norsku, ale za to tím více rozplamenily moji touhu poznati tu zemi, která zrodila takové velikány duchem (Husová 1906, podtrhla M. T.).

Trojice norských spisovatelů, které výše uvádí, skutečně patřila mezi *velikány duchem*. Tito pokrokoví muži se mimo jiné velmi angažovali v otázce emancipace ve prospěch žen. Rozvíjející se ženské hnutí a jeho stoupenci byli nadšeni vývojem ve Skandinávských zemích, *kde mělo teoretickou přípravu a živeno bylo idejemi Wollstonecraftové, St. Milla, Björnsona, Ibsena, Keyové a* (těšilo se) *podpoře stran liberálních* (Osvaldová 2004: 21).

V rámci dnešního Belgického království navštívila třídní učitelka Anna Regina Husová také město **Brusel (1909)**¹⁵², jehož tzv. Dolní město je vlámské a Horní město podléhá spíše francouzskému vlivu. Píseckou učitelku sem o letních prázdninách přitahovaly místní významné architektonické památky, např. královský a justiční palác, radnice, cechovní domy, katedrála, královská akademie, univerzity, muzea nebo knihovny. Z dochovaných poznámek nevím, zda hlavní město Belgie cestovatelku zaujalo podle jejího očekávání.

Brussel leží nad říčkou Sennou, přítokem Dyly, rozvětvenou v několik ramen a spojenou průplavy s průplavem skaldským. Senna však jest ve městě téměř úplně překlenutá. Město prostírá se dílem na návrší, Horní město dílem v rovině (Dolní město poskytuje od západu pohled amphitheatrální. Má 8 velkých předměstí: 1) St. Gilles; 2) Sienes; 3) Etterbeek; 4) St. Josse-ten-Norde; 5) Schaerbeek; 6) Laeken; 7) Molenbeek-St. Jean; 8) Anderlecht. S nimi je Brussel spojen 17 moderními branami až na Porte de Hal ze XIV. stol. jediný to zbytek starých hradeb, kde zřízeny boulevardy v délce 17 km (Husová 1909a).

Výše uvedený úryvek vyvolává spíše dojem cestovního průvodce. Za bližší zmínku stojí snad jen bulváry¹⁵³ (fr. *boulevard*), které byly paní Husové známy z jejích cest po Francii v předcházejících letech. V příspěvku jsem postrádala

¹⁴⁹ Ibsen Henrik (1828 – 1906), norský dramatik, básník (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

¹⁵⁰ Bjørnson Bjørnstjerne (1832 – 1910), norský spisovatel, obránce práv malých národů (mj. Slováků), historická a společenská kritika, od r. 1903 nositel Nobelovy ceny za literaturu (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

¹⁵¹ Kielland Alexander Lange (1849 – 1906), norský spisovatel, iniciátor sociálně zaměřené společenské diskuse, autor soc. real. románů (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

¹⁵² Brusel (francouzsky *Bruxelles*, vlámsky *Brussel*). Sídlo nejvyšších úřadů Evropské unie (do r. 1993 sídlo Evropského společenství). Od r. 1967 zde sídlí rada a generální sekretariát NATO.

¹⁵³ „Široká velkoměstská třída s alejemi stromů, zpravidla na místě bývalých hradeb.“ (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001)

vlastní dojmy, o národnostním složení (např. Valoni, Vlámové) se zmiňuje okrajově: *Horní město jest středisko francouzského světa vznešeného, v Dolním městě převládá živel vlámský a je v něm soustředěn obchod a průmysl. V tomto díle jsou ještě úzké staré uličky. Horní a Dolní město spojeny jsou schodištěm o 50 stupních a ulicí Montagne de la Cour* (Husová 1909a).

V roce **1909** navštívila dále také **Rusko**, nejrozlehlejší stát světa. Po svém příjezdu do země (neuvádí bližší údaj) jistě poznala, že se uvnitř státu zvyšovalo napětí. Také rusko-rakouské vztahy byly již poněkud napjaté. Reformy byly zpomaleny válkou s Japonskem (1904 – 1905), rozdělováním zájmových sfér, potlačovanými demonstracemi (1905) a silícími nepokoji dělnické třídy. Politické události nekomentovala, naopak se zaměřila na jeho osobitost: *Jako mne před několika roky lákalo Norsko se svými pohádkově krásnými fjordy, jako slovanský jih se slunným pobřežím vzhlížejícím se v azuru moře Jaderského, jako Černá Hora se svým ponurým skalním čelem, ale bohatýrským lidem, tak toužila jsem dávno nahlédnouti aspoň v záhyb bohaté, posvátné Rusi, jejíž lid jest pro nás stejně zajímavý jako jeho vlast* (Husová 1909b, potrhla M. T.).

Obdivovala se síle a mohutnosti ruského národa, kterou ztělesňují epické a lyrické hrdinské lidové zpěvy. Připomínala si tradici i slavnou nedávnou minulost a snažila se ji přiblížit českému čtenáři. Ostrá kritika rakouského postupu proti jižním Slovanům v tzv. záhřebském procesu, se kterou roku 1909 vystoupil profesor T. G. Masaryk (UNIVERSUM 2001) dále posilovala vědomí vzájemnosti a živila naději, že Rusko osvobodí všechny porobené slovanské národy. *Národ nám příbuzný řečí a přec tolik lišící se svými zvyky, svým náboženstvím, svou životosprávou a jinými zvláštnostmi upomínajícími více na východ, s nímž vlast jeho jest úzce spjata nežli na náš střízlivý západ. A přece cítím onu příbuznost kmenovou, která nás poutá mimovolně, nás Čechy, kteří vždy a všude hlásíme se k bratrům a sestrám slovanským hledající onu ztracenou pásku* (Husová 1909b, podtrhla M. T.).

V dochovaném *Pohledu do Ruska* se paní Husová nevrací pouze k obrozenskému romantismu, ale všímá si také odlišného postavení české a ruské ženy na počátku 20. století: *Pokud jsem mohla poznati, tam není žena duší domu a rodiny. O rodinu se stará v první řadě muž a v zámožnější hejno služebných, ne příliš čiperných duchů. Žena jest v takové rodině řekla bych modlou, která vydává rozkazy, pečuje o své tělo, a své pohodlí a zábavu* (podtrhla M. T.). A čím rodina

zámožnější, tím bářiňa pohodlnější. Vysvětlovalo se nám to tím, že prý opravdu na Rusi převládal až do války rusko – japonské počet mužů nad ženy, což jest i tím, že tam světší kněží smějí se ženiti, proto žena u mužů v takové vážnosti. To není vzácností, že muž obstarává vše z bazaru (trhu) pro kuchyň a žena si hová doma (Husová 1909b). To se samozřejmě týkalo jen vysoce postavených žen.

Při uvedeném hodnocení by se mohlo zdát, že se české ženy a dívky, na rozdíl od svých kolegyň z východu, snaží *rozvíjet svůj pozitivní potenciál a vymanit se z ponižujícího postavení bytostí tradičně vnímaných jako nerovnocenné, a tím i nerovnoprávné* (Malínská 2005: 122), zatímco Ruskám stačí *ideál ženy citově bohaté a mravně odpovědné* (Vodička 1995: 237), pohodlný domov a obětavý manžel. Tento zjednodušený pohled paní učitelka Husová následně pozměňuje, když ruským ženám z jiné společenské vrstvy přiznává také vedení domácnosti, provádění ručních prací apod.

Ženy z lidu umějí pěkné práce (podtrhla M. T.), *pravé to skvosty národního umění lidového. Zvláště pěkně vyšívají, čímž upomínají na naše dřívější venkovské ženy a jejich umění ve vyšívání, které dnes podiv vzbuzuje. Však ty vzory ruské ukazují slovanského ducha a v těch pracech zjevuje se opět ta jednotnost, která všechny národy slovanské pojila. Vyšívají bíle i barevně vlnou i bavlnou, hedbávím, zlatem a stříbrem* (Husová 1909b).

První hodnocení žen vznikalo pod vlivem dojmů těsně po jejím příjezdu do Ruska. Na konci svého pobytu již neviděla takové rozdíly mezi postavením našich a ruských žen. V obou případech nakonec požadovala nutnost většího společenského uznání. Jediné, s čím se nedokázala vyrovnat, podobně jako před devíti lety v Paříži, bylo kuchařské umění místních hospodyní: *Dali jsme si docela po našem způsobu kávu a vzaly si k ní pravý ruský piroh, zelím, či jak říkají kapustou nadívaný, ale dostal ho pes – nechutnal nám* (Husová 1909b).

Zdá se mi, jako by tato cesta do zahraničí nesplnila její očekávání, když napsala: *Bylo mi teskno v duši, kteráž tesnota mne neopouštěla za celý můj pobyt tam. Nemohu říci, co vyzíralo z těch zbrázděných osmáhlých lící, z těch těžkých smutných očí, špinavého chatrného oděvu, těžké chůze. Byl to smutek, či žaloba, byla to nenávisť, či zoufalství? A vůkol těch bídných postav smály se bohaté lány polí s obrovskou úrodou* (Husová 1909b). Rozplývá se její původní víra v Rusko, sílu a mohutnost jeho národa. Namísto oslavy hrdinství – teskné pocity z bídných postav. Od této chvíle se v jejím díle již nesetkáme s tak

razantním prosazováním myšlenky (novo)slovanské vzájemnosti¹⁵⁴, která ji dosud uchvacovala. K východoslovanskému národu si uchovala nadále vřelý vztah, ale realističtější a racionálnější.

Rusko doneslo strašlivé své břímě až tam, kam mělo, až skoro ke brannému zakročení Ameriky a potom teprve se zhroutilo. Nesmí tudíž nikdo, tím méně Čech, kopati po lvu, který raněn svíjí se v křečích. Přírodní bohatství Ruska a obrodná síla ruského, byť nevzdělaného, lidu jsou zárukami, že Rusko vstane opět (podtrhla M. T.) *že postaví se na kovové nohy pravého demokratismu a bude silnější než ono carské*¹⁵⁵.

Před paní Husovou byla v roce **1926** prohlídka poválečné **Remeše**, starobylého města v severovýchodní Francii. Rozladění, se kterým roku 1900 opouštěla Paříž, odeznělo již velmi dávno. Po dlouhých 26 letech přijížděla opět do země, která stále ještě nesla stopy po 1. sv. válce, navzdory mírové politice vedené Aristidem Briandem¹⁵⁶. Bývalá paní ředitelka si všímala především pozůstatků války: *V osm hodin ráno jsme došli ke katedrále (Notre-Dame)*¹⁵⁷, *která se zvolna opravuje, ale sotva kdy dostoupí té krásy, které se těšila. Všude vně i uvnitř jest viděti zhouba, kterou způsobila zuřivost Němců. Pouze kazatelnu a postranní varhany jsou původní, pak okna v průčelí a několik oken původních. Dům nedaleko kathedrály prefektura, byl úplně zničen, nyní jest již vystaven* (Husová 1926c).

Již přibližně osm let, které uplynuly od konce války, byli Francouzi zaneprázdněni poválečnými opravami. Podobná situace byla tehdy i v jiných státech Evropy a paní Husová se tedy zaměřovala také na starší francouzskou historii: *Několik pomníků jsme viděli, mezi nimi též pomník Ludvíka XV.* (podtrhla M. T.), *jemuž z lásky postavili pomník občané, co králi miláčkoví, a zatím on to byl, který svým rozmařilým životem zavalil podnět k hroznému revoluci, kterou odstoupil*

¹⁵⁴ Dne 17. 2. 1909 byl založen na říšské radě parlamentní klub Slovanská jednota, který vznikl v reakci na novoslovanský program. (UNIVERSUM 2001)

¹⁵⁵ *Přednáška měla výhody žádoucího procítění, bolestné, krvácející a slzíci podání zarmouceného vlastence – ale právě z téže příčiny měla neurovnanost a byla únavně dlouhá* (Proč věříme v obrodnou sílu Ruska. *Otavan*, 15. 10. 1919, roč. IV., číslo 5. – 6., s. 84)

¹⁵⁶ Briand Aristide (1862 – 1932), fr. státník, usiloval o německo-francouzské porozumění, odzbrojení a evropskou celní a hospodářskou unii, od r. 1926 držitel Nobelovy ceny za mír (UNIVERSUM 2001)

¹⁵⁷ Notre-Dame (*Naše Paní*), ve frankofonních zemích označení kostelů zasvěcených Panně Marii (např. Paříž, Remeš, Poitiers). V tomto případě se jedná o slavnou remešskou katedrálu z 13. – 15. stol. (UNIVERSUM 2001)

Ludvík XVI. *Též starou krásu římskou* ¹⁵⁸ *jsme viděli, která původně byla vzata do opevnění města* (Husová 1926c).

Předpokládám, že k vyjádření názoru o rozmařilém životě francouzského krále Ludvíka XV. ¹⁵⁹ vedly paní Husovou také její znalosti dějepisu, který vyučovala na dívčí měšťanské škole v Písku. Ani ve výslužbě nezapomněla výchovně upozornit na královy nectnosti, mezi něž jistě řadila královy milenky (např. Mme de Pompadour, Dubarry) a války (např. o dědictví rakouské, sedmiletou), které přinesly Francii finanční potíže a rozvrat. Vše nakonec skutečně „odstonal“ Ludvík XVI. ¹⁶⁰, který byl roku 1793 popraven stejně, jako jeho manželka Marie Antoinetta.

Mimo dobové i starší historické poznatky se zachovaly poměrně podrobné poznámky paní Husové o výrobě a zpracování slavného francouzského vína – šampaňského. Sklepy, ve kterých bylo víno uskladněno, *obsahují 18 km prostory dole. Vynikají velikou hloubkou a rozvětvují se na všechny strany. V předu jest veliký sud, do něhož se vejde 70 tisíc litrů vína. Po vylisování se víno nechá 3 měsíce kysati, pak se čistí a nechá se opět dva měsíce, načež se dává do láhví, aby dokonalo svou činnost. Načež opět po 2 měs. se odzátkovává, nechá se pěna vytéci a přidává se rozpuštěné množství rozpuštěného cukru s přísadou, uzátkuje se a klade se do zvláštních stojanů, zátkou dolů a denně se obrací as 3 týdny, načež se uloží též zátkou dolů do stojanů, kde se nechá ležeti čím déle, tím lépe, pak se obaluje pro zážitky. Pak nás častovali vínem a pohlednicemi. Někteří koupili vína po 2 láhvích a košíku, já jenom jednu* (Husová 1926c).

Po dlouhých 23 letech paní Husová opět zavítala do **Norska (1929)**. Vzhledem k formální neutralitě, kterou dodržovalo za 1. sv. války, bylo ušetřeno jejích hrůz. Také obyvatelstvo nebylo podle bývalé paní učitelky postiženo jakýmkoli druhem strádání. Neobyčejně se mi líbila inteligence všech vrstev lidových v Norsku, pokud jsem mohla poznati. Neobyčejně jemný tak prostých i vznešených musí každému hned býti v oči (...). Nikde neuslyšíme nadávek, hlučného poroučení, každý si hledí svého a vše jde hbitě ku předu (Husová 1929b, v obou případech podtrhla M. T.).

¹⁵⁸ Remeš. *Galská osada Duracortum byla jako sídlo kmene Rémů nazvána Římany Civitas Remorum* (UNIVERSUM 2001)

¹⁵⁹ Ludvík XV. (1710 – 1774), fr. král (1715 – 1774) z dyn. Bourbonů, pravnuke Ludvíka XIV. (UNIVERSUM 2001)

¹⁶⁰ Ludvík XVI. (1754 – 1793), fr. král (1774 – 1792) z dyn. Bourbonů, vnuk Ludvíka XV. (UNIVERSUM 2001)

Jistá idealizace, která z úryvku zaznívá, má své kořeny v emancipaci, již byla paní Husová stoupenkyně. *Později jsme se dozvěděly, že Norové jsou národem vysoce vzdělaným a uvědomělým. U nich otázka emancipace žen jest dávno ukončena, tam se rozumí samo sebou, že žena stejně musí býti vzdělaná jako muž a jest to také všude znáti* (Husová 1929b, podtrhla M. T.). Zde naráží autorka na fakt, že české a slovenské ženy sice dosáhly volebního práva v roce 1920 jako jedny z prvních v Evropě a rovnost obou pohlaví byla zakotvena v paragrafu 106 první ústavy ČR (Osvaldová 2004: 37), ale na druhou stranu se stále potýkaly s nedostatkem prestiže.

Paní Husová osobně patřila mezi ženy pracovité, pevné a soběstačné a fandila moderním ženám. Za příklad ji sloužilo Norsko: *Byly jsme v pensionatě, který řídily ženy a jediný muž byl domovník, který obstarával dopravu zavazadel. Na lodích, v hotelích, všude u stolu obsluhovaly ženy a vždy možno říci krasavice. Bylo nám pověřeno, že i v nejnuznější a nejopuštěnější chatě rybářské mají svoji knihovnu a odebírají ne-li dva, aspoň jeden časopis* (Husová 1929b, ve všech případech podtrhla M. T.). Sečtělост, kterou považuje paní Husová za příznačnou vlastnost Norů, mne zaujala.

Hledala jsem tedy v dobové literatuře a našla jsem o této zálibě bližší zmínku také u Václava Fialy: *Ne samým chlebem živ je člověk! Norů jsou necelé tři miliony. Roku 1814 mělo Norsko 8 časopisů a listů, roku 1926 již 967 (...). Na počátku tohoto století bylo poštou za rok rozesláno 55 milionů novinových čísel a roku 1925 tento počet stoupl na neuvěřitelnou číslici 172 milionů exemplářů, takže každý Nor, počítajíc v to i maličké děti, dostane od listonoše nebo si vyzvedne na nádraží do roka skoro šedesátkrát noviny nebo nějaký časopis* (Fiala 1941: 149).

Přesto, že Norsko nebylo 1. sv. válkou zásadně postiženo, přesto došlo i zde k sociálním a demografickým změnám. V důsledku nich začaly ženy pronikat do řady zaměstnání, která byla dříve doménou mužů. A k roztrpčení odpůrců emancipace si i nadále uchovávaly svoji ženskost. Paní Husová jimi byla přímo okouzlena, zvláště při své návštěvě oblasti Hardangerfjordu na jihozápadním pobřeží Norska, který proslul krásnými přírodními scenériemi a malebnými kroji místních obyvatel.

Nejkrásnější ženy jsou pak v Hardangerském údolí, hlavně v Ode. Opravdu byla jsem do nich zamilována a prohlížela jsem si je stejně se zájmem, jako páni, a nevím věru, které by se bylo dostalo první ceny. Norky chodějí dosud v kroji a nejbohatší kraj jest právě v Hardangeru (podtrhla M. T.). Hlavní součástí kroje

jejich jest bílá zástěrka s prolamovanou vložkou, bílá blůzka a červená nebo černá šněrovačka. V Ode měly pasy vyšité různými korálky a v podobě srdce klínek též korálky vyšitý si zastrkovaly v předu k šněrovačce. Dívky též nosily kabelky á la Markétka, korálky vyšité. Hlavy zdobí dle krajů různě, také však chodí prostovalší (Husová 1929b).

Všechny ostatní zážitky z cesty ustoupily do pozadí před lidovým oděvem a úspěšnou emancipací. Myslím, že tradiční lidový oděv a emancipace se v jejím pojetí nevyklučují. Pouze kratičkou zmínkou se paní Husová vyjádřila o architektuře: *Domky jsou většinou dřevěné, ale tak čisté a každý v jiném slohu, že v mětech jako byl Slavanger a Melde, nemohly jsme nalézt dva domky plně stejné. A všude na verandách a oknech plno květin pečlivě pěstovaných a vkusně upravených (Husová 1929b).*

Při své druhé cestě po Norsku doputovala až k Severnímu mysu (Nordkap), nápadnému, 307 metrů vysokému skalnatému výběžku pevniny do moře na severní straně norského ostrova Magerøy ¹⁶¹. *Cesta k Severnímu mysu lodí Monte Olivier rozdělena byla na několik zastávek v pověstných fjordech norských, které jsou životní silou Norska a vynikají vzácnými krásami přírodními a obyvatelstvo svérázností povahy a kroje. Jenom stejná láska k vlasti a hospodářské poměry jsou všem společné (Husová 1929c, podtrhla M. T.). První zastávka na dlouhé cestě patřila již zmiňovanému Hardangerfjordu a městu Odda, které leží na konci Sörfjordu, pravém to rameni Hardangerfjordu, 40 km dlouhého Hardangerfjord vyniká bohatstvím krás přírodních jako všechny fjordy Norska. Vysoké stěny s četnými vodopády, které se řinou ze sněžných polí tam v nedozírnu, střídají se s útulnými osadami s pracně upravenými poli, květnatými lučinami a stráněmi (Husová 1929c).*

S láskou vzpomínala: *Mát' prý člověk v žití svém málo okamžiků šťastných, na které nezapomíná a takový okamžik uchystala mi krása norského kraje z Naes do Ode. Vzpomínala jsem těch několik drahých duší, jež jsou mi zde vším, těch nezapomenutelných věčným obestřeným snem. Tušila jsem přítomnost jich ducha, cítila jich polibky v lehounkém vánku, zřela jsem jich úsměv v paprscích slunce a jich drahý zrak smál se na mne ze zrcadel vodních i kalíšků květů (Husová 1929c).*

¹⁶¹ Severní mys je považován za nejsevernější bod Evropy se svými souřadnicemi: 71°10'21" severní šířky (UNIVERSUM 2001)

Na své první poznávací cestě do severní Afriky v roce **1930** navštívila Anna Regina Husová především Alžírsko, Tunisko a muslimský **Egypt**, v té době nezávislé království. Setkala se s místními rolníky (*felláhové*), potomky starých Egyptanů (*koptové*) i beduíny z pouští. Okouzila ji Káhira, hlavní město Egypta a největší město Afriky, ve kterém měla možnost spatřit hroby chalífů a mamlúků nebo četná muzea. Po příjezdu do města se její zavazadel ujal turecký sluha (*dragomun*) a spolu s ní pokračoval v cestě (tj. autem a drožkou) do hotelu Bristol, *čistě po evropsku zařízeném*, kde byla ubytována. *Cestou pozorovala jsem život v ulicích, který se liší od našeho jen svojí pestrostí lidí v oděvu, v řeči a ve tváři* (podtrhla M. T.). *Jinak jest to chvat za kouskem chleba jako u nás* (Husová 1930b).

Čas vyhrazený pobytu v Káhiře samozřejmě paní Husové nestačil k důkladnému poznání místních poměrů, neboť *kdo by chtěl všechny znamení Caira viděti, potřeboval by k tomu jistě celý měsíc, ba snad více, poněvadž jest tam tolik památek, značících tisíciletou kulturu lidstva* (Husová 1930b). Všimla si tedy alespoň okolní architektury (kupodivu mimo pyramid) a života na rušných ulicích: *Město samo má sice vzhled orientalský svými rovnými střechami, ale v nové části mají budovy vzhled čistě evropský vně i uvnitř. Široké vzdušné ulice, sady, tramvaje probíhají nové Kairo, kdežto staré Kairo jest dosud čistě orientálním* (podtrhla M. T.) a v něm *nejzajímavější noční život (...) jsme měly příležitost pozorovati noční život tohoto orientálního babylonu, který svou pestrostí budí zvědavost Evropanů* (Husová 1930b).

Po odjezdu z Káhiry *spěchala podívat se zase do severní Afriky a to do Tunisu, Konstantiny (Constantine), Alžíru a pak shlédnouti oasu, o níž jsme se učívali, že jest to vlastně jako ostrov, ale v moři pískovém. To ovšem znamenalo podívat se trochu jižněji a přiblížiti se aspoň trochu k té obávané Sahaře, která jest velikým hrobem tisíce lidí od pravěku snad* (podtrhla M. T.) a přec lidstvo *neustává ve snaze zmocniti se této záhadné končiny a učiniti ji přístupnou veškerenstvu* (Husová 1930c). Plošně největší poušť na Zemi, Sahara (arab. *sahra*), se rozprostírá napříč severní Afrikou také ve výše uvedených státech.

Paní Husovou oblast nezajímala v kulturně-historickém kontextu, pouze okrajově hovoří o její historii, nezmiňuje však dobové prehistorické výzkumy ¹⁶², ve

¹⁶² Datovaly stáří fosilních kosterních nálezů antropogenetické řady 30 tis. až 1,9 mil. let. Leakey, L. S. B. (1903 – 1972), paleontolog a prehistorik britského původu, objevil početné lebky a skelety lidoopů a předchůdců člověka především na ostrově Rusinga na Viktoriině jezeře, v olduvaické roklí a v Laetoli (UNIVERSUM 2001)

svých poznámkách zachytila spíše všeobecný charakter pouště a místní přírodní poměry: *Obrazy z cestopisů a románů vynořují se mnohému v mysli o všech nebezpečích v poušti* (podtrhla M. T.), *kteří číhají na cestovatele v podobě strašného krále pouště – Lva, hladové hyeny a jejího společníka supy, kteří hodují na mrtvolách zasypané karavany, nebo o tlupách lupičů přepadajících jednotlivé poutníky i celé výpravy. Co tu vábných obrazů vynořuje se v mysli a divím se, že se dosud nenašli podnikatelé, kteří by všechny ty úskoky pouště i se strašlivým samumem sfilmovali* (Husová 1930c).

Hovoří-li o všech nebezpečích v poušti čerpá zřejmě z obvyklých varování domorodců a ze stereotypních představ o Africe. V době její návštěvy byla Sahara pro turisty nebezpečná spíše svými velkými denními rozdíly teplot kolem 50°C, než jmenovanými divokými zvířaty. Mimoto lev, hyena a sup žijí na jih od Sahary, v savanách a na otevřených travnatých plochách.¹⁶³ Je tedy téměř vyloučeno, aby se s nimi cestovatel na severu Afriky setkal. Reálnou hrozbu představovaly jen tlupy lupičů, *přepadajících jednotlivé poutníky i celé výpravy*, ale s nimi se paní Husová nesetkala, i když *v minulosti byl u beduínů význ. zdrojem příjmů karavanní obchod (dnes v úpadku) a loupeže* (Honzák-Hubinger-Polišenský 1985: 32).

Jihočeská turistka cestovala poměrně komfortně: v automobile, obklopena přáteli a průvodci. Život domorodců později hodnotila jako poklidný, spořádaný, naplněný prací a modlitbami: *cestou k poušti pozorovali jsme život domorodců. Muži seděli nečinně podél cesty u zdí zahrad, bylť již svatý večer před pátkem, který mahomedáne svěť* (podtrhla M. T.), *ženy konaly doma přípravné práce, jak jsme sem tam v zahradách náhodou otevřených viděli, ale rychle se skryly, jakmile zahlédly blížící se auto. Děti skotačily jako u nás hoši i dívky. Potkávali jsme celou řadu oslíků s břemeny chrastí, které prodávali na trhu* (Husová 1930c).

V dochovaných zápiscích z cest po severní Africe si blíže nevšímá sociální organizace ani postavení žen ve společnosti. Jde spíše o zjednodušený popis. Také *hlavní týdenní bohoslužbu v mešitě, kterou jsou páteční modlitby a od všech muslimů se očekává, že se jich zúčastní, pokud nejsou nemocní nebo právě necestují* (Keene 2003: 131) přechází prostým sdělením, že *bylť již svatý večer před pátkem, který mahomedáne svěť* (Husová 1930c).

Z její návštěvy **Constantiny** (arab. *Ksantina*), obchodního střediska na severozápadě Alžírsko, se také mnoho nedochovalo. Stará paní již zřejmě

¹⁶³ hyena, lev, sup (UNIVERSUM 2001)

pomýšlela na návrat domů, snad proto nevěnovala pozornost místní islámské vysoké škole (založena 1895), muzeu nebo bohaté punské historii.¹⁶⁴ Pouze si poznamenala: *šli jsme na prohlídku města, zvláště pověstné ulice, kde ve dne jsou krámy, v noci noční život velkého města. Všude v otevřených dvéřích stály nalíčené dívky, na ulicích u domů leželi mužové, ano i na hromadě kamení. Všude panovalo temno a musili jsme pozorně kráčet, bychom do některého spáče nevrazili, což prý vyvolává i vraždu* (Husová 1930c, podtrhla M. T.)!

V poněkud vyostřeném závěru se dopouští určité křivdy, pravděpodobně z důvodu povrchní znalosti islámu. Z jeho základů, které hovoří o tom, že *pro muslima je víra bez činů marná, protože víra motivuje jednání a tím převádí víru do skutečného světa, kde může vzrůstat. Islám je způsob života – směr víry, myšlenek a jednání* (Keene 2003: 132) nelze jednoduše odvozovat hrozící nebezpečí ztráty života, třebaže jeho vyznavači hájí nesmlouvavý monotheismus¹⁶⁵.

Balkánský poloostrov navštívila paní Husová za svůj život několikrát. V pozadí těchto cest stála také idea konfrontace národní a slovanské minulosti s dobovými událostmi a perspektivami zápasu o budoucnost českého národa. Životní zkušenosti a dojmy z cest po jihovýchodní Evropě přivedly naši cestovatelku k pozorování a studiu života slovanských národů. *Cestopisná přednáška bez světelných obrazů málokdy baví, což jest zcela přirozené. Nikdy nedovede sebe obraznějším slovem vyjádřit to, co obraz krajiny, o níž se mluví. Proto omezila jsem své povídání o cestě na Balkán pouze na dva obrazy: na Varnu a Cařihrad, abych vás neunavovala vším tím, co snad působilo radost a nadšení mně po celou cestu od 5. do 26. července t. r. (1933), kdy se společností jsem se vydala shlédnouti ta ožehavá místa ve východní části Balkánu* (Husová 1933, ve všech případech podtrhla M. T.).

Nepodařilo se mi zjistit, zda zmiňovanou cestopisnou přednášku její autorka přednesla před posluchači nebo ji publikovala či nikoli. Za *ožehavá místa ve východní části Balkánu* považovala zejména dvě důležitá přístavní města na pobřeží Černého moře: bulharskou Varnu a turecký Cařihrad. Ovšem slovanské a turecké obyvatelstvo se tu mísí a z dalších etnik žijí v Turecku např. Arabové,

¹⁶⁴ Constantine (UNIVERSUM 2001)

¹⁶⁵ *Věčně platné normy spravedlivého života jsou zjeveny v Koránu, jejich dodržováním lze dospět do ráje. Další orientaci poskytuje Prorokův vzor, tradice (sunna, hadís)* (UNIVERSUM 2001)

Arméni, Bulhaři, Kurdové, Řekové a v Bulharsku např. Arméni, Romové, Rusové Turci, Židé (Honzák-Hubinger-Polišenský 1985).

*Cílem naší cesty byla hlavně **Varna** (zvýraznila M. T.) pro mořské lázně, na niž se snad celá společnost těšila a kde jsme se měli nejdéle zdržeti. Přijeli jsme tam 8. července večer (1933) a usadili se většinou v hotelu London, který náleží našemu krajanu (Husová 1933). V následujícím textu se neomezuje jen na popis turistického zázemí, ale také přibližuje bezprostřední dojmy etnografického a kulturního charakteru: Město samo v první chvíli nečinilo na mne nejlepšího dojmu, ač jsou tam části jednotlivé úplně moderní, velkoměstské a stále se staví. Mizí staré těsné budovy s kamennou podezdívkou a dřevěným obytným stavením, jsouce nahrazeny nádhernými budovami nejmodernějších slohů, že zakrátko bude Varna moderním lázeňským městem se všemi vlastnostmi světových lázní (Husová 1933).*

Zdá se mi, že paní Husová v tomto případě vítala modernizaci města, jako změnu k lepšímu. Jiní autoři se později vyjadřovali odlišně: *Z hlediska drevenej architektúry sú města jej vrcholnou formou čo do zložitosti tvaru i jeho dekoru (Langer 1953: 86). Na druhou stranu se také obávala rozvoje průmyslu a cizineckého ruchu, který by mohl poškodit pravěká pohřebiště a zbytky po řecké kolonizaci, neboť Varna jest bohatá na historické památky (...), jeť na straně jižní plno mohyl, prý to thrackých hrobů (Husová 1933).*

Kromě architektury a historie města si jihočeská obdivovatelka *národních krojů* všímala také místního oděvu a jeho doplňků: *jest ve Varně několik krámů, kde se výhradně prodávají vyšívky s národními vzory (podtrhla M. T.), jichž cena dle kvality látky a bohatosti vzorů jest různá. Tak ubrus bohatě vyšívaný stál 480 levů, což jest 120 Kč, blůza 400 levů, celé šaty až přes 1000 levů, kapesníčky s vyšívaným rohem 14 levů, hedvábné 30 levů, což na našich penězích bylo dosti levné (Husová 1933).*

Zůstává otázkou, do jaké míry se paní Husová mohla setkat výhradně s vyšívkami a lidovými vzory v centru Varny, když uvažujeme obecně, že zvláště v blízkosti větších průmyslových center mělo venkovské obyvatelstvo možnost přizpůsobovat se novinkám. S největší pravděpodobností šlo o stylizovanou produkci, určenou např. k prodeji turistům. *K vzájemnému prolínání docházelo prakticky neustále (...), oděv je nejvíce přizpůsobivý, je možné ho volně přenášet a nosit v různém prostředí, kde však nabývá zcela jiných kvalit (Štěpánová 1987: 108 – 109).*

Paní Husová měla jen omezené možnosti k podrobnějšímu prostudování místního oděvu, tím méně lidového. Limitoval ji především poměrně vysoký věk (76 let) a časově omezený pobyt. *V neděli neb ve dnech svátečních možno se obdivovati dopoledne elitě Bulharek a Bulharů, kteří zde uplatňují jako všude činí místní obyvatelé svoji vnější nádheru a přirozeně i své schůzky. Dívky uplatňují na šatech národní vyšívaní, což jest velmi malebné, rázovité (podtrhla M. T.) a oblek takový sluší jim mnohem lépe než všechny možné pařížské modely. Jest v něm jednoduchost a jemná elegance* (Husová 1933).

Je zřejmé, že paní Husová byla ovlivněna svérázovým hnutím a zcela vážně uvažovala o vhodnosti znovuzavedení krojů do běžného života. S nadšením se snažila přiblížit jejich půvab a krásu, kterou poskytují svému majiteli či majitelce: *ženy a dívky měly šátky zavázané na babku a kol cípů na hlavě měly čerstvé květiny, jiné měly zastrčenou květinu pod šátkem, aby jim spadala buď do čela nebo k uchu, což vše dodávalo jim malebnosti* (Husová 1933).

Mimo elitu Bulharek a Bulharů a jejich oděv ji zaujali také prodavači, kteří chodili *mezi lidem nebo na cestě (...), nabízejíce bosu. Jest to lidový nápoj z kvašeného prosa barvy kávové. Chutná trochu nasládle a zároveň nakysle a jest dosti hustý. Pije se všeobecně a prodává se v každé cukrárně zároveň s výborným cukrovím. V horku jest osvěžujícím nápojem daleko lepším než naše sodová voda ať čistá neb barvená* (Husová 1933). Prodejci bosy ale nebyli tou hlavní „atrakcí“ Varny.

Tu představoval každé pondělí *veliký trh, čili bazar, na nějž se sjíždějí z dalekého okolí prodavači i kupující. Táhne se několika ulicemi, před nimi na volném prostranství řadí se povozy se vším možným: se dřívím, zeleninou, ovocem, drůbeží, prasátky i obilím (...), krámy v ulicích byly hustě vedle sebe s nejrůznějším zbožím výroby domácí. Naše výroční trhy nejsou ničím proti pondělním trhům ve Varně* (Husová 1933). Při popisu si všimla také povozů a vozíků užívaných trhovci: *Vozíky nejsou veliké. Mají podobu našich selských bryček, jsou dřevěné a kolem pěkně malované. Dle malby pozná se hned zámožnost majitele. Většinou malba představuje hodně pestře květiny, ale i podoby svatých, i krajinu se stromy, vodou a zvířátky. Vozík táhli dva koníci, v předu seděl kočí a prodavač, buď muž neb žena* (Husová 1933).

Pobyt v bulharské Varně byl také spojen s první návštěvou cikánské čtvrti, o které se paní Husová ve svých zápiscích zmiňuje. V popředí jejího zájmu stál odlišný způsob života, strava, oděv nebo bydlení. Zatím pouze z knih věděla o

zdejších cikánech kmenů Sinti a Roma, ale nyní měla možnost tuto menšinu a její kulturu poznat blíže: *Několik nás se rozhodlo, že půjdeme do cikánské čtvrti, která jest dosti veliká na jednom konci Varny. Stojí opravdu za podívání. Domky cikánské téměř stejné dosti pěkně na cikány, zvláště některé. Všechny měly dvorek a na něm z hlíny slepenou v podobě kupky sena pec, v níž pekli chléb. Někde před pecí bylo ohniště. Při každém domku byla zahrádka, v ní nějaký strom, ale v každé květiny, které zdobily i okna. Zato ploty byly opravdu raritou. Na nich přibity byly staré plechy, hadry, různé kusy dřev, dna od různých plechových nádob, zkrátka veteš. Někde stály ženy mezi dveřmi, jinde pracovaly na dvoře, v jednom stará cikánka předla vlnu na vřetánku, jako ta pasačka s lesní žínkou v pohádce. Děti si hrály buď u cesty nebo na dvorku* (Husová 1933).

Exkurze do cikánské čtvrti skončila pro cestovatele a jejich průvodce v okamžiku, kdy se kolem nich shlukly malé děti a daly se do žebrání. Naši turisté ihned ustoupili do bezpečí svých vozů a odjeli zpět do hotelu. Setkání dopadlo neslavně, ale paní Husovou neodradilo, takže v příštím roce absolvovala ve španělské Granadě podobný výlet. Výše uvedený výraz paní Husové *dosti pěkně na cikány* se podle mého názoru nevztahoval pouze na architekturu. Vyjadřuje překvapení autorky, která dosud neznala blíže tuto skupinu, která představovala *uzavřený svět nižších vrstev – neusedlých sociálních outsiderů, v němž byly spojeny všechny nepříjemné a normám odporující zjevy a všechny nečtnosti a jimž byla odpírána čest* (Hanzal 2004: 24) a v tomto duchu byli většinou společností posuzováni.

Především se snažila o vystižení charakteru tradiční bulharské kultury ¹⁶⁶ a kromě již zmiňované architektury, oděvu nebo způsobů obživy popisuje také náboženství. Věřící v Bulharsku jsou pravoslavní, protestanti, katolíci i muslimové (Šatava 1994). K prvně jmenovaným dále podotýká: *Bulhaři jsou pravoslavní a zachovávají veškeré obřady této církve, jak jsme viděli při návštěvě v jejich chrámech. Tím její charakteristika samozřejmě nekončí, ale dále pokračuje: Některí z naší společnosti viděli křest asi dvouletého děvčátka, které ponořeno bylo třikráte do vody, kterou kostelník přinesl ohřátou. My opět viděli, jak matka přinesla při bohoslužbě děcko v peřince, něco pošeptala přítomnému knězi, načež on se vrátil do svatostánku přinesl olej a děcko pomazal na čelíčko a na prsíčka* (Husová 1933).

¹⁶⁶ je syntézou prvků slovanských a protobulharských, ovlivněných Byzancí a Tureckem (Honzák, F., Hubinger, V., Polišenský, J. 1985: 62)

A zatímco výše uvedený křest je obřad uvedení do řad členů církve a symbolizuje očistění člověka od (dědičného) hříchu, naopak níže citovaný úryvek z průběhu ortodoxního pohřbu dokládá, že podkladem každého zádušního obřadu je víra, že smrt není konec, nýbrž brána do věčného života (Keene 2003: 102 – 110). *Zajímavý byl pravoslavný pohřeb* ¹⁶⁷. Přinesli zesnulého do chrámu, sňali víko s rakve, kterou postavili na připravené vyvýšené místo a rozdali přítomným hořící svíce. Také já a kolegyně jsme dostaly. Každý účastník pak šel se svící kol rakve a mrtvolu políbil. My ovšem nešly, jen jsme svíce odevzdaly. Pak měli připravený koš pečiv, které za mrtvolou nesli. Patrně na určitém místě je rozdávali pohřebním hostům, jako jsme viděli na Podkarpátské Rusi. Ale tam to činili hned u kostela, když mrtvou vynesli z chrámu. Rozdávali pečivo a podávali nějakou líhovinu k zapití. Zde až před hřbitovem to činili (Husová 1933).

Ortodoxní církve se snaží zbavit smrt tajemnosti a strachu (Keene 2003: 111). Rozdíl mezi římskokatolickými pohřby a pohřby pravoslavných spočívá také ve víře, že mezi živými a mrtvými není žádný rozdíl – všichni jsou součástí věčné a celosvětové církve. Všechno je v ortodoxní církvi připomínkou, že smrt je přímým důsledkem hříchu, který odděluje Boha od lidského pokolení. Ale i v tomto smutku se skrývá reálná naděje, že se Kristus vrátí na zem a všichni budou vzkříšeni z mrtvých (Keene 2003: 111).

U paní Husové jsem se s bližším popisem pravoslavného pohřbu, mimo uvedené citace, nesetkala. Na dalších stranách svých Dvou obrazů s cesty na východ se již zabývá nejvýznamnějším přístavem a hlavním městem provincie Turecko (od r. 1923), které se dříve nazývalo **Cařihrad** ¹⁶⁸. *Nasedali jsme na loď (18. 7. 1933), která nás měla donésti po zrádných vlnách Černého moře k bájiplnému Cařihradu (...), zakotvili jsme v přístavu, odkud nás pan hotelier Novotný se sluhy dovedli do celnice a po krátké proceduře dovezl nás do svého hotelu. Jest to příjemný pocit, když se octneme v cizině mezi svými, pak opravdu necítíme tíhy její a vpravujeme se rychle do všech místních poměrů* (podtrhla M. T.). *A tak se dalo i nám. Ke čtvrté hodině odpolední jsme vyjeli v autech na*

¹⁶⁷ Jakmile někdo zemře, je jeho tělo umyto, oblečeno do nových šatů a umstěno v otevřené rakvi. Nebožtíkovi se položí na čelo proužek obsahující ikony Jana Křtitele, Panny Marie a Ježíše a do ruky dostane ikonu. Nato pokryjí tělo lněným plátnem, které symbolizuje Kristovu ochranu poskytovanou všem, živým i mrtvým. Rakev se definitivně uzavře víkem až poté, co skončí zádušní obřad. Mezi ústřední složky obřadu patří: rozsvěcování svíček a zapalování kadidla (Keene 2003: 111)

¹⁶⁸ Istanbul. Ve starověku Byzantion, Byzanc, od 4. st. n. l. do 1930 Konstantinopolis, Konstantinopol, zpočátku též Roma Nova, u slovanských národů Cargrad, Cařihrad (UNIVERSUM 2001).

prohlídku města s dvěma průvodci, abychom v krátké době mnoho viděli (Husová 1933).

Zažívala tedy pocity, které badatele přivádějí do psychického stavu známého jako „kulturní šok“. *Tento pocit nemají pouze badatelé studující exotické kultury. I turisté jsou bezbranní a ztraceni, když se poprvé setkají s celníkem, který nemluví anglicky; ke kulturnímu šoku dochází tehdy, když je osoba odloučena od svého vlastního systému kulturních a jazykových významů* (Murphy 2004: 215 – 216). V případě paní Husové hovořím trochu s nadsázkou o jejím „kulturním šoku“, protože se nejednalo o terénní výzkum „na konci světa“. Jako zkušená cestovatelka byla na vše z domova dobře připravena, ale i tak zažívala jisté deprese a byla ráda, že alespoň v hotelu mohla být *mezi svými*.

Společně s průvodci se vydala nejprve na prohlídku bazaru: *Jest to snůška krámů s nejrůznějším zbožím, jako jsem již viděla v Alžíru, v Kahýře i v Tunisu. Koupí se tam vše za drahé peníze, zvláště nádherné koberce. Uličky v nichž bazar jest kříží se na vše strany. Jest prý jich 99. Bazar má své brány, které se na noc zavírají a své ohrazení* (Husová 1933). Většina informací obsažených pocházela od průvodců, hotelového personálu nebo spolucestujících. Její vlastní hodnocení jsem našla až v případě jedné mešity, kterých je v Istanbulu na 135 ¹⁶⁹. *Zajímavá byla návštěva mešity Bajazidovy v 9 hodin večer, kam jsme jeli též auty. Tato mešita náleží k jedné z největších a jest to úplná kopie mešity v Mekce i s nádvořím, studnou k omývání i sloupy kolem* (Husová 1933).

Je všeobecně známo, že je mešita hlavním místem pro modlitby, ale v muslimské komunitě plní také řadu dalších významných funkcí. Paní Husová měla možnost spolu s dalšími turisty mešitu navštívit, dokonce vstoupit dovnitř do oddělených prostor: *Na naši obuv dostali jsme pantofle a usadili se na zemi stranou* (Husová 1933). Její stručné poznámky zachycují zejména exteriér a interiér mešity a dále také část rituální modlitby ¹⁷⁰: *Věřící přicházeli různě a každý si nesl obuv svoji v ruce, kterou položil na lavici podél koberce, načež se oddal povinností bohoslužby. Nejdříve se postavil, dotkl se rukama uší a hlavy, což prý znamená, aby soustředil své myšlenky k Bohu a pak teprve dle volání kněze klekali, vstávali a dotýkali se čelem a rukama země* (podtrhla M. T.). *Ženy stály vzadu zahaleny, ale bylo jich jen několik* (Husová 1933).

¹⁶⁹ V městě je 35 velkých a přes 100 malých mešit (UNIVERSUM 2001)

¹⁷⁰ V islámu jsou dva druhy modlitby. Rituální modlitba neboli salát se pronáší zpravidla v mešitě, kdežto soukromá modlitba čili dúá se může konat kdykoli (Keene 2003: 134)

Jmenované klekání, vstávání a dotýkání se čelem a rukama země se neděje nahodile. Rituální modlitba vyžaduje absolvování pěti stejných sekvencí pohybů¹⁷¹, často pod vedením imáma¹⁷², který jako doprovod ke každému úkonu recituje stanovená slova z Koránu. V závěru výše uvedené citace zmiňuje okrajově také ženy, pro něž není návštěva mešity k modlitbám povinná, takže to skutečně dělají jen zřídka a i pak jsou naprosto odděleny od mužů.

S tureckým Cařihradem se paní Husová loučila slovy: *Cařihrad poskytuje návštěvníku nezapomenutelný obraz krásy a nádhery svou polohou*, a dodává: *Někteří litují, že zrušením tajemnosti zahalených žen a vypuzením polodivých psů prý pozbyl svého kouzla* (podtrhla M. T.). *Tomu nevěřím. Naopak získal v každém ohledu. Ženy přestaly být loutkami a převzaly důstojnost lidskou a místo polodivých psů zavládlo čistění ulic po způsobu jiných míst a cizinci přestali být obtěžováni štěkající čeládkou* (Husová 1933).

Svým názorem tak podpořila pokrokovou politiku tureckého prezidenta Mustafy Kemala¹⁷³, který po svém nástupu nechal zrušit chalífát (1924), reformoval oblékání a zrušil nosení fezu (1925) nebo zavedl latinku (1928). Iniciátorem reformy se stal na základě jím vyhlášené politické doktríny *kemalismu*, politického hutí s šesti zásadami: etatismus, nacionalismus, populismus, laicismus, revolučnost a republikanismus (UNIVERSUM 2001). Hodnotila kladně prezidentův přístup k vládě a jeho příkladné chování: *Nynější president Kemal paša bydlí v Angoře v Asii a jen v určité doby přijíždí do Cařihradu, ale sídlí v novém paláci. Nařídil jenom jednoženství a sám se svou ženou se rozešel dobrovolně, ač se oba navzájem milují (...), aby se mohl prý věnovati celý záležitostem vládním a opravným snahám* (Husová 1933).

V létě roku **1934** se 77letá paní Husová vydala spolu s přáteli na cestu, kterou ve svých zápiscích později nazývala **Mořem a pevninou**. Nejvíce v ní vzpomíná na **cestu po Anglii, severní Africe, Španělsku a přilehlých ostrovech**. Tento,

¹⁷¹ Každá sekvence obsahuje stejné pohyby těla: *stoj s rukama u boků jako uznání Alláhovy vlády; stoj s palci na ušních boltcích a s prsty roztaženými při recitaci šahády; stoj s dlaní pravé ruky položenou na hřbet levé, která je přiložena na prsa; úklona v kyčlích s napřímenými zády a prsty na kolenou, aby věřící vyjádřil svou lásku k Alláhovi při uznávání jeho velikosti a moci; prostrace provedená tak, aby se nos, čelo a dlaně obou rukou dotýkaly země – nejpokornější pozice nabízející Alláhovi opravdovou poddanost; klek s dlaněmi obou rukou na kolenou* (Keene 2003: 135)

¹⁷² Imám (arab. *stojící v čele*). Muž, který stojí v čele při společné modlitbě (UNIVERSUM 2001).

¹⁷³ Mustafa Kemal Atatürk (1881 – 1938), turecký politik a generál, vyhlásil boj za nezávislost země a 29. 10. 1923 se stal prvním prezidentem tentýž den vyhlášené Turecké republiky (UNIVERSUM 2001).

dnešní terminologií řečeno „poznávací zájezd“ se zaměřoval především na historii jednotlivých zemí a míst. Mezi ně patřilo např. bývalé sídlo maurských vládců **Alhambra** (arab. Červený hrad) ve španělské Granadě: *Průvodce nám také vysvětloval, proč strukturu na stěnách všech mohamedánských staveb má úpravu kobercovou. Arabové, jak známo byli národem kočovným, žili ve stanech, jichž stěny z podlahy pokrývali koberci. Když pak kočovnictví zaměnili za stálá sídla a stany za pevná obydlí, vyzdobovali stěny tohoto aspoň kobercovými vzory, by nezapomněli původního života. Tím prý se vyvinulo umění štukatérské* (Husová 1934).

Ve srovnání s novodobou literaturou se také zde setkáváme s podobnou charakteristikou Arabů: *byli převážně kočovní a polokočovní pastevci (...), usedlí zemědělci a řemeslníci (...), trad. zaměstnáním je obchod a řem. (tkalcovství, výroba koberců* (Hubinger-Honzák-Polišenský 1985: 32). Dle dobové terminologie jejich umění označuje jako *mohamedánské*, nyní muslimské. Paní Husová si také letmo poznamenala o dobovém obydlí jedné místní etnické skupiny: *Jsou tu obydlí cikánů, úplně v zemi, ale prý jsou dosti pohodlné a účelné. V zimě jest tam dosti teplo a v létě chlad, jenom čistota jest nevalná* (Husová 1934). Tím své hodnocení končí. *Způsob bydlení je jedním z důležitých ukazatelů hospodářské a kulturní vyspělosti etnika. Stejně jako u stravy a odívání, i v bydlení se Cikáni postupně začali přizpůsobovat nejchudším vrstvám domácího obyvatelstva* (Hanzal 2004: 134).

Na poznávacích cestách po španělské **Mallorce** se paní Husová opět snažila nahlédnout do denního života venkovských obyvatel: *Půda jest všude červená a ač primitivně zdělávaná* (v obou případech podtrhla M. T.), *přec dává bohatou úrodu na obilí i jiných plodinách, hlavně ovoci. Jsou to ovšem zase olivy, citrony, pomeranče, svatojánský chléb, ale i ryngle a jablka* (Husová 1934). Primitivní obdělávání půdy pro ni znamenalo to, že zemědělci *po sklizni buď motyčkou kypří znovu půdu, nebo orají jednoduchým pluhem, taženým koníkem* (Husová 1934). Zdejší systém na ni zřejmě působil poněkud zaostale ve srovnání se stále častějším využíváním zemědělských strojů (např. od 19. stol. kombajnů, od 20. stol. traktorů) ve vyspělých evropských státech.

Dalším cílem výpravy bylo **Alžírsko**, arabský stát rozkládající se v severní Africe na pobřeží Středozemního moře. Navštívila jej již podruhé a ve svých poznámkách zachytila změny, kterými prošel za uplynulé čtyři roky: *11. července (1934) přistáli jsme v Alžíru (Obr. 7), kde jsme strávili celý den prohlídkou. Byla*

jsem zde již po druhé a poznala jsem, že Alžír se stále více modernisuje, přizpůsobuje se obyčejům Evropy k svému vlastnímu prospěchu (podtrhla M. T.). Ovšem starý Alžír stane se pak pohádkou historie, jako tak mnohé, ale ubude tím pro lidstvo nákaza různých infekčních nemocí (Husová 1934).

Otázkou zůstává, zda považovala za důležité zdůraznit, že se z „divoké Afriky“ postupně stává civilizovaný svět podobný našemu vlastnímu nebo spíše uvažovala nad dopady modernizace, přicházející ze severu. O dvacet let později se cestovatelé Hanzelka a Zikmund měli možnost setkat s novodobou moderní Afrikou „tváří v tvář“: *Nezvykle rychlý a povrchní způsob života, s nímž se setkáte má pochopitelně důsledky, které člověka zarazí. Všichni (Evropané) diskriminují. Liší se od sebe jen mírou a rozsahem svého nemravného postupu vůči lidem, jež se jim podařilo zotročit (Hanzelka-Zikmund 1955: 29).*

Poslední zastavení na dlouhé cestě mořem i pevninou představovala **Anglie**. Při svém putování do země Anglů v červenci roku 1934 si paní Husová také na lodi všimla svého okolí: popisovala vybavení kajut, chování pomocného personálu a posádky, stravu nebo každodenní rituály. V zápiscích lze objevit i podrobný popis strádání, které ji na rozbouřeném moři potkalo: *Po večeři se v sále počalo tančít, ale tančila i loď, třeba si solidně chtěla počínati. Chtěla jsem si vzít plaud z ložnice a vydala se pro něj, bych na palubě přihlížela vlnobití. Leč stalo se mi to osudným. Tam již některým bylo zle (...), sotva jsem shodila kabát a sukni vrchní, vylezla na lůžko, jakž takž jsem se přikryla ani střevíců jsem nezula jen abych mohla již hlavy položit (Husová 1934).*

Kymácení lodi samozřejmě za čas přestalo, spolu s ním ustal i nářek cestujících, zmizela nevolnost a dne 4. 7. 1934 v 8 hod. loď přistála v Doveru, vlastně před ním, odevzdala a přijala poštu, načež se dala opět v chod. My byli právě při večeři. Pozorovali jsme křídové pobřeží Anglie než nám zmizelo úplně (Husová 1934). Později pasažéři vystoupili na neurčeném místě anglického jihu. Paní Husová obdivovala zejména lidovou architekturu, *úpravné anglické domy mají opravdu svůj zvláštní ráz (...), všude panovala neobyčejná čistota (...), ve vískách i samotách. Mnohé domy měly střechy slaměné, došky byly pěkně uhlazené a okraje střech zakončeny byly zvláštní lemovkou přes sebe položených dřívěk. I stohy slámy neb obilí byly úpravně postaveny, by budily obdiv. Zahrádky u stavení byly plny květin, zvláště popínavých růží červených (Husová 1934).*

Obdivu se těšil také anglický **ostrov Wight** se svými přímořskými lázněmi, nacházející se v Lamančském průlivu. *A tak jsme měli příležitost pozorovati nejen*

typy obyvatelů, ale i jejich oblek, který se celkem nelišil od našeho v městech a jen ve vískách nebo samotách objevily se nám dívky a ženy v jich původních krojích, pokud tam nezasáhla kultura města (Husová 1934, ve všech případech podtrhla M. T.). Bližší popis místního lidového oděvu autorka bohužel neuvádí. Obdivovatelce lidového oděvu jistě neunikala skutečnost, že *je zjevné z řady krajů, že původní oblečení již nejde v živém procesu udržet* (Langhammerová 1994: 7). Vždyť se s mizením lidového oděvu vyrovnávala již několik desítek let. Patřila však ke generaci amatérských sběratelů, kteří se neúnavně věnovali popisu sebraného materiálu a především hodnocení krojů v rámci regionu.

Léto roku **1935** strávila paní Husová opět cestovně, tentokrát putovala autokarem po **Belgii, Holandsku a Francii**. Poznávací zájezd byl zaměřen na pozůstatky 1. světové války a prvním turistickým cílem bylo holandské město **Arnhem** a jeho muzeum v přírodě. To nadchlo paní Husovou mnohem více, než znovu vybudované a opravené město, které již téměř neneslo stopy války. *Věnovali jsme čas přírodnímu museu, čili museum v přírodě, kde jest v 19ti předmětech znázorněn celý dřívější život Holanďanů, hlavně obydlí lidu selského od velkého selského statku až obyčejné selské chatrče, rybářské chatrče, větrného mlýna, starodávné lodi používané lodníky na pevnině za obydlí, starý způsob pečení chleba, síně se starými holandskými kroji na figurýnách, síň se starobyklým nádobím a pak nejstarší stavení dřívějších obyvatelů, v němž žili lidé a zvířata téměř pohromadě. I starobylé zahradnictví bylo tam znázorněno, ano i skutečné stádo dobytka kolem močálu se pasoucího, jehož výtěžku se ovšem používalo* (Husová 1935).

Arnhemský skanzen prezentoval lidovou kulturu v jejím přirozeném prostředí podobně, jako skanzen na východní Moravě v Rožnově pod Radhoštěm, nejstarší ve střední Evropě a náš nejrozsáhlejší. Přesto, že byl založen v roce 1924, není v dochované pozůstalosti paní učitelky jediná zmínka o tomto Valašském muzeu v přírodě. Naopak, po své prohlídce arnhemského muzea v přírodě napsala: *I u nás by se pěkně vyjímalo takovéto museum v přírodě blízko Prahy a jistě bylo by velmi zajímavé a bohatě ze života našich předků se sveráznými obydlími, kroji a mnohým pěkným obyčejem* (v obou případech podtrhla M. T.). Doufejme, že se najde nějaký moderní mecenáš, který své uložené miliony věnuje na zbudování tohoto podniku, který zároveň na určitou dobu zmírní nezaměstnanost (Husová 1935).

Zdá se mi nepravděpodobné, že by rožnovský skanzen neznala nebo záměrně opomíjela. Spíše uvažovala o jeho zřízení v „odpovídající krajině“, kde by byl dostatek historických objektů s příslušným vybavením a zároveň větší pravděpodobnost získání finanční podpory z nedalekého hlavního města. A vytváření pracovních míst byla také podnětná idea. Škoda jen, že již pravděpodobně neměla dostatek sil k prosazování podobných nápadů.

Z Arnhemu se společnost přesunula do **Naardenu**, *nevelikém to, ale útulném městečku, v němž Jan Amos Komenský našel klidného útulku po všech strastech života. Tam také uložil k věčnému spánku svou důmyslnou hlavu a pochován byl v malém kostelíku, náležejícím francouzským hugenotům stejně pro víru pronásledovaných jako on* (Husová 1935). Stalo se tak 15. listopadu 1670. Paní Husová zde záměrně srovnává nešťastný osud českého biskupa Jednoty Bratrské spolu s pronásledovanými francouzskými protestanty, kteří podobně jako on usilovali především o náboženskou svobodu, za což byli pronásledováni a odcházeli do emigrace.

Komenskému byly v Naardenu ve 30. letech 20. století zřízeny památník a muzeum, které mají upomínat na tohoto českého myslitele, básníka, filosofa a zakladatele moderní pedagogiky. Důvod ke zřízení uvedených objektů byl podle paní Husové tento: *Později z kostelíku toho staly se kasárny, které jsou až posud, ale hrob Komenského jest v malé místnosti, prosté, bez všech ozdob. Černá mramorová deska s nápisem značí místo posledního útulku českého emigranta...v místě jest spolek, který má za účel pečovati o udržení hrobu a ošetření památek po Komenském, které jsou uspořádány v malém, ale hezounkém museu* (Husová 1935).

Z cest po dnešním Nizozemském království se dochovala také pohlednice s fotografií Naardenu (Obr. 8.). Jeho prohlídkou a návštěvou památníku s muzeem J. A. Komenského však poznávání severozápadních oblastí střední Evropy neskončilo. Další zastávkou na cestě byl **Amsterdam**, hlavní město Nizozemí a druhý největší přístav v zemi. Paní Husová vzpomínala na Amsterdam jako na pěkné staré město, postavené do kruhu na pilotech a protkané kanály (*grachty*). *Projeli jsme v našich autokarech celý Amsterodam, který slove severními Benátky a vyjeli si za město ke hrázi jezera Zuiderského (...), všude projížděli jsme mezi kanaly, které jsou pravidelně rozděleny a mohli jsme pozorovati, jak vysušená část jezerní hned se obhospodaří* (Husová 1935, podtrhla M. T.).

Právě odlišný ucelený systém zemědělské produkce zajímal paní Husovou. Všímal si především, jak místní obyvatelé pečují o půdu, jaké osevní postupy používají a srovnávala, zda na těchto poldrech dosahují vyšších výnosů. Bylo tomu tak, neboť kultivací se získá velmi úrodná půda. Zaznamenala si postup: *Prvním rokem jest ten díl, který jest přidělen jedné rodině neobydlen. Jest oset travou, která se v čase poseká, usuší a pouze do seníku tam postaveného uschová. Druhým rokem si tam majitelé postaví domek, upraví zahrádku, osází zeleninou, kteří, květinami, ale ostatní nechá ještě pro lučinu a teprve třetím rokem se tam oře, osévá, sází a hospodářství se rozšíří, pase se tam dobytek a nikdo více nedbá, že tam kdysi byla mořská voda* (Husová 1935).

Úspěch holandského zemědělství shrnula slovy: *Tak člověk kus po kuse bře vodě, co ona dříve jemu zabrala a tak boj odvěký odehrává se stále: jednou vítězí hrubá síla, po druhé síla ducha a rozumu* (Husová 1935). S podobnými závěry se v jejích poznámkách setkáme často. Pro ni bylo důležité danou část náležitě uzavřít, aniž by byl vytvořen prostor pro otázky např. zda dno bývalého mělkého moře, které je vysušeno a chráněno hrázemi proti zaplavení, poskytuje zemědělcům dlouhodobé záruky. Zatímco propojení Amsterdamu s mořem je na první pohled patrné, paní Husové neunikalo ani to, co zůstává skryto, např. uvnitř několika desítek místních muzeí.

Limitována dobou pobytu však navštívila pouze jedno: *vydali jsme se do osadního museum v němž sneseny jsou práce všech osadních národů s ostrovů, patřících Holandsku i s figurynami jednotlivých kmenů Holandsku patřících* (Husová 1935). Je všeobecně známo, že právě díky koloniím (např. východoindické državy) došlo v Nizozemí v 19. století k prudkému rozvoji průmyslu. Od té doby uplynulo přibližně sto let a paní Husová stála nad výtvary příslušníků národů, které evropská kolonizace degradovala na úroveň nerovnoprávných menšin.

Svoji reakci směřovala proti politickému útlaku i ekonomickému zneužívání: *Při prohlídce té, která by vyžadovala pro opravdové studium dlouhou dobu, nemohla jsem se ubrániti otázce, kde začíná kultura a kde končí tak, jak my si ji představujeme ve své domýšlivé povýšenosti, že jsme jedině k tomu určení, abychom rozsévali kulturu – totiž naši evropskou mezi těmi národy, které považujeme za divochy – národy nekulturní dle našeho pojmu* (Husová 1935, podtrhla M. T.).

Její kritika zní přesvědčivě. Jasně zde vystoupila proti etnocentrismu¹⁷⁴ a zejména evropocentrismu, i když se jednalo o spontánní projev, nikoli o odborný přístup. *Evolucionistická doktrína evropocentrismu, hodnotící způsob života jiných etnik a národů na základě srovnání s normami a hodnotami evropské kultury, byla postupně nahrazena koncepcí kulturního relativismu, podle kterého hodnoty, normy a ideje mají smysl pouze v kontextu té kultury, která je vytvořila* (Soukup 2000: 50). Svůj kritický názor opřela paní Husová o shlédnutou materiální kulturu tzv. divochů.

Při pohledu na jich výrobky všeho druhu ať domácích potřeb, ať k pohodlí sloužících žasneme (v obou případech podtrhla M. T.) a musíme doznati, že zde pracovala ona vyšší inteligence duchovní, která lidstvo spojuje a která prostupuje celý vesmír, třeba mu vtiskla po vnější stránce jinou tvářnost (Husová 1935). V jejím podání je lidstvo spojeno skrze vyšší duchovní inteligenci a v tomto ohledu není rozdíl mezi divoštvím a civilizací. Své tvrzení dokládá na příkladech domorodého umění. Ve svých zápiscích nepoužívá v žádném tvaru slova „primitivní“, které bylo a je tak často spojováno s uměním přírodních národů.

Těžko vylíčiti co krásných, vkusných, přímo uměleckých předmětů jsme v osadním museum viděli, které odpovídaly vkusu i kritice evropské, ač stejně jsme se museli obdivovati i těm, které byly dle našeho pojmu snad nevkusné, ač se jim nedalo upříti umělecké ceny a opravdového důmyslu (Husová 1935). Její hodnocení shlédnutých exponátů bylo veskrze kladné. A přesto, že spekuluje o vkusu či nevkus, neupírá jim osobitost a jedinečnost, které si váží. *Byly zde předměty z kovu, ze dřeva, tkaniny z lýka, ze slámy, z vlny, bavlny, s pěknými vzory, s barvami jemně sladěnými. Řezby ve dřevě byly úžasné, zvláště při kultu náboženském. Hudební nástroje ovšem neodpovídaly našemu pojmu o harmonické hudbě, myslím však, že by se mnohé tóny úplně snesly i v naší některé moderní hudbě. Vzory na kobercích byly většinou měřické pravidelné a barvy jich jemně zbarvené* (Husová 1935).

Nepochybuji o tom, že výše uvedené muzeum bylo pro paní Husovou zdrojem silného zážitku a inspirace. Snad by se dalo hovořit dokonce o zlomovém okamžiku, který změnil její dosavadní pohled na neevropské etnické skupiny. Patrně pro vysoký věk autorky, zůstaly bohužel její myšlenky obsaženy pouze v *Obrazech s cesty autokarem Holandskem, Belgií a Francií po stopách světové*

¹⁷⁴ *Tendence poznávat, hodnotit a interpretovat všechny životní jevy prostřednictvím hodnot a norem kultury vlastního společenství* (Soukup 2000: 201).

války. K amsterdamskému muzeu se vrátila už jen krátkou poznámkou v závěru: *Neradi jsme se loučili s tímto museum, které jest pýchou Holanďanů, ukazujíc bohatství jejich zámořských kolonií. Dává zároveň nahlédnouti do duševního života tak zvaných divochů dle našeho názoru, přibližujíc je kultuře evropské* (Husová 1935).

Od amsterdamských kanálů a cizokrajných expozic se paní Husová vydala na výstavu (název neuvádí) do **Bruselu**, hlavního města Belgického království. *Na výstavu bruselskou netěšili jsme se nadarmo. Byla pěkná i svým uspořádáním i rozsáhlostí. Pobyli jsme na ní celý den, což nebylo mnoho. Však jsme nemohli jednotlivostem tolik času věnovati* (Husová 1935). Společnost upřednostnila tedy jen jeden pavilon: *Nás všechny zajímal český pavilon, který opravdu dělal čest naší republice* (podtrhla M. T.), *třeba nebyl veliký. Hlavní atrakcí jeho bylo české sklo a jeho výrobky, šperky granátové, zboží z lýka a ze slámy pletené, obrazy našich krajín, výšivky, Bába a jeho výroba, železářství* (Husová 1935).

Českou republiku v zahraničí zastupoval největší obuvnický koncern té doby, výrobky sklárny Moser z Karlových Varů nebo granátové šperky z Turnova. K prezentaci výrobků a jejich propagaci se paní Husová vyjádřila: *Vše bylo ladně uspořádané, jen prodavačky, bohužel, byly Belgičanky, toliko jedna byla Ruská. Jak by se bylo pěkně vyjímal, kdyby naše národní kroje byly přišly k uplatnění* (podtrhla M. T.). *Vždyť tolik našich dívek ovládá francouzštinu. Pak měl býti pavilon větší, aby se vystavované mohlo lépe uplatniti. Jinak byl pavilon československý stále plný nejen obdivovatelů, ale soudím i kupujících. Také plzeňská pivnice byla hojně navštěvována a plzeňské pivo šlo dobře na odbyt* (Husová 1935).

Zdá se, jako by na ni přítomnost cizích prodavaček působila poněkud rušivě. Překvapuje mne, že se tato obhájkyně *starých krojů* a dekorativních prvků tradičního oblečení nevyjadřuje blíže k jejich nepřítomnosti v expozici. Z Bruselu paní Husová odjela přes belgická města Gent, Bruggy do francouzského Dunkerque, Calais a posléze do severofrancouzského **Kresčaku**: *kde r. 1346 dne 26 srpna na den sv. Rufa, padl ve válce s Francií a Anglií český král, slepý Jan Lucemburský (...), za městem v polích na místě, kde svedena byla bitva a kde čeští rytíři radili králi, aby jsa slepý sám odešel s bojiště, jest žulový starý kříž a na něm nápis posledních slov králových: Toho bohda nebude, aby král český z boje utíkal* (Husová 1935, podtrhla M. T.).

Záměrně cituje všeobecně známou větu, neboť do historie Kresčaku (franc. *Crécy-en-Ponthieu*) se nezapsalo pouze vítězství anglických vojsk nad Francouzi a jejich stoupenci ve stoleté válce, ale úspěšně tu bojovali také čeští legionáři v 1. sv. válce proti Němcům. *Bylo nám všem divně u srdce i v mysli, když jsme stáli na místě, kde čeští lidé krváceli pro cizí zájmy, co zatím země česká tonula v rozporech a nepořádky se víc a více zmáhaly* (Husová 1935).

Ve svých myšlenkách utíká se zpět do historie: *A zase s druhé strany musili jsme doznati, že Čechové s jich králem měli tehdy v cizině dobrý zvuk jako peníz dobrého zrna*. Vždyť hrdinství jich krále Jana pohnulo prince Walesského Eduarda, že sňal s přilby mrtvého krále tři pštrosí pera i s heslem ‚Ich dien!‘ a až podnes jsou v jeho erbu. *A dnes, kdy jsme svobodným národem musíme se všemožně snažiti, abychom svému národu zjednali v cizině též dobrý zvuk* (Husová 1935, v obou případech podtrhla M. T.).

Přesvědčena o tom, že *Historia magistra vitae*, uchyluje se k jisté historizaci, když zdůrazňuje naši minulost a snaží se přimět ostatní k jejímu napodobování. Byla však nejen bývalou učitelkou dějepisu, ale také vzdělanou ženou, která si uvědomovala, že historiografie *má prostřednictvím minulosti poučovat přítomnost*, ale také *poznat, jak se události skutečně staly (...), neboť všechna historická údobí je třeba hodnotit na základě jejich vlastních měřítek a norem* (Budil 2003: 349 – 350).

Poslední zastávkou na cestě autokarem po Holandsku, Belgii a Francii byla francouzská **Remeš**, kterou paní Husová navštívila již jednou, před devíti lety. Samozřejmě, že srovnávala, co se za uplynulou dobu změnilo: *V Remeši v hotelu, kde nás několik spalo, byly všechny pokoje podepřeny trámy, by se stropy nepropadly, čemuž jsme se divili. Vždyť v Belgii, kde stejně válka ničivě působila, byly již všechny stopy její zničeny a zde jaksi na odiv stavěny* (Husová 1935, podtrhla M. T.). Proti tomuto tvrzení lze namítnout, že se Belgie v 1. sv. válce snažila hájit svoji neutralitu, ale odmítala povolit průchod německým vojskům, což mezi oběma zeměmi vyvolalo válečný stav.

Oproti tomu severní Francie se stala válčištěm s množstvím krvavých obětí a těžká krize v roce 1917 kvůli vzpourám v armádě byla překonána tvrdými Clemenceauovými opatřeními (UNIVERSUM 2001). Výchozí pozice uvedených států také z výše uvedených důvodů nebyly srovnatelné. Paní Husová se v Remeši vracela do míst, která navštívila v roce 1926: *prefektura a radnice byly již úplně v pořádku. Nejvíce nás ovšem zajímala staroslavná katedrála, chloubu*

Francie, do níž jsme vcházeli s posvátnou úctou a zároveň se smutkem, který aspoň mne úplně opanoval. Jest již hodně opravena, jak jsme viděli, ale kdy se zaskvěje v původní kráse, nikdo neví! Velmi málo zůstalo v původním stavu, jest to kazatelna postranní varhany a několik oken. Oprava postupuje velmi pomalu, ale opravuje se stále (Husová 1935).

Po svém návratu do Písku si poznamenala: *Bylo mi sladko i bolno v duši, když jsem si vzpomněla na hroby našich lidí v dálné cizině rozseté, kteří stejně bojovali statečně za zlatou svobodu naší vlasti, za šťastná léta v budoucnosti, kterou zanechali nám, bychom si jí chránili a zachovali (Husová 1935)!*

Zatímco v minulém roce cestovala paní Husová po západní Evropě, **v roce 1936** se vydala prozkoumat jihovýchodní část druhého nejmenšího světadílu. Po svém druhém příjezdu do starobylého **Řecka** navštívila města Athény a Delfy ve Fókidě, jejichž fotografie se zachovala na dobové pohlednici (Obr. 9.), adresované paní literární učitelce Tereze Sedláčkové v Písku. V zápiscích o druhé cestě do Řecka se nelze dočíst mnoho zajímavostí o navštívených místech či obyvatelích. Starořecký Hellas opouštěla slovy: *Rozloučili jsme se s Athénami a jeho nezapomenutelnou Akropolí, která jest pomníkem největší kultury doby minulé a památníkem brutálnosti lidské. Jedeme celý den a projíždím podivuhodné kraje plny vzpomínek a dohadů. Mijíme básnický Parnas a v duši vybavují se zkazky o něm a jeho okřídlených ořích. Jest to pohoří dosti rozlehlé, ostrými špicemi zakončené (Husová 1936).*

Z cest po dnešní **Makedonii (1936)** si paní učitelka zaznamenala nejvíce poznámek o hlavním městě Skopje, které se rozkládá na řece Vardaru. *Hlavní město srbské Makedonie na pravém břehu horního Vardaru, na jižním úpatí Kara Daghu. Obyvatelé jsou třetinou Srbové, čtvrtina Bulhaři, čtvrtina Turci a ostatní jsou Albánci a Cincaři (podtrhla M. T.). Jest malebně rozloženo na obou březích Vardaru. V nynější době má nádherné moderní budovy. Ze staré doby zachoval se pouze vodovod (Husová 1936).*

Kromě výše jmenovaných tvoří obyvatelstvo tyto etnické menšiny: Aromuni, Čerkesové, Jugoslávci, Makedonci, Meglenité, Mijaci a Židé (Šatava 1994).

Většina jihoslovanských Makedonců je pravoslavná ¹⁷⁵, pouze část věřících jsou muslimové. Většina ostatních národnostních skupin má zde také zastoupeny své církve: *Skoplje má několik mešit, chrámy pravoslavné církve, z katolických chrámů vyniká kostel sv. Marka. Jest sídlem římsko-katolického arcibiskupa, pravoslavného arcibiskupa, o jehož dosažení strhl se prudký boj mezi Bulhary, Srby a Řeky. Dále je sídlem konsulů, dříve rakousko-uhersého, ital., srbsk., ruského a řeckého a místokonsulů franc. a anglického* (Husová 1936).

Důležitost města plyne podle paní Husové *z jeho výhodné polohy obchodní, pro kterou bylo již ode dávna důležitým tržištěm, neboť leží na křižovatce mezi Makedonií, Bulharskem, Srbskem, Bosnou a Skadrem. Vyniká hotovením koží, tkaní a barvení látek a zpracování zboží kovového. Obilí, ovoce, a vlna dováží se do Soluně, odkud zase dováží se zboží koloniální* (Husová 1936). Bližší informace podává zejména o historii města: *Připomíná se již za Ptolema, pode jménem ΣΚΟΠΟΛ Supi, co hlavní město Daridanů, později bylo Hl. městem provincie Dardanů. R. 518 lehlo popelem bylo zničeno zemětřesením. Císař Justinian založil 2 km odtud nové město, Justiniana Prima. R 595 byla Slované vypleněna a v IX. stol. dostala se v moc Bulharů. Od té doby přecházela od Bulharů k Řekům a naopak* (Husová 1936, podtrhla M. T.).

K historickým údajům, zvýrazněným v závěru citátu, bych ráda podotkla, že dnešní Makedonie sdílela osud Byzantské říše až do roku 1423, pouze s dočasnými vládami Bulharů a Srbů (1330 – 1355) a poté přešla pod nadvládu Osmanů. V době návštěvy paní Husové byla na základě výsledku balkánských válek (1912 – 1913) rozdělena mezi Řecko, Srbsko a Bulharsko (UNIVERSUM 2001). Zbylé poznámky o makedonském Skopje mají podobnou formu: *Ve stol XII. Připomíná se zde již biskupství, které bylo podřízeno bulharskému primasovi trnovskému. Konečně dobyl je srbský král Milušin, jenž obnovil biskupství Řeky zrušené a zbudoval tu dva kostely. Sám Štěpán Dušan zde přebýval. Po bitvě na Kosovu Turci město opanovali a Bajazid zavedl sem turecké osadníky. Úpadek města začal od druhé polov. XVII. stol. Zajímavá jest stará část turecká s četnými džámiemi ¹⁷⁶ a nahrbenými chatrčemi* (Husová 1936).

Zřejmě předposlední zahraniční cesta, kterou paní Husová vykonala a ze které se nám zachovaly její zápisky, nazvala *Krásou minulosti a přítomnosti*. Cílem byla

¹⁷⁵ Makedonští pravoslavní se oddělili od srbského pravoslaví (UNIVERSUM 2001).

¹⁷⁶ Arabské slovo *džámi'* označuje shromažďující. Džámi' je velká mešita, kde se muslimové shromažďují k páteční polední modlitbě a kázání, tzv. *chutba*. (UNIVERSUM 2001).

Bretagne, nejzápadnější poloostrov Francie (1937). Poznávací zájezd byl opět zaměřen na historické památky a odlišnost oblasti od zbytku země. Tou odlišností byli především Bretonci, potomci keltského kmene Britonů a jejich způsob života: *Co jsme viděli, naplnilo nás obdivem a pozorovali jsme, jak lidé jsou hrdými na tyto své historické památky, které hlásají jejich pevnou víru a zbožnost, jež jim pomáhá snášeti nepřízeň přírody, která jest opravdu význačná. Obyvatelé při moři mají ryby, uprostřed země chudičké plodiny, hlavně brambory a zeleninu. Vždyť všude cestou jsme pozorovali chudičský kraj s vřesovišti* (v obou případech podtrhla M. T.) *a nízkými listnatými lesíky a křovinami a stády pasoucího se dobytka* (Husová 1937).

Mezi zmiňované historické památky zahrnuje paní Husová zřejmě také proslulé kamenné kalvárie (franc. *calvaire*)¹⁷⁷ ve volné přírodě, neboť většina Bretonců jsou katolíci. Nepřízeň přírody se projevuje zejména v okrajových oblastech s četnými skalnatými zálivy, protože ve vnitrozemí působí mírné atlantické podnebí s bohatými srážkami blahodárně, zvláště při pěstování např. rané zeleniny a v ovocnářství. Mimo zemědělství pracují lidé především jako rybáři a námořníci, jako např. obyvatelé osady Camerot, kterou paní Husová navštívila: *Camerot jest rybářská osada, která vyváží nejvíce sardinek. A to nás lákalo, abychom viděli celý postup nakládání. Bohužel, viděli jsme jen málo a to: jak se sardinky na rybářských člunech již vykuchané přivážejí, nakládají se do košů neb do truhlíků a odnášejí se do továrny, která jest hned proti přístavišti. V továrně je vysypali na velké stoly, kde je solili, ale dále jsme neviděli nic, prý nemají času s námi se zabývat* (Husová 1937).

Když tedy neuspěla ve své snaze nahlédnout do zpracování oblíbených konzumních rybek, vydala se pozorovat a popisovat místní oděv: *Zaujímavé jsou bretogenské kroje, hlavně čepce, které jsou buď celé krajkové nebo jen krajkami zdobené. Jsou všech možných tvarů. Některé jsou velmi koketné, doplněné širokým krajkovým límcem, jiné mají podobu hrnečků. Ovšem v mětech již zavádí se moda jako všude jinde a čepčky zůstanou jen číšnicím a prodavačkám pro jejich zajímavost* (Husová 1937, podtrhla M. T.).

Na konci svého života si velmi dobře uvědomovala, že lidový oděv a jeho součástky nenávratně mizí v Čechách stejně, jako i jinde v cizině. Z jejích posledních prací již nevyplývalo ono romantické nadšení, se kterým se dříve

¹⁷⁷ Kalvárie. Umělecké zpracování Kristova ukřižování na vrchu Golgota (Kalvárie). Často doplněno postavami Bolestné Panny Marie a sv. Jana pod křížem (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001).

pokoušela obnovit nebo znovuvytvořit kroj. Nyní si připouštěla, že je svázán s určitým uspořádáním ve společnosti a s jeho změnou většinou zaniká. V tomto období by pravděpodobně nesouhlasila např. s J. Langhammerovou, která o kroji hovoří jako o prototypu *účelného a vkusného lidového oblečení, jež bez komplikací přejde do této sféry* (slavnosti, průvody, politika, představení) *a žije svým způsobem dál* (Langhammerová 1994: 15).

Na svém putování po Bretani si uvědomila, že nyní působí lidový oděv spíše jako „atrakce pro turisty“. *Ráno spěchali jsme do Carnacu k pověstným balvanům neznámého účelu, menhirům. Jsou to 4 – 6 m vysoké, do země zapuštěné, hrubě otesané balvany žulové, nahoře hrubě zašpičatělé, buď ojedinělé, neb u Carnacu v dlouhých řadách počtem 1200 – 1500 kusů. Dosud se nevykoumalo, k jakému účelu sloužily tyto balvany* (podtrhla M. T.). *Myslí se, že to byla snad posvátná místa druidů, za doby Skytů, kteří zde konali pobožnosti. Místy dva menhiry spojeny jsou s třetím v podobě stolu či oltáře, což sluje Dolmen* (Husová 1937).

Od kamenných řad a dalších pozůstatků mladší doby kamenné a bronzové odjížděla Anna Regina Husová se svými spolucestujícími do středofrancouzského města **Orléans**, které bylo vysvobozeno¹⁷⁸ Janou z Arku z obléhání Angličany ve stoleté válce. *Jest plno památek na známou hrdinku Jeanne d'Arc, jíž jest věnováno celé náměstí s její sochou. Podobně před radnicí jest její socha, kterou zotavila princezna Marie Orleanská* (Husová 1937).

Společně s ostatními navštívila paní Husová místní muzeum: *V bohatém museum Panny orleánské jest pak mnoho památek na tuto prostou dívku – pastýřku z Domrémy, určenou prozřetelností k tak velikému a významnému dílu historickému, které nesmaže žádná doba – Však v museum jest jasně viděti, že tato útlá hrdinka byla od lidu vždy uctívána, jak četné sošky, většinou velmi prosté, ale dojmavé svým provedením dokazují. Lid prostý ji vždy uctíval obdivuje se její odvaze, vždyť mu zachovala vlast, ale ti vyvolení, jimž zachránila moc a slávu a bohatství odměnili se jí hranicí* (Husová 1937, podtrhla M. T.).

Francouzi nezasáhli v její prospěch ani tehdy, když byla církevním tribunálem odsouzena jako kacířka k upálení. Její pohnutý osud vstoupil do povědomí lidu zřejmě mnohem později, spolu s četnými literárními díly, jichž se stal námětem (např. Anouilh, Brecht, Shaw, Schiller, Voltaire)¹⁷⁹. Na stranu paní Husové musím

¹⁷⁸ Jana z Arku (franc. *Jeanne d'Arc*), zvaná Panna orleánská (1412 – 1431), 1429 osvobodila Orléans a dovedla dauphina Karla ke korunovaci do Remeše, 1431 upálena jako kacířka v Rouenu a 1920 svatořečena (UNIVERSUM 2001).

¹⁷⁹ UNIVERSUM 2001

podotknout, že jí pravděpodobně nešlo o shrnutí historických faktů, které jako bývalá učitelka dějepisu dobře znala, ale o podstatu a dosah výše uvedeného hrdinského činu. Záměrně staví do kontrastu prostou venkovskou dívku, která se na základě „Božího příkazu“ postavila do čela boje proti Angličanům drancujícím Francii a nevděčného francouzského krále Karla VII. a jeho stoupence.

Anna Regina Husová necestovala samozřejmě pouze po Evropě a severní Africe. Na našem území procestovala a znala nejlépe Šumavu (1901), Beskydy (1920) nebo Krkonoše (1923). Také sousední **Slovensko** navštěvovala (1924 – *Piešťany*¹⁸⁰, 1938 – *Nízké Tatry*) velmi ráda. Země našich východních sousedů se **v roce 1938 stala poslední zastávkou na jejích cestách do zahraničí**. Vrcholky slovenských Nízkých Tater by snad mohly někomu připadat jako nedosažitelný cíl pro 81letou stařenku, ale v případě Anny Reginy Husové tomu tak nebylo.

Na dochované pohlednici (Obr. 10.), která byla určena pro přítelkyni, vdovu Terezii Sedláčkovou, je zachycena chata Čertovica ve stejnojmenném sedle v Nízkých Tatrách, kam paní Husová vystoupala. Z cesty se dochovala samozřejmě nejen pohlednice, ale také zápisky, které se omezují na detailní popis průběhu cesty: *Z Bystřice vlakem do Podberezové (14. 7. 1938) a odtud autokarem do chaty Čertovky. Po obědě vycházka na vrchol Čertova svatba (Pasou se tam ovce, jest tam koliba). Ráno 8 našich šli na Ďumbír a 7 nas vystoupilo na blízkou vysočinu, odkud jest stejný pohled na vysoké Tatry.*

Po obědě jsme se vrátili do Podberezové a odtud do Báňské Bystřice. Vyjeli jsme autokarem (16. 7.) do slovenských Starých hor a kaplí. Jestto slovenská Svatá hora, kam putují každoročně poutníci. Odtud jsme stoupali na Velkou Tatra s pohledem na Vysoké a nízké Tatry. Cesta stále plna rozmanitosti hned širší, hned uzounká. Všude plno senoseče, plno květů (Zastávka u Majerovy skály, na níž nás několik vystoupilo), pak travnatým úbočím až k chatě Křižné u Královské studně. Prohlídka (18. 7.) města, hlavně trhu, starých domů, kostela a hřbitovů (Husová 1938).

Z dochovaných poznámek je zřejmé, že paní Husové nezbývalo příliš volného času k poznávání místních obyvatel a jejich způsobu života. Také namáhavé výstupy, spolu s každodenním cestováním autokarem, se podepsaly na

¹⁸⁰ Když v roce 1924 navštívila paní Husová slovenské Piešťany, zaslala pohlednici také paní Terezii Sedláčkové, která byla tou dobou manželkou známého doktora, spisovatele a profesora Augusta Sedláčka (1843 – 1926). Na přední straně pohlednice je obrázek Piešťan a na zadní je perem napsán prostý text: *Upřímnou vzpomínku z krásného Slovenska Vám oběma i paní matce zasílá Anna Husová* (SOKA Písek).

dochovaných stručných zápiscích. *Po více než dvě hodiny trvající cestě stanula naše četa bez vůdce, záležející ze samých žen, u prvního jezera z oněch pěti jezer tatranských, jejichž zelenavá voda tvoří pověstné vodopády Kolbašské. Tentokrát prvně se nám šlo jako na „špacírce“ dle výroků vůdců v Tatrách a jen asi čtvrt hodiny trvající cesta byla trochu nepříjemná, že k nejhorším přece nenáležela. Za to octly jsme se, kde jsme dosud nebyly, v říši mrtvé. Takový dojem aspoň učinilo okolí pěti jezer na většinu z nás* (Husová 1938).

Osobně se domnívám, že se Slovensko nestalo pro vysoký věk paní Husové její „dominantnou životnou tématou“, tak jako tomu bylo např. v případě Karla Plicky¹⁸¹, který *mohol denne v množstve príznakov pozorovať jako ľudové tradície, minulosť, krok za krokom ustupujú prítomnosti, priemyslu, technike, civilizácii novej doby. Vedel, že sa tým strácajú nenahraditeľné hodnoty*¹⁸² V srdci staré dámy a v jejích zápiscích se tak uchovaly převážně vzpomínky na krásnou přírodu.

S temena šedé skaliny otvíral se před námi řízný kraj daleko za Kolbašským údolím a když zraky naše zabloudily v nejbližší okolí, zela na nás nemá skamenělá říše – říše duchů, bájí a pověstí. Nenít možno, aby se někdo ubránil onomu zvláštnímu pocitu octna se v říši pěti jezer. Ze tří stran zírají štíty hor jako skamenělé hrady z jichž rozsedin zeje chlad věčného sněhu, který tvoří na roklinatém úbočí značná pole. Sem tam ležící neb vyčnívající balvany zdaž nejsou to zvětralé a skamenělé kosti předvěkých obrů (Husová 1938)?!

Na výše uvedených stránkách nazvaných *Zápisky z cest* jsem se snažila přiblížit dosud nepublikované turistické zážitky paní Husové. Nejedná se o kompletní přehled, neboť spousta dochovaných konceptů komentářů k vykonaným cestám je nekompletních a nedatovaných. Ve svých komentářích jsem se snažila reagovat na zmiňované skutečnosti, které mi připadaly zajímavé také z etnologického hlediska. Domnívám se, že je z přehledu patrné, že se zajímala v obecné rovině o jednotlivé zahraniční země a zapisovala si o nich poměrně podrobné informace. Obvykle se v jejích zápiscích lze dočíst základní údaje o rozloze a přírodních poměrech, hlavním městě, obyvatelstvu, měně, úředním jazyku, státním zřízení, hospodářství a samozřejmě také o dějinách.

¹⁸¹ Plicka Karel (1894 – 1987), český filmový dokumentarista a etnomuzikolog (zapsal asi 40 000 záznamů lidových písní), 1933 natočil etnografický dokument *Zem spieva*, který podal obraz původních folklorních tradic (UNIVERSUM 2001).

¹⁸² Sýkorová, L. Karol Plicka. *Národopisná revue* 3 – 4 / 94. Strážnice : Ústav lidové kultury, 1994, ročník. IV., s. 114

Zápisky z cest jsou dostupné pouze v konceptech a poznámkách¹⁸³ v pozůstalosti paní Husové ve Státním okresním archivu v Písku. Nebyly publikovány a předpokládám, že mohly sloužit jako pomůcka při školní výuce nebo byly autorkou prezentovány v některých spolcích, kterých byla členkou (viz. kapitola *Spolková činnost*). Struktura jednotlivých zápisů z cest z let 1899 – 1938 je velmi podobná: autorka se nejprve vyjadřuje k cíli cesty (zemi, městu), který obecně charakterizuje, v následující části popisuje chronologicky samotnou cestu i turistické zázemí a teprve poté přistupuje k samotnému popisu země, obyvatel aj.

Vzhledem k tomu, že se těšila dobrému zdraví, mohla cestovat do velmi vysokého věku. Svoji pravděpodobně poslední cestu do zahraničí vykonala v roce 1938 (Slovensko), kdy už jí bylo 81let! Na druhou stranu měla také štěstí, že mohla díky svému vzdělání, postavení a hlavně finančním prostředkům procestovat velkou část Evropy, severní Afriku a částečně také jihozápadní Asii. Její zájem o geografii a historii jednotlivých zemí zřejmě pramenil z její profese učitelky (mj. dějepisu a zeměpisu) a zájem o lidový oděv obracel její pozornost k cizí kultuře a obyvatelstvu.

Nebyla to jistě odborná pozornost, soustředěná na vybranou problematiku lidové kultury, protože paní učitelka cestovala obvykle o letních prázdninách, společně s jinými turisty a svoje zájmy musela podřizovat vůli celé skupiny. Tyto poznávací výlety měly také časové omezení, většinou trvaly jen několik týdnů, během nichž se skupina stále přemísťovala z místa na místo. Paní učitelka si během každé cesty vedla deník, do kterého pravidelně zapisovala, kdykoli měla volnou chvíli a shromážděný materiál po příjezdu domů přepisovala a třídila. Je také pravděpodobné, že některé pasáže zcela vypouštěla a k jiným naopak připojovala až později svoje pocity, názory apod.

Vzhledem k tomu, že cestovala do vysokého věku a některá místa navštívila opakovaně, lze v zápiscích vysledovat jisté změny postojů a hodnocení. Už při srovnání jejích prvních cest s těmi pozdějšími je patrné, že se od povrchní charakteristiky snaží zaměřit na konkrétní jev a popsat ho v širších souvislostech. Zatímco např. v roce 1906 se při návštěvě Norska vyjadřuje o obyvatelích velmi obecně, byť obdivně: *žil tam lid, krásný duchem, vyspělý nad jiné národy* (Husová 1906), při své další cestě do Norska o 13 let později se již podrobněji zabývá způsobem života, obživou, lidovým oděvem či ženskou emancipací: *U nich otázka*

¹⁸³ Psaných ručně (obyčejnou tužkou, perem) i strojově. Formát A5 – A4. Průměrně 15 stran A5.

emancipace žen jest dávno ukončena, tam se rozumí samo sebou, že žena stejně musí býti vzdělaná jako muž a jest to také všude znáti (Husová 1929b).

Také tendenčnost a stereotypnost, které podléhaly její první zápisky z cest se v průběhu let radikálně mění. Její koncept z cesty na Černou Horu z roku 1904 jen zvolna upouští od ustrnulých představ, které jsou patrné zvláště při setkání s místními obyvateli, kteří autorku *upomínají na hrdiny z Čermákových obrazů*, neboť mají *hlavně ten nimbus hrdinství, jimž jejich předkové slynuli* (Husová 1904). Romantické představy bohužel nikdy zcela neopustila, ani nepřešla od svých poměrně obecných pojednání k psaní odbornějších textů, ale některé její pozdější postřehy jsou velmi zajímavé, např. při příležitosti návštěvy *osadního museum* v nizozemském Amsterdamu roku 1935. *Při prohlídce té (...), nemohla jsem se ubrániti otázce, kde začíná kultura a kde končí tak, jak my si ji představujeme ve své domýšlivé povýšenosti, že jsme jedině k tomu určeni, abychom rozsévali kulturu – totiž naši evropskou mezi těmi národy, které považujeme za divochy – národy nekulturní dle našeho pojmu* (Husová 1935).

Již z úvodního výčtu států ¹⁸⁴, které paní Husová navštívila je zřejmé, že za svůj život navštívila mnohé země a místa opakovaně. Pochopitelně se obvykle vracela na místa, která ji něčím zaujala (obvykle historií a lidovou kulturou) a chtěla je lépe poznat. Upřednostňovala zřejmě také země, kde se dokázala domluvit – ovládala německý jazyk a základy francouzštiny, angličtiny a ruštiny. V případě opakovaných cest na stejná místa se snažila o srovnání svých pozorování, jako tomu bylo např. v případě francouzské Remeše (1926, 1935).

Když byla v roce 1926 před paní Husovou prohlídka poválečné Remeše, všímala si pochopitelně především pozůstatků 1. sv. války: *Všude vně i uvnitř jest viděti zhouba, kterou způsobila zuřivost Němců. Pouze kazatelnu a postranní varhany (Notre-Dame) jsou původní, pak okna v průčelí a několik oken původních. Dům nedaleko kathedrály prefektura, byl úplně zničen, nyní jest již vystaven* (Husová 1926c). Na své další návštěvě tohoto starobylého francouzského města v roce 1935 srovnávala, co se za uplynulou dobu změnilo: *v Belgii, kde stejně válka ničivě působila, byly již všechny stopy její zničeny a zde jaksí na odív stavěny (...). Prefektura a radnice byly již úplně v pořádku. Nejvíce nás ovšem zajímala staroslavná kathedrála (...). Velmi málo zůstalo v původním stavu, jest to*

¹⁸⁴ Nejedná se o kompletní výčet všech míst a zemí, které A. R. Husová navštívila, ale pouze těch, o kterých se zachovaly doklady v její pozůstalosti uložené v SOkA Písek.

kazatelna postranní varhany a několik oken. Oprava postupuje velmi pomalu, ale opravuje se stále (Husová 1935).

Pozorování a zajímavé postřehy bývalé paní učitelky nelze bez výhrad označit jako národopisná. Její komentáře, popisy a záznamy nevznikaly záměrně. V jejím případě se nejednalo o soustředěné pozorování a popis lidské kultury, zvyků či obyčejů příslušníků jednotlivých národů. Vzhledem ke svému vzdělání, vykonávané profesi a zájmové činnosti považovala za vhodné své postřehy zachytit – pro sebe, přátele a snad i žákyně ve škole. Její zápisky z cest jsou více vlastivědné, než národopisné. V protikladu k soudobému vědeckému pojetí, setrvala až do konce svého života u *konzervatismu, zahleděnému do úzce chápaných národních tradic* (Špét 2004: 45).

Zdá se, že svým pojetím setrvala v 80. letech 19. století, kdy národopis kolísal *mezi vlastivědným nadšenectvím a vědeckým přístupem hledajícím cesty k novému chápání jeho společenského poslání* (Špét 2004: 45) a stereotypně se přikláněla k onomu vlastivědnému, romantickému nadšení z let dávno minulých. V případě jejích zápisků z cest ze zahraničí se mi nepodařilo zjistit, zda si své představy o lidové kultuře přinesla z dětství, ze školy či od nějaké autority, neboť ve svých konceptech necituje z literatury, ani neuvádí jiné zdroje. Z obsahu jejích zápisků vyplývá určitá názorová strnulost, kterou nedokázaly překlenout ani bohaté cestovatelské zkušenosti a možnosti srovnání.

4.2. LIDOVÝ ODĚV

Předchozí část věnovaná komentovanému přehledu nepublikovaných zápisků z cest Anny Reginy Husové nepotvrdila, že by tato žena byla významnou národopisnou pracovnící. Svoji pozornost jsem tedy zaměřila na lidový oděv Prácheňska, který paní Husová sbírala a na národopisné oddělení píseckého Sedláčkova muzea (počátek 20. stol.), kde působila také jako členka kuratoria. Zнала jsem některá její publikovaná pojednání o lidovém oděvu z dřívějších let a zajímalo mne, zda a jak se její schéma vnímání a hodnocení v případě této problematiky odlišuje od předchozí části.

Tuto část jsem nazvala Lidový oděv, ale ráda bych k tomu dodala, že se jedná většinou o popis ženského svátečního nebo obřadního oděvu. Omezené poznatky o mužském oděvu mají svoji příčinu v nedostatku podkladů. Sama autorka shromažďovala rozmanité oděvní součásti z Písecka a okolí: kabátky, košile,

sukně, šátky nebo zástěry, které později věnovala píseckému muzeu. Své snažení hodnotila později těmito slovy: *jistě jsem se svědomitě snažila, by cenná část tohoto kroje, bílé vyšívání na sukních, zástěrkách (fěrtochách) a plenách se aspoň ve školách rodinných zachovalo pro svoje jedinečné v pravdě umělecké výplně, šitý to druh krajek (katry zvaných), ale marně jsem se namáhala. Nikde jsem nedocílila výsledků* (Husová 1927, podtrhla M. T.).

Pokusila jsem se tedy nalézt odpověď na své otázky: „Proč se svědomitá snaha (podle slov paní Husové) *minula účinkem?*“, „Proč její jméno nefiguruje po boku např. *Emilie Fryšové ve věci sběru lidových oděvů v rámci jižních Čech?*“ a „*Z jakého důvodu nacházím její články o oděvu žen a mužů jen v několika regionálních časopisech*“¹⁸⁵?“ Pro názornost jsem přistoupila k citaci vybraných příspěvků (konceptů a článků) z let 1889 – 1927, které se mi podařily shromáždit.

Kroj žen a dívek na Písecku před r. 1848 – 1850 (1889). Tento pracovní název konceptu se stal později podkladem k napsání příspěvku *Bývalý národní kroj dívek v Písecku*, který otiskl ve stejném roce časopis *Lada* (roč. I, č. 7). Zatím se jedná o nejstarší dochovaný popis dívčího lidového oděvu, který se v pozůstalosti paní Husové zachoval. Koncept neobsahuje úvod, ani závěrečné zhodnocení, 32letá učitelka se v něm zaměřuje obecně na celkovou charakteristiku dívčího svátečního oděvu, včetně různých doplňků a ozdob.

Dívky (Obr. 12.) *nosily v době tehdejší tento oblek* (podtrhla M. T.): Na nohou měly červené vlněné punčochy s klínky, na nichž vyšity byly různé květy. Střevíce byly lakované (lakýrky) s přeskami, mašlemi, nebo kolem s kanýrkem ze stuhy různobarevné. Na košili s vydutými rukávy oblékly šněrovačku safiánovou, k níž přišívaly „šorčíky“ sahající od jednoho boku zadem k druhému, aby sukně spodní hezky odstávaly a šly od nohou. Těch mívaly vespod až deset, všechny plátěné „kanafasky“. Na vrch oblékaly sukni buď „merýnovou“ nebo „kamrholovou“. Oba druhy byly vlněné, jednobarevné: červené, hnědé, modré, zelené, žluté, fialové. Hedvábné sukně neměla žádná, ani ta nejbohatší. Sukně ozdobena byla širokou pentlí z těžkého hedvábí, květovanou, ale vždy jiné barvy než sukně, aby se hodně odrážela. Šířka sukně byla čtyři lokte. Přední půle byla nastavená podšívkovou látkou a jen dole, kam sáhala zástěra, byla látka sukně. Přes sukni přišla zástěra dvoulaketní šířky dykytová neb bílé vyšíváná, od níž v zadu visely

¹⁸⁵ Mimo pozůstalost jsem samozřejmě hledala články paní Husové o lidovém oděvu (nebo reakce na ně) ve vymezeném období (1879 – 1945) v rámci mnoha dalších časopisů (např. *Český lid, Kalendář paní a dívek, Květy, Máj, Prácheňský kraj*), dosud bohužel bezvýsledně.

fábory, od dykytové hedvábné květované, od vyšívané též bílé vyšívané (Husová 1889a).

Svým popisem se dotýká nejznámějších součástí slavnostního ženského lidového oděvu na Prácheňsku, které přetrvávaly téměř do konce 19. století: košile s vydutými rukávy, safiánová šněrovačka, plátěné a vlněné sukně, zástěra, střevíce, červené vlněné punčochy. Oděv mužů a hochů zcela opomíjí, zřejmě z nedostatku výchozího materiálu. Časové zařazení „kroje žen a dívek“ před r. 1848 – 1850 zcela neodpovídá, neboť uvedené rysy byly typické i mnohem později. Autorka bere zřetel spíše na „národní – jihočeské“ rysy oděvu, neboť některé vesnice nadále *setrvaly u svých zvláštností i společenských znaků svátečního oděvu a u jeho typických obřadních součástí*¹⁸⁶.

Svému okolí sdělovala paní Husová prostřednictvím konceptu také něco o své osobnosti. Každý dochovaný historický lidový oděv považovala nejen za jakési „růžové“ zrcadlo doby svého vzniku, které prozrazuje mnohé o dobové společnosti jihočeského venkova, ale také za příklad pro své současníky. Opomíjela známý fakt, že lidový oděv je vždy svázán s určitým uspořádáním společnosti a s její změnou většinou zaniká. Dalšími koncepty a články mne ve svém „romantickém“ pojetí lidového oděvu nadále utvrzuje. Jejím hlavním zájmem byla reprezentace venkovana, jeho charakteru, výjimečnosti, tvůrčího potenciálu prostého lidu. Tímto směrem se ubírala do konce svého života.

Také koncept nazvaný autorkou **Kus minulosti (1912)** byl určen pro později publikované *Naše lidové kroje*, které zveřejnil *Průvodce po agrárním museu jubilejní krajinské výstavy v kr. m. Písku 1912*. Paní učitelka Husová usilovala o vypěstování lásky k české minulosti. Hmatatelným pozůstatkem jihočeské lidové kultury pro ni byl zejména oděv. *Nebude na škodu, když v době výstavy, kde bude snad též kus národopisu, přesuneme část minulosti v dobu přítomnou třeba pérem jenom, abychom obraz tehdejší doby z jednotlivých částí, které snad na výstavě zde onde spatříme* (Husová 1912a). Zmiňovanou výstavou byla Jubilejní krajinská výstava v Písku, která se uskutečnila 20. 7. – 8. 9. 1912 v píseckém agrárním museu¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Tyto znaky zajistily prácheňskému, budějovickému a táborskému kraji okázalé zastoupení v holdovacích průvodech o korunovační slavnosti 1839 (Svobodová 1987: 99).

¹⁸⁷ *Průvodce po agrárním museu jubilejní krajinské výstavy v kr. m. Písku 1912*. Písek, 1912b. 15. 7. – 27. 8. 1922 se konala Jihočeská živnost. – průmyslová a hospodář. výstava, která programově navázala na jubilejní z roku 1912 *Zajímavá budou i oddělení výstavy: dámským odborem výstavním pořádaná výstava národopisného oddělení, kdež vystaveny budou kroje jihočeské,*

*Mám na mysli stránku krojovou našeho venkova v době, kdy náš lid ještě pánům roboval, tedy před rokem 1848. V té době byl posud venkov svým třeba pánům poddaný, svým ve zvycích, mravech, obyčejích a hlavně v kroji. Vše bylo každé rodině svatým, co dědila po svých předcích (podtrhla M. T.), tedy nejen půdu a s ní celá země, ale možno říci každý hřeb, o němž se vědělo, že ho děd nebo praděd brávil v ruku. Co dělal otec, dělával i syn, co dělala matka, dělávala i dcera (Husová 1912a). V souladu s dobovým povědomím používá paní Husová pro označení lidového oděvu termín *kroj*. Zda před rokem 1848 patřil k výčtu věcí, které byly v každé rodině svaté, nevím.*

Oblečení venkovského lidu bylo v zásadě velice prosté, většinou domácí zhotovované. Až v 16. století začaly na venkov pronikat ve větší míře módní oděvy z města, kterými se bohatší sedláci snažili napodobovat měšťany. Starobylý ráz lidového oděvu se udržoval v podstatě až do 19. století, kdy lidový kraj zánikal (Vondruška 1989: 195). *Tedy před rokem 1848 nebylo zvykem u našich venkovanek nositi hedvábné šaty. Ať chudá nebo bohatá, zůstala věrna vlně a lnu nebo i bavlně, ba ani nevěsta v tehdejší době neodívala se v hedbaví. Bylo patrně drahé na celý oblek a stačil jim hedbávný ‚fěrtch‘ a hedbávný šátek na krk, pak ‚pentle‘ k ozdobě. Oděv dívek a žen záležel z vlněné sukně a kabátku stejného (Husová 1912a).*

Při příležitosti výše zmíněného hedvábí bych také ráda podotkla, že málokterá žena byla v té době tak bohatá, aby si je mohla dovolit. Ani dále jmenované hedvábné oděvní součástky nebyly běžné. Autorku při jejím popisu zřejmě ovlivnila také skutečnost, že *předmětem sběratelského zájmu vlastivědných pracovníků byly dříve právě tyto nejkrásnější kroje, u nichž se oceňoval um lidu, který je zhotovoval* (Vondruška 1989: 196). K používaným materiálům a barevnosti autorka uvádí: *Vlněné látky byly dvoje, ‚kamrholové‘ a ‚merýnové‘, z nichž se šily sukně a ‚špenzry‘ (kabátky). Barvy byly: modré, žluté, zelené, červené, fialové, hnědé (...). Jakosti byly výborné, neboť taková sukně přetrvala několik pokolení. Bývaloť pýchou mladé ženy chlubit se celým oděvem, který nosívala babička nebo prababička* (Husová 1912a).

Ve svém konceptu si všímala především lidových oděvů z vlny. *Zpracování vlny k oděvním účelům patří k obecným textilním postupům slovanských a evropských národů. Na českém území mly oděvy z vlny zásadní význam. Samo*

slovo *sukně* (...) je odvozeno od jeho materiálu – *sukna*. *Sukno* je všeobecně známá látka, utkaná z vlny a zaplštěná, čímž získává celistvost a při počesání příjemný povrch (Langhammerová 1994: 58). Uvedený článek a jeho koncept posloužily autorce také při psaní jejího stejnojmenného příspěvku, který uveřejnila ve stejném roce v časopise *Otavan* (1912c).

V návaznosti na předchozí článek nazvaný *Kus minulosti* uvádím pro srovnání jeho konečnou verzi, uveřejněnou v roce 1912 pod názvem ***Naše lidové kroje*** (*Průvodce* 1912b, *Otavan* 1912c). Úvodní část pojala paní Husová standardně: *Býval malebný ten kroj našeho lidu: dívek, žen, hochů i mužů, že pestřil se jak květy na lučině, zvláště o některých slavnostech domácích, nebo v čase svátečním. Doznával sice také změn, nebo řekli bychom podléhal módě, leč neubývalo mu na vkusu a rázu národním* (podtrhla M. T.). *Nejstarší kroj dívek a žen* (Obr. 13.) *nelišil se příliš od sebe* (Husová 1912b).

V podtržené větě si autorka sice uvědomovala, že se lidový oděv měnil, ale tyto změny považovala za vesměs kladné. Je známo, že *vesnice vždy potřebovala delší dobu k převzetí něčeho nového. Každý nový podnět k ní přicházel přetavený (...). Lid i tyto vzory přizpůsoboval svému pracovnímu a životnímu prostředí, svým zvyklostem a normám odívání. Oděv se proto také neměnil jako celek a najednou* (Svobodová 1987: 90). O tom, že naše národopisná pracovnice měla k dispozici pouze vybrané, zachovalé a slavnostní součásti oděvů, zřejmě z píseckých muzejních sbírek, svědčí i její popis.

Všechny *v neděli a ve svátek* (podtrhla M. T.) *obouvaly červené vlněné punčochy s květovanými klínky, lakové střevíce (lakýrky) s barevnými mašlemi nebo kanýrky kolem. Spodní sukně bývaly domácí práce tak zv. kanafasky a vzaly jich na sebe až osm, jen aby byly hodně široké, sáhaly as do půl lýtek. Vrchní sukně byla ,kamrholová‘ neb ,merýnová‘, obě vlněné, barvy: žluté, modré, zelené, červené, hnědé, vždy jednobarevné. Zdobená byla květovanou pentlí hedvábnou, barvy odlišné od sukně, hodně širokou a téměř v polovici přišitou.*

Část přední pole v sukni byla nahrazena látkou podšívkovou. Šířka sukně měřila čtyři lokte. Zástěra (fěrtach) byla dvouloketní, buď hedvábná (dykytová) nebo bíle vyšíváná s dlouhými mašlemi v zadu; u hedvábné hedvábnými, u bílé též bílými vyšívánými. V neděli nosily košily ,tenčici‘, na ni oblékaly safianovou šněrovačku barvy: modré, žluté, červené, zelené, fialové. K té na bocích byly přišity polštářky (šorčíky), aby sukně dobře držely. Košile u krku měla krajkový

krejzlík. Na košili přišel šátek, jehož cípy v zadu i v předu se zastrčily za šněrovačku. Býval hedvábný, kostkovaný, přes něj u krku převěšoval se od košile krajkový krejzlík, někdy též vyšíváný a hodně korálů neb granátů (Husová 1912b).

Výše uvedená charakteristika svátečního lidového oděvu byla jistě také podmíněna Jubilejní krajinskou výstavou v Písku, která si žádala výběr toho nejlepšího. Proto také autorka v úvodu hovoří o malebném kroji, který se pestřil jako květy na lučině a v dalších částech se zaměřuje na oděv užívaný při svátečních příležitostech, tj. do kostela, v neděli nebo ve svátek. Nejednalo se však o původní sváteční oděv bývalého Prácheňského kraje. Ten podle Jiřiny Svobodové zanikl do konce 60. let 19. století, k čemuž jmenovaná dodává:

Vyvinula se (...) nová podoba vesnického šatu, odlišná od soudobého městského. Uplatnily se v něm hedvábné šátky a zástěry, na zimu rukávníky. Zmizely v něm plátěné bíle vyšíváné zástěry, pleny a čepce a převládly tištěné a vlněné šátky, vázané ještě tradičně. Ženské a dívčí oblečení představovalo v siluetě sukní jakési vesnické rokoko (...) Na sklonku 60. let vystřídaly mladé ženy a děvčata i špenzry za vypasované kacabajky s úzkými rukávy, ušité ze sametu nebo sukna (Svobodová 1987: 107). S tím koresponduje také popis paní Husové.

Do kostela (podtrhla M. T.) oblékaly kabátek téže barvy co sukně, sáhající jen k pasu, hodně vykrojený jako šněrovačka v předu, zdobený přeloženým límcem, který v zadu vybíhal do špičky. Ozdoben byl užší pentlí květovanou jako sukně. V zadu v pasu byl někdy malý šůsek nabíraný ‚varhánky‘. Rukávy byly od ramen až ke pěstím úzké. Vlasy měly česané hladce, v předu nad čelem rozdělené, k uším sčesané ‚klapky‘, v zadu spletené ve vrkoč dolů visící, mašlí zdobený, ženy k hlavě připjaté. V předu zdobily je páskou sametovou neb harasovou, vyšitou korálky ‚trýbek‘.

Na hlavu přišel čepeček, u některých plátěný, v předu zdobený nabíraným týlem, v němž bývaly pentličky barevné, nebo drobné růžičky ‚prefunda‘ (podtrhla M. T.). Na prefundu teprve vázala se plena červeně květovaná, zvaná kosmonská, nebo bíle vyšíváná. Vázala se navrch hlavy, aby cípy postranní spadaly na ramena. K muzikám nosily sukně bíle vyšíváné s barevnými zástěrami, nebo též bílými. Šly bez kabátku, majíce široké rukávy od ‚tenčice‘ vysoko nadmuté a na hlavě zlatý neb stříbrný čepec s mašlemi květovanými vzadu. Ženy šly vždy v bílých neb barevných plenách (Husová 1912b).

Paní Husová si ve svém popisu lidového oděvu všímala zejména jeho nápadných a charakteristických součástí, mezi které čepce jistě patřily. Byly sice již před polovinou 19. století nahrazovány šátky, ale stále podtrhovaly místní kulturní mnohotvárnost. *V jednotlivých subregionech se již během první poloviny minulého století vytvořilo nejvíce variant v celých Čechách* (Svobodová 1987: 109). Zde mezi ně patřily uzlíčkové a prolamované čepce, později plátěné plátěné „prefundy“ a zlaté čepce.

Stejně jako ženy, také muže tradiční oděv všestranně reprezentoval: *Hoši i muži mívali šerkové, plátěné a jen bohatší kožené kalhoty. Šerkové a plátěné sáhaly ke kotníkům, kožené jen po kolena, kdež byly zavázány řemínky s trapečky. Punčochy byly vysoké, bílé vlněné, střevíce šněrovací a jen bohatší mívali vysoké boty* (Husová 1912b). Podobně, jako tomu bylo v případě žen, i zde paní Husová předkládá popis svátečního oděvu, nyní mužského:

Kazajka byla krátká, ke koženým kalhotám soukenná, k plátěným neb šerkovým stejná. Vesta byla jinobarevná, až ke krku sáhající, nejčastěji soukenná. Knoflíky na kazajce i vestě bývaly lesklé, žluté nebo bílé, hustě u sebe. Na krk vážali červ. neb černý hed. šátek. Hlavu kryli buď kloboukem malým neb vysokým, dle kraje, též beranicí, čepicí kulatou s beránkem, kolem také vydrovkou. U čepic pro zimu bývaly příklopky na uši a čepice se vážala pod bradu. Ženatí mužové nosili dlouhé kabáty se šosy až na paty sáhající, šerkové, později soukenné (Husová 1912b).

K lidovému oděvu mužů podává paní Husová nesrovnatelně méně informací, než k oděvu jejich ženských protějšků. Pravděpodobnou příčinu toho, že se mužský oděv a jeho součástky nedochovaly v takovém množství, spatřuji především v tom, že zanikal nejméně o generaci dříve. Snad k tomu přispívala také skutečnost, že si zachované mužské oblečení bylo vzhledem a střihem velmi podobné.

Po roce 1848 přišly do módy pláště soukenné, nejvíce modré se dvěma až třemi oddíly, límci, jak říkali, pak vysoké boty. Po tomto roce měnila se u dívek a žen látka na oděv, střih zůstal stejný. Toliko u kabátů „špenzrů“, jak říkali, byli rukávy u ramenou vysoké, často vycpané, aby hodně stály, u rukou zůstaly stále úzké. Látky na sukně byly buď hedvábné a soukenné u bohatších, různě květované, vlněné u chudších, fěrtochy byly dykytové, damaškové, podobně i šněrovačky. Ozdoba na nich bývala z třepení, zlatých a stříbrných port, barevných „krepindlí“ (šňůrkové ozdoby lesklé), různobarevných pentliček (stužek). Vedle

vyšívaných bílých sukní nosily se též bílé muselínové s vetkávanými kvítky a tečkami.

Šátky na krk i na hlavu byly hedvábné, s květy hodně pestrými a dlouhým třepením. Jimi počaly dívky nahrazovati pleny, když šly do kostela, tyto ponechaly ženám. K muzikám též přestaly nositi čepce a nahrazovaly je šátky čepičkovitě vázanými v zad (mimrlíky na záborku). Místo červených punčoch obouvaly bílé, jenom lakované střevíce s celou bývalou ozdobou zůstaly. U mužů mizely koženky a nastoupily dlouhé soukenné a „cajkové“ kalhoty. Též střevíce vesměs zaměněny botami (ve všech případech podtrhla M. T.). Dlouhé kabáty a pláště zaměněny za kratší kožichy pěkně černým beránkem ošité. Kožichy byly z ovčí vydělané kůže, na švech barevně vyšité. Též starší ženy (Obr. 14.) nosily v té době kratší podobné kožíšky (Husová 1912b).

Poměšťování oděvu vesnice bylo od roku 1848 urychleno. Tento proces vedl nenávratně k zániku tradičního oděvu, což si také paní Husová uvědomovala, třebaže ji tento vývoj netěšil: *Mizením kroje, mizely i různé pěkné zvyky a obyčeje lidové, které dnes stejně náležejí minulosti jako tento* (Husová 1912b). Ve své snaze o zpopularizování původního jihočeského lidového oděvu ovšem neustávala. Velkým vzorem jí byla její současnice a povoláním také učitelka, paní Emilie Fryšová. *Lidový oděv, oblečení venkovských, popřípadě maloměstských pracujících vrstev, patří zhruba jedenapůl století ke klasickým disciplínám zkoumaným etnografií. Je to pochopitelné, neboť sám charakter předmětu si pozornost badatelů vynucuje a upoutává i širokou veřejnost svou barevností, výzdobou i zvláštními formami* (Štěpánová 1987: 9).

Vznikl článek pro časopis *Otavan* nazvaný **Písecký národní kroj (1919)**, v jehož úvodu paní Husová odkazuje na svoji kolegyni a přítelkyni: *Paní ředitelka Emilie Fryšová, jejíž zásluhy o lidové umění, zvláště krojové, jsou dosud nedocenitelné, probudila i v našem píseckém kraji veliký zájem svojí přednáškou dne 7. července (1918) veliký zájem též o písecký kroj; předvedla několik ukázek krojových a to dívky a ženu, jak chodívaly oblečeny ještě v letech šedesátých předešlého století, od kteréž doby kroj ten více a více mizel. Kraj písecký jest dosti obsáhlý a proto nelze tvrditi, že všechny vesničanky v něm odívaly se stejně* (Husová 1919, podtrhla M. T.).

Byly vždy úchylinky podle vesnic, ale jen nepatrné, buď v ozdobě neb ve tvaru šněrovačky (lajblíčku), neb špenzru (kabátku), také ve volbě pestrosti barev, což

se řídilo jednak vkusem, který obyčejně opanoval jednu nebo více vesnic, také modou, kterou udávali mistři krejčovské dle vlatního výmyslu, aby si nalákali zákaznic. Podle těchto úchylek bylo možno určit, z které části Písecka ta která dívka neb žena jest (Husová 1919). Paní Husová se snažila o věcný a moderní přístup. Nakolik se jí to podařilo se bohužel z příspěvku nedovídáme, neboť se dále nevyjadřuje ke svému pohybu v terénu ¹⁸⁸.

Předpokládám, že kroj z 60. let 19. století, demonstrováný paní Fryšovou, odrážel místní tvůrčí vývoj. *To, co bylo v lidovém oděvu jižních Čech ve čtyřicátých letech všeobecné, bylo ještě v druhé polovině 50. let a později typické* (Svobodová 1987: 105). Článek nazvaný *Písecký národní kroj* byl uveřejněn roku 1919 v Otavanu, měsíčníku pro národní, kulturní a hospodářské zájmy města Písku a kraje Prácheňského, ale jeho obsah je i přes obecný název zaměřen pouze na sváteční oděv žen a dívek.

V celku však kroj píseckého kraje měl svůj ráz odlišný od jiných krojů českých, jak při přednášce paní ředitelky Fryšové (7. 7. 1918) každý účastník mohl pozorovati. Zdá se mi, že odpovídal svojí umírněností povaze lidu, ač na pestrosti mu nijak nechybělo (v obou případech podtrhla M. T.). Zvláště po roce 1848 po zrušení roboty, kdy přibývalo mu blahobytu, věnovaly dívky a ženy také větší péči svému obleku měníce spíše látky, ale zachovávající tvar. Sváteční oblek dívky a ženy skládal se až ze šesti spodních sukní obyčejně barevných a jedné vrchní. Tato bývala v nejstarších dobách jednobarevná (šerka, pak mezulánka) se širokou stuhou barvy odlišné, ale harmonující s barvou sukně. Stuha byla hedvábná, s vetkávanými květy. Později šerky a mezulánky mizely a na jejich místo přišly květované harasky (ostrá vlněná látka), hedvábné buď s květy, neb později měňavé barvy, soukenné též se širokými stuhami a lesklými prýmkami (krepindlemi). Pro léto, taneční zábavy mívaly sukně pestré kartounové a nejčastěji bílé vyšívané. A právě tímto vyšíváním lišil se náš kraj od jiných krajů českých (Husová 1919, podtrhla M. T.).

Nevím, zda lidový oděv odpovídal svou umírněností povaze lidu ¹⁸⁹, když mu zároveň nechybělo pestrosti, zvláště v případě jeho sváteční podoby. Autorka

¹⁸⁸ Nelitovala cest a námahy, když pátrala v okolí po starých původních součástech krojů (www.albrechticenadvltavou.cz/chrestovice/husova.php).

¹⁸⁹ A hle, toto spojení dvojích protikladů, zdá se, je charakteristické pro povahu jihočeskou. Jemnost, něha, ústupnost, povolnost s pevností v činu, mravní tvrdost, rozhodnost a odhodlanost v konání; obojí tyto vlastnosti však nejsou konstantami stále se snad kolísavě doprovázejícími, nýbrž podle životních okolností snoubí se v povahovou jednotu, k jakéž osvětný vývoj lidský všude spěje (Haškovec, P. M. O jihočeské povaze. Otavan, 19. 04. 1919, roč. III., číslo 10. – 12., s. 126)

chtěla zřejmě zdůraznit, že *vesnický člověk tu nepodlehl tolik nárazům poměšťování, aby se v něm utlumila schopnost uplatňovat vlastní vkus, vynalézavost a dovednost v dotváření vzhledu šatu* (Svobodová 1987: 104). Souhlasím však s tím, že pestrá a bílá výšivka přispěla ke zvýšení jeho zdobnosti a v jižních Čechách se rozvinula (od 40. do 80. let 19. století) do nebývalé krásy.

Do konce 19. století byla tato textilní výzdobná technika hojně rozšířena, přesto existovala v okolí Písku její „významná centra“ (např. Kasejovice, Sedlice). Výroba se omezovala zejména na místní spotřebu, ale některé výšivky byly prodávány na výročních trzích apod. *Při práci napíná vyšíváčka plátno na rám. Vyšíválo se (od poloviny 19. stol.) bílou bavlnkou, dle přání také barvenou, i hedvábím a korálky či „šmelcem“. Svými pracemi ozdobovaly čepce, pleny různých velikostí, vložky do polštářů a podušek, sedla do košil, pruhy či štráfy do bílých sukní, též zástěry, límečky, dečky na postele a pod.*

K vyšívání potřebují se jehly s větším uchem, bodec „štechrle“ zvaný, nůžky a špendlíky (...). Vzory zachovávány staré, podléhaly však změnám. Menší vzory nakreslila si několika pomocnými čarami, kdežto práce složitější, komplikovanější (...) předkreslovaly. Vzory byly pojmenovány dle květin: chudobkový, hrozničkový, metličkový, karafiatový (...) a dle podoby: kolový, elipsový, kostkový (...) prodejem výšivek (se zabývaly) hauzírnice, jichž počet zvláště od let třicátých minulého století (19. stol.) se zmnohonásobil (Dříza 1921: 52 – 56).

Vyšíváním a krajkami nebyly zdobeny jen součásti lidového oděvu, ale také „prádlo do kostela“. *Bývalo zvykem, že dívky a ženy věnovaly kostelům potřebné prádlo k službám Božím (tzv. liturgické textilie). Plátna bývalo v domácnostech dosti a v zimě a kdy nebývala práce v polích, našlo se dosti času, by na darovaných věcech vyšily se potřebné ozdoby a zhotovily se příslušné krajky. Vše provedeno ručně a to nejen obyčejným hedvábím, ale i také zlatem a stříbrem protkáno (Hille 1920: 162). I když samozřejmě nejznámějšími příklady jihočeského vyšívání poskytuje lidový oděv.*

Vyšívaná sukně měla dole cípy s dírkovým řetízkem a v nich bíle vyšité květy drobné neb větší nejčastěji s polovičním mřížkováním (katry) asi ve čtvrtině délky byl vyšit široký okolek hojně „katry“ vyzdobený. Základní tva jeho byla vlnovka. Nad okolkem byly střídavě rozseté květy představující růžice, poupata, listy neb metlice. Sukně sahala nad kotníky, ale nikdy nebyly příliš krátké, za to byly široké, aby hodně plály zvláště při tanci. Také se nosily bílé sukně muselínové s vetkávanými vzory buď květy nebo tečkami.

K bílým sukním nosily se barevné hedvábné neb z jiné látky zástěry (fěrtochy), kdežto k sukním barevným se nosila zástěra vyšívaná kolem jako sukně, ale s užším okolkem. Původní zástěry hedvábné, i jiné, zvláště bílé, byly dvojpólové, aby byly hodně široké, délkou kryly sukni, neb o něco byly kratší. Teprve později byly zástěry užší, toliko z jedné šířky látky, čili z jedné póly. Aby dražší látky na sukni se ušetřilo, bývala přední část sukně, kterou kryl fěrtoch, z levné látky asi do tří čtvrtin délky (Husová 1919, ve všech případech podtrhla M. T.).

Taková zástěra pak byla obvykle z dražší látky, než samotná sukně. Přední část sukně zůstávala zvědavým pohledům skryta, kdežto zástěra se na ní vyjímalá. Byla většinou zhotovena z kupované tkaniny, např. hedvábí. Takový fěrtoch patřil k nejdražším oděvním součástkám a byl většinou hladký, bez ozdob. *Tělo dívky objímala šněrovačka (lajblíček) v předu vykrojená po prsa, v zadu sáhající k plecím. Přední část se zadní spojena byla úzkou páskou z téže látky (traky). Původní šněrovačky bývaly kožené, safiánové, později z brokátu, damašku, hedvábí, neb látek vlněných, nikdy ze sametu. Hořejší kraj zdoben byl mřížkou (zahrádkou) neb zoubky. V zadu byly natlučeny dírký a jimi křížem provléknuta barevná stužka odlišná od šněrovačky. Stejně tak bylo v předu, kde sloužila k šněrování. Dole byla šněrovačka rozstříhaná, aby se poddala bokům a dolejší části lemovány koží, aby kostice nebo rákosy nevylézaly. Na boky šněrovačky a někde i do zadu přišívaly se koudelí vycpané polštářky, aby sukně pěkně odstávaly.*

Vrchní část těla kryla v neděli a ve svátek bílá košile z kamrtochu (tenčice) se širokými nadmutými rukávy nad loktem zdrhnutými buď s vyšíváním neb krajkou, které tvořily krejzlík. Takový krejzlík byl při košili též u krku. Pod krejzlík přišel na košili šátek buď hedbávný neb kosmonský květovaný, jehož cíp v zadu se zastrkoval za šněrovačku, ale v předu lehce oba cípy přes ní přečnívaly, zvlášť byl-li hedbávný. Krk zdobily granáty s tolary a dvacetníky s oušky, neb levné skleněné korále na několika šňůrách. Bez korálů žádné děvče ani do kostela ani k muzikám nešlo (Husová 1919).

Z materiálů, které jsem měla při psaní této diplomové práce k dispozici usuzuji, že výše zmiňované šněrovačky odolávaly módnímu diktátu města spíše, než tomu bylo v případě kabátků nebo sukní. Podobně přetrvávala u žen a dívek také rituální úprava hlavy, jejíž změny byly téměř neznatelné. *Vlasy si česaly dívky i ženy hladce. Nad čelem měly rozdělené pěšinkou, sčesané na spánky (skráně) v tak zvané klapky, které sáhaly jen k uším. V zadu je splétaly buď v jeden neb*

dva vrkoče, ale nejčastěji je pak k hlavě připevnily v podobě osmy. Nevěsty mívaly pak vrkoče spletené až o dvanácti praménkách. Na vlasy kladly ‚trýbek‘ as na prst širokou sametovou černou stuhu neb harasovou drobnými bůstkami (šmelcem) vyšitou. Ta se kladla na vlasy nad čelo a vázala se v zadu pod vlasy.

Dříve nosily hlavně v neděli a ve svátek zlaté a stříbrné čepce buď bohatě vyšívané, i granáty zdobené, neb ze zlatých krajek zhotovené (podtrhla M. T.). V předu mívaly rýžek z tylu, propletený pestrými stužkami, někde i květinami. Později nahrazovaly čepce šátky, které se vázaly v zadu zcela jednoduše. Nad Vltavou říkalo se tomuto vázání ‚mimrlík‘, na západ od Písku ‚na babku‘ a jinde snad ještě jinak. Šátek byl k vlasům na temeni připíchnut a nesměl zakrývat ‚trýbek‘ nad čelem, čelo pak bylo volné (Husová 1919).

Jedny z nejkrásnějších a nejdražších pokrývek hlavy, které se v okolí Písku zachovaly byly sedlické zlaté paličkované čepce. „Sedlické krajkářství patřilo mezi nejvyspělejší. Nepaličkovalo se jen z nití, hedvábí a dracounu, nýbrž používalo se k pletení slámy a žíní. Proslaveny byly sedlické zlaté čepce. Sestávaly se z devíti dílů; jedenkaždý díl pracovala jedna krajkářka. Zákazníci sjížděli se z daleka a byli rádi, když jim krajkářky čepce za 1 den upaličkovaly. Kromě tolaru, jež obdržela každá pracovnice, hostil je kupec i kávou (např.) Čepce stál 30 zlatých. Je zdoben vzadu polodrahokamy. V předu kol obličeje byly ovšem tylové krajky (...), vzor je pleten ze zlatého dracounu (Dříza 1918: 35).

Zatímco je všeobecně známo, že prostí lidé chodili obvykle bosí a nejběžnější obuví pro všední den byly dřeváky (celodřevěné nebo s koženým nártem), jistě pozornému čtenáři neuniklo, že se paní Husová zmiňuje nejvíce o lakýrkách. Také je zmiňuje zde, v článku *Písecký národní kroj*: Na nohy obouvaly se punčochy původně červené s klínky vyšívanými buď bílé neb modře, později nosily se punčochy bílé. Střevíce byly lakované, černé s mašlemi barevnými, nebo bez nich, neb s rýžkem kolem. Také někde nosily se pantofle – to bylo dobou mody, neb odjinud přineseným zvykem (Husová 1919, v obou případech podtrhla M. T.).

Čtenářům Otavanu se snažila odpovědět také na otázku, co nosily ženy v zimě: Za chladného počasí a v zimě navlékaly dívky a ženy na košili ‚špenzr‘. Byl to kabátec v předu vždy hluboko vykrojený, obyčejně téže barvy a látky jako sukně, sáhající k pasu, v zadu s ‚varhánky‘, krátkým to šůskem, s límcem, zdobeným stuhou téže barvy jako byla na sukni, ale užší, s rukávy u ramenou vydutými, že výdutky někdy až k uším sáhaly. Aby hodně odstávaly, bývaly vycpané. U rukou však byly rukávy úzké a zapínaly se na knoflíčky (Husová 1919).

Co se týká pokrývky hlavy, *starší ženy hlavu pokrývaly plenou, nejčastěji bílou, bohatě vyšívanou, ale také jen bíle. Vázaly ji na temeni a cípy jim splývaly po stranách na ramena. Pod plenou nosily ‚prefundu‘. Byl to plátěný čepec v předu bohatě rýžkem z tylu a pestrých stužek ozdobený. Ozdoba sáhala až k uším a vázaly jej tkanicemi pod bradu. Prefundu nosily též pod pleny hedvábné a vlněné, které později přišly do módy. V ruce do kostela nosily modlitby a šátek červený, později bílý, vyšíváný* (Husová 1919).

Výše uvedené a popsané oděvní součásti náležely k obřadnímu oděvu. Ovšem nejsvátečnější šat představovala vždy nevěsta – centrální postava svatebního rituálu, jejíž šat je vysoce symbolický a ritualizovaný. Oblečení nevěsty bylo určováno tradicí a důležitostmi obřadu. Účes, čepení i barva sukní měla svá pravidla. Prácheňské věnečky a další ozdoby se udržely velmi dlouho, téměř beze změny.

Nevěsty mívaly šaty hedvábné, soukenné, neb vlněné, ovšem v prvních dobách též jen šerkové neb mezulánové. Vlasy měly bohatě vypletené a zeleným dělaným vínkem s pestrými květy zdobené. Na temeno hlavy připevněna byla korunka z úzkých stužek a vše připevněno bylo pestrými špendlíky, které se při každém pohnutí hlavy chvěly. Od věnce v zadu vlály široké květované stuhy, někdy až čtyři, které se pak připínaly k zlatým čepcům a v zadu k zástěrám (Husová 1919).

V závěru svého článku paní Husová opouští sváteční oděv i krásné nevěsty a vrací se k prostému lidovému oděvu: *Při práci ovšem se ani dívky, ani ženy neparádily. Šněrovaček nenosily a celý oděv obyčejně byl plátěný, někdy obarvený, na který si v zimní době samy napředly, ale zároveň lituje a připomíná, že ještě v době Národopisné výstavy bylo možno shledati v okolí píseckém několik úplných dobře zachovaných krojů a snad při pilném pátrání aspoň části jich by se shledaly* (Husová 1919). Zůstalo však pouze u zbožného přání.

Rok 1895, kdy se v Praze konala Národopisná výstava, nebyl dobou, kdy by se v okolí Písku vyskytovaly původní a dobře zachované kroje. Sváteční oděv, který paní Husová tolik obdivovala, mizel od druhé poloviny 19. století a na jeho konci jej ženy a dívky definitivně odložily. Díky dlouhé životnosti jednotlivých oděvních součástí se čas od času objevovaly jeho části, z nich však již nejde sestavit celkovou rekonstrukci původního lidového oděvu.

Význam Národopisné výstavy pro Prácheňský kraj vidím spíše v tom, že *když vydáno bylo heslo: Národopisná výstava, sbírány byly horlivě i v nejzapadlejší*

vesničce předměty českého svérázu a pořádány výstavy, z nichž výběr byl poslán do Prahy. Tak povstalo mnohé městské museum a sbírky stále rozmnožovány¹⁹⁰. O četné lidové oděvy se obohatily také depozitáře píseckého muzea a místní národopisní pracovníci získali bohatší základnu, ze které mohli čerpat. Paní Husová této příležitosti zpočátku zdá se nevyužívala, k muzejním fondům a lidovému oděvu obracela svoji pozornost spíše po roce 1900.

Jak jsem již výše uvedla, k lidovému oděvu mužů měla paní Husová mnohem méně podkladů. Pokud mohu usuzovat se sbírek Prácheňského muzea v Písku, mužský oděv se vzhledově, ani stříhově, od počátku 19. století příliš nezměnil. Oproti ženskému oděvu je zde nápadné hrubší řemeslné zpracování látek, což si vysvětluji také tím, že pro muže byla rozhodující především praktičnost a trvanlivost oblečení. V *Otavanu* vyšel v roce **1921** další článek nazvaný **Kroj hochů a mužů na Písecku** (Obr. 15.), ze kterého cituji níže.

Pro všední dni nosili zámožní i chudí oděv z rezného plátna, jenom staří výměnkáři (Obr. 16.), kteří již nemohli na polích pracovati, nezbavovali se svých koženek a vlněných punčoch (Husová 1921b: 105). V níže uvedeném popisu kroje hochů a mužů na Písecku vychází autorka opět ze slavnostního oděvu, kterého si lidé nejvíce cenili, vážili a opatrovali a díky tomu se také nejlépe zachoval. Mužský kroj na Písecku lze rozdělit též na dvě periody: před zrušením roboty a po ní (podtrhla M. T.). *Před r. 1848 převládala šerka, na oděvu mužů i hochů a pak plátno silné, rezné. Jenom nejzámožnější užívali pro oděv kůže a sukna, pro méně zámožné neb zcela chudé byly tyto dvě látky ideálem nedostižným. Kůže se užívala na kalhoty – koženky – krátce řečené, sukna na kabáty, kazajky a vesty. Koženky (i šerkové kalhoty) sáhaly pod kolena; k nim dosahovaly vlněné punčochy neb silné bavlněné, bílé, které byly převázány řemínky s třapečky na koncích, jimiž se zároveň koženky upevnilly (Husová 1921b: 105).*

Zlepšené hmotné poměry venkova se promítly v mužském šatníku větším počtem svrchního šatstva – spodků, vest, kamizol a kabátů. Ale prádla, košil a spodních kalhot, bylo stále málo, po jednom až dvou kusech. Stejně tomu bylo s obuví a punčochami (Svobodová 1987: 93). Jiřina Svobodová dále uvádí, že změny ve starších oděvních tradicích nastaly na přelomu 18. a 19. století, kdy v jižních čechách nastalo dočasné zlepšení v domácím plátenictví, městském

¹⁹⁰ *Otavan*, 31. 08. 1921b, roč. V., číslo 3. – 4., s. 59

soukenictví, v místní řemeslné výrobě a také v barvení látek. Změna se odrazila také ve svátečním oblečení mužů:

Koženky bývaly většinou žluté, málokdo nosil tmavé, černé nebo hnědé. Košile mívali z hrubšího plátna, jen v neděli ,tenčící'. Na ni navlékali vestu šerkovou neb soukennou. Soukenná bývala barev živějších, nejčastěji červená s lesklými žlutými knoflíky. Takovou si hleděli i méně zámožní opatřiti. V předu sáhala až ke krku nechávajíc jen takový výstřižek, co by vyplnil uzel vázaného šátku pod límečkem u košile, jehož cípy v předu zdobily vestu. Hoši bez výminky nosili krátkou, do pasu sahající kazajku, s úzkými rukávy v předu s lesklými knoflíky. Ženatí muži nosili však dlouhý šosatý kabát, sáhající až na paty, jehož šosy při chůzi vesele se rozvíraly. Takový kabát prvně oblékali k svatbě. Byl zase dle zámožnosti soukenný neb šerkový. V šosech byly nezbytné kapsy pro červený šátek, jež hoši zastrkovali do kapsy u kazajky. Kabát zapínal se v předu jen do pasu jako kazajka (Husová 1921b: 105, ve všech případech podtrhla M. T.).

Podle oblečení bylo možné rozeznat měšťana od venkovana, sedláka od chalupníka, dospělého muže od hochy. S všeobecně rostoucí koupěschopností obyvatel a pronikáním městské módy na vesnici, se tyto rozdíly nenávratně smazávaly. Postupně také narůstala obliba bílé módy. *Bílé a namodralé sukno se přičítalo zprvu pozůstatkům vlivů vojenských stejnokrojů a poté klasicistní empírové módní vlně, která se na venkově ujímala po r. 1812. V jižních a jihozápadních Čechách však v jádru navazovala na bílou šerku, nošenou již dříve* (Svobodová 1987: 95) ¹⁹¹.

Po zrušení roboty nastal větší blahobyt mezi rolníky a tak jako ženy, tak i muži věnovali větší náklad na svůj oděv (podtrhla M. T.). Koženky ponechány již jen výměnkářům a mladší hospodářové oblékali v neděli a ve svátek kalhoty soukenné až ke kotníkům sahající, ve všední dny ,cajkové'; plátěnky nosili jen čeledínové a chudší, léč i ti je zvolna opouštěli, poněvadž ubývalo výroby domácího plátna pro menší pěstování lnu. Kazajka zůstala i s vestou ještě v modě, ale dlouhý kabát u ženatých nahrazen byl pláštěm ze sukna také až na paty sahajícím s jedním, dvěma neb třemi límci, jak říkali. Byly to vlastně tři pláště postupně kratší spojeny v celek. Plášť se přivazoval u krku tkaničkou. Barvy byl nejčastěji tmavomodré, též hnědé, neb tmavozelené (Husová 1921b: 105).

¹⁹¹ Podle jiných autorů to jsou ovšem procesy, které neprobíhají současně. Obliha bílé módy u mužů souvisí s původní nebarvenou ovčí vlnou, pak ji posiluje vliv bílých rakouských vojenských uniforem (přelom 18. a 19. století), (...) nejde o klasicismus, ten se takto promítá pouze do oděvu ženského. Teprve pak, dalšími kontakty a vlivy města se rychle mění struktura i barevnost mužského oblečení, které začíná splývat s běžnou dobovou módou (Štěpánová 2006).

Při popisu mužské obuvi vycházela paní Husová zřejmě z dobře dochovaných exemplářů, o které se jejich majitelé pečlivě starali a nosili je pouze ve svátek. *Na nohy obouvali kožené silné střevíce šněrovací sahající ke kotníkům, neb málo nad ně. Šněrovali je řemínky, na závěr mapuje dobový vývoj: šněrovací střevíce zmizely, jim zůstali věrní zase jenom výměnkáři v koženkách. Za to ostatní svět mužský nosil ,holinky' – vysoké to boty, nebo v zimě ,juchty* (Husová 1921b: 105).

V souladu s působením městské módy se měnila také mužská pokrývka hlavy. Zatímco dříve *na hlavě nosili buď čepici z vydrří kožešiny ,vydrovku', neb soukennou kulatou čepici s beránčí kožešinou kol, ,beranici'.* V některých vesnicích po pravém břehu Vltavy nosili vysoký klobouk na způsob cylindru, později také beranice a vydrovky odloženy, do módy přišly *,kaškety'* (čepice s tvrdým štítkem v předu) a klobouky (Husová 1921b: 105).

K muzikám chodívali hoši vždy bez kazajky v ,tenčici', která mívala přeložený límeček u krku, pod nějž se vázal pestrý hedvábný šátek. Límeček byl vyšíváný buď bíle neb později černě. Také límečky u rukou na košili bývaly stejně vyšity. Šátek na krku býval také do jisté míry znakem zámožnosti. Býval hedvábný pestrý, živých barev, s třepením a často se žlutými neb stříbrnými květy. Zkrátka postupoval v pestrosti se šátky děvčat. Jaké ony nosily na hlavě, takové hoši nosili na krku. Bývalť takový šátek často dárečkem lásky, která vedla konečně ke svazku manželskému (Husová 1921b: 105).

Nyní bych ráda přistoupila k zodpovězení svých otázek, které jsem si položila v úvodu této kapitoly. „Proč se svědomitá snaha minula účinkem?“ Pokud měla paní Husová na mysli znovuzavedení nošení svátečního lidového oděvu ještě v roce 1927, nelze se divit, že se všude *setkala s lhostejností ke vkusným památkám našich matek, sester a dcer na Písecku. A když se dívky přec někdy oblékaly v selský kroj, byl by znalec a upřímný ctitel vkusu i umění lidového, splakal nad nevkusem, který představoval selský kroj, který považovala za ustálený vkus čili soulad jednotlivých částí obleku, by tvořily pěkný harmonický celek pro oko jako tony v hudbě neb ve zpěvu pro ucho* (Husová 1927) ¹⁹².

Z názoru, že *naši předkové jistě měli pro vše krásné pochopení řídíce se přírodou, která jim ke všemu byla vzorem* (Husová 1927) v sobě sice nese ozvy

¹⁹² V téže době se podařilo na některých místech (např. v Táboře) uskutečnit dočasný návrat k rekonstruovanému lidovému oděvu, který nosily ženy při zvláštních příležitostech. Paní Husové se pravděpodobně nedařilo úspěšně prosadit svůj záměr také proto, že se příliš utíkala k výtkám a mentorování, které případné stoupenkyně spíše odrazovaly.

první poloviny 19. stol., ale ve 30. letech 20. stol. již postrádá myšlenkový náboj. Úporné hájení překonaných pozic nepřispívalo autorce ani k dobrému pocitu, ani k názorovému růstu. Byla lapena ve svých vlastních sítích nekritického obdivu „Prácheňského kroje“. Její starost o národopisné sbírky píseckého muzea, úprava krojových figurin v jeho skleněných vitrinách či shromažďování součástek lidového oděvu byly práce jistě záslužné.

Na druhé straně poněkud laické, nevědecké články, publikované v regionálních časopisech odpovídají na druhou otázku: „Proč její jméno nefiguruje po boku např. Emilie Fryšové ve věci sběru lidových oděvů v rámci jižních Čech?“ Paní učitelka setrvala v určité sebestřednosti, kdy navzdory dobovým poznatkům stále opakovala s obměnami totéž, např: *Jest s podívením, že dosud se v ručních pracích nikdo neujal, aby oživil staré pěkné vzory bílého vyšívání (...), pro vlastní národní vzory není smyslu ani porozumění* (Husová 1911). Ve svých úvahách se vracela o několik generací vzad, setrvala dále na svých konzervativních pozicích, které se nesnažila překonávat.

Trápil ji odklon venkovských obyvatel od svých kořenů. Proces modernizace byl a je nezvratný a ona se s ním musela vyrovnávat tím více, čím byla starší. Vždyť mladší generace a svobodní lidé z venkova se vždy snažili vyrovnat městu, jehož diktátu samozřejmě podléhala i móda v odívání. Skutečnost, že se venkovský šatník obohacoval o cizí elementy a regionální ráz se pomalu stíral, nezavdávalo paní Husové podnět k důkladnému kulturně-historickému studiu a hledání pravých příčin. Zůstávala u svého vlastivědného pojetí, více či méně romantického, a jediné východisko spatřovala v návratu k minulosti. Ubírala se cestou kritiky *poměru našeho dívčího dorostu k národním krojům* (Husová 1939), která se ukázala nesprávná.

Na první pohled každý hned pochopí, že osoba a kraj jsou spolu srostlí, patří k sobě, osoba vdechuje život látce a látka doplňuje vlastnosti osoby, která je vdechla při tvorbě svého kroje celé úpravě. Vždyť všechny myšlenky a city splynuly jí při práci, když vyšívala a na svém kroji, který ji měl přinést blaho života (Husová 1939). Tak tomu skutečně bylo, ovšem v určité době. Odpověď na moji poslední otázku je tedy zřejmá: „Z jakého důvodu nacházím její články o oděvu žen a mužů jen v několika regionálních časopisech?“

Autorka nedokázala, nebo nechtěla zachytit rytmus doby a osamoceně se ubírala proti proudu. Její příspěvky byly sice zajímavé, ale nepřinášely zásadní poznatky o lidovém oděvu, jeho vývoji či funkci. Laťka byla pro paní učitelku

nastavena příliš vysoko a nedokázala ji překonat ani v obklopení svých blízkých přátel, mezi které patřila E. Fryšová, E. Krásnohorská nebo V. Sokolová-Seidlová. Zřejmě se ji ani nesnažila překonat vzhledem k tomu, že mezi její priority patřila spíše úspěšná profesní kariéra, poznávání zajímavých míst a literární tvorba.

Pokud se tedy opět vrátím k druhé kapitole této diplomové práce nazvané *Teze, struktura a rozvržení témat* musím konstatovat, že blížší prostudování vybraných článků a konceptů o lidovém oděvu na Prácheňsku nepotvrdilo můj teoretický předpoklad. Anna Regina Husová byla regionální etnografickou pracovnící, nikoli však významnou (jakou byla např. E. Fryšová). Smyslem tohoto biografického výzkumu bylo prověřit (potvrdit nebo vyvrátit) platnost uvedené hypotézy. Zbývá poslední kapitola druhé části diplomové práce nazvaná *Lidová píseň*. Je věnována prácheňským lidovým písním, zachyceným paní Husovou. Pokusím se o jejich rozbor, zhodnocení a posouzení, nakolik odborně si jejich sběratelka počínala v daném dobovém kontextu. V úvodní části příspěvku si všímám také hudby, hudebního života a jihočeské písně v podání prácheňských folkloristů 20. let 20. století.

4.3. LIDOVÁ PÍSEŇ

Paní učitelka Husová se při svém sběru hlásila zejména k odkazu K. Weise, Č. Holase a Č. Zíbrta, třebaže trochu neúspěšně. Zřejmě nestačilo pouhé odhodlání a nadšení k tak časově náročné práci, kterou byl sběr lidových písní. Rozvoj filologických a literárně dějepisných studií, spolu se sběratelskou činností v 19. stol. s sebou přinesl zájem o ústní lidovou slovesnost, písně nevyjímaje. Jejich texty a melodika jsou různé, zůstávají však výmluvné pro kraj, kde se zrodily. Mezi obdivovatele jihočeských lidových písní patřil také již zmiňovaný Karel Weis (1862 – 1944), který věnoval svůj 11. a 12. díl *Českého jihu a Šumavy v písni* oblasti Strakonicko-Prácheňské.

U příležitosti oslav 70. narozenin tohoto skladatele a folkloristy, které pořádal spolek paní a dívek „Světlá“ v Písku pod názvem „Večer písní“ (1932), zaznamenala paní Husová své *vzpomínky na Národopisnou výstavu v r. 1895. K této výstavě sbíraly se památky nejen věcné, ale i slovesné, a jest zcela přirozeno, že učitelstvo bylo při sbírání těchto památek lidového umění a kultury, jako vždy činné* (Husová 1932, podtrhla M. T.). Dále uvádí, že také učitelstvo

shromážděné ve spolku 'Budči' (Písecké), jehož byla členkou, se tohoto sběratelského podniku účastnilo.

Slovesnou část vzala jsem si na starost já (...), zároveň bylo ujednáno, že páni kolegové budou mně příležitostně zasílati sebrané slovesné zvláštnosti, já že vše srovnám dle údajů z Prahy a odešlu (Husová 1932). Z „pánů kolegů“, kteří jí měli být nápomocni, vzpomíná pouze pana učitele Vařečku z Putimi přesto, že jí zřejmě pomáhaly také kolegyně. Použila návodů, daného nám v ústavu. Vybírala jsem žákyně domácí i přespolní, by mi přinášely napsané pohádky, pověsti, hádanky, říkanky, hry dětské, písničky atd.

Totéž učinily i některé kolegyně a tak se záhy kupily u mne spousty popsaných lístků. Z těch musila jsem vybírat i rozlišovati, co bylo původní a co odněkud opsané. Stejně jsem uváděla jen jednou a urovnané posílala do Prahy... Když jsem jednou do Prahy poslala slova nějaké písně, odpověděli mi: „Slova jsou pěkná, ale nám třeba nápěvu, jinak pro národopis by to nemělo smyslu.“ Nahlédla jsem, že mají pravdu, proto snažila jsem se jim vyhovět, ale nevěděla jsem, jak bych věc měla zařídit. Z kolegů, mně nikdo písní neposílal a já bych tak ráda byla, abych mohla zaslati do Prahy písničky, které nebyly v žádné sbírce (Husová 1932, ve všech případech podtrhla M. T.).

Uvedený pracovní postup při sběru lidových písní byl (a je) v rozporu s odborným postupem nebo i postupem např. K. Weise, který písně jižních Čech sbíral řadu let, procházel krajinu, seznamoval se s informátory a čerpal z jejich zpráv. Přesto se již ve své době dostával do sporu s národopisci o tom, jak se mají národní písně zapisovat: požadovali, aby jako zapisovatel hleděl především na fonografii a podával co nejvěrněji každý „zlozvyk“ a „každou triviálnost“ v textu i v nápěvu. Kritici jeho práce dokazovali, že *prameny tvůrčí síly českého lidu již vyschly a co se z té studánky ještě nabírá, je jen písek a bláto* (Tůmová 2005).

Zdá se, jakoby o pět let starší Anna Regina Husová tyto výtky nezachytila, nebo je záměrně nevyslyšela. Hledala na lidové písně to, čím je krásná a tuto krásu dále očišťovala a teprve poté ji pouštěla do světa. Prokazatelně neznala metody a formy práce s folklorním materiálem. Obdobně, jako v předchozí části věnované lidovému oděvu, ani zde neprojevila zájem o studium pramenů (zde folklorních). Zaměřila se na jednotlivé zápisy lidových písní či hudby. Nejvíce se mně jednalo o písně z okolí píseckého a těch mně nikdo neposílal. A přec jsem věděla, že na vesnicích se zachovalo mnoho písní původních, zvláštních (Husová 1932, podtrhla M. T.).

Tyto *původní a zvláštní písně*, jak je sama chybně nazývá, však nepodrobila kritice, nezajímala ji jejich nepravost či pravost (originál písně, její opis, celek nebo část). Svoji „terénní folklorní práci“ opřela o vzpomínky. *Vždyť jsem je jako vesnická dívka slýchala na svatbách nebo u vesnické muziky (...), poslouchávala pod okny hospody (...), v hospodě samé, když si ji moji rodiče najali. O tyto písně se mi jednalo. Mnohé jsem znala, ale těch bylo málo. A tu mi přispěchala na pomoc moje matička, která bývala často zvána na venkovské svatby a věděla, které ženy byly předzpěvačkami (...) takovou ženu znala. Byla to výměnkářka ze statku (pí. Bláhová) z Jehnědla (nyní z Jehnědna) a žila v Písku u mého strýce – otcova bratra, jsouc jeho tchýní (...) ač byla již u věku, byla ochotná zazpívatí mně všechny písně, které dosud znala (Husová 1932, ve všech případech podtrhla M. T.).*

Musím konstatovat, že vzhledem k několika málo informátorům (např. pí. Kukrálová, pí. Bláhová, otec, drvoštěpka) a blíže neuvedenému počtu dívek, byly její podklady k lidovým písním (dá-li se její sběr vůbec takto hodnotit) velmi povrchní. Věci neprospělo ani to, že se autorčina ruka *chopila houslí a ucho se snažilo zachytit základní tón a určití stupnici*, a zřejmě ani její průprava na Ústavu učitelek u prof. Hellera a v Písku u p. ředitele F. Gregory ¹⁹³ nebyla dostatečná. *Na housle, bohužel, jsem byla samoukem (...) nejprve jsem písničku poslouchala, pak jsem ji zazpívala sama a když mne zpěvačka ujistila, že ji zpívám správně, vybrnkala jsem ji na houslích a psala hned v notách. Doma pak teprve jsem určila takt a rozměry* (Husová 1932, podtrhla M. T.) ¹⁹⁴.

Měla vizi jakéhosi komplexního výzkumu, při kterém by zachytila písně, hudbu a celkový charakter lokality, ale naprosto se minula svým záměrem. Postupovala v mnohém obdobně jako K. Weis, který vždy vyslechl několik lidových zpěváků z různých, ale (na rozdíl od ní), z daleko od sebe vzdálených míst, aby dosáhl nejpravděpodobnějšího záznamu (Tůmová 2005). Svým nesprávným přístupem zřejmě přispěla k mnohému zkreslení a vypovídací hodnota její sbírky není téměř žádná. Přesto sebrala na 84 různých „lidových písní“.

Lidovou tvorbu nechtěla jen literárně zaznamenávat, nýbrž rekonstruovat, čímž se ubírala naprosto nesprávným směrem, zpět k postupům některých národopisných pracovníků doby obrození. Svoji sbírku pojímala „romanticky“, jako

¹⁹³ František Gregora (1819 Netolice – 1887 Písek), absolvent vídeňské konzervatoře, výborný kontrabasista a pozounista, ředitel kůru ve Vodňanech a v Písku, přispěl k rozvoji zájmu o hudební umění v širších vrstvách (Jeremiáš 1921: 118)

¹⁹⁴ U některých písní existují i neúplné notové zápisy, které tvoří součást pozůstalosti uchovávané v SOkA Písek.

soubor hodnot svědčících o charakteru národa, která ale neobsahovala bližší údaje o zpěvákovi a lokalitě a jen kusé informace o samotných písních (např. způsob zápisu, při jakých příležitostech byla obvykle zpívána). Shromažďovala sice některé další podklady, ale zcela opomíjela upřesňující informace např. o rytmu, tématickém zařazení. Její poznatky se pohybují ve velmi obecné rovině: *Sebrala jsem 84 různé písně lidové (...), zpívaných dílem při svatbě, dílem před muzikami při taneční zábavě (...), mně některé zpíval tatíček, zvláště písničku z doby roboty a několik naše drvoštěpka* (Husová 1932). Většina písniček tak pocházela z Chřešřovic, Jehnědla, Klouk, Březí a blízkého okolí města Písku. Uvádí: *Píši je, jak mně byly zpívány* (podtrhla M. T.), ale již nedodává, že zcela nepřipustně upravovala a vylepšovala¹⁹⁵.

V jejím neúplném sběru, který se v SOkA Písek dochoval, se objevují různé písně, tematicky neuspořádané, např: *Až já budu vokoło háje zelenýho; Já mám zahrádku roubenou; Tuším, tuším, tuším, že já odtud musím; Až já budu vorat, bude vítr foukat; Ach, Bože, Bože, Bože můj, daleko-li je chlapec můj?; Křešřovický vohrady pod sady; Pásla husičky, pásla, vedle cestičky stála; Ještě husy nekejhal; Nad Křešřovici na tej silnici vyrostly tři růže; Hřejtej nám, hřejtej, koníčku vraný; Dobré jitro, pane ženichu* (Husová 1932).

Nadšení, které ji při sběru lidových písní pro Národopisnou výstavu doprovázelo, po jejím skončení brzy odeznělo. Tato neúspěšná etapa jejích národopisných (či spíše vlastivědných snah), skončila. *Bylo po národopisné výstavě. Co se s všemi zaslanými sbírkami stalo, nevěděla jsem* (podtrhla M. T.). *Jen tolik jsem se dočetla, že mnoho předmětů i písemností přešlo do národopisného musea, které tehdy bylo na bývalých ‚Příkopech‘. A tam jsem jednou při návštěvě spatřila ve vitrině svůj rukopis písně s notami, kterou mi tatíček zpíval: Počkejte sedláci atd.* (Husová 1932).

Po roce 1895 jsem již neobjevila žádnou zmínku o tom, že by se opět ke sběru lidových písní vrátila. Zřejmě ji ani nezajímal osud její první a zároveň poslední sbírky písní: *Co se s ostatními (písněmi) stalo, jsem nezvěděla a také jsem se o to nestarala (...), bylo některých z mých písní užito zde v Písku. Pořádat', myslím, že Osvětový sbor, Národní slavnost se selskou svatbou. Tehdy (...) já byla ve výboru a nabídla jsem své sebrané písně k použití (...). Svatba se předváděla se všemi obyčejí, hlavně přípověď o nevěstu a čepení nevěsty. Přípověď se dala*

¹⁹⁵ Naopak příkladem správného postupu můžou být *Zásady přepisu folklórního materiálu* (Tyllner 1989: 67).

v sokolovně večer v sobotu (...) ke všemu musili býti nacvičeny písně svatební právě z těch, které jsem sebrala.

Zbytek jsem musila nacvičiti sama předzpěvováním (...) v neděli pak odpoledne na ověncených vozech vyjela svatba k tržišti, kde vše bylo již připraveno k čepení nevěsty. Muzikanti byli objednáni z Heřmaně (...) a poněvadž ten, kdo jim měl předzpěvovat, nepřišel, musila jsem zpívat sama a muzikanti písničky pak zahráli (podtrhla M. T.), bylo po slavnosti a pan řídící Kodl mne požádal, bych mu svěřila sebrané písně, že k nim napíše klavír. doprovod (...), jsem mu byla povděčna, že písecké lidové písně dojdou uplatnění. Nevím však, zda ke všemu učinil doprovod, nebo si jen některé vybral. Od té doby usnulo vše (Husová 1932).

V pozůstalosti paní učitelky Husové nalezneme jen omezený počet písní, co do druhů a typů. Lze je klasifikovat podle typu (instrumentální), obsahu (milostné, pracovní, žertovné), funkce, věkového zařazení apod., ale vzhledem k tomu, že je sama autorka opouští těsně po jejich sebrání, odkazují čtenáře na pozůstalost Anny Reginy Husové v SOkA Písek, kde jsou „torza“ některých písní zpřístupněna k nahlédnutí. Jedná se např. o píseň *Já mám v Praze pěkný dům*, *Pásla husy*, *Písecký hodiny* nebo *Šafáři, šafáři*. Sběr lidových písní se dá možná naučit, ale nedá se vynutit. Národopisná výstava byla jistě velkou sběratelskou příležitostí, ale pro paní Husovou to byl příliš tenký led.

Ukončení folkloristické části a vlastně i *Závěr* této diplomové práce je zřejmý. S ohledem na použité metody a formy práce s folklórním materiálem nelze připustit, že by takto mohla postupovat významná národopisná pracovnice 90. let 19. století. Z předešlých kapitol je zřejmé, že její přístup byl amatérský a dosažené výsledky tak mají jen malou vypovídací hodnotu. Paní učitelka selhala v práci s prameny, při terénním výzkumu a je snad dobře, že své ambice zaměřila jiným směrem. Tento biografický výzkum se zaměřil na vnitřní perspektivy osobnosti Anny Reginy Husové, její tvorbu, která je v rámci vymezeného regionu považována za národopisnou, interakce v sociálním kontextu a její zkušenost v různých situacích.

Můj původní předpoklad byl tímto potvrzen jen částečně: paní Husová byla regionální národopisnou pracovnicí, nikoli však významnou. Záměrně jsem v této druhé části své diplomové práce volila pořadí témat od rozsáhlých *Zápisků z cest*, přes *Lidový oděv*, po nejméně obsáhlou část *Lidové písně*. Její články a poznámky v sobě nezapřou všímavou pozorovatelku se spisovatelskými

ambicemi. Některé její snahy byly korunovány úspěchem, jiné byly naprostým fiaskem. Na její život a dílo jsem nahlížela z pozice budoucí etnoložky a moje kritika tudíž dopadala na „významnou regionální národopisnou pracovníci“, za kterou ji z výše uvedených příčin nemohu považovat. Pokud bych ji však posuzovala z jiného pohledu, bylo by mé hodnocení trochu jiné (viz. níže).

5. ZÁVĚR

V předkládané diplomové práci jsem se pokusila o interdisciplinární zpracování osobní případové studie, jejímž výstupem se stala tato monografie o Anně Regině Husové (1857 – 1945). Snažila jsem se v ní mimo jiné odpovědět na otázku, zda lze paní Husovou považovat za významnou regionální etnografickou pracovníci. Zároveň však tato diplomová práce zachycuje další stránky osobnosti této zajímavé ženy, učitelky, spolkové pracovnice, regionální publicistky a literátky.

Uvědomuji si, že jsem dané téma nemohla stoprocentně vyčerpat z důvodu časového omezení trvání studie (2004 – 2006) a neexistence některých biografických dat. Předkládaná práce je originální do té míry, že jsem se pokoušela o zpracování monografie o regionálně známé osobnosti, které nebyla dosud věnována soustředěná badatelská pozornost ¹⁹⁶ tak, aby na základě shromáždění informací (předtím rozptýlených) vedla k přehodnocení předchozího pojetí. Studované téma odpovídalo mým zájmům z oblasti historie etnologie, také většina pramenů a literatury byla dostupná a doufám, že jsem splnila též metodologické předpoklady.

Anna Regina Husová se narodila v době, kdy se etnografii začíná věnovat soustředěnější odborná pozornost, jež vyvrcholila roku 1895 (15. 5. – 23. 10.) Národopisnou výstavou československou v Praze. K této významné akci však přispěla pouze několika desítkami „sebraných místních lidových písní“, přičemž se vlastně ani nejednalo o sběr folklorního materiálu, neboť naprosto opomíjela jeho vědecké zásady a pravděpodobně je ani neznala.

Paní učitelku nelze ani v případě sběru a popisu prácheňského lidového oděvu označit za významnou etnografickou pracovníci, třebaže některé její současnice a profesní kolegyně, z nichž nejbližší je jí i regionálně Emilie Fryšová, překročily hranici, tehdy spíše vyvolanou módní vlnou a amatérismem, přístupem, který lze již s jistým nadhledem označit jako odborný. Jako spolupracovnice píseckého muzea se paní Husová nevěnovala studiu lidového oděvu na jiné, než deskriptivní úrovni. Spolu se svojí přítelkyní E. Fryšovou spravovala místní sbírku oděvů, ale své články věnované „Píseckému národnímu kroji“ omezovala na poněkud povrchní charakteristiku vybraných součástí slavnostního, popř. obřadního oděvu.

Přesto usilovala o oživení prácheňského lidového oděvu, třebaže poněkud nedůsledně. Její úsilí bylo ovlivněno dobou i profesí učitelky, která zřejmě

¹⁹⁶ V tomto komplexním pojetí se A. R. Husovou dosud nikdo nezabýval konkrétně a do hloubky.

předpokládala, že to od ní také očekává. Její příspěvky na toto téma jsou vlastně popisy popularizačního a publicistického charakteru, v nichž nacházíme i některé zajímavé postřehy (např. o významném mezníku, který ve vývoji lidové kultury znamenal rok 1848). Do hlubší analýzy se však autorka nepouští. Prakticky totéž lze konstatovat v případě jejího sběru lidových písní pro Národopisnou výstavu v roce 1895, kde chybí metodologické zázemí. Vzniklý soubor je tak silně didaktický a vlastenecký ve smyslu lokálního patriotismu i nacionalismu.

Zajímavou kapitolou jejího života představuje cestování a dochované zápisky z cest po Evropě i mimo ni. Vedle textů vysloveně určených k popularizačním přednáškám zůstává toto bohatství nepublikované a jeho případná edice by byla nepochybně problematická. Ani v tomto případě nejde o odborný popis autora, snažícího se získané informace utřídit, analyzovat a zhodnotit, případně, na základě srovnávání, dospět k obecnějším závěrům. Sebraný materiál nesloužil ani jako podklad pro beletristická zpracování. Cestování, které se stalo celoživotní zálibou paní Husové, tak zůstalo omezeno na zápisky z cest ve formě cestovních deníků.

V těchto zápiscích se samozřejmě objevují také etnografické reálie, které zůstávají pouze na úrovni cestopisného zpracování. Jejich hodnota roste tím, že v průběhu doby odrážejí názorový vývoj autorky, která se postupně oprostila od některých svých prvních závěrů, které můžeme považovat za povrchní a naivní, zvláště v případech míst a zemí, které navštívila opakovaně (např. Francie, Norsko). Dokázala si uvědomovat změny, kterými objekty jejího zájmu i ona sama procházely a přiměřeně své interpretace pozměňovat.

Z této diplomové práce vyplynulo, že Anna Regina Husová nebyla významná etnografická pracovnice, jejíž význam by nebyl dosud doceněn. Byla to zajímavá, moudrá a snaživá žena, která nejvíce ze všeho toužila po vědění. Její uzavřená povaha možná způsobila, že některé stránky její osobnosti zůstaly v hloubi a skryté. Vážila si vzdělaných lidí a snažila se je ve svém životě následovat. Měla jistou představivost, kterou využívala zvláště při psaní beletristických textů. Její tvůrčí činnost v sobě skrývala účelnost a mnohé skutky prokazují také srdnatost. Duševní svěžest a odvaha k cestování ji neopustila do konce života.

Různé strasti života překonávala bez zjevného zachvění a zdolávala obtížné situace. Přesto čas od času podléhala hluboké melancholii a skleslé náladě, snad i sebelítosti. Toužila po vyšších a větších metách a bezmoc, kterou pociťovala, pramenila z poznání, že existují věci mimo dosah a možnosti jejího snažení.

Dokázala psát povídky pro dospělé nebo pohádky pro děti a její záliba v samotářství dávala vzniknout také básním různé úrovně, především reflexní lyrice.

Zda podporovala vlastivědné snahy v Písku a okolí si zatím netroufám komplexně zhodnotit, vzhledem k rozpracovanosti materiálu. Její přínos jako vlastivědné a kulturní aktivistky na Písecku je pouze okrajově naznačen v příloze *Spolková činnost*. Společně s Emilií Fryšovou spravovala národopisné sbírky v píseckém muzeu a byla členkou kuratoria tohoto muzea. V duchu dobového pojetí bylo pro ni muzeum školou *pro zesílení a prohloubení citu vlasteneckého a vkusu uměleckého všelikých vrstev, k vypěstění dosud málo probuzeného citu pro krásu života a umění* (Lustig 1921: 130).

Přesto, že jsem se narodila 35 let po smrti paní Husové a až do svých vysokoškolských studií nevěděla o její existenci, mám pocit, že se k jejímu odkazu jednou vrátím. Její působení se neomezovalo jen na výuku ve škole, ale rozvíjelo se stále s dalšími podněty z cestování a vlastivědného bádání. Svůj život naplnila péčí o rodiče, žáčky ve škole a její srdce bylo otevřeno pomoci potřebným. Sama by se pravděpodobně ani nepovažovala za „regionální národopisnou pracovníci“, tak ji chybně zařadili jiní. Její básně, písně, zápisky z cest, osobní korespondence, povídky, pověsti a pohádky, přednášky – to vše vypovídá o zajímavé, ambiciózní a pracovité ženě. Výše uvedený text nemohl vyčerpat celou pozůstalost Anny Reginy Husové. Detailnější rozšíření by si jistě zasloužila příloha věnovaná literárním ambicím, jíž zůstává tato práce mnoho dlužna. Na druhou stranu jsem se snažila o komplexnější pohled na problematiku zápisků z cest, lidového oděvu písňového sběru, kvůli nimž je paní Husová označována jako významná regionální národopisná pracovníce. Dlouhých 88 let, které jí byly dány do vínku, vyplnila prací, studiem a cestováním ¹⁹⁷.

¹⁹⁷ *My jsme zde cizinci a touto zemí jdem, / jak lehká, křehká loď, jež prchá dál a stále / pod vánků lahodných nestálým polibkem, / až v modrém obzoru pak zmizí nenadále* (A. de Chambrier, 1934).

6. PŘÍLOHY

6.1. SPOLKOVÁ ČINNOST

Anna Regina Husová byla spolkově činná a vzhledem k jejímu postavení, vzdělání a zájmům se to od ní vlastně také očekávalo. Kromě poplatků za členství a některé nutné společenské akce byl spolek vlastně místem, kde se scházeli podobně smýšlející jedinci, kteří zde měli možnost tříbit své názory a navazovat přátelství. Paní učitelka Husová byla členkou těchto píseckých spolků, jejichž názvy odpovídají také zaměření: Okresní učitelská jednota Budeč Písecká; Prácheň, odbor krajinského spolku pro Písek a okolí; Spolek ku podporování chudé školní mládeže; Spolek paní a dívek píseckých „Světla“ a Ústřední jednota učitelek píseckých, odbor v Písku.

Mimo výše uvedené se aktivně účastnila akcí **Klubu českých turistů (KČT), odboru v Písku**, jež patřil *k nemnohým spolkům zdejším, jichž činnost v době válečné (1914 – 1918) úplně neustala* a v poválečném roce odbor tvořilo 160 členů¹⁹⁸. Paní Husová se dostavovala především na odborové přednášky. *Náš čilý turistický odbor ohlašuje přednášku o nejnovější jeskyni na Slovensku, která se zove Dmica. Říkám upřímně, že se těším uvidět ještě jednou tento div světa, tuto podzemní pohádku, toto místo pračlověka*¹⁹⁹. Dokonce si pro tato setkání KČT připravovala přednášky, o kterých mi ale není známo, zda došly zveřejnění.

Tak tomu bylo zřejmě i s přednáškou v roce 1934, kdy o letních prázdninách putovala *Mořem a pevninou. Jako jiná léta tak i tentokrát zlákal mne oznámení, že při této cestě možno spatřit mnohá místa na jihu Evropy a ve Středozezemním moři, která tvořila vážnou část světové historie (...), byla jsem rozhodnuta připojit se k společnosti, jež byla složena většinou z učitelstva ač nějaký rada, inženýr, lékař doplňovali 36 členou společnost, s kterou jsem se shledala v Praze 1. července 1934* (Husová 1934).

¹⁹⁸ *Otavan*, 11. 05. 1918, roč. III., číslo 1. – 2., s. 14

¹⁹⁹ Husová, A. R. *Dmica*, nedatováno (SOKA Písek)

Účastenství v KČT bylo pro paní Husovou stejně okrajovou záležitostí jako členství v **Okresní učitelské jednotě Budče Písecké**²⁰⁰, jejíž fond (1 karton) z let 1870 – 1942 spravuje SOkA Písek. Zde jsou obsaženy jen kusé informace např. o tom, že dne 30. 5. 1912 byla *účastnicí společné schůze učitel. organizací na Písecku*. K tomu podotýkám, že se těchto schůzí účastnilo obvykle učitelstvo chlapeckých i dívčích škol Píseckých, Čížové, Dobevi, Křešřovic, Oudraže, Podolí, Putimi a mnoha dalších.

Omnoho lepší to nebylo ani se členstvím v **Práchni, oboru krajinského spolku pro Písek a okolí** (fond spravuje SOkA Písek, 1 karton), kde se paní učitelka pouze účastnila několika setkání, např. v roce 1910 při uspořádání výstavy M. Alše v Písku nebo když žádala (1913) o podporu dívčí školy v Písku, kde byla zaměstnána.

Spolek ku podporování chudé školní mládeže v Písku (fond spravuje SOkA Písek, 3 kartony) byl schválen výměrem místodržitelství z 27. 4. 1881, č. 2390 a zanikl v roce 1936. Drobná zmínka ze 17. 1. 1904 hovoří o tom, že *Husová Anna, odbor. učitelka je vedena v Adresáři členů spolku*. Podobně skromná informace je z 12. 2. 1905, kdy se na základě usnesení valné hromady rozhodlo, aby *pokladník P. T. pan prof. Jan Matyner, z pokladny spolkové vyplatil na různé školní potřeby pro chudé žactvo v Písku 1) ředitelství obou měšťanských škol částku 160 K, 2) správě obecné dívčí školy 160 K, správě obecné chlapecké školy A 90 K, správě obecné chlapecké školy B 70 K na potvrzenku* a zde jsou podepsáni *předseda spolku – Josef Dvořák, členové (...) A. R. Husová*.

Zatím skromnými informacemi jsem se nedala odradit a bohatšími informacemi se mi odměnil **Spolek paní a dívek píseckých „Světla“** (Obr. 17.), jehož fond spravuje opět SOkA Písek. Spolek byl ustaven na 1. valné hromadě 10. 5. 1900 a zanikl zřejmě v roce 1948. Kniha zápisů o členských, výborových schůzích a valných hromadách (1900 – 1904) obsahuje některé informace o vzniku a založení tohoto spolku, jehož činnost vešla v povědomí širokého okolí. *Velectěné spanilomyslné paní a dívky královského města v Písku a okolí, není snad jediného*

²⁰⁰ Stanovy jednoty učitelské Budče Písecké z 10. 12. 1868 vymezovaly účel spolku (*získání přátel pro školu, její rozkvět, jakož i k vzájemné podpoře a vůbec ku podpoře osiřelých rodin učitelských; vykonávání obětí mše sv. za zemřelé apod.*), jeho sídlo a správu, nakládání s financemi apod.

probudilého města v Čechách, jehož paní a dívky by nebyly sdruženy ve spolek za nějakým ušlechtilým cílem se nesoucí.

A není divu, vždyť je tolik úkolů národních, lidumilných i sociálních, jež zrovna ženy české vybízají k upřímné práci a činnosti. Proto je i na nás, dcerách, občankách a obyvatelkách města Písku a okolí, abychom nestály nečinně opodál spolkového ruchu a národního života, ale upřímně se přihlásily ku práci tam, kde nás k ní volá vlast, národ a lidskost. Těmito slovy dne 20. 2. 1900 vítala zakladatelka spolku V. Sokolová-Seidlová ostatní členky a připomínala jim nutnost ženského spolku a vybízela je k horlivé a vzájemné v něm činnosti. Podle zakladatelky spolku to byla touha duším dáti světlo, je z přitmě vřednosti vznést malicherné, co k sobě semklo první členky a dívek, žen co může snaha vroucí, to chtěly my dát drahé vlasti svojí, svou láskou, prací svou²⁰¹.

V den svého založení, tj. 10. 5. 1900 měl spolek tyto členky: *předsedkyně: Heyduková, do výboru: Baudysová, Cumplová, Danešová, Heyduková, Kopecká, Malkovská, Mašková, Maýrová, Pichová, Seidlová, Novotná, Husová* (podtrhla M. T.), *Havelková, Matoušová, náhradnice: Holcupová, Patočková, Rissingrová, Seelichová, za revisorky účtů zvoleny: Burianová, Kavalírová, zapisovatelka: Pirchanová.* Spolek tvořilo celkem 22 členek, včetně náhradnic. Dne 21. 5. 1900 slečna *Husová navrhuje, aby výbor požádal i přiskolené obce, aby též pro založení polévkové kuchyně něčím přispěly.*

Dne 6. 6. 1900 obdržel každý člen *výtisk stanov a legitimaci.* Za účel spolku bylo podle § 1. schválených stanov vytčeno: *Vzdělávati ducha, šlechtiti povahu, povzbuzovat rodinné a občanské ctnosti, síliti národní vědomí, pěstovati společenskou mysl a dále také podporovati podniky národní, ženské vzdělávání, dobročinné, zvláště pokud se týče místní mládeže školní.* Již 29. 11. 1900 pořádal spolek sbírku, do které *slč. Husová darovala ozdobný kalamář, láhvičku inkoustu, škatulku per a do první polévky nudle slíbila dáti.* Dne 20. 6. 1901 byla Anna Regina Husová ustanovena jednatelkou.

Její jméno se pak obvykle objevuje v souvislosti s každoroční vánoční nadílkou adresovanou některé ze škol v Pošumaví. Tak např. 13. 1. 1903 se *dámám, jež vzaly na se nakoupení a odeslání štědrovečerní nadílky, zvláště pak slečně Husové, jež opět obětavě dovolila ve svém bytě nádílku shromážďovati. Na penězích vybráno 114 K 20 h, mnoho šatstva, prádla nového i obnošeného, také*

²⁰¹ Sokolová-Seidlová, V. Pozdrav spolku paní a dívek 'Světlá' v Písku k jeho dvacetiletí. *Otavan*, 09. 06. 1920, roč. V., číslo 1. – 2., s. 9

5. 1. 1904 sl. Husová odevzdává účty z nadílky štědrovečerní pro „Světlu“ a pro místní odbor N. Jed. Poš., dále 31 K 23 h, jež zbyly z peněz Světlu sebraných.

Další Kniha zápisů o výborových schůzích (1904 – 1909) přináší podobné informace: 4. 11. 1904 Přistupuje se k rokování o kuchyni. Kuchyně otevře se dne 21. listopadu. Počet dívek bude 360. Z výboru přihlášily se k vaření a dozoru: Pro pondělí sl. Husová a sl. Lukešová. Dne 21. 12. 1904 sl. Husová předkládá ku konci účty z vánoční nadílky pro Pošumaví a zjišťuje se, že sbírkou sešlo se 197 K 60 h a tomu později došlo 2 K tedy v celku 199 K 60 h. A dne 5. 12. 1905 je na spolkové schůzi rozhodnuto, že vánoční nákup na nadílku obstarají (...) sl. Husová a sl. Matoušová školní potřeby za 50 K.

Zajímavá je zpráva ze zápisu dne 19. 2. 1906, která uvádí, že paní Husová oznamuje, že pro všeobecné volební právo žen podepsalo se asi okolo 150 členek (...) a za nové členky se přihlášily (...), odevzdává sl. Knihovni zakoupené knihy: Zájezd do Rus od Jos. Holečka a Boj za všeobecné hlasovací právo, brožuru to Unii vydanou. Je známo, že se učitelky výrazně zapojovaly do boje o všeobecné hlasovací právo, ale toto je zatím ojedinělá zmínka o působení paní Husové v této věci. Následující zprávy jsou opět hospodářského charakteru: 26. 3. 1906 odevzdává paní Husová 2 K na polévkovou kuchyni od p. katechety Tupého a 9. 5. 1906 odevzdává 10 K od obce co náhradu za elektr. světlo při slav. Čechově.

Dne 16. 6. 1906 dále referuje sl. Husová že s pí. místopředsedkyní (a přítelkyní V. Sokolovou-Seidlovou) zúčastnily se protestní schůze proti zklerikalisování školy, proti čemuž i ostatní deputace spolků podaly protest. Podobná, veřejná schůze bude ve čtvrtek 21. června v 8 h večer v Sokolovně. Vyzvou se členové spolku by se jí v hojném počtu účastnily. Obstará jednatelka (sl. Husová) v místních novinách.

Dne 27. 6. 1906 Usneseno tedy jednohlasně omluviti se pro letošní rok z veřejného účinkování a vykonána mezi členy výboru ihned sbírka, jež vynesla 42 K k níž přispěly (...) sl. Husová 2 K. 12. 12. 1906 přicházejí ke slovu opět finance, sl. Husová odevzdává obnos 166 K 2 h, který se sešel na nadílku do Pošumaví. Ke koupi potřebného šatstva, obuvi, školních potřeb přihlášily se dámy: (...) slečna Husová, školní potřeby, tužky, sešity, papír a pera.

Dne 25. 1. 1907 sl. Husová požádá p. řed. Vymetala zda-li by mohl nacvičiti 2 pánské sbory, což se jí ale nepodařilo. Oznamuje k tomu, že p. řed. Vymetal pro nedostatek času odřekl nacvičiti pánské sbory na Slovenský večer. Přes to ale

požádají pí. předsedkyně s pí. Hanušovou p. ředitele znovu a současně zašle se žádost na výbor zpěv. Spolku Gregora.

Dne 11. 12. 1907 čte se děkovací dopis sl. Krásnohorské za blahopřejný projev spolku k 60 tým jejím narozeninám (...). Sl. Husová oznamuje výsledek sbírky na ván. nadílku. Sebralo se na penězích 235 K 60 h, rovněž velice mnoho šatstva. Další nákup (...), tužky atd. sl. Husová. Poté není až do roku 1909 o paní učitelce v Knize zápisů jediná zmínka. Knihy zápisů o výborových schůzích (1909 – 1914) uvádí, že 12. 6. 1909 nově zvolený výbor rozdělil se o jednotlivé funkce následovně (...) mimo to zůstali ve výboru: (...) sl. Husová.

Spolek se v létě potýkal se značnou nekázní a neomluvenou docházkou, na kterou některé členky, včetně paní Husové poukazyvaly. Dne 21. 9. 1909 podává paní učitelka Husová tzv. Volný návrh, v němž navrhuje, aby výborové schůze odbývaly se přesně v ustanovenou hodinu a projednávány byly jen záležitosti spolkové by schůze měly rychlejší průběh. Návrh přijat jednohlasně. Tím si však proti sobě staví některé své kolegyně a odplata na sebe nedává dlouho čekat. Dne 12. 10. 1909 je ohledně přesného začínání výbr. schůzí a projednávání pouze záležitostí spolkových navrženo paní předsedkyní (E. Heyduková) aby, kdo se opozdí aneb vůbec nepřijde ale omluví se dal 10 h, kdo bez omluvy 20 h na Ú. M. Č. Rovněž, kdo dříve odejde zaplatí pokutu 10 h. Poněvadž sl. Husová musela odejít dříve, než jednání skončeno, složila pokutu 10 h.

Situace se od té doby opakovala ještě jednou, kdy 30. 5. 1909 sl. Husová složila pokutu 10 h, poněvadž musela dříve odejít. Domnívám se, že byla za své rýpnutí dostatečně ponaučena, neboť později se podobná zpráva neobjevuje. Dne 5. 4. 1910 Pošumavská jednota vybízí, by se Světlá zúčastnila pořádání letošní Nár. slavnosti a aby za tím účelem vyslala do schůze v pondělí dne 11. dubna 2 delegátky. Výbor svoluje a určeny jako delegátky pí. Heyduková a sl. Husová, která dne 10. 5. 1910 referuje o schůzích pro pořádání Národní slavnosti. Ku podávání v buffetu při slavnosti přihlásily se následující dámy výboru: sl. Seidlová, sl. Husová, v té době velmi dobré přítelkyně.

Jejich přátelství sláblo po roce 1911, kdy V. Seidlová Sokolová, zakladatelka a místopředsedkyně spolku odešla do Prahy. Dne 22. 9. 1911 na ni vzpomínaly členky, neboť spolek – jejím odchodem do Prahy – leto ztratil (...). Sl. Husová činí návrh, by letošní dýchánky měly ráz literární a sice aby vždy ku kratší přednášce v některém spisovateli neb básníku, pojily se recitace z jeho děl, po případě zpívaly jeho písně (...) návrhy přijaty.

Kniha zápisů o výborových schůzích (1914 – 1925) referuje opět o různých aktivitách. Dne 18. 3. 1914 se jednalo o *pořádání informační přednášky: O dívčím školství a nutné potřebě odborných dívčích škol v Písku. Schůze zúčastní se sl. Husová.* Dne 9. 5. 1915 „*Prácheň*“ zaslala *přípis týkající se poměštění místní dívčí průmyslové školy. Sl. Husová referuje o schůzích, jichž se v této záležitosti jako delegátka Světlé zúčastnila (...). Sl. Husová učinila návrh, aby uspořádala se veřejná schůze (...) a konečně sl. Husová pověřena sociální demokracií nyní tím, aby se záležitosti té ujala.* O vyjednávání však není dále ani zmínka. Dne 30. 1. 1916 *sl. Husová vyjednává s p. Hammlem přenesení klavíru.*

Dne 7. 7. 1918 se konala přednáška E. Fryšové věnovaná *národním krojům v Písku a na Prácheňsku*, jejíž hodnocení se objevilo také v místním tisku: *Potěšitelné touze našeho ženského světa po národním kroji, neodpovídají vždy faktické výsledky. Nemluvíme o ‚svěrázu‘, který jest a zůstává vždy jen pouhou náhradou, podléhající změnám. Jde o pravý ryzí kraj národní; a tu nemůžeme ani u nás říci, že by bylo vše bezvadné. I u nás spatříme někdy podivnou ‚míchanci‘. Aby snad bylo zabráněno nedorozumění, co lidový kraj jest a co kraj býti nemá, uspořádal spolek ‚Světlá‘ výše uvedenou přednášku, které byly přítomny dámy a dívky z Tábora a Písku v krojích blatských a kozáckých.*

Autor příspěvku dále uvádí, že se paní Fryšové podařilo sestavit ze zachovaných památek kraj, jaký nosily panímámy z Písecka. Má tedy náš ženský svět, dle čeho se řídit. „Světlá“ zmíněnou přednáškou podnikla záslužnou akci. J. K. K. posléze připojuje dovětek: *Nedala by se akce ta prakticky usoustavniti uspořádáním příslušných kursů, případně zřízením poradny a pod.? Redakce ‚Otavana‘ ráda věnuje této otázce pozornost a uvítá články, návrhy, nákresy, fotografie a pod. red* ²⁰². Zřejmě také na základě této výzvy se paní Husová pustila do přípravy svých článků o lidovém oděvu pro časopis Otavan.

Rokem 1918 se otevřela pomyslná brána budoucí spolupráce spolku „Světlá“ s redakcí Otavanu, který od té doby přinášel pravidelné informace o jeho činnosti, z nichž vybrané cituji: *Zimní dýchánky spolku světlá v Písku konaly se za hojně účasti členstva obvyklým pořadem. Dne 6. února přednášel p. profesor Dibelka o Jiráskovu Fr. L. Věku, 6. března p. prof. Kaiser o době Jiřího z Poděbrad v českých dějinách, 3. dubna p. prof. dr. Fleischmann ‚Úvahy o ženské otázce‘ (podtrhla M. T.)* ²⁰³. *Spolek ‚Světlá‘ v Písku zahájil opětně svou činnost 2. října*

²⁰² *Otavan*, 24. 07. 1918, roč. III., číslo 3. – 4., s. 42

²⁰³ *Otavan*, 11. 05. 1918, roč. III., číslo 1. – 2., s. 11

(1919) večerem, věnovaným našemu nejpřednějšímu hudebnímu mistru Bedřichu Smetanovi.

Dne 22. ledna (1919) pořádán slavnostní dýchánek na počest šedesáti zakladatelky spolku pí. Vilmy Seidlové-Sokolové, české spisovatelky, (...) pak promluvila sl. A. Husová o významu Vilmy Seidlové-Sokolové jako české ženy a spisovatelky²⁰⁴. Spolek paní a dívek ‚Světlá‘ v Písku dovršil letos 20. rok (1920) své činnosti, jež ani v těžkých letech válečných neutuchla aniž od svého kulturního a humanitního účelu nějak se odchýlila. Jako každoročně pořádány i letos v zimním období přednášky samostatné, pak dýchánky s kratšími přednáškami a hudebním programem. Až dosud přednášeli: sl. A. Husová, odb. učitelka: *Vzpomínky a tužby – Z mých cest po Slovensku*²⁰⁵.

Ve správním roce 1921 – 1922 vykazoval spolek 316 členů. Přednášek pořádáno bylo 9 (...), hudebních dýchánek s uměleckým programem pořádáno 7 (...). Spolek straval ze svých zásob a prostředků 400 dítek, tj. měsíčně průměrně 80, úplně zdarma (...). Dne 10. dubna přijelo do města našeho dvacet studujících z Turčanského Sv. Martina. Na uvítání uspořádal profesorský spolek přátelský večer. Členky naše pohostily milé hosty čajem a pečivem, které darovaly v takové hojnosti, že se prodávalo a výtěžek 65 Kč darován pak studujícím jako příspěvek na cestu²⁰⁶.

Styky s učiteli ze slovenského sv. Martina byly pravděpodobně staršího data, neboť přátelství mezi paní Husovou a její slovenskou kolegyní, Ilonou Soltánovou je v pozůstalosti zachováno několika dopisy od roku 1911. Dopisem z 10. 1. 1912 se na paní Soltánová obrací s prosbou na píseckou učitelku: *Učiteľský krúžok, ku ktorému patrí i moja macha, zostáva z učitelek i učiteľov, chcel by sa predplatit na nejaký odborný, český, pedagogický časopis, slúžici zdravej, mravném výchove a podávající užitočné pokyny i ve výučbe. Prosím Vás teda, ráčte mi laskavo navrhnúť niektorý z najlepších*. Bohužel se již nemáme možnost dozvědět, jaký časopis (nebo časopisy) paní učitelka doporučila.

Další 4 Knihy zápisů o výborových schůzích (1925 – 1947) z archivních fondů se nesou v podobném duchu. Dne 30. 9. 1941 byla schůze *vzpomínkou na zesnulou zakladatelku spolku a čestného člena pí. Vilmu Seidlovou-Sokolovou, která zemřela v Praze dne 12. září t. r.* Po roce 1939 dochází k utlumování

²⁰⁴ Otavan, 22. 02. 1919, roč. III., číslo 8. – 9., s. 110

²⁰⁵ Spolek daroval ze své knihovny a mezi členkami vybral 110 knih, jež zaslány byly na Slovensko dívčímu gymnasiu v Baňské Bystrici (Otavan, 27. 04. 1920, roč. IV., číslo 11. – 12., s. 180)

²⁰⁶ Ze spolku ‚Světlá‘ v Písku. Otavan, 18. 10. 1922, roč. VI., číslo 11. – 12., s. 180

činnosti spolku a 30. 11. 1945 v šatně Městského divadla. Přítomno 12 členek výboru (...) budou tomu téměř 3 roky, co „Světlá“ nemohla konati žádnou schůzi. V tom hrozném ovzduší německé nadvlády po krvavém pronásledování zlověstné Heydrichiady, kdy tolik našich rodin bylo postiženo (...) do této doby spadá i odchod naší vzácné, dlouholeté jednatelky a duše našeho spolku paní řed. Anny Husové (...), paní ředitelka nám bude velmi scházet.

Ze dne 28. 1. 1946 existuje seznam památných listin: mezi které patřily (...) dopisy a básně od Vilmy Seeidlové-Sokolové (...), dva dopisy a podobenka Renáty Tyršové z r. 1914, 1924, 1929, dopisy Elišky Krásnohorské, dopisy (soustrasti) A. R. Husové a 3 parte. Ve fondu SOkA v Písku jsou dále uchovávány: Kniha opisů odeslané korespondence (Kniha opisů listů) 1902 – 1908; Podací protokol došlé pošty (Archiv listin spolku Světlá) 1900 – 1940; Podací protokol odeslané pošty (Seznam odeslaných dopisů a listin) 1901 – 1914; Podací protokol odeslané pošty (Kniha odeslaných dopisů) 1914 – 1934; Pokladní deník kuchyňský (1908 – 1920) a fotografie ze spolkové a kulturní činnosti.

Podobně činná, jako byla paní Husová ve spolku „Světlá“, se účastnila také dění **Ústřední jednoty učitelek píseckých (ÚJUP), odbor v Písku**. Tento spolek byl pozdějšího data. Pod názvem „Písecký odbor Zemské ústřední jednoty učitelek v král. Českém“ byly jeho stanovy schváleny 7. 6. 1911 (výnosem č. 8A 2904 pražského místodržitelství). Roku 1937 se objevil název „Písecký odbor Ústřední jednoty učitelek československých v ČSR v Písku“. Likvidační schůze (Zemské) Ústřední jednoty učitelek českých (ZÚJUČ) se konala v Praze 7. 4. 1940 a znamenala ve svých důsledcích také konec píseckého odboru (1943 vymazán z rejstříku).

Tento fond je také spravován SOkA Písek. Kartony I. – III. obsahují Knihy zápisů o výborových schůzích, Podací protokol, Tištěné stanovy, Spolkové a organizační záležitosti. První zmínku o paní Husové nacházíme v roce 1911, kdy figuruje na seznamu *přispívajících členů odboru ZÚJU v Písku* na pozici 11., kde je zaznamenáno: *Slečna Anna Husová, odborná učitelka v Písku* a následuje přehled uhrazených poplatků v následujících letech: 1911 – 12 (5 K), 1912 – 13 (5 K), 1913 – 14 (5 K), 1914 – 15 (5 K), 1916 – 17 (5 K), 1917 – 18 (5 K).

Z výborových schůzí v letech 1911 – 1919 nacházíme tyto krátké informace: 25. 2. 1912 bylo při *návrhu učitelky slečny Husové ujednáno učiniti Písecké Budči návrh v ten smysl, aby kvůli sledování společných zájmů oba spolky zvolili si*

jednoho delegáta, který by do schůzí členských byl zván. Jak se dalo očekávat, vzhledem k členství paní Husové v obou spolcích, byly dne 2. 6. 1912 v téže schůzi navrženy z našeho odboru do výboru konferenčního slečna starostka a do knihovního slečna A. Husová.

Dne 23. 2. 1913 se dovídáme, že kol. slečna Husová, která zúčastnila se schůze širšího výboru v Praze, sděluje své dojmy. Jezdila tedy také do Prahy, o čemž se v její pozůstalosti nezachoval žádný dokument. Důležité pro náš odbor jest přání širšího výboru, aby volné návrhy do valné hromady podávány byly celý měsíc napřed, otázka odbírání Časopisu učitelek, totiž spojení členského příspěvku s předplatným, má býti ve schůzi zase probrána (...). Kol. A. Husové bude nahraženo cestovné 10 K. Slečna peníze ty věnuje Pensionátu učitelek.

Dne 12. 6. 1913 na schůzi kol. A. Husová sděluje, že horažďovické učitelky vystoupily z odboru budějovického a přihlašují se do zdejšího odboru. Táž kol. vypravuje své dojmy o slavnostním odevzdání diplomu čestného členství ZÚJU zasloužilé učitelce a ředitelce sl. Emilii Frischové na valné schůzi tábořského odboru, kterému byla přítomna. Výbor vyšle čtyřčlennou deputaci, aby oslavence blahopřála. Paní učitelka plnila v jednotě poměrně důležité úkoly, byly jí svěřovány kulturní akce a opakovaně se zúčastňovala pražských schůzí ZÚJU.

Také na schůzi dne 14. 7. 1913 kol. A. Husová, zúčastnivší se schůze širšího výboru v Praze činí svá sdělení o činnosti širšího výboru. Výbor mnoho podnikal, aby uskutečnil zlešení platů ale skutečného docílil málo. Při tom ještě došlo k nevůli mezi Jednotou a Permanentní komisí, tak že bude asi v nejbližší době nutné z této vystoupiti a jednati na vlastní pěst (...). Kalendář učitelek už nevyjde, protože nebyl podporován učitelkami (...), obsazování míst se nedařilo. Učitelky ztratily dvě místa ředitelská a jedno učitelské.

Poněkud smutná bilance měla před sebou ještě těžší léta. Dne 27. 9. 1913 Svaz českých spolků ženských žádal za hromadné podpisování archů pro petici jím podanou za vybojování povolení prováděti v Rakousku lékařskou praxi první české lékařce sl. MUDr. Anně Bayerové. Žádosti vyhověno a vyslán jeden arch s podpisy učitelek. Týž svaz oznámil manifestační schůzi za výchovu a vzdělání hospodyňské našich dívek. Přichází 19. únor 1914 a na schůzi píseckého odboru je rozhodnuto, že přijde trojčlenná deputace: slč. Husová, Matoušová a Kotašková k obecnímu zastupitelstvu s žádostí o podporování volebního práva učitelek. Tímto je potvrzeno, že se paní učitelka Husová aktivně zapojovala do boje o volební právo učitelek, což z její osobní pozůstalosti nebylo zřejmé.

Dne 23. 11. 1914 byla slečna delegátka Anna Husová 25. října 1914 na schůzi širšího výboru v Praze a podrobně o ní referuje. Škoda, že v nynější válečné době není možno konati členské schůze, aby všechny členky mohly poslechnout veškeré zajímavé a poučné zprávy i pokyny. V roce 1915 se Anna Regina Husová stala na tři roky starostkou píseckého odboru ZÚJU. Dne 22. 4. 1917 bylo na schůzi hovořeno o tom, jak záhodno by bylo, aby od učitelstva dán byl podnět ku rozdávání polévek až do konce tohoto škol. roku, k tomu účelu třeba získati spolek paní a dívek Světlá, jakož i podporu obce města Písku. Předpokládám, že se spolek podařilo získat, vzhledem k tomu, že v něm paní Husová působila jako jednatelka.

Dne 14. 10. 1917 byl usneseno na základě toho že odbor náš v písemném projevu vděčně vzpomene cenných zásluh velké české ženy El. Krásnohorské a vysloví potěšení a účast na dožití se 70tých jejích narozenin, učitelkám jednotl. Škol ponecháno na vůli, jakým způsobem oslaviti významný ten den (k žákyním vyšších tříd promluveno bude příležitostně o El. Krásnohorské, přednášeny básně její. Jednalo se zřejmě o poslední akci píseckého odboru pod vedením paní Husové, neboť po roce 1918 už funkci starostky nevykonávala a její jméno se již ve spojitosti s jeho činností neobjevuje.

Bílé místo trochu vyplňují koncepty paní učitelky, zachované v její pozůstalosti, které se týkaly činnosti školy, výchovy dívek či mimoškolních aktivit učitelstva. Jedním z příkladů je např. Výlet dívek měšťanské dívčí školy v Písku. Jeho autorka byla sama vášnivá cestovatelka a ani své dívky nenechávala napospas pouze školním lavicím. Navrhovala a organizovala pro ně zajímavé výlety, alespoň do blízkého okolí, pokud to jejich ekonomické možnosti dovolovaly. *Kam letos na výlet s dívkami? Tázali se členové sboru jeden druhého. Návrhy se různily. V jednom se však shodovali všichni, aby výlet nebyl drahý, aby byl pěkný a zároveň poučný. I navržen panem uč. Kalinou zkusiti turistický výlet celodenní, aby dívky zvykaly všímati a vážiti si krásy domova a zároveň šířily názorně vědomosti o krajích vlasti a tužily mladé síly své* (Husová 1920c).

V dnešním pojetí bychom řekli, že se jednalo o didaktickou hru, neboť také školní výlet žáky motivuje a aktivizuje k činnosti a tvořivosti. Dívky výlet samozřejmě vítaly, třebaže byl z hlediska učitelů náročný na přípravu a řízení. Zohledněny byly také žákyně z méně zámožných rodin, takže výlet absolvovalaly

podle paní Husové v téměř plném počtu. Vždyť všemu se nejlépe vyučuje a učí příklady, ukázkami a cvičeními (Komenský 1946: 34).

Pan učitel Kalina navrhl výlet do Jetetic vlakem, odtud podél potoka Jetetického na Podolsko, pak po levém břehu vltavském přes les Včelák do Dobeši, Klouk a lesy píseckými zpět přes Lom. Návrh přijat a dívky byly spokojeny, zvláště méně zámožné z ohledu finančních, neboť 30 h za jízdu do Jetetic si mohla většina jich obětovati. Také kuchyně zařízená pro turistiku, nebyloť možno dožadovati se slušného oběda pro půl třetího sta dívek v místech, kde nejsou zvyklými ani na větší společnosti (Husová 1920c).

Nejen cestováním se paní učitelka Husová snažila tužit dívčí kolektiv. Také pracovala na probuzení jejich vztahu k životnímu prostředí, skrze vysvětlování vzájemných poměrů mezi člověkem, živočichy a rostlinami. Tak vznikl v roce 1924 koncept pro Nový svátek školní – den stromkový. Snad již před osmi lety, možná že i více, nesla se dobrá vůle učitelstva píseckého okresu k šíření ušlechtilých snah nejen mezi mládeží, ale i mezi lidem (...). Na spolkových schůzích Budče bylo ujednáno, by podávány byly ve schůzích spolkových též referáty o takových vzdělávacích člancích, jichž by se dalo použití s prospěchem buď při školství nebo jež by učitelstvu posloužiti mohly jako vděčná látka pro veřejné blaho veškerenstva (Husová 1924).

Za takový vhodný článek byl uznán a navržen Nový svátek školní – den stromkový (Arbore Day) z Naší doby: Spisovatel Fr. Tábořský²⁰⁷ čerpá látku ze studie pí. Janžulové, choti prof. ruské university, která s manželem svým pobyla delší dobu v Americe a studovala s ním společně život americký z různých stránek. Spisovatelka všímá si praktického jinak Američana i ze stránky ideální, totiž jeho lásky k přírodě vůbec, ke květinám a stromům zvlášť, z toho pak nutně plynoucí lásky k domovině (Husová 1924).

Ona láska k domovině tedy podle studie vyplývá také z lásky k celé přírodě. Pouze dodávám, že dotazníkové šetření, realizované u vybrané skupiny „nositelů lokálního (regionálního) vědomí“ realizované v 90. letech 20. století, potvrdilo, že vztah obyvatelstva k žitému prostoru byl (a dosud je) poměrně velmi intenzivní²⁰⁸. Jako možné vysvětlení paní Husová uvádí: *Neboť, kdo hledí prací svou vlast svou*

²⁰⁷ Tábořský František (1858 – 1940), český básník, spisovatel, profesor a pozdější ředitel Vyšší dívčí školy v Praze (UNIVERSUM 2001)

²⁰⁸ Pargač, J., Toman, M. Žitý prostor a jeho subjektivizace u nositelů lokálního a regionálního vědomí. *Studia ethnographica* X, 2000, s. 57 – 70

okrášliti, kdo vychovává děti své v tomto směru, ten nejlépe ukazuje, jak ji miluje (...). Poznalo se, že má-li se v lidstvu zase zakořeniti láska ke stromoví, s mládeží se musí začítí, tak aby láska ke stromům a květinám s mládeží rostla (Husová 1924, podtrhla M. T.).

Níže uvádím některé její názory K činnosti mimoškolní, které si připravovala pro článek v Časopise českých učitelek v roce 1928. V uvedené věci se do stejného časopisu vyjadřovala již dříve, pod názvem *Práce se značkou „Gina“* (Husová 1913), z čehož lze usuzovat, že *tato otázka o práci mimoškolní není nová. Místo učitelstva jest a musí býti ve škole* (podtrhla M. T.), *kde jest dosti práce se zaséváním a pozorováním zrůstu zrněk, které ducha dětského mají zúrodniti a učiniti každého opravdovým člověkem, nebo aspoň základ k němu položití (...). Jest to práce obrovská* (Husová 1928).

Při svém působení ve škole dbala na to, aby jednala s každým žákem šetrně a s pochopením a dodržovala přitom zásady, doporučované již římskými pedagogy: *Učitel sám má být vzdělaný, má mít rád děti, má být zdrženlivý, neplýtvat odměnami ani tresty, má být vzorem pro žáky a má je pozorně poznávat*²⁰⁹. Za dobře odvedenou práci očekávala pochopitelně uznání, nebo alespoň pochopení, kterého se jí dostávalo zřídka. *Jest také pravdou, že širší veřejnost nedovede práci školní nikdy doceniti, ale jest dosti těch, kteří ji dovedou ceniti.*

Nedoveou jí doceniti proto, že nevšímají si prospěchu svých dítek, že na vše pohlížejí povrchně a nestarají se (podtrhla M. T.), vzápětí tupí ostří své kritiky: *Jedno však jest pravdou, že učitelstvo se příliš v době nynější zabývá prací mimoškolní, kterou doba poválečná příliš vynesla na povrch a s politováním budiž řečeno, že musí tím trpěti škola (...) dvěma pánům nelze sloužiti a to s plným úspěchem (podtrhla M. T.), *kdo se příliš zajímá veřejností, nemůže rozhodně s celou duší věnovati se škole* (Husová 1928).*

Klade si otázku, zda by bylo lepší, kdyby se učitelstvo věnovalo jen škole a odpovídá na ni: *To však bohužel nelze, ani doporučovati, poněvadž i život veřejný jest škola, z něhož musí každý čerpati pro jednotlivce i pro celek (...) z té příčiny nelze vyhýbati se činnosti mimoškolní* (Husová 1928, v obou případech podtrhla M. T.). Vysvětluje si to také tím, že poměry samy často k tomu učitele donutí. O

²⁰⁹ Marcus Fabius Quintilianus (42 – 118), nejznámější z římských pedagogů (Konstantinov, N. A., Medynskij, J. N., Šabajevová, M. F. *Dějiny pedagogiky*. Praha : SPN, 1959, s. 28)

tom, že tomu bylo tak i dříve, svědčí její vlastní zkušenost z jejího prvního působení v Protivíně.

Mimo výše uvedené však také uznávala, že *učitelstvo má dnes v ruce vše možné a že není třeba, aby na úkor školy přepínalo své síly prací mimoškolní. Škola a práce v ní má mu býti nade vše a lid pak se naučí jeho práci ve škole cítí* (podtrhla M. T.) *Vždyť základ k dobru byl vždy a musí býti i nyní položen ve škole (...), vždyť učitelstvo uvědomělé, zvláště v dobách našeho národního útisku pracovalo vždy i mimo školu* (Husová 1928).

Byla stoupenkyní všech školských reforem, které si kladly za cíl zlepšení metod a forem vyučování, vztahů mezi učitelem a žákem apod. Poznatky svých spolupracovníků se snažila pravděpodobně rozšiřovat o poznatky o různých typech školských systémů, se kterými se setkala na svých cestách po Evropě, např. v Anglii. *Všeobecně uznává se neobyčejná otužilost anglického plemě proti jiným a často na rovném stupni inteligence stojícího národa. Obyčejně přičítá se to vrozené povaze tohoto germanského kmene, který odloučen od pevniny evropské a obklopen mocným oceanem, žije svým vlastním životem lišícím se tolik od života ostatních národů evropských. Neobyčejná houževnatost jeví se v každém konání, v každém podniku Angličana, která se podobá více než vytrvalosti mravenčí. Angličan ví, co chce a také toho dosáhne* (Husová 1929d).

Následuje poněkud stereotypní pasáž o lidském konání a jeho důsledcích, kterou by mohla doplnit také poznámka o sebevládě z roku 1930: *Jen kdo nad sebou vládne, jest opravdu svoboden. Frederick Perthes. Největší umění ze všech umění na světě jest vychovati člověka.* Paní ředitelka ve výslužbě byla nadále přesvědčena, že *nedokonalým, bezmocným přichází člověk na svět a má povznést se nad veškeré tvory, jichž pánem učiněn jest; má setřásti se sebe všechny vady, jež kletbou spočívají na něm pro hřích prvních rodičů.* Tím vyvoleným, kdo mladému člověku pomůže na jeho cestě životem je v jejích očích právě vychovatel (Husová 1930d).

6.2. ODKUD VÍTR VANE (BLÍZCÍ PŘÁTELÉ)

Předcházející část věnovaná spolkové činnosti, do které byla zapojena také paní Husová. Abychom správně pochopili její jednání, je nutné si uvědomit, že byla do jisté míry ovlivněna také svými přáteli a přítelkyněmi. Vyplývá to z korespondence,

kteřá se v pozůstalosti zachovala. Tvoří ji desítky odeslaných či přijatých dopisů a pohlednic od příbuzných, přátel nebo institucí. Na následujících stranách uvádím vybrané citace z došlé i odeslané pošty blízkých přátel. Jsou řazeny v rámci vzájemné korespondence chronologicky a zároveň abecedně podle adresáta: Fryšová E., Herites F., Krásnohorská E., Sedláčková T. a Sokolová-Seidlová V.

Se spisovatelkou a *horlivou národopisnou pracovnící* ²¹⁰ **Emilií Fryšovou** (1840 – 1920, Obr. 18.) ²¹¹ se paní Husová seznámila osobně až v roce 1913, při slavnostním předávání diplomu čestného členství ZÚJU ²¹². Paní Fryšová se sice narodila 23. 7. 1840 v Praze, ale poslední léta svého života ztrávila v Písku. Pocházela z česko-německé rodiny, studovala na německých ústavech, působila v Karlových Varech a odtud přešla na Vyšší dívčí školu v Chrudimi. Profesní dráha učitelky ji zavedla do jihočeské Soběslavi, kde vyučovala na dívčí škole obecné, později měšťanské a zde se nakonec stala ředitelkou.

Svoji literární činnost zahájila vydáním třísvazkového díla *Ukázky z dějin všeobecných pro školy měšťanské* (1887). Další práci zasvětila svému okolí, kterým byla *krajina blatská, zajímavá a svérázná, rozkládající se na půdě slatinné od Veselí n. Luž. na západ. Není rozsáhlá, tři hodiny cesty na šířku, čtyři na délku a jest zde jen pět vesnic. Jsou to Blata ,bohatá čili pšeničná‘ na rozdíl od chudších Blat Kubatovských, rozkládajících se mezi Vodňany a Netolicemi* ²¹³. Tuto krajinu se snažila poznat po všech jejích stránkách a výsledkem byl *Ornament jihočeský* (Soběslav, 1902), sbírka bohatých lidových vzorů, k níž připojila v úvodu stat' *Jihočeská Blata*. Po odchodu do výslužby přesídlila trvale do Písku, kde uspořádala a vydala novou, samostatnou a bohatě ilustrovanou etnografickou monografii *Jihočeská Blata* (Praha, 1913).

Pokračovala v práci ve svém oboru, např. *sestavila v měst. museu písecké sbírky krojů a výšivek*, kde jí byla nápomocná také její přítelkyně Anna Regina Husová, *upravila zde měšťanskou světnici z 18. stol., pořádala přednášky atd. Z bohatých sbírek svých věnovala množství krásných kusů museím pražským*,

²¹⁰ Spisovatelka Emilie Fryšová. *Otavan*, 15. 02. 1920, roč. IV., číslo 9. – 10., s. 146

²¹¹ *Fryšová Emilie (1840 v Praze), česká folkloristka, 1873 učitelka v Plzni, pak ředitelka škol v Soběslavi, sběratelka lidových výšivek v jihočeských Blatech, jež darovala pražskému museu, vydala Ornament jihočeský (1902) a Jihočeská Blata (1913). (Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek VII. Elektrické visuté dráhy – Fuscamin. Praha, 1903, s. 310)*

²¹² Předpokládám, že ji mohla poznat již dříve, např. skrze odborové schůze ZÚJU, ale zatím o tom nemám doklad. Paní Fryšová navštěvovala Písek intenzivně od počátku 20. stol. a po odchodu do výslužby sem přesídlila trvale.

²¹³ Spisovatelka Emilie Fryšová. *Otavan*, 15. 02. 1920, roč. IV., číslo 9. – 10., s. 146

píseckému, soběslavskému a j. Své ušlechtilé smýšlení dokumentovala však nejlépe svojí závětí, kterou odkázala většinu své pozůstalosti Deylovu ústavu slepých dětí v Praze ²¹⁴. Z uvedených příčin zcela jistě obohatila pohled paní Husové na lidový oděv. Již výše jsem uvedla, že k napsání pojednání o *Píseckém národním kroji* (1919) byla Anně Regině velkým vzorem právě tato její současnice a povoláním také učitelka, *paní ředitelka Emilie Fryšová, jejíž zásluhy o lidové umění, zvláště krojové, jsou dosud nedocenitelné* (Husová 1919).

Nepochybně také pod jejím vlivem se paní Husová obrací ve svém popisu lidového oděvu do minulosti, zvláště před rok 1848, kde se ovšem dopouští jistých nepřesností, zmiňovaných v části věnované *lidovému oděvu*. Vzájemné a oboustranné přátelství pomalu ustávalo na konci roku 1919, kdy Emilie Fryšová onemocněla a definitivně skončilo 17. 1. 1920, kdy bývalá paní ředitelka zemřela.

Paní Husová se ve vzpomínkách na ni vracela také k její písecké přednášce ze dne 7. 7. 1918. Přesto, že byla zaměřena na oblast Písecka a Prácheňska, shromaždovala také údaje o lidovém oděvu z oblasti mezi Veselím, Soběslaví a Bechyní a to na základě podnětů své dlouholeté přítelkyně. Snad právě díky Emilii Fryšové si oblíbila poklidnou krajinu v povodí Lužnice. Ve svém popisu se snažila o srovnání s „prácheňským krojem“ (částečně v jeho prospěch): *Blatský dívčí a ženský kroj náleží v jednotlivých částech ke krojům velmi pestrým a nákladným. Udržel se na vesnicích až do roku 1890 nezměněný* (to ovšem popírala na svých přednáškách už paní Fryšová, podtrhla M. T.). *Teprve po národopisné výstavě 1895 počal se měniti u mladých pokolení a zůstaly mu věrnými jen starší ženy.*

Dále uvádí rozdělení oděvu na všední a sváteční, ale podrobně popisuje výhradně druhý případ. *Všední byl z plátna a kartounu, sváteční byl z dražší látky vlněné neb polovlněné. Byly to sukně šerky, mezulánky, soukené, ale žádné hedvábné* (Husová 1921a)! Nevím, zda paní učitelka vycházela z nějakého konkrétního oděvu, nebo (jak předpokládám) jen ze svých poznámek učiněných na přednáškách paní Fryšové. Na Blatech byli (oproti Prácheňsku) koncentrováni bohatí sedláci a na jejich oděvu to bylo na první pohled znát: barevné korálky, lesklé flitry, brokátová šněrovačka nebo hedvábné stuhy jsou toho zřetelným důkazem.

Barvy byly černé, tmavomodré, zelené, pěkně do varhánků složené, jednobarevné, sáhající až do půl lítek, hodně široké. Aby se pestrost sukně zvýšila, byla na ni přišitá široká květovaná stuha od kraje asi 36 cm, někdy téměř

²¹⁴ Spisovatelka Emilie Fryšová. *Otavan*, 15. 02. 1920, roč. IV., číslo 9. – 10., s. 146

do poloviny sukně. Někdy též kolem ní jediná neb obou stranách bývali přišíté lesklé prýmký a kraj sukně ozdoben cípatou černou harasovou stužkou. Ač sukně byly tmavších barev, zato zástěry (fěrtochy) hýřily nejen bělostí, ale i pestrostí a bohatstvím vyšívání. Bílé bavlněné zástěry byly bohatě vyšité bílým i barevným vyšíváním, prolamováním, podkládány tylovými vložkami (Husová 1921a). Výšivkou se zdobily nejen zástěry, ale také pleny, košilky. Autorka se bohužel zcela vyhýbá popisu úpravy hlavy, které bylo neméně zajímavé, jako místní. Obdobně opomíjí také mužský a chlapecký oděv.

*Ve svém nadšení usilovala dokonce o obnovení blatského kroje a jeho znovuzavedení do života venkovského lidu ještě v roce 1917. Svoji nereálnou a neuskutečnitelnou vizi opírala o zvýšený zájem o lidový oděv, který v Písku rostl také díky přednáškové činnosti spolku „Světlá“ (např. přednášky paní Fryšové). *Není tomu dávno, co též obecenstvo české počalo se zajímati o cenné památky po předcích, (...). V poslední době přibývá však jednotlivců, kteří nepovažují vše staré za veteš a harampátí, nýbrž jejichž estetická nálada myslí projevuje se tím, že zachraňují pěkný starobylý nábytek, nádobí, obrazy, uměle pracované předměty z domácnosti a z hospodářství a vše, co dokazuje vyspělost starého uměleckého průmyslu českého* (Husová 1917).*

*Paní učitelka zde nevědomky vystihuje stav, který se v našich dějinách opakuje v určitých časových intervalech. Nadšení střídá vystřízlivění a tak stále dokola, v závislosti na historických událostech a společenských problémech. Pokud je současnost shledána jako neuspokojivá, obvykle se lidé obracejí do minulosti. *Zdravý vkus prozrazovali též předkové naši též v úpravě kroje jak staroměstského, tak vesnického, který vynikal druhdy malebností neobyčejnou. Leč na venkově českém odplavil bohužel na mnoze již proud modernismu tu malebnou strůj* (Husová 1917).*

*Autorka si uvědomovala nenávratné odložení lidového oděvu, ale nepřipouštěla si tento fakt. Naopak svoji argumentaci ve prospěch „kroje“ opírala o to, že *národní kraj zachovává pouze ještě lid v okolí Domažlic a do nedávna honosil se jím lid na Blatech* (Husová 1917), což je jistě zpochybnitelné. Jihočeská Blata se v jejích mylných představách stávala „vlasteneckým prostředím“, neboť *kdo jest upřímným synem neb dcerou svého národa (a miluje vše, co souviselo se životem předků a tvořilo jejich duševní život). On vidí ve všem postup zmáhající se vzdělanosti, která jevila se ve formách společenského spoluzití, ve zvycích za různých příležitostí soukromého i veřejného života, v úpravě příbytku, ve tvaru a výzdobě**

kroje, při práci, v životě náboženském, v zábavách jednotlivců i společenských, v pohostinství i v úzkém kruhu rodinném (Husová 1917).

Uvedený postoj nepředstavuje názorovou shodu s paní Emilií Fryšovou. Jejím vnosem do společného přátelství s paní Husovou bylo především probuzení zájmu Anny Reginy o lidový oděv jihočeských Blat, která své myšlenky dále rozpracovala. Její závěry jsou z dnešního pohledu chybné, ale už v tehdejší době by byly odborníky z řad národopisců za takové považovány. Jistě znala nejen přednáškovou, ale i literární činnost své přítelkyně, přesto se ubírala svou cestou: Blata pravděpodobně osobně nenavštívila, necituje z literatury a je pravděpodobné, že vycházela pouze z několika blatských oděvních součástí, zachovaných v píseckém muzeu.

Její záměr o srovnání prácheňského a blatského lidového oděvu nebyl naplněn. Koncepte článku nazvaného *O Blatech* se omezuje pouze na vybrané součásti svátečního ženského oděvu (např. sukně, zástěra) a z toho důvodu je velmi povrchní. Podobně také charakteristika blatských národopisců je poněkud účelová: *Než nejen že si všeho váží, on hledí též vymírající památky předků budoucnosti zachovati sebráním a ukládáním jich v museích nebo ve spisech. Sbírání, ukládání a zapisování všeho, co tvořilo dávný společenský i rodinný život předků, jest práce obrovská.* Bohužel se ve svém hodnocení ubírá tendenčně a tedy i odlišně od své starší kolegyně ze Soběslavi.

Mezi pěticí blízkých, možná nejbližších přátel, se nápadně vyjímá jediný muž: **František Herites** (1851 – 1929, Obr. 19.)²¹⁵. Nelze samozřejmě říci, že by byl jediným mužem, který se přátelil s paní Husovou a také ji ovlivnil. Pokud si odmyslíme otce a bratra Anny Reginy, bylo tu také přátelství s básníkem Adolfem Heydukem nebo historikem a heraldikem Augustem Sedláčkem, pod jehož vedením působila v píseckém muzeu v letech 1900 – 1926²¹⁶. Ovšem přátelství

²¹⁵ *Herites František* (27. 11. 1851 ve Vodnanech, 1929 tamtéž), český spisovatel. Představitel genrového románu obrazu společenského, člen literárního trojlístku vodňanského (Zeyer, Mokřý, Herites), novinář a redaktor. Po Jar. Vrchlickém předseda spolku čes. spis. beletr. Máje v Praze. Vyšel od feuilletonistiky a drobnokresby a vynikl později zejména v líčení společenských poměrů maloměstských. Z jeho spisů nejzdařilejší jsou zejména: *Arabesky a kresby* (1880 – 1881), *Tajemství strýce Josefa* (1885), *Kresby satirické, humoristické i vážné* (1885), *Maloměstské humoresky* (1885 a 1887), *Jan Příbyl, román ze Slezska* (1877), *Ze starých časů a Drobná próza* (1892), *Všední zjevy* (1893), *Na niti humoru* (1898), *Měšťanská šlechta* (1898), *Vlny života* (1900), romány: *Křemen a hlína* (1909), *Pozlátka* (1920) a j. Vydal též biografické *Vodňanské vzpomínky*. Sebrané spisy Heritesovy vycházejí od r. 1908 nákladem J. Otty v Praze (Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek VIII. Fuse – Hertvík. Praha, 1930, s. 313)

²¹⁶ V roce 1900 byl zvolen ředitelem muzea věhlasný historik PhDr. August Sedláček, který se rok před tím přestěhoval na penzi do Písku. Spolu s muzeem řídil dr. Sedláček i městský archiv, který

s Heritesem bylo intenzivnější a také staršího data. Na svém prvním pracovním působišti v Protivíně se seznámila s jistým panem učitelem Heritesem, bratrem vodňanského spisovatele Františka Heritese.

Po přeložení do Vodňan se paní učitelka seznámila osobně s tímto fejetonistou a jejich přátelství přetrvalo až do Heritesovy smrti v roce 1929. Známosti napomohlo také to, že pozdější pražský novinář působil krátký čas jako lékárník právě ve Vodňanech. Přesto, že byl především autorem maloměstských fejetonů, novel a povídek (např. *Maloměstské humoresky*, *Tajemství strýce Josefa*), své biografické dílo *Vodňanské vzpomínky* situoval do jihočeského města nad řekou Blanici²¹⁷. S nadějí jsem jeho vzpomínky pročítala, zda v nich autor nevypráví také o přátelství s paní učitelkou, ale bohužel. Jak jsem předpokládala: vypráví o sobě, svém mládí a především o přátelství se Zeyerem a Mokřým.

Ze zachované korespondence lze snad usuzovat, že mezi své blízké přátele řadil i paní Husovou. Vylučuji, že by se ze strany mladé učitelky jednalo o promyšlené sblížení s příslušníkem vážené měšťanské rodiny, který byl mj. v té době ženatý. Spíše se pro ni naskytla příležitost, jak zúročit své literární prvotiny. Kromě toho, že si paní Husová ve 20. letech 20. stol. dopisovala s *Českou zemskou komisí pro ochranu dětí a péči o mládež v království českém* v Praze ve věci soutěže o nejlepší spisy pro mládež²¹⁸, korespondovala také s redaktorem Nakladatelského družstva Máje (NDM), které sídlilo na Praze 1. Nebyl jím nikdo jiný, než František Herites.

Vzájemná korespondence je sice ryze pracovního charakteru, ale nelze si nevšimnout náklonnosti starého pána k *velevážené a velectěné slečně* učitelce z Písku²¹⁹. Obvykle, jako např. v případě dopisu z 25. 2. 1903, se týkala příprav *vánočního čísla Máje zvláště pro děti a zveme Vás k účastenství. Máte-li své věci, prosím byste mně dala výběr a ostatní bych vrátil*. Redaktor Máje si žádal samozřejmě jen něco *zvláště pěkného*. V podobném duchu se nesl také dopis ze 7. 12. 1912, kde pan Herites píše za redakci Máje, že *chceme učinit pokus s vydáním vánočního čísla Máje pro děti i zvu Vás, abyste zúčastnila se tohoto*

uspořádal, zpracoval a zároveň z něj vytěžil materiál pro své třísvazkové Dějiny (Almanach 1993: 105 – 106).

²¹⁷ V roce 1868 se Herites podílel také na vydání almanachu Ruch (básně české omladiny), 1869 na Almanachu českého studentstva a 1867 *za zmínku stojí, že Vrchlický, Herites a Holeček byli jádrem i třetího almanachu Ruch, který sestavoval opět mezi jinými spoluredaktor Anemonek (1871) Kálal (Vodňany a Vodňansko 1971: 47 – 48)*

²¹⁸ V literární soutěži uspěla (Dopis č. j. Sl 4039/18, 28. 12. 1918): *Váš spisek, zaslaný k soutěži nejlepších spisů pro mládež, byl poslán panu Emilu Šolcovi, nakladateli v Karlíně (SOkA Písek)*

²¹⁹ Jedná se o můj subjektivní pocit ze zachované přijaté korespondence, přičemž se v případě oslovení může jednat pouze o dobovou formalitu, která vůbec nic neznamená.

našeho podniku. V žádosti uvádí, že potřebuje *nějakou pěknou povídku pro děti, jichž jsem už více četl s radostí z Vašeho péra.*

Oněm *nějakým pěkným povídkám pro děti* se věnuji samostatně dále, v části této diplomové práce nazvané *Literární ambice*. Reakce ze strany autorky byla na předcházející dopis pravděpodobně okamžitá, neboť již 30. 12. 1912 je paní Husová informována o tom, že si redaktor nechal jednu z obou zaslaných mně povídek a otiskl ji ve Vánočním čísle Máje. Obdobná situace se opakovala o rok později, opět v předvánočním čase, kdy dopisem ze 20. 11. 1913 vyzývá pan Herites *velectěnou slečnu*, aby zaslala *nějaký pěkný příspěvek*, protože se domnívá, že její pero zachytí jistě věci, co se dětem líbiti budou (v obou případech podtrhla M. T.). Dne 27. 12. 1913 ji oznamuje, že si opět vybral *jednu ze zaslaných pohádek* a ostatní s díky vrátil.

V podobném duchu se nese i zbývající část korespondence s Františkem Heritesem. Výjimku tvoří jeho pozvání na oslavu svých 70. narozenin, adresované paní Husové, se kterým zaslal také svoji fotografii na pohlednici s věnováním. Svě narozeniny slavil 27. února (1921) v Praze, ale také v Písku byl vzpomínán jako spisovatel, *jehož literární tvorba kotví z většiny v našem kraji. Ve Vodňanech oslaveny narozeniny slavného rodáka večerem, na kterém promluvil spisovatel prof. Sekanina. Přání Vodňanských tlumočila v Praze deputace měst. rady a jeho oslavě pořadané v Praze ‚Májem‘ zúčastnil se z Písku Dr. Lad. Šebek*²²⁰.

Přínos tohoto přátelství pro paní Husovou spatřuji především v nových možnostech, které jí, autorce povídek a pohádek pro děti, přinášela známost s redaktorem Máje. O tom, do jaké míry mohla být ovlivněna jeho vlastní tvorbou, není ze vzájemné korespondence patrné. Paní Husová nezmiňuje ani necituje žádnou z jeho povídek, novel či fejetonů. František Herites ji k literární tvorbě nepřestal povzbuzovat do konce svého života.

Mezi její další přátele, kteří ji dlouhodobě povzbuzovali patřila **Eliška Krásnohorská** (1847 – 1926, Obr. 20.)²²¹. V životě Anny Reginy představovala

²²⁰ František Herites. *Otavan*, 24. 03. 1921, roč. V., číslo 7. – 9., s. 112

²²¹ Krásnohorská Eliška, PhDr. h. c., rod. jm. Pechová (18. 11. 1847 v Praze, 26. 11. 1926 *tamtéž*), česká spisovatelka. Lit. kulturní význam její tkví v horlivé a úspěšné činnosti v ženském hnutí. Její poesie se nese vlasteneckou tendencí a etickým idealismem. Napsala též libreta pro K. Bendla, Bedř. Smetanu a Zd. Fibicha. Překládala z klasiků slovanských (Mickiewicz, Puškin), německých (Hammerling), anglických (Byron). Založila *Ženské listy* (1873), spolek *Minervu*, jenž zřídil první české gymnasium dívčí (1890), vedla ženský výrobní spolek, založený K. Světlou. Význačnější spisy: *Z máje žití* (1870), *K slovanskému jihu* (1880), *Bajky velkých* (1889), *Náš druhý sbor* (1887),

stálíci, která ji svým laskavým písemným projevem provázela od dob jejích studií, až téměř do své smrti v roce 1926. Jistě představovala vzor, byť pro paní učitelku z Písku nedostižný, ale i snaha vyrovnat se může být přínosná a povzbuzovat k lepším výkonům. Ovlivnění Eliškou jsem spatřovala u paní Husové v některých jejích vlasteneckých verších a moralizující próze pro dospívající dívky. Třebaže se Krásnohorská stala propagátorkou ženského emancipačního hnutí, neobjevuje se v korespondenci paní Husové žádná zmínka ani o Ženského výrobního spolku, kterému její přítelkyně předsedala (1875 – 1910), nebo o Minervě, prvním dívčím gymnáziu v Rakousku, které roku 1890 založila v Praze.

V dopise z 16. 6. 1918 se své písecké přítelkyni omlouvá *necht' mi nebylo možno pro chorobu a různé svízele napsati Vám tento lísteček, dnes si dopřeji této radosti a řeknu Vám, na co nikdy není ještě pozdě: že Vám děkuji z upřímného srdce za Vaši lásku, za Vaši víru ve mne, (...) a šlechetné duše dávají příliš mnoho (lásky), tak i Vy. Bohudíky, vím trošku o Vašem působení a snažení* (ve všech případech podtrhla M. T.), a dále přeje slečně učitelce, *aby se každá Vaše snaha zdařila a splnila, (...) buďte zdráva, neumdlévejte, věřte, mějte zdar a štěstí! S vřelou sympathií vzpomínám na Vás úctou nelíčenou Vám oddaná Eliška Krásnohorská.*

Když pak 26. 11. 1926 skončila paní Krásnohorská svoji životní pouť, vzpomínala na ni paní Husová se silnými emocemi: *jest to žena jemného citu, nejvyšší ušlechtilé povahy (...). Pracovala v předvoji prvních feministek našich, (...). Takovým způsobem postupovala Krásnohorská tvoříc základy dívčí výchovy k samostatnosti při zakládání Výrobního spolku a Minervy později. Žádný výsměch se strany lidí krátkozrakých, žádná urážka se strany sobců nedovedla zastaviti kroky její k cíli, (...).* Své hodnocení přítelkyně uzavírá slovy: *Pracovala pro všechny* (Husová 1926b).

Další dlouholetou přítelkyní paní učitelky Husové byla **Tereza Sedláčková**, rozená Barcalová (1883 - ?, Obr. 21.). Z bývalé žákyně se postupem času stala dobrá přítelkyně, dokonce obdivovatelka, a to i přes více než čtvrt století velký věkový rozdíl. Ve svých dopisech ji Anna Regina oslovuje: *Milá Rézinko!* Zachované dopisy se obvykle týkají Tereziných studií a praxe, jako např. dopis z 9. 8. 1907, ve kterém paní učitelka Husová posílá své oblíbenkyni díky za

Z mého mládí (1920). Literatura: Ferd. Strejček, E. K. (1922). (Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek XI. Klíček – Legie. Praha, 1931, s. 152)

zaslané *podobenky*, které ji velmi potěšily a doufá, že se jí v její „nové rodině“ v zahraničí (blíže neuvedena), jako vychovatelce daří. *Těším se na Tebe, až přijedeš, že mi budeš hodně vypravovati. Děkuji srdečně Angele za její pozdrav, (...). Podobně zdravím i druhé Tvé svěřence a jsem ráda, že Tě oni rádi mají.*

V korespondenci se objevují výjimečně také kárná psaní bývalé třídní. *Jistě bych to byla já, která by Ti hned po Tvé matičce přála, aby se Ti stále tak vedlo, bys byla obklopena láskou všech, pohodlím a přívětivostí těch, kteří si Tě tolik oblíbili. Vidím v celé rodině opravdu ušlechtilé povahy, dobré duše a těch si třeba má drahá vážit. Tak hovoří Anna Regina ve svém dopise ze dne 28. 10. 1907 z pozice starší a zkušenější: Neznáš dosud plně světa a nemáš tolik zkušeností, abys mohla vniknouti do hloubi lidských povah, přesně je ličiti, těch dobrých a ušlechtilých si vážit a těch pochybných se vystříhati. Snad si pomyslíš, že káži, v čemž se zřejmě nemýlila, ale odvolává se na svůj dojem o Tereze, že jednávala někdy nepředloženě.*

Celý dopis se pak odvíjí od toho, že se Tereza dopustila vůči svým hostitelům nejen *netaktnosti*, ale *přímo nevděku* (...), neboť *cosi provedla neprozřetelného na svůj svátek, kdy všichni se chystali projevit Tobě svoji lásku* (...). *Ty jsi byla s to zkazit tak netaktním způsobem těm malým svým miláčkům radost a rodiče jich urazit?* Rézinka dočasně zklamala svoji bývalou paní učitelku tím, že nepřevzala dary a gratulace ke svému svátku, který připadl na její pobyt vychovatelky v zahraničí (blíže neuvedeno). *Představovala jsem si Tě skromnou a pilně se snažící využívat ruky podávané k budoucímu snad povolání. Představ si, že jsi byla přijata před tolika jinými žadatelkami a již za to jsi měla být celé rodině vděčnosti zavázána a pak tím více, kdy Tě přijali jako svou.*

Paní učitelka psala velmi dlouhé dopisy a vždy po podobných výtkách se v další korespondenci vyjadřovala smířlivě a vlídně. Nechtěla svoji přítelkyni ztratit, ani otrávit. Jistě si uvědomovala, že výhrůžky typu: *Má drahá, neznáš ještě dostatečně skývy trpce často vydělaného chleba, zvláště ze stolu bohatých*, nemohou pohnout mladou a odhodlanou Terezu ke změně názoru. V roce 1913 byla Tereza jmenována učitelkou a paní Husová jí byla nablízku alespoň dopisem ze dne 15. 3. 1913. *Především Ti gratuluji, že jsi dostala již dekret* (...). *Měla jsem z toho upřímnou radost* (...). *Vím, že by si raději byla ostala v Lounech, ale konečně se později tam budeš moci také dostat* (...), že Tě (osud) postavil právě do smíšeného území, není nic zlého (...) a těm zdejšími liknavcům, kteří o tom nemají ani ponětí budeš moci trochu oči otevřít. Těmi zdejšími liknavci byli pro

paní Husovou také učitelky, *kteřé si v lepších místech hoví a jen na sebe hledí, o veřejné záležitosti se nestarajíce.*

Tereza se po 1. sv. válce vrátila zpět do rodného Písku a ještě úžeji se sprátelila s paní Husovou. Nastoupila jako učitelka měšťanské školy a ve svých 37 letech snad ani nepředpokládala nějaké zvraty v osobním životě. Přišly náhle, v postavě 77letého Augusta Sedláčka. Ovdovělý gymnaziální profesor, proslulý už za svého života svým 15ti svazkovým dílem *Hrady, zámky a tvrze království Českého* (1881 – 1927) žil v Písku od roku 1900. Dlouho želel ztráty své první ženy, kterou byla v letech 1871 – 1899 Ernestina Hlavatá. Když mu roku 1920 zemřela jeho věrná hospodyně Františka, zůstal ve svém poschoďovém domě v Žižkově třídě v Písku sám. Zanedlouho se seznámil s Terezou Barcalovou, *pojal k ní časem upřímnou náklonnost pro její pracovitost a skromnost. Stala se společnicí jeho vycházek a také často i práce v archivu a konečně (1920) jeho ženou.* Tak prožil v Písku 26 let a rozsah práce, kterou vykonal, také za přispění své drahé ženy, je obdivuhodná ²²².

Přátelství s **Vilmou Seidlovou**, rozenou Sokolovou (1859 – 1941) ²²³ přetrvávalo v podstatě od roku 1874 do roku 1941. Vilma Sokolová pocházela z Kostelce nad Orlicí, kde se 4. 1. 1859 narodila a po studiích působila jako učitelka, mj. při státním ústavě učitelek v Praze, také jako spisovatelka i pracovnice v ženském hnutí. Její rodině zázemí bylo odlišné od poměrů, ze kterých pocházela slečna Husová. Vilma byla dcerou známého pedagoga a poslance Jos. Sokola, sestrou Karla St. Sokola (redaktor a poslanec) ²²⁴ a Bohuslavy Sokolové (ředitelka, členka správního sboru hl. města Prahy).

S manželem, profesorem Danielem Seidlem, se roku 1896 přistěhovala do Písku, *kde nejen neustala ve své činnosti literární, ale obrátila též zřetel k organizaci ženského světa, který dosud v Písku byl bez pevnějšího střediska a tudíž i bez určitějšího pracovního programu. Založení spolku píseckých paní a*

²²² Šebánek, J. August Sedláček. *Otavan*, 26. 09. 1923, roč. VII., číslo 8. – 9., s. 109 – 115

²²³ Sokolová-Seidlová Vilma (4. 1. 1859 –), č. spisovatelka. *Vydala mnoho spisů pro mládež. (Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek XVI. Renk Ant. – Šorm Fr. Praha, 1932, s. 185)*

²²⁴ Sokol, Karel Stanislav (1867 – 1922), český novinář, nakladatel a politik, účastník pokrokového studentského hnutí, odsouzen v procesu s Omladinou, spoluzakladatel státopravní strany (1899), kde za 1. sv. války uplatňoval protirakouská stanoviska, osvětová a publikační činnost, vyd. Knižnice Vzdělávací bibliotéka (UNIVERSUM. Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001), „...senátor a přisedící zem. spr. výboru pro Čechy, bývalý poslanec na českém sněmu za město Písek“ (*Otavan*, 17. 06. 1922, roč. VI., číslo 9. – 10., s.125)

dívce „Světla“ r. 1909, vytyčení jeho programu i záslužná práce jeho hned v prvních letech²²⁵, to vše bylo výsledkem jejího působení.

Skládala básně, psala divadelní hry, přispívala do časopisu *Otavan* apod. Když její manžel odešel roku 1911 do výslužby, přesídlila opět do Prahy, kde se dále účastnila ženského ruchu. Od té doby vzájemná korespondence mezi oběma ženami zvolna ztrácela na intenzitě. Vilma byla Anně Regině především oporou, např. při její „stáži“ ve Švédsku, kde slečna působila jako vychovatelka několika malých dětí. Ve svém dopise z roku 1899 paní Seidlová píše: *Nedivím se Vám, že se Vám ve vážené té rodině tak líbí (...) ani nejste k poznání, jak jste zbaculatěla. Uklidňuje ji, že ji postrádají, ale na druhou stranu jí důrazně doporučuje: můžete-li, jen tam pobuďte, (...) hleďte se naučit švédsky. Bylo by škoda, abyste propásla příležitost. (...) Lépe Vám tam. Zde je Vaše dobrá matička, ale ta je jistě ráda, že jste tam šťastna a přeje Vám uvidět kus světa.*

Ze zachovaných došlých dopisů jsem postupně vyrozuměla, že ti *roztomilí svěřenci* paní učitelky pocházeli z dobře situované rodiny obchodníka českého původu, který se s rodinou usadil ve Švédsku. Paní Husová s nimi trávila celé dny a také pomáhala *paní v domácnosti*. Od svých svěřenců se snažila alespoň *živé osoby čísti, vyslovovati a psáti*, ale v podstatě se jí cizí jazyk zvládnout nepodařilo, protože se s dětmi domluvila stejně dobře také česky a německy.

Předpokládám, že některé básně, které Vilma Seidlová-Sokolová skládala, mohly inspirovat také slečnu Husovou. Snad si při psaní některých svých básní počínala trochu neobratně, jak blíže uvádím v části nazvané *Literární ambice*, a pro srovnání připojuji pouze úryvek z básně její přítelkyně:

*Kdo v hávu slavnostním dnes k nám chýlí?
Tvář mile známa, měkce hladí dlaní
nám čelo, v oči dumavě nám patří
a ptá se: „Znáte mě? – Jsem Vzpomínání.*

*Dnes vlast je volna, svobodna! Co snili
jsme ve snech nejsmělejších, to dnes skutkem!
A přec to štěstí nejvyšší, nám svaté,
Je jakby zahaleno mlhy smutkem²²⁶.*

6.3. LITERÁRNÍ AMBICE

V časopise *Rajská zahrádka*²²⁷ se zachoval medailon věnovaný Anně Regině Husové (Obr. 11.), který je obklopen medailony jejích vrstevníků, spisovatelů a

²²⁵ Jubileum spisovatelky Vilmy Sokolové. *Otavan*, 22. 02. 1919, roč. III., číslo 8. – 9., s. 104

²²⁶ Sokolová-Seidlová, V. Pozdrav spolku paní a dívek „Světla“ v Písku k jeho dvacetiletí. *Otavan*, 09. 06. 1920, roč. V., číslo 1. – 2., s. 9

²²⁷ *Rajská zahrádka*, 1903, roč. XXV., s. 212 – 213 (SOKA Písek)

kněží, např. J. Fabiana ²²⁸, A. Dostála ²²⁹ nebo V. Drbohlava ²³⁰. Všichni výše uvedení měli mnoho společného: absolvovali vysokoškolská studia, byli věrně oddáni svému poslání a zároveň pilně přispívali do různých časopisů a byli nadšenými regionálními národopisnými pracovníky.

V medailonu o ní je uvedeno: *Narodila se r. 1859 v Křešťovicích a vykonavši studia působila v Protivíně a ve Vodňanech a nyní již po mnoho let v Písku. Jest velice činnou v písemnictví pro mládež i pro dospělé, přispívajíc do mnohých časopisů a kalendářů. I samostatně vydala mnoho knih, hlavně sbírek pohádek. Jsouc cele zaujata pro své povolání, napsala i mnohé články vychovatelské a pracuje i horlivě v dobročinných a vzdělávacích spolcích* (podtrhla M. T.) ²³¹. Patřila mezi první spolupracovnice časopisu Rajská zahrádka. Byla autorkou řady článků, většinou s tematikou výchovnou, národopisnou nebo vzpomínkovou.

Přehled bibliografie Anny Reginy Husové je v této diplomové práci součástí *Pramenů a literatury* a subjektivní zhodnocení obsahuje část nazvaná *Zhodnocení pramenné základny a dostupné literatury*. Na následujících stranách pouze vybírám některé zajímavé pasáže z jejích konceptů pohádek a povídek, také několik básní, které se zachovaly v pozůstalosti paní Husové ve Státním okresním archivu v Písku a předpokládám, že v tomto znění nebyly dosud zveřejněny.

Pohádky Anny Reginy Husové nejsou jen fantazijské, pomocí kouzelných motivů vystavěná vyprávění. Většinou jsou spíše novelistické, neboť se v nich hrdinové střetávají s překážkami, které překonávají sami, vlastními schopnostmi, obratností a vtípem. Všem dochovaným konceptům pohádek je společné, že končí vždy šťastně, ale bohužel nejsou datované. Jasně je, že nepocházejí z nějakého sběru.

Pohádka Jak zajíček postrašil trpaslíky přivádí dětskou fantazii do říše pidimužiků, kteří žijí pod zemí, kde chrání své podzemní poklady. Zajíček v této pohádce permoníky vystraší právě tím, že si začne budovat svoji noru a prohrabe se až do podzemního království. *Krásně jest na lidském světě, věřte mi,*

²²⁸ Josef Fabian (1863 Kaliště u Týna nad Vltavou - ?), gymnázium v ČB, bohosloví v Praze (1880 vysvěcen na kněze). Kaplan, zámecký kněz u vlasteneckého šlechtice, hraběte Bohuslava Chotka v Olšovech (Sušice). Pod pseudonymem Prokop Zaletěl publikoval Životy Svatých a básně.

²²⁹ Alois Dostál (1859 - ?), gymnázium v Rychnově, bohosloví v Praze (1883 vysvěcen na kněze). Farář a kaplan v Horním Stupně, Felázi a Křečovicích. Od roku 1906 knížecí arcibiskupský notář v Ouvalch. Psal povídky (ze života, dějepisné aj.).

²³⁰ Vincenc Drbohlav (1861 Rovensko - ?), gymnázium v Jičíně, bohosloví v Litoměřicích (1887 vysvěcen na kněze). Působil ve Světlé pod Ještědem, v Loukově u Turnova. Psal poučné články.

²³¹ Medailon. Anna Regina Husová. *Rajská zahrádka*, roč. XXV., s. 212 – 213 (SOKA Písek)

horoval v *podzemní říši trpaslíků dlouhobradý Divous*, aby se jeho přátelé šli podívat na denní světlo. Oni se obávali, protože jejich *král Maložil našel jednou na své procházce světem mladíka téměř hladem umírajícího. Postaral se mu o potravu, oblíbil si jej a uvedl ho do své říše, kdež mu ukázal veškeré poklady v ní nahromaděné*. Nevděčný mladík poklady vynesl a prodal a z jejich prodeje zbohatl. *Ale to mu nestačilo, on chtěl mít víc, (...). Král brzy zvěděl o jeho nevděku a zatarasil vchod do své říše, že onen muž jej se svými druhy více nalézt nemohl*. Proto se trpaslíci stěhují *vždy hlouběji do země a na taková místa, kde lidé poklady naše nejméně tušit mohou*, ale zde je z jejich klidu vyrušil právě onen zajíček, který si, podle autorky, do jejich království vyhloubil noru²³².

K napsání pohádky *Korálové království* snad inspirovala paní Husovou nějaká její cesta do zahraničí. *Daleko, daleko v moři byl malý ostrůvek, na němž žil osamělý člověk, (...). Až jednoho dne zastavila se rybářská loďka u tohoto osamělého ostrova. Z loďky vyskočila mladá dívka, dcera rybáře z korálového království. Muž nevěřil, neboť to bylo jeho království, které zmizelo a mně nezůstalo nic než tento pustý ostrov*. Dívka však znala odpověď: *Zmizelo, to jest pravda, ale občas zjevuje se nám*.²³³

Paní Husová se ve svých pohádkách často vracela k moři, aby se na něm nebo v něm odehrávaly neuvěřitelné příběhy jejích hrdinů. Vystupují zde často ženy-královny, které vládou moudře a spravedlivě, ale jsou konfrontovány s realitou a lidskou troufalostí, tak jako v pohádce *Královna moře*. Hlavní postavou je královna, která o sobě tvrdí: *jsem mocnou paní veškerého vodstva a hlavně moře, (...). Co zde hledáte, vy smrtelníci lidští (...)?* Ti jí odpovídají: *vždyť věčný Tvůrce ustanovil nás pány na zemi, kterou pro lidstvo stvořil a v jehož moc dal i tvou říši*. Královna kupodivu neodporuje, naopak souhlasí: *nás ustanovil bychom mu (člověku) byli nápomocní*.

Svým pohádkovým bytostem dávala autorka do vínku většinou dobré lidské vlastnosti. Její hrdinové a hrdinky se tak snad měli stát morálním příkladem pro děti. Neopomenula zdůraznit, že na zemi vždy nakonec zvítězí dobro a spravedlnost. Pohádka *Modrá víla* je toho dobrým příkladem: *V moři jako na pevnině rozděleno vše jest na jednotlivé menší říše, jejíž vládcové a vládkyně jsou sice samostatní, ale v celku nad nimi vládne a vše řídí jediná moc královny moře, která nenávidí lež, zlobu, mstu, podvod a všechny ty špatné vlastnosti, které jsou*

²³² Pozn. Pouze králík divoký hloubí nory, zajíc polní nikoli.

²³³ Husová, A. R. *Korálové království* (SOKA Písek)

často nedostatkem a slabostí nás lidí. *A přec bytosti vodní snaží se většinou lidstvu prospívati než mu škoditi* a od tohoto svého předpokladu pak dále rozvíjí laskavý příběh o vládkyni vodní *Modré říše*, která byla známa jako *Modrá víla*.

Anna Regina Husová ve svých pohádkách barvitě popisovala mořské scenérie, barvy vody, pohyby vln, kontrast nebe, moře a pobřeží apod. V pozadí jejího vyprávění stály vzpomínky a vědomí, čím je moře v životě člověka. V pohádce *Sluneční paprsek* je těžko rozpoznatelný děj, naopak se přímo „hemží“ podrobnými popisnými pasážemi, rozvitými přívlasky a zdrobnělinami, zvláště v případě charakteristiky hlavní hrdinky, jako např.: *roztomilá bytůstka ve vodní říši, nejkrásnější bílá roucha utkaná z pěny mořské, smavá víla, jemná tvářička, nebo vzácný růženín ceny nesmírné a krásy nevídané*.

Při vyslovení jména pohádky *Sněhurka* se většině z nás vybaví pohádková postava bratří Grimmů nebo první celovečerní film W. Disneye – Sněhurka a sedm trpaslíků, nebo také ruská Sněhurka, která se rozplyne skokem přes oheň apod. Stejnojmenná pohádka paní Husové má zcela odlišný děj. *Sněhurka*, jejíž pravé jméno bylo Libuška, *nebyla žádné ze sněhu utvořené děvčátko, ale byla jako jiné dívky. Měla tatínka a maminku, dědečka a babičku, starší sestřičku a bratříčka (...)*. Když jí jednou na zimu koupil tatínek *bílý košíček, bílou čepičku a bílé kamaše*, vypadala *jako skutečná Sněhurka*, o které dívka často snila a nyní se jí sny vyplnily. Nyní mohla *rukama tleskati a radostí se smáti a volati: Sníh, matinko, sníh!* Vyústění pohádky je samozřejmě didaktické.

Podobně, jako se v pohádkách paní Husové objevují odvěké tužby člověka dosáhnout hlubin oceánů nebo země a promítají se do nich romantické představy o rodinném štěstí, tak se v nich také objevují nadpřirozené bytosti, např. víly²³⁴. Tyto krásné, mladé ženy bledých tváří také často vystupují např. v pohádce *Světluška*. *Kdesi spala malá víla v úhledné lastuře. Spala tam věky snad, (...) octla se v nádherných komnatách celých růžových, modrých a zelených. Zde našla své družky, které ji již očekávaly a zvolily si ji za svoji královnu. Všechny síně naplnily se novými vílami a odkudsi z neznáma nesla se sladká hudba (...), přišel i všudybyl a postrach lidí Vodník a se zalíbením pohlížel na hezounké bytůstky vil*.

²³⁴ Víra v tyto bytosti je prastará. Byly známy starým Bulharům, Čechům, Rusům a dalším. Kult vil kvetl zvláště v lidové slovesnosti jižních Slovanů. Věřilo se, že víly jsou duše zemřelých žen, které nemají pokoje, toulají se po nocích a tančí za svitu měsíce. Původně snad žily s lidmi v přátelství a naučily je mnohým dovednostem, ale nyní už tomu tak není.

Spolu s pohádkami patří **pověsti** k nejvýznamnějším útvarům prozaické epiky. V díle Anny Reginy Husové se vyskytují pověsti místní i historické. Často s nimi tvoří málo znatelnou hranici tzv. **pověrečné povídky**, které líčí fiktivní nebo skutečné události. Paní Husová v nich podává obvykle zprávu o setkání člověka s nějakou nadpřirozenou bytostí nebo silou. Témata pro své historické povídky čerpala také z přísloví, jako např. *Jidášův peníz není k užitku*, které posloužilo jako název jedné z nich ²³⁵, jejíž děj se odehrává *v osudné pro nás době, válce to třicetileté*.

Autorka své vyprávění opírá o výše uvedené přísloví a dokazuje, že *bylo pravdivým již za dob dávných, kdy lid obecný opravdu ani mnohdy nevěděl, proč vlastně se proti němu bojuje (...). Jedni mu namlouvali, že víra jeho není pravá, jiní mu víru ponechávali, než brali zase statek jeho ohněm a mečem*. Sedmnácté století charakterizuje jako dobu, kdy *sotva jeden zástup nepřátel odtáhl a lid poněkud se vzpamatoval, přišel zástup jiný a zničil vše (...). Tak bylo také s městem Pískem na řece Otavě, kterého třicetiletá válka těžce zasáhla, jak jsem již zmiňovala v kapitole této diplomové práce nazvané Rodný kraj*. Paní Husová k osudu Písku *ve válce třicetileté* dodává: *Hrabě Buquoi a kurfiřt bavorský Maxmilian obklíčili s vojskem svým r. 1620 dne 29. září město a již dne 30. září je dobyli, domy vypálili a obyvatele povraždili*.

Další svou historickou povídku pojmenovanou *Orel s holubicí vítězí* zasadila autorka do roku 1241, kdy za vlády krále Václava I. pronikaly na severní Moravu tatarské hordy a pustošily ji. Před tím pod vedením chána Batúa napadly a pokořily Rus. Obavy z mongolských kmenů byly opodstatněné: *Přišel osudný rok 1241 datovaný v dějinách pověstným vpádem ukrutných Tatarů na Moravu. Velitel těchto nepřátel celého křesťanstva nazvaný Batu-chán (...) odpočíval na dobytých vavřínech slávy, jichž listy však zbarveny byly krví křesťanskou a svinuty vzdechy a kletbami utýraných národů*. Dále paní Husová podává svůj osobní popis průběhu postupu Tatarů Moravou, líčí některé zvyky (např. *sluha zkříživ ruce přes prsa po způsobu východních národů, (...) vešel do stanu chánova v pokoře, jakouž musí každý podřízený Tatar panovníku svému prokazovati*) a rozvádí do podrobnosti Batúův plán, *jakbychom se snadno zmocnili těch západních křesťanů a uvedli je ve svou moc*.

²³⁵ Jidáš Iškariotský patřil podle Nového Zákona ke dvanácti Kristovým apoštolům, zastával funkci pokladníka, ale kradl. S jeruzalémským veleknězem se smluvil na 30ti stříbrných (tzv. *jidášský groš*), za které Ježíše zradil polibkem v zahradě Olivetské. Své provinění neunesl a oběsil se. Dodnes se můžeme setkat s výrazem *Jidášovo políbení* (Istivý nepřítel, který se přítelem na oko dělá), *Nekousal Jidáše v koleno* (upřimný člověk) nebo *Jidáš ho váčkem uhodil*.

Zmařené osvobození je dalším příkladem historické povídky. Vztahuje se k roku 1394 a významné události v dějinách Českého království, kdy skupina českých šlechticů, vedená moravským markrabím Joštem, zajala českého krále Václava IV. a uvěznila jej. Zatímco vrcholila nespokojenost českých pánů s královým spojenectvím s nižší šlechtou, rostla v jižních Čechách moc pánů z Rožmberka²³⁶. *Bylo to divení ve vsi Třísově, když tlupa jezdců páně Jindřichových z Rožmberka ubírala se jednoho dne r. 1394 jejich vesnicí ku hradu Mensteinu, k němuž vedla odtud nejbezpečnější cesta. Uprostřed celé tlupy jel zavřetí vůz a podle něho cválal na statečném koni sám majitel hradu pan Jindřich z Rožmberka, tehdy nejmocnější z pánů českých. Zvědaví vesničané vybíhali ze svých stavení, aby se za jezdce ohlédli.* V následujícím textu podává paní Husová popis jednoho z jejich odbojů proti králi a charakterizuje je jako katolíky, kteří nakonec končí v dluzích a ztrácejí tak naději na královský trůn.

Neobyčejná mnohostrannost povídky vyplývá z ukázky, autorkou nazvané Proč zmizelo zlato z Otavy. Nejedná se o povídku historickou. Vztahuje se k zlatonosné řece Otavě, podél jejíhož řečiště jsou dodnes viditelné hromádky vytěženého písku (tzv. *hrabata*), pozůstatky rýžování zlata²³⁷. *Všichni horníci věřili a možná že věří až po dnes v horní duchy, kteří hlídají poklady v zemi, hlavně drahé kovy, jako jest zlato a stříbro.* Autorka uvádí, že dobří duchové svým oblíbencům *přejí a v čas nebezpečností vyvádějí je na bezpečná místa. I rýžovníci zlata z řeky Otavy věřili v podobného ducha, kterého nazývali „Zlatníček“ a připojuje jeho popis: ve zlatém oděvu se zlatými vlasy, ohnivýma očima, stříbrným obličejem, který zářil jako svit měsíce a se zuby jak perličky.*

Zlatníček byl takový dobrák, který pomáhal, kde mohl, ale měl také *nepřítele, který se jmenoval Zlatojed a ten, kde mohl, Zlatníčkovi škodil.* Radil rýžovníkům, *aby pamatovali na sebe a o druhého by se nikdy nestarali, aby si přáli všeho, čeho se jim zachce a jeden druhému aby nikdy v ničem nepomáhali, a zvláště ne chudým. I povstali mezi rýžovníky veliké různice a nesváry, až se Zlatníček rozhněval a odešel k horským duchům, jimž žaloval na nevděčné. Duchové se zamyslili, jakby měli býti rýžovníci potrestáni a rozhodli se konečně: Pobereme jim zlato, stáhneme zlatá zrna hluboko do dna, aby marným namáháním potrestáni*

²³⁶ Správním centrem jejich rozsáhlého území byl hrad Majdštejn (Dívčí kámen), jehož zříceniny se dnes nacházejí severně od Českého Krumlova.

²³⁷ V křemenu roztroušené zlato se zvětráváním horniny dostává do říčních písků a odtud až do moří, kde se jeho množství odhaduje na několik miliard tun.

byli. Tak duchové rozhodli a tak se také stalo. *Zlatníček nevrátil se více v kraje otavské a Zlatojed hospodařil s rýžovníky sám (...). Zlatý písek z Otavy zmizel.*

Zajímavou součástí prozaického díla Anny Reginy Husové jsou Obrázky z herbáře. Jedná se o cyklus několika desítek povídek, pohádek a pověrečných povídek, inspirovaný herbářem. Autorce nešlo samozřejmě o jednotlivé suché a vylišované rostlinky, ale o jejich příběhy, etymologii apod. Vybrané ukázky jsou řazeny abecedně. Upomínají na dobu, kdy naši předkové znali a využívali mnohé rostliny pro jejich vysoký obsah účinných látek k přípravě léčivých prostředků podobně, jak je tomu dodnes v lidovém léčitelství.

Se znalostí léčivých bylin souvisela také opatrnost při jejich sběru a vyhýbání se prudce jedovatým rostlinám, jakými mohl být např. bohlav plamatý. Aby se také děti vyvarovaly této až 2 m vysoké bylině, jejíž alkaloidy (*coniin*) působí smrtelně i v malých dávkách, napsala paní Husová povídku Bohlav. Hlavní postavou je *zlý čarodějník, který se jmenoval Krutivoj, který zanevřel na pokolení lidské a umínil si po celý život mu škoditi, (...) pomocí svých kouzel způsobil každému tak silné bolení hlavy, až se lidé z toho zbláznili a zemřeli. Proto mu lidé dali sami jméno jiné a sice říkali mu „Bohlav“, kteréž jméno mu zůstalo a brzy zapomněli, že se jinak jmenuje.*

Pokud se budete někdy procházet jihočeskými lesy, jistě narazíte na rostlinku s nápadně zbarvenými modrofialovými listeny a žlutou korunou. Jedná se o Černýš hajní, k němu připojila paní Husová stejnojmenný příběh: *Jednou žila rodina, která se jmenovala Černýšova (...). Jedinou radostí, kromě bohatství byla Černýšovům dvě dítka, Ivan a Marie (...). Jeden bez druhého nic neučinil nic nejedl ani se z ničeho neradoval. Kde byl Ivan, musila týti též Marie a kde byla Marie musil býti Ivan. Lidé o těchto dvou dítkách říkali, že kdyby jeden umřel, druhý by ho brzy následoval. A měli pravdu.*

Kopytník evropský je vždyzelená, nízká, vytrvalá bylina. Roste ve stinných listnatých lesích a nápadně voní po kafru. Její kožovité, tmavozelené listy a tmavočervené květy lákaly bylinkáře, kteří jich užívali v lidovém léčitelství. *Byl jednou jeden král, který měl velikou zálibu v koních. Měl jich plné stáje, denně si je prohlížel a vždy jim něco pěkného a dobrého přinesl (...). Jednou přišel ku králi nějaký chudý člověk a přivedl sebou velmi krásného koně, aby ho král koupil. Král se dlouho nerozmýšlel a poněvadž se mu kůň líbil, dal mu za něj co žádal. Když měl chudřas již peníze v ruce, řekl králi: Dobře jsi, pane, učinil, že jsi nesmlouval,*

přidám ti darem obrok, kterým se kuň tento živí (...). Budeš-li tímto obrokem koně krmiti, bude kuň nejrychlejším na světě a jméno tvé rozhlásí se daleko široko. Král tak učinil a přes různé peripetie se nakonec radoval ze svého Kopytníka.

Velmi oblíbenou bylinkou našich předků bývala nenápadná a drobná Mařinka vonná²³⁸. *V jednom lese stála malá chaloupka, v níž bydlela vdova po hajném s jedinou dceruškou Máří, nebo jak jí matka vůbec volala Mařinkou. Chaloupka jejich byla celá ze dřeva, i střecha byla pokryta kůrou stromovou, na níž mech a netřesk hojně rostly. Mařinka byla pilná, ctnostná a zbožná a každému ochotně pomáhala. Z daleka široka věděli lidé, že umí léčit různé nemoci, proto přicházeli k ní pro pomoc. A ona pomáhala každému bez rozdílu. Nikdy se neptala, je-li chudý, či bohatý, sprostý, či vznešený.*

Ve své povídce Orlíček propagovala autorka pokoru a odsuzovala povyšování se nad jiné. *Nedaleko velké hrušně v zahradě rostlo několik keříčků orlíčků v různých barvách (...). Dávno, velmi dávno tomu, co zvolily si veškeré květiny na zemi rostoucí královnu, spanilou stolistou růži, ptactvo však si zvolilo krále a sice silného, odvážného orla. Tu některým květinám napadlo, že by se jim vedlo lépe pod vládou krále nežli královny a chtěly růži v tichosti s trůnu svrhnouti a na místě ní krále prohlásiti. Než tu nastala mezi nimi rozepře, kdo by se nejlépe za krále hodil. I pozdvihl hlavu jeden květ, který měl tvar i podobu koruny a řekl ostatním: Patřte na tvar mého květu, zdaž v něj nevložilo samo nebe znak moci královské? Byl to orlíček, který se pyšnil, že hlava jeho zdobena jest korunou. Samozřejmě nebyl zvolen, neboť ač květy jeho jsou úhledné, nemají přece ani té krásy ani vůně, jakou se honosí stolistá růže.*

Pohádka Perlokvítek v sobě ukrývá velmi hezkou rostlinku, nám známou pod názvem konvalinka vonná²³⁹. *Byla jednou jedna země nad jiné krásná a vznešená. V té vládla dobrá královna jmenem Pravomila. Lid ji miloval a ona zase jej, že nebylo nikde slyšeti nářku a stesku. Pohádka téměř postrádá děj, spíše jde o popis „pozemského ráje“ z pohledu autorky. Jenom že to bohatství nezáleželo ve zlatě, stříbře a drahém kamení, ač ani toho země ona nepostrádala, nýbrž v lidské práci a božím požehnání. Lid všechen se vespolek miloval, vzájemně si*

²³⁸ Její nať se přidávala jako koření do nápojů, které poté charakteristicky voněly kumarinem (typická vůně sena). Nyní je kumarin výchozí látkou pro přípravu léků potlačujících srážení krve.

²³⁹ Touto jedovatou bylinou, s charakteristickou omamnou vůní, si naši předkové zkrášlovali své příbytky. Obvykle v květnu stávala na stole ve světnici vázička se svazkem bílých vonných květů. V lidovém léčitelství se konvalinka využívala pro své projímavé účinky a k úpravě srdeční činnosti. Konvalinka vonná obsahuje glykosidy convallarin, convallatoxin (zatím nejsilnější srdeční jed) a convallamarin.

pomáhal a pilně půdu vzdělával. Jedinou starostí moudré královny tak byla péče o lid a překrásné sady a zahrady, v nichž se procházela a posléze také hovořila se zvonky konvalinek.

Již od února můžeme pozorovat na rumištích, náspech a kolem cest žlutě kvetoucí Podběl léčivý ²⁴⁰. Ve stejnojmenné povídce paní Husové se tato léčivka stala pojítkem devatera národů. *Byl jeden otec a ten měl devět synů, kteří se jmenovali takto: Čech, Moravan, Slezan, Slovák, Slovinec, Srb, Charvát, Polák a Rus. Když všichni dorostli v muže řekl k nim otec: Milé děti, chýžka naše neposkytuje nám dosti místa, abychom všichni pohromadě žili. Jděte do světa a založte si každý svou domácnost. Synové poslechli, putovali dlouho, prošli mnoho zemí a (...) každý totiž vymyslel si zvláštní svoje slova, (...) přec to podivení zbuzovalo, že jsouce děti jedněch rodičů, přec každý jinak mluví.* V textu povídky pak autorka vysvětluje dětem, proč nemluvíme stejně, jako naši sousedé, k čemu nedorozumění může vést apod.

Na svých toulkách po Evropě se setkávala také s odlišnou krajinou. Při psaní Herbáře neopomněla vzpomenout ani plesnivec alpský (povídka Protěž). *O tomto protěži povím vám, jak se do Alp dostal. Následuje smyšlený popis: V jedné vesničce, která byla jako přilepena ku patě vysokých Alp, panovala téměř každého roku velická bída, jmenovitě z jara, (...). Marně přemýšleli obyvatelé, jakby příjmy své v dobách letních zvýšili, aby si mohli větších zásob nastrodati, nemohli na žádný prostředek připadnouti (...). Téměř každoročně padlo několik lidských životů jarní bídě za oběť, ač všichni sousedé ve vesnici věrně si pomáhali jak mohli. Nakonec pomohla alpská protěž, jejíž semínka sem, podle paní Husové zavál, vítr a jelikož již tehda navštěvovalo mnoho cizinců vysoké Alpské hory, obdivujíce se jejich výšce, sněžníkům a ledovcům a dávali se od obyvatelů Alp na ně doprovázeti a obyvatelé jim s radostí ukazovali také vzácnou protěž a díky turistickému ruchu, který následoval, již obyvatelé nikdy nestrádali.*

V novelistické pohádce Přeslička se hlavní hrdinka střetává s překážkami, které překonává většinou sama, vlastními schopnostmi, obratností a vtípem. Autorka zde vyzdvihuje lidskost, pracovitost a skromnost: *Přeslička* ²⁴¹ *totiž co plevel neužitečný na pohled, stále bude lid pobízeti ku práci, neboť kdo bude líný a*

²⁴⁰ Jeho šupinaté stvoly a velké srdčité listy jsou již tradičně užívány v lidovém léčení kašle, zánětu průdušek, astmatu a dokonce i při tuberkulóze. Z podbělu si lidé vařili čaj, připravovali obklady a koupele nohou, jeho výpary inhalovali a pochutnávali si na výborném sirupu.

²⁴¹ V lidovém léčení si přesličky vážili pro její schopnost zastavovat krvácení a účinnou pomoc při chorobách ledvin a močového měchýře. Ve svém oddenku i lodyze obsahuje až 16% kyseliny křemičité a tak sloužila nejen nemocným, ale také hospodynám k čištění cínových nádob.

přesličky si nevšimne v poli, bude mít malou úrodu, kdo však k dílu ruku přiloží a přesličku vytrhá, urodí se mu hojně. Ve své pohádce přibližuje dětem příběh dívky Bělíčky, které umřela maminka a ona chudáček zůstala sama se slepou babičkou. Po smrti maminky neměla být od čeho živa. V létě sbírala jahody, borůvky a maliny, ale v zimě trpěly s babičkou hladem. V nejhorším zasáhla královna lesa, dívce pomohla, dokonce ji ustanovila svojí rádkyní, představila ji knížatům, kteří řekli: „Setrvej stále při práci a spokoj se s málem, neboť to jest největší štěstí člověka.“

V povídce Rozrazil²⁴² se paní Husová zaměřila na neposedné děti. *Jeník byl hodný hošík, doma i ve škole poslouchal, rád se učil, byl ke každému zdvořilým a přece rodičům dosti často mnoho žalosti způsobil a sice svou divokostí, jak jeho přílišnou horlivost matinka jmenovala. Nebylo dne, aby byl něco nevyvedl, co nejen jeho, ale i rodiče nebo učitele zarmoutilo.* Paní učitelka dále popisuje některé menší nehody, které se mu dosti často přiházely. Počítala mezi ně např. když mamince vyrazil jí buď nádobí úplně z ruky, i s kávou, nebo alespoň byl příčinou, že se matinka polila nebo si strhl talíř polévky si na oděv, div že se neopařil; (...) každou chvíli, do někoho vrazil, sám upadl. Teprve po čaji z rozrazilu nikdy pak více již neupadal do své předešlé chyby.

V povídce Stračka jsou špatné lidské vlastnosti přisouzeny stejnojmenné jedovaté bylině. *Jednou usnesly se veškeré květiny polní, že královně květin spanilé růži půjdou se poklonit a přinesou jí dar a sice měla to býti koruna spletená ze zlatých a stříbrných klasů obilných hojně drahokamy vykládaná. Květiny drahokamy neměly, takže nakonec mák rozhodl následovně: „Víte co, každý z nás postará se toliko o jeden druh drahokamů, který ve vší tichosti odevzdá zlatníkovi, který korunu hotoví.“* Tak se také stalo. Jedinou květinou, která se nezapojila a celé dílo zbrzdila, téměř pokazila svojí nadutostí, byla stračka.

V pohádce Vodní růže se Anna Regina Husová opět dotýká svého oblíbeného vodního prostředí, které osadila vílami²⁴³ a propojila s říší leknínů. *Jako mají lesní vily vřes za jedinou ozdobu květinovou, tak mají opět vily vodní nejmilejší květinu leknín, jinak zvaný vodní růže. Při pohledu na hladinu pokrytou lekníny ji napadla báje dávno slyšena. Byl jeden královský princ, jemuž sudičky při narození*

²⁴² Nenápadná, modře kvetoucí bylina, která se v lidovém léčitelství používala proti kurdějím (skorbut), chronickým ekzémům, při léčbě žloutenky a jako močopudný čaj.

²⁴³ Tyto bytosti žijí podle lidové víry v oblacích, lesnatých pohořích a ve vodě. Silně zapůsobily i na velké francouzské impresionisty 19. stol. – mezi slavné obrazy patří např. *Vodní víla* od Augusta Renoira.

prorokovaly, že bude nejmocnějším na zemi, nejšťastnějším mezi lidmi, že dostane nejkrásnější pannu za manželku z křišťálového zámku, ale jednou-li v životě se rozhněvá, že bude konec jeho štěstí a blaženosti. Princ rostl, proslul moudrostí a statečností, oženil se s vílou, načas ji svojí neuvážeností ztratil, aby ji posléze mohl namáhavě získat zpět.

Pohádkou Žabí vlas uzavírám svůj výběr z Obrázků z herbáře. Dlouhá zelená vlákna této rostliny *pokrývají dosti hustě povrch vodní hladiny a mají opravdu podobu vlasů. Jak se jim však dostalo jména „žabí vlas“ povím vám následující.* Pohádku autorka situovala do prostředí království žab, které bylo *hluboko pod zemí a průchodů vedlo do něho tolik, co jest na světě rybníků, řek a potoků.* Království žilo pokojně do doby, kdy se některé žabky chtěly bez vědomí své královny podívat na svět (...). *Ačkoliv přicházely dívat se na svět vždy v také podobě jako nyní, tož ve vlastní říši měly podobu sličných dívek a hochů.* Jednou takhle svoji říši opustili, ale když se vrátili zpět, *všude narazili jenom na bahnité dno (to závistivý had zničil jejich království), když ulekané vrátily se k povrchu vody, zapletly se vlasy jejich do zelenavé tenké traviny. Byly to jejich zelené dlouhé vlasy, které nyní v podobě vodní rostliny na povrchu vody splývaly, rostly a rostou až do dnes.*

Básně Anny Reginy Husové se vyznačují užíváním typických uměleckých prostředků, jakými jsou rytmus, rým, obraznost nebo symbolizace. V jejích verších se uplatňují obvykle tři prozodické systémy, tj. verše slabičné, časoměrné a přízvukné. Jednotlivé strofy (sloky) plní standardně funkci intonační i významovou, zatímco používané rýmy se omezují převážně na základní střídavé schéma. Své básně nepublikovala a v pozůstalosti jsou uváděny jednotlivými motty, např. „*Písně moje písně, neopouštějte mne a v návalu tísně slétejte se ke mně!*“ nebo „*Má písní vyleť do světa, jak z hnízda šťastné ptáče, měj na rtech smích a v srdci kaž, ať v skrytu jenom pláče!*“

Báseň nazvaná *Bez moci* je autorkou datována dne 18. prosince 1887. Tvoří ji osm slok, které vypovídají o tužbách i obavách: *Zde světem chci platnou být, / jak srdce mé mi káže, / leč běda, mocnost neznámá / mé slabé rámě váže (...)* *Leč bez moci jsem nebohá, / ač srdce zmírám touhou, / by přání skutkem stalo se, / ne jen nadějí pouhou.* Ke své matce se autorka vrací v básni věnované *Matičce* ze dne 23. 11. 1887: *Mé žití temným mrakem zakaleno. / Jak bouře loď vlnami se zmítá, / tak burácí to v nitru mém, / jen oko když stíženo snem, / tu v srdce naděje*

blaha zavítá. Také báseň Matička ze dne 24. 10. 1887 je podobného rázu: Zním jeden drahokam / nejkrasší na světě. / Toť láska matičky / k dítkám svým v rozvětě.

Báseň *Mé slzy nesmí nikdo vidět* ze dne 30. 9. 1879 nepotřebují komentář: *Mé slzy nesmí nikdo vidět, / mou bolest' nesmí nikdo znát. / Tichá noc skryje mojí žalost / a den se bude se mnou smát. / V mém oku lesk radosti plátí, / každý se bude mníti přít, / kdežto mé srdce pozvolna jen / ve krutém bolu bude mřít. / Tvář moje plesem zářit bude / a ústy sladký úsměv hrát, / jen srdce žalem přeukrutným v poslední tluk se bude brát. A přece nezemře tou strastí, / světem dále vždy poplyne, / jen k tichým hvězdám bude jdíti, / kdy muka jeho pomine.*

6.4. RÚZNÉ

Ve školním roce 1872/1873 navštěvovala Anna Regina Husová dvoutřídní školu dívčí v Písku a od roku 1873 do roku 1875 byla žákyní nově vzniklé Měšťanské dívčí školy tamtéž. Zachovaný komplet výročních vysvědčení potvrzuje, že dosahovala pouze velmi dobrých výsledků. Stal se podkladem pro sestavení následující tabulky:

Školní rok		1872/1873	1873/1874	1874/1875
Předměty povinné	nauka o náboženství	-	VD	VD
	jazyk vyučovací a nauka o písemnostech	-	VD	VD
	zeměpis a dějepis	-	VD	VD
	přírodopis	-	VD	VD
	přírodopis	-	VD	VD
	počítání	-	VD	VD
	měřictví	-	VD	-
	kreslení	-	VD	VD
	psaní	-	VD	VD
	zpěv	-	VD	VD
	tělocvik	-	VD	VD
	ruční práce ženské	-	VD	VD
	nauka o hospodářství domácím	-	VD	VD
	účetnictví	-	-	VD
Předměty nepovinné	německý jazyk	-	VD	VD

Tab. ARH 1. Přehled dosažených výsledků (VD = velmi dobře) sestavený na základě Výročních vysvědčení A. R. Husové (SOKA Písek)

S podobnou pílí postupovala slečna Husová také při svých studiích v Praze na c. k. českém ústavu ku vzdělávání učitelek, jak dokládá následující tabulka:

Školní rok		1875/1876	1876/1877	1877/1878	1878/1879	Zkouška dospělosti 1879
	nauka náboženská	VD	VD	VD	VD	VD
	jazyk český	VD	VD	VD	D	D
	zeměpis	D	D	VD	VD	D
	dějepis	VD	VD	VD	D	VD

Předměty	počtářství a nauka o tvarech měřičských	VD	VD	VD	D	VD
	přírodopis	VD	VD	VD	VD	VD
	přírodopyt	VD	VD	VD	VD	VD
	ženské práce ruční	VD	D	VD	VD	VD
	psaní	D	VD	D	D	VD
	kreslení od ruky	VD	VD	VD	VD	VD
	zpěv	VD	VD	VD	VD	VD
	tělocvik	VD	VD	D	D	VD
	pedagogika: obecná nauka a vychovávání	-	VD	VD	-	-
povinné	pedagogika: dějiny o vychovávání	-	-	-	VD	-
	pedagogika: vychovatelství, didaktika a dějiny	-	-	-	-	VD
	zvláštní metodika a cvičení praktická	-	-	-	D	D
Předměty nepovinné	jazyk německý	VD	D	D	D	D
	jazyk francouzský	-	D	VD	VD	-
	hraní na klavír	-	-	-	D	D
	znalost školy mateřské	-	-	-	-	VD

Tab. ARH 2. Přehled dosažených výsledků (VD = velmi dobře, D = dobře) sestavený na základě Vysvědčení A. R. Husové, studentky c. k. českého ústavu ku vzdělávání učitelek v Praze (SOKA Písek)

6.5. OBRAZOVÝ MATERIÁL²⁴⁴

²⁴⁴ Prosím případného čtenáře, ať laskavě omluví zhoršenou kvalitu některých níže použitých fotografií, vzhledem k jejich stáří a omezeným možnostem použitého obrazového snímacího zařízení (scanner EPSON Perfection 660) a inkoustové iskárny (HP Deskjet 3550).

Obr. 1. Anna Regina Husová (Členský průkaz KČT, 1914, s. 2)

Obr. 2. Měšťanská škola dívčí v Písku, I. nebo II. ročník, rok 1903 nebo 1904 (SOKA Písek)
Třídní učitelka Anna Regina Husová je na dochované fotografii zachycena se svými
svěřenkyněmi.

Horní řada zleva: Řežábková Anna, Řeháčková - , Tichá Růžena, Šafářová Marie provdaná
Donátová, Famfulová Ludmila provdaná Váňová, Kašprová Jana, Veselá Marie provdaná
Nováková, Videmanová Marie provdaná Voltrová, Kálenská Antonie ředitelka mateřské školy, - , - ,
Šindelářová Marie, Hubáčková Jarmila provdaná Grégrová, Šilhová - , Trávníčková –

Prostřední řada zleva: - , Pacoltová provdaná Hořejšová, Zobalová dcera lobkovického revírníka,
Štěpinová Ludmila, Havlíčková Zdena ředitelka rodinné školy, Terčová Anna učitelka, Ebertová,
Brůžková Aloisie, - , Kodlová Růžena, - , Smolová - , Albrechtová Ivona

Dolní řada zleva: Níčová Josefa provdaná Kovářová, Bůzková Růžena, Horníková Marie učitelka
v opatrovně, Novotná Milada, Votavová Marie provdaná Nimbarská, Baborová Marie, Hubičková
Marie, - , Liebeltová Vilma, Knapová Zdena provdaná Janoušková, Janá - , Reinerová Ludmila
provdaná Svěcená, Holmanová Anna

Obr. 3. Tři cestovatelky (nedatováno), zleva: Anna Regina Husová, Antonie Lašmanová, Marie Brabcová (SOkA Písek).

Obr. 4. Anna Regina Husová (Cestovní pas č. 6/157, s. 3). Osobní, česko-anglický popis držitelky cestovního dokladu, uvádí: (...) *kulatý tvar obličeje, šedomodrou barvu očí a šedou barvu vlasů* (SOKA Písek).

Obr. 5. Anna Regina Husová (Všeobecná občanská legitimace, 1939, s. 2, SOkA Písek)

Obr. 6. Anna Regina Husová (Průkazka na jízdy za cenu zlevněnou, 15. 6. 1936, č. 186.160, s. 2)
(SOKA Písek)

Obr. 7. Alžír. Pohlednice²⁴⁵ adresována přítelkyni, literární učitelce Tereze Sedláčkové, bytem Žižkova třída v Písku (SOKA Písek).

Obr. 8. Pohlednice, nizozemský Naarden, 30. léta 20. stol. (SOKA Písek)

²⁴⁵ Husová, A. R. *Pohlednice*, 12. 7. 1934 (SOKA Písek)

Obr. 9. Pohlednice, Delfy (řec. *Delfoi*) 15. 3. 1936. Na pohlednici je zachycena část posvátného okrsku s chrámy tak, jak je odkryly výkopy francouzských archeologů koncem 19. století. (SOKA Písek)

Obr.10. Pohlednice, Chata Čertovica (1250 m n. m.) v Nízkých Tatrách, 15. 7. 1938, na níž autorka velmi úhledným a čitelným rukopisem připsala: *Srdečný pozdrav Tobě a paní matce zasílá z krásného Slovenska. Anna Husová. Lituji Leonku, že takové neštěstí ji potkalo* (SOKA Písek).

Obr. 11. Medailon. A. R. Husová. *Rajská zahrádka*, 1903, roč. XXV, s. 212 – 213 (SOkA Písek)

Obr. 12. Dívka z Písecka. Pro Otavana dle skutečnosti nakreslil Karel Tuma. Části obleku dívky z Písecka: střevíce s mašlemi neb rýžkem barevným, punčochy červené s klínkem neb bílé; košilku (tenčice) s vyšíváním neb krajkou, u krku stejný krejzlík, barevná šněrovačka (lajblíček), na hrudi hedvábný šátek s třepením, na krku granáty, tolary neb skleněné korále. Jednobarevná sukně s odlišnou, květy protkávanou stuhou, též sukně vyšívaná s cípy a okolkem, fěrtoch (zástěra) hedvábný se stuhami květovanými v zadu (též bíle vyšívaný). Úprava hlavy: vlasy rozdělené v předu s trýbkem, šátek na babku (mimrlík) (Otavan, 22. 2. 1919, roč. III., číslo 8. – 9., s. 99).

Obr. 13. Mladá žena z Písecka. Pro Otavana dle skutečnosti nakreslil Karel Tuma. *Vše jako předešle, jen na hlavě zlatý neb stříbrný čepec s mašlemi v zadu, v předu s rýžkem z tylu a barevných stužek (Otavan, 22. 2. 1919, roč. III., číslo 8. – 9., s. 101).*

Obr. 14. Starší žena z Písecka. Pro Otavana dle skutečnosti nakreslil Karel Tuma. *Ženy oblečené jako dívky, lišily se plenou vzhůru uvázanou, bohatě bíle vyšívanou. Pod ní profunda, plátěný čepček s rýžkem jako u zlatého čepce. Kabátec – špenzr s vydutými rukávy nahoře, úzkými dole, v předu vystřížený, krepindlemi lesklými zdobený, v zimě vatovaný, v létě bez vaty, látka různá, v ruce modlitby, vyšíváný neb kosmonský šátek* (Otavan, 22. 2. 1919, roč. III., číslo 8. – 9., s. 103).

Obr. 15. Kroj hochů na Písecku ve svátek. Nakreslil pro Otavana dle skutečnosti Karel Tuma (*Otavan*, 24. 03. 1921, roč. V., číslo 7. – 9., s. 105).

Obr. 16. Kroj starcův na Písecku. Nakreslil pro Otavana dle skutečnosti Karel Tuma (*Otavan*, 24. 03. 1921, roč. V., číslo 7. – 9., s. 107).

Obr. 17. Výbor spolku paní a dívek „Světla“ v Písku při 25. výročí založení (1925, SOkA Písek)

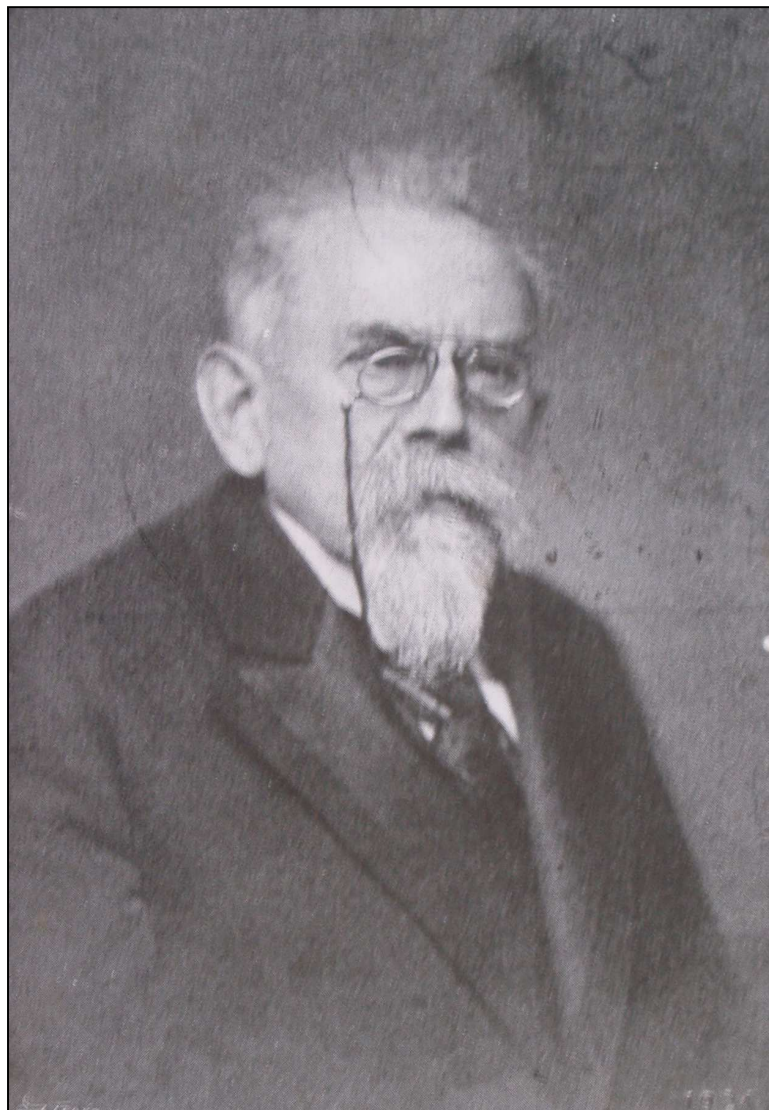
Horní řada zleva: Stárková, Kodrová, Hesslerová, Ješinová, Wiedemanová

Prostřední řada zleva: Žlábková, Dynybylová, Husová, Prušáková, Jiříkovská, Jikytová, Michalová

Dolní řada zleva: Malkovská, Štollová, Karlíková, Heyduková, Žofková, Martínková

Obr. 18. Emilie Fryšová, nedatováno (podtitulek: ředitelka dívčí měšťanské a obecné školy a
předsedkyně národopisného odboru, majetnice zlatého kříže záslužného, SOKA Tábor)

Obr. 19. Pohlednice, František Herites, 20. 4. 1921 (SOKA Písek)

Na pohlednici zachytil pražský fotograf J. F. Langhans podobu starého Františka Heritese. Je adresovaná slečně Husové, učitelce měšťanské školy v Písku: *Mnohovážená slečno! Srdečně děkuji za milou mně vzpomínku k mým 70 narozeninám a pozdravuji Vás přátelsky. F. Herites.*

Obr. 20. Eliška Krásnohorská, 16. 6. 1918 (SOkA Písek)

Na pohlednici adresované paní Husové je ozdobným písmem napsáno: *Vysoce ctěná Paní! Jest mi zvláštní radostí a ctí vzdáti Vám jménem pořadatelstva sbírky „Pro strádající spisovatelku“ za milý váš příspěvek 30 Kč nejvřelejší, uctivé díky. Přání Vaše laskavé, aby se našemu účelu otevřela srdce i ruce šťastnějších, splňuje se měrou pěknou, což Vám k potěšení s dokonalou úctou Eliška Krásnohorská.* Ve spodní části bylo o den později připsáno: *Vzácná Slečno! Prosím, byste přijala vřele procítěný dík za Váš vlídně podaný dar 30 Kč! Dík, též za Vaši laskavou účast. V plné úctě oddaná L. Grossmannová.*

Obr. 21. August Sedláček a Tereza Sedláčková na Zvíkově v srpnu 1923.
Fotogr. prof. J. Kaiser (*Otavan*, 26. 09. 1923, roč. VII., číslo 8. – 9., s. 129).

6.6. RESUMÉ V ANGLICKÉM JAZYCE ²⁴⁶

The main theme of the presented dissertation is life's work of Anna Regina Husová (1857 – 1945). The author, ethnology student Marie Tůmová (Department of Ethnology Charles University in Prague), provides a comprehensive overview of many aspects of her life which hasn't been mapped in the academic scene of the Czech republic yet. The author proposes first, that she was an outstanding personality in ethnology of our regional history.

The work itself is divided into two main sections (life and life's work of Anna Regina Husová) and subsections which analysing the topic in a specific context: a brief introduction, structure, proposition, conclusion and full bibliography. There are also seven appendices (activities, friends, a brief look into her prose and poetry, illustrations, this English summary and CD disk), literature and sources.

The methodological background of the presented thesis was grounded in the professional qualifications, archive's sources, literature and recent literature as well. Cardinal method used in this thesis is a dense and holistic case study: a monography. Although the thesis of graduate student Marie Tůmová, led by lecturer Irena Štěpánová, concerns many aspects selected regional personality exceeding 180 pages in length, it still raises several unanswered questions.

²⁴⁶ Translation Marie Tůmová, 2006

7. PRAMENY A LITERATURA

7.1. VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE ANNY REGINY HUSOVÉ

(Pseudonym Egina)

Bývalý národní kroj dívek v Písecku. *Lada. Beletristický a modní časopis*, 1889b, roč. I, č. 7 (bez paginace)

(Egina) *Cestou práce. Povídky pro mládež*. Praha : Šolc, 1919 a 1920

Druhá Libuše : povídka pro mládež. Velké Meziříčí : Šašek a Frgal, 1900

Husová, Anna Regina. *Listy Písecka*, 1998, roč. 7, č. 107, s. 9

Kroj hochů a mužů na Písecku. *Otavan*, 24. 03. 1921b, roč. V., číslo 7. – 9., s. 105

Kus minulosti. *Otavan*, 1912c, roč. XXXIV., č. 30. a 31

Květy srdce: Pátero povídek pro mládež. Písek : Burian, 1901

Lidové písně z okolí Písecka. *Písecký obzor*, 1932, roč. III., č. 1 (bez paginace)

Mezi vilami a trpaslíky. Báchorky a pohádky od Anny R. Husové. Praha : Rud. Storch, 1907 (také Šolc, 1913; Šolc a Šimáček, 1925)

Naše lidové kroje. *Průvodce po agrárním museu jubilejní krajinské výstavy v kr. m. Písku 1912*. Písek, 1912b (bez paginace)

Paní Věra. Povídka ze života. Praha : Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1934

Písecký národní kroj. *Otavan*, 22. 2. 1919, roč. III. (XXXVIII.), číslo 8. – 9, s. 99 – 100

Pod dívčím kamenem : povídka pro mládež, 1900 (bez místa, vydavatele)

Pohádky mého otce. Mládeži vypravuje Anna R. Husová. Velké Meziříčí: Fgal : Alois Šašek, 1903

Pohádky od Ježíška : Báchorky a pohádky. Praha : Šolc a Šimáček, 1925

Pohádky z naší chaloupky : Báchorky a pohádky. Praha : Šolc a Šimáček, 1925

Práce se značkou „Gina“. Časopis českých učitelek, 1913, č. 10

Příhody ztraceného hochy. Písek : Jaroslav Burian, 1895

Úsměv mládí. Z prvních prázdnin : Vzpomínky malých dívenek. Nejmenším čtenářům vypravuje Anna R. Husová. Velké Meziříčí : Alois Šašek, 1905

V pohádkovém rejji. Velké Meziříčí, 1908 – 1910 (3 svazky)

Z lesního zátiší. Mládeži vypravuje Anna R. Husová. Velké Meziříčí : Alois Šašek, 1903

Z lesních potulek. Písek : Jaroslav Burian, 18.. (?)

Z pohádkové říše. Valašské Meziříčí : Šašek, 1900

Z rodinných pamětí. Otavan, 1929a, roč. XII. (XXXXVII.), s. 147 – 148

7.2. PRAMENY

Archiv HF Prácheňského muzea v Písku:

HF 8381 – HF 8413 (podklady související s A. R. Husovou)

Pozůstalost Anny Reginy Husové (Státní okresní archiv Písek) – 5 kartonů:

Báje a zvěsti, 1926b

Bílý národní vyšívání na Písecku, 1911

Brussel, 1909a

Bývalý národní kroj dívek a žen na Blatech. Dle popisu pí. ředitelky Emilie Frišové, 1921a

Cesta do Řecka, 1936

Cesta na Černou Horu, 1904

Dlouho očekávaná úprava učitelských platů, 1923

Drobné povídky. Písek

Dva obrazy s cesty na východ, 1933

Egypt, 1930b

František Palacký (školní přednáška), 1926a

Jak zajíček postrašil trpaslíky (koncept pohádky), nedatováno

Jidášův peníz není k užítu (koncept historické pověsti), nedatováno

K činnosti mimoškolní, 1928. Koncept pro článek v Časopise českých učitelek.

Komentář k zákonu 1879, 1920b

Korálové království (koncept pohádky), nedatováno

Královna moře (koncept pohádky), nedatováno

Krásou minulosti a přítomnosti, 1937

Kroj národní na Písecku, 1918a

Kroj žen a dívek na Písecku před r. 1848 – 1850 (koncept pro článek Bývalý národní kroj dívek v Písecku), 1889a

Kus minulosti (koncept pro níže uvedené Naše lidové kroje a Kus minulosti), 1912a

Lidumilnost, 1931

Modrá víla (koncept pohádky), nedatováno

Mořem a pevninou, 1934
Několik slov o květinové výzdobě balkonů a oken (koncept o Bavorsku), 1899
Norsko, 1906
Norsko, 1929b
Nový svátek školní – den stromkový, 1924
O Blatech, 1917
Obrazy s cesty autokarem Holandskem, Belgií a Francií po stopách světové války, 1935
Obrázky z herbáře (*Bolehlav, Černýš hajní, Kopytník, Mařinka vonná, Orlíček, Perlokvítek, Podběl, Protěž, Přeslička, Rozrazil, Stračka, Vodní růže, Žabí vlas*), nedatováno
Orel s holubicí vítězí (koncept pověsti historické), nedatováno
Pohled do Ruska, 1909b
Poslední své doby. Obrázek dle skutečnosti, nedatováno
Proč zmizelo zlato z Otavy (koncept povídky), nedatováno
Příhody ztraceného hochy
Remeš, 1926c
Sebevláda a pěstování její ve škole, 1930d
Sedláčková, Tereza. Proslov u hrobu (koncept), 1955
Slovensko, 1938
Sluneční paprsek (koncept pohádky), nedatováno
Sněhurka (koncept pohádky), nedatováno
Stinné i světlé stránky z cestování, 1905
Světluška (koncept pohádky), nedatováno
Upomínky na cesty do Paříže, 1900
Účast učitelek našeho odboru při pomocné akci, 1918b
Výlet dívek měšťanské dívčí školy v Písku, 1920c
Z cesty do Afriky, 1930c
Z cesty k Severnímu mysu, 1929c
Za Josefem Husou. Písek, 1930a
Zapomenuté národní české kroje, 1939
Z lesních potulek. Sbírka ušlechtilých spisů pro mládež
Zmařené osvobození (koncept pověsti historické), nedatováno
Z mého pobytu ve Vodňanech, 1920a
Ženský kroj z okolí Písku, 1927

Výběr z pozůstalosti Emilie Fryšové (Státní okresní archiv Tábor) – 1 karton

Životopis E. Fryšové sepsaný M. Čumpelíkovou (1922)

Jihočeská Blata, 1913

Ilustrační materiál; podobizna E. Fryšové, reprodukce fotografie (nedatováno)

Výběr z Měšťanské školy dívčí Písek (SOkA Písek) – 1 karton (nezpracovaný)

Spisový materiál školy (1859 – 1871)

Tištěné školní zprávy a oznámení (1862 – 1881)

Sešity na kreslení, školní učebnice (1862 – 1874)

Ukázky vysvědčení (1872 – 1876)

7.3. LITERATURA

Adámek, J. – Fröhlich, J. *Písek. Historický průvodce. Stručné dějiny města*. Písek, 1995

Aleš, Mikoláš. *Špalíček národních písní a říkadel*. Praha, 1940

Almanach 750 let města Písku. Vimperk : TINA, 1993

Augusta, Pavel – Honzák, František. *Sto let Jubilejní*. Praha : Nakladatelství technické literatury, 1991

Bahenská, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze 19. století*. Praha : Slon, 2005

Baran, Ludvík – Staňková, Jitka. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 1987

Bělovský, Petr. *Příbuzenství jako překážka manželství*. Praha : PRF UK, 1999

Bouchal, František. *Dědoušek Mech. Pohádka o 3 jednáních dle pohádky A. Husové Trpaslíkův dar*. Praha : Máj, 1921 nebo 1922

Böhmová, Jiřina. *Kroje v Čechách*. Praha, 1968

Brouček, S. – Pargač, J. – Sochorová, L. – Štěpánová, I. *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Praha, 1996

Budil, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha : TRITON, 2003

Burešová, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc, 2001

Buzková, Pavla. *Krise ženskosti*. Praha, 1925

Buzková, Pavla. *Pokrokový názor na ženskou otázku*. Praha, 1909

- Čermáková, M. *Proměny současné české rodiny*. Praha : SLON, 2000
- Čížek, Bohuslav. *Hudební nástroje evropské hudební kultury*. Praha : Aventinum, 2002
- Čižmář, J. *Lidové lékařství v Československu 1, 2*. Brno, 1946
- Daněk, Adolf. *Báje ze Šumavy. O vodníku, o světlylkách, o divém muži a čarování, různé báje*. Praha : NOVINA, 1930
- Dolenský, Jan (ed.). *Dějiny pražského školství v letech 1860 – 1914*. Praha, 1920
- Doležal, Jiří. *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*. Praha : Národní filmový archiv, 1996
- Dříza, A. Sedlické zlaté paličkované čepce. *Otavan*, 24. 07. 1918, roč. III., číslo 3. – 4., s. 35.
- Dříza, A. Výšivkářství kasejovické. *Otavan*, 26. 11. 1921, roč. VI., číslo 3. – 5., s. 52 – 56
- Dubovický, Ivan. *Základy obecné antropologie* (nepublikovaný text). Praha, 1997
- Eco, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Praha : Votobia, 1997
- Fiala, Václav. *Země fjordů a ság. Dánsko, Norsko, Švédsko*. Praha : ORBIS, 1941
- Fryšová, E. *Jihočeská Blata*. Praha, 1913
- Giddens, A. *Důsledky modernity*. Praha, 1998
- Hanzal, Jiří. *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*. Praha : NLN, 2004
- Hanzelka, Jiří – Zikmund, Miroslav. *Afrika snů a skutečnosti – III. díl*. Praha : Orbis, 1955
- Haškovec, P. M. *Jihočeská čítanka. Sborník poučných statí o povaze a rázu krajův i životě v jižních Čechách. Díl první*. Praha, 1921
- Havelková, H. *Lidská práva, ženy a společnost*. Praha : ESVL, 1995
- Havelková, V. – Kazimour, J. *Lidové kroje československé*. Praha, 1920
- Herites, František. *Vodňanské vzpomínky*. Praha : Československý spisovatel, 1958
- Hille, J. Staré výšivky a krajky. *Otavan*, 27. 04. 1920, roč. IV., číslo 11. – 12., s. 162
- Hollas, Č. *Zprávy o české národní písni a hudbě*. Praha, 1937
- Honzák, František – Hubinger, Václav – Polišenský, Jiří. *Národy celého světa*. Praha : Mladá fronta, 1985
- Horák, J. *Naše lidová píseň*. Praha, 1946
- Horská, Pavla. K ekonomické aktivitě žen na přelomu 19. a 20. století. Příklady českých zemí. *Československý časopis historický*, 1983, roč. 30, č. 5, s. 711 – 743

- Horská, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha : Lidové noviny, 1999
- Horská, Pavla. *Sladká Francie*. Praha, 1996
- Horská, Pavla – Pešková, J. Rozhovor mezi filosofkou a historičkou o ženské otázce v Čechách. *Filosofický časopis*, 1992, roč. 40, č. 5, s. 757 – 768
- Hrdý, Ladislav – Soukup, Václav – Vodáková, Alena a kol. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha : SLON, 1993
- Charvat, Vladimír J. *Z českého jihu. Sbírka jihočeského podání lidového*. Praha : Knihtiskárna Dra. Edv. Grégra, 1898
- Ilustrovaný encyklopedický slovník (a – ž)*. Praha : Academia, 1980 (heslo: Bayerová Anna)
- Janda, J. *Prácheňský zpěvník. Písek a Strakonice*. Písek, 1970
- Jarolímek, J. – Kolařová, A. *Dějiny města Protivína 1282 – 1982*. Protivín, 1982
- Jeremiáš, O. O hudbě a hudebním životě v jihočeském kraji (Pokus o stručný nástin historický). *Jihočeská čítanka. Sborník poučných statí o povaze a rázu krajův i životě v jižních Čechách. Díl první*. Praha, 1921, s. 114 – 122
- Jireček, H. Vzdělání a osazení pomezdního hvozdu českého. *Pojednání Královské české spol. nauk*. 1883 – 1884, roč. VI., svazek 12 (bez paginace)
- Kadaňský, J. R. *Labutí jezero. Pohádka o 5 jednáních a 2 proměnných dle pohádky A. Husové*. Praha : Vaněk a Votava, 1921
- Kazimour, Josef. *Lidové kroje československé*, 1922
- Keene, Michael. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003
- Klabouch, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962
- Kolář, Ondřej. Literární toulky Píseckem. *Otavín*, 2000, roč. I., č. I., s. 103 – 108
- Kolář, Ondřej. Spisovatelka Anna Regina Husová. *Písecké postřehy*, 1997, roč. VI., s. 5
- Kolářík, M. Kmotrovství. *Český lid*, 1931, roč. 31, s. 356
- Kolektiv autorů. *Akademická pravidla českého pravopisu*. Praha : Academia, 1998
- Kolektiv autorů. *Československá vlastivěda díl III. Lidová kultura*. Praha : Orbis, 1968
- Kolektiv autorů. *Vybrané středověké památky Prácheňska*. Praha : UNICORNIS, 1998
- Kolektiv autorů. *Zlatá stezka. Vlastivědný časopis kraje Husova a Chelčického*. Vodňany : Antonín Dvořák, 1946 – 1947
- Komenský, J. A. *Didaktika analytická*. Praha : Samcovo knihkupectví, 1946

- Konstantinov, N. A. – Medynskij, J. N. – Šabajeová, M. F. *Dějiny pedagogiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1959
- Kopecký, Theodor. *Průvodce po Královském městě Písku a okolí*. Písek, 1912
- Kožmínová, Amalie – Tyršová, Renáta. *Svéráz v zemích československých, Díl I. Čechy*. Plzeň, 1921
- Kožmínová, Amálie – Tyršová, Renáta. *Lidový kroj v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 1916
- Krásnohorská, Eliška. *Co přinesla léta. Druhé knihy vzpomínek*. Praha, 1928
- Krásnohorská, Eliška. *Z mého mládí. Vzpomínky životopisné*. Praha, 1928
- Krásnohorská, Eliška. *Ženská otázka česká*. Praha, 1881
- Krásnohorská, Eliška. *Ženská otázka u nás i jinde*. *Osvěta*, 1874, roč. 4, č. 1, s. 67 – 70, č. 2, s. 102 – 120
- Krofta, K. *Dějiny selského stavu*. Praha, 1949
- Kučerová, Vlasta. *K historii ženského hnutí v Čechách*. Brno, 1914
- Langer, Karel. *Atlas lúdových stavieb*. Martin, 1953
- Langhammerová, Jiřina. *České lidové kroje*. Praha : PRÁCE, 1994
- Langhammerová, Jiřina. *Lidové kroje z České republiky*. Praha : Lidové noviny, 2001
- Lenderová, Milena (ed.). *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha, 2003
- Lenderová, Milena. *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha : Mladá fronta, 1999
- Lexikon historických míst Čech, Moravy a Slezska*. Praha : Argo, 2001 (heslo: Písek, Protivín, Vodňany)
- Lier, J. Národní kroje. *Světobzor*, 1888, s. 369
- Lozoviuk, Petr. *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. Pardubice, 2005
- Lustig, K. Jihočeská musea. *Jihočeská čítanka. Díl první*. Praha, 1921, s. 130
- Machačová, Jana. *Rodina české inteligence v 19. století. Vzory chování, socializační cíle* (studie k sociálním dějům 19. století). Opava, 1993, s. 7 – 64
- Mácha, Jaroslav. *Hudba v Písku do roku 1865*. Písek, 1971
- Máchal, Jan. *Bájesloví slovanské*. Olomouc : Votobia, 1995
- Malínská, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha : SLON, 2005

- Malý Ottův slovník naučný dvoudílný. Příruční kniha obecných vědomostí. Díl II. L – Ž.* Praha, 1906, s. 253 (heslo: Národopis)
- Masaryk, T. G. *Masaryk o ženách.* Olomouc : Svaz zaměstnaných žen, 1935
- Masaryk, T. G. *O ženě.* Praha : Čin, 1930
- Masarykův slovník naučný. Díl 5 (N – Q).* Praha, 1925, s. 55 (heslo: Národopis)
- Medailon. Anna Regina Husová. *Rajská zahrádka*, 1903, roč. XXV., s. 212 – 213
- Možný, Ivo. *Sociologie rodiny.* Praha, 1999
- Mucha, Ivan. *Sociologie – základní texty.* Pelhřimov : Tiskárna a vydavatelství 999, 2004
- Murphy, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.* Praha : SLON, 2004
- Národopisná revue 3 – 4 / 94.* Strážnice : Ústav lidové kultury, 1994, roč. IV.
- Navrátilová, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře.* Praha : Vyšehrad, 2004
- Němcová, B. *Národopisné obrázky z Čech.* Praha, 1951
- Nesvadba, Ladislav. *Jak psát diplomovou práci.* Brno : Univerzita J. E. Purkyně, Fakulta pedagogická, 1989
- Neudorfllová, M. L. *České ženy 19. století.* Praha, 1999
- Nováková, Teréza. Lidové zvyky na venkovských městech v létech osmdesátých. *Národopisný věstník československý*, 1908, roč. 3, s. 145 – 156
- Nováková, Teréza. *Ze ženského hnutí.* Praha : J. R. Vilímek, 1912
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek VII. Elektrické visuté dráhy – Fuscamin.* Praha, 1903, s. 310 (heslo: Fryšová Emilie)
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek VIII. Fuse – Hertvík.* Praha, 1930, s. 313 (heslo: Herites František)
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek IX. Hertvis – Chojnice.* Praha, 1930, s. 207 (heslo: Husová Anna)
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek XI. Klíček – Legie.* Praha, 1931, s. 152 (heslo: Krásnohorská Eliška)
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Svazek XVI. Renk Ant. – Šorm Fr.* Praha, 1932, s. 185 (heslo: Sokolová-Seidlová Vilma)
- Oakleyová, A. *Pohlaví, gender a společnost.* Praha : Portál, 2000
- Ortnerová, Sherry. Má se žena k muži jako příroda ke kultuře? (Is Female to Male as Nature is to Culture?, 1974). *Dívčí válka s ideologií.* Praha : SLON, 1998, s. 89 – 114

- Ostrovská, Sylvia – Polišínský, Josef. *Velké a malé ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000
- Osvaldová, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha : SLON, 2004. ISBN 80-86429-31-8
- Otavan*, 1918 – 1919, roč. III. (XXXVIII.), číslo 1. – 12.; 1919 – 1920, roč. IV. (XXXIX.), číslo 1. – 12.; 1920 – 1921, roč. V. (XXX.), číslo 1. – 12.; 1921 – 1922, roč. VI. (XXXI.), číslo 1. – 12.; 1923, roč. VII. (XXXII.), číslo 1. – 12.; 1924, roč. VIII. (XXXIII.), číslo 1. – 12.
- Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Sedmnáctý díl. Median – Navarrete*. Praha, 1901, s. 1051 (heslo: Národopis)
- Památník českých učitelek*. Praha, 1934
- Palacký, František. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Praha, 1848
- Palacký, František. *Popis království českého a všech jeho osad*. Praha, 1848
- Paní ředitelka A. Husová odchází ze školy. *Prácheňský kraj*, 1926, roč. II., čís. I. (bez paginace)
- Pernes, Jiří. *České dějiny v datech*. Praha : Albatros, 1998
- Petráňová, Lydia. Ke studiu oděvu lidových vrstev měst a venkova od 16. do poloviny 18. století v Čechách. *Počátky českého národního obrození 1770 – 1791*. Praha, 1990
- Petrusek, Miloslav – Vodáková, Alena a kol. *Velký sociologický slovník I, II*. Praha : Karolinum, 1996
- Plavcová, Marcela. *Regionální pohádky (Prácheňsko)* – diplomová práce, katedra KČJ. Plzeň : Západočeská univerzita, Pedagogická fakulta, 1995
- Plessingerová, Alena. Studujeme lidový oděv. *Český lid*, 1955, roč. 42, s. 170 – 179
- Podlipská, Žofie. *Listy staré vychovatelky. K někdejší schovankám*. Praha, 1868
- Polesný, Karel. *K 50. výročí založení hudební školy v Písku*. Písek, 1951
- Polišínský, Josef. *Velké a malé ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000
- Polišínský, Josef. *Ženy v dějinách lidstva*. Bratislava, 1972
- Prášek, Jiří. *Písecké XX. století*. Písek, 1999
- Prášek, Jiří. *Písecko pod betlémskou hvězdou*. Písek : Nakladatelství J&M, 2001
- Procházka, K. *Lid český z hlediska prstonárodně-náboženského*. Praha, 1910
- Průvodce po agrárním museu jubilejní krajinské výstavy v kr. m. Písku 1912*. Písek, 1912
- Reichel, Jiří. *Zásady pro vypracování diplomové práce*. Praha : FF UK, 1999

- Režný, Josef. *Po stopách dudáků na Prácheňsku*. Strakonice : Muzeum středního Pootaví, 2004
- Rieger, František Ladislav. *Slovník naučný. Díl druhý (C – Ezzelino)*. Praha, 1862, s. 506 – 507 (heslo: Ethnografie)
- Robek, Antonín – Vařeka, Josef a kol. *Jihočeská vlastivěda. Národopis*. České Budějovice : Jihočeské nakladatelství, 1987
- Robek, Antonín. *Nástin dějin české a slovenské etnografie* (skripta). Praha, 1964
- Salzmann, Z. O několika tématech v současné antropologii. *Studia ethnographica* IX, 1996, s. 70
- Sedláček, August. *Děje Prachenského kraje*. Písek : Theodor Kopecký, 1926
- Sedláček, August. *Dějiny královského města Písku nad Otavou I. – III.* Písek, 1911 – 1913
- Sedláček, August. *Paměti z mého života – Sedláčková Tereza: Osobní paměti*. Praha : Argo, 1997
- Schwarz, V. O právních obyčejích lidu v krajině strakonické. *Český lid*, 1895, roč. 4, s. 193 – 196, 338 – 340
- Skarlantová, Jana. *Od fíkového listu k džínům*. Praha : Grada Publishing, 1999
- Sládek, F. O jihočeské písni lidové. *Jihočeská čítanka. Sborník poučných statí o povaze a rázu krajův i životě v jižních Čechách. Díl první*. Praha, 1921, s. 123 – 128
- Sláma, F. B. Zlatá stezka. *Časopis Českého musea*, 1937 (bez paginace)
- Slavíková, Marie (ed.). *Ženské studium na českých školách středních a vysokých*. Praha, 1917
- Smolař, J. Z českého národopisu. *Otavan*, 11. 10. 1924, roč. VIII., číslo 8. – 9., s. 120 – 122
- Smolková-Bíbová. *Krajky a krajkářství lidu slovanského*, 1908
- Sobotka, P. *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrách slovanských*. Praha, 1897
- Sojková, Věra. Písecké chodníky a pěšiny. *Písecký kulturní zpravodaj* (bez data)
- Soukup, Václav. *Přehled antropologických teorií kutury*. Praha : Portál, 2000
- Staňková, Jitka. Lidové tkaniny v tradičním oděvu a interiéru. *Československá etnografie*, 1960, roč. 8, s. 384 – 413
- Strakonice. Vlastivědný sborník, díl 3 – kapitoly ze života města*. Strakonice, 2005
- Stránská-Absolonová, Olga. *Národní kroje*, 1915 – 1922
- Stránská, Drahomíra. *Lidové kroje v Československu, díl I., Čechy*. Praha, 1940

- Svobodová, Jiřina. Lidový oděv a kroj. *Jihočeská vlastivěda. Národopis. České Budějovice : Jihočeské nakladatelství, 1987, s. 90 – 115*
- Šamšuk, Zbyněk. *Hudební život v Písku. Život – hudba – osobnosti. DP, 1983*
- Šanderová, Jadwiga. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách. Několik zásad pro začátečníky. Praha : SLON, 2005*
- Šatava, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě, Encyklopedická příručka. Praha, 1994*
- Šebestová, A. Rodiče a děti. *Český lid, 1909, roč. 18, s. 86*
- Šimůnková, Alena. Ideály a skutečnost: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti v polovině 19. století. *Česká literatura, 1999, roč. 47, č. 6, s. 654 – 665*
- Šimůnková, Alena. Statut, odpovědnost a láska: vztahy mezi mužem a ženou v české měšťanské společnosti 19. století. *Český časopis historický, 1997, roč. 95, č. 1, s. 55 – 107*
- Šotková, Blažena. *Naše lidové kroje (Díl 2. – Tábořsko), 1951*
- Špét, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945). Brno : Masarykova univerzita, 2004*
- Štěpánová, Irena. *Člověk a lidová kultura: Člověk a lidový oděv – lidový oděv v životě člověka. Brno: NAUMA, 2005*
- Štěpánová, Irena. *Lidový oděv na Benešovsku. Praha : Univerzita Karlova, 1987*
- Štěpánová, Irena. *Lidový oděv v Čechách 19. století (skriptum). Praha : SPN, 1984*
- Štěpánová, Irena. Projevy svérázu v české společnosti 80. let 19. století. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Ethnographica IX., 1996, s. 115 – 123*
- Štěpánová, Irena. Marie Prunerová a lidový oděv na Tábořsku. *Český lid, 1994, roč. 81, č. 4, s. 313 – 322*
- Štěpánová, Irena. *Renáta Tyršová. Praha – Litomyšl : Paseka, 2005*
- Štverák, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky. Praha : SPN, 1983*
- Tille, V. *Soupis českých pohádek I, II/1, II/2. Praha, 1929 – 1937*
- Tomandl, Miloš. *Metody a techniky terénního výzkumu (studijní text). Praha, 2003 – 2004*
- Tůmová, M. *Karel Weis – Český jih a Šumava v písni (seminární práce), 2005*
- Tyllner, Lubomír. *Úvod do studia lidové písně. České Budějovice, 1989*
- Uchalová, Eva. *Česká móda 1870 – 1918. Od valčíku po tango. Praha, 1997*
- UNIVERSUM. *Všeobecná encyklopedie. Praha : Odeon, 2001*

- Urban, O. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha, 1982
- Utrio, Kaari. *Dcery Eviny. Historie evropské ženy*. Havlíčkův Brod, 1994
- Vacek, J. *Sociální dějiny české doby starší*. Praha, 1905
- Veselá, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno, 1992
- Vlach, J. *Žena ve zvycích a mravech národův*. Praha, 1913
- Vlašínová, D. *Eliška Krásnohorská*. Praha, 1987
- Vodička, Felix a kol. *Svět literatury I*. Praha : Fortuna, 1995
- Vodňany. 650 let města (1336 – 1986)*. Vodňany : MNV, 1986
- Vodňany a Vodňansko*. Vodňany : Městské muzeum, 1969 – 1971
- Vondruška, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje*. Praha, 1991
- Vondruška, Vlastimil. *Život staré Šumavy*. Vimperk : Západočeské nakladatelství, 1989
- Vošahlíková, Pavla. Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století. *Documenta Pragensia XIII.*, s. 291 – 299
- Výroční zpráva C. k. českého ústavu ku vzdělání učitelek v Praze za školní rok 1903 – 1904*. Praha : C. k. český ústav ku vzdělání učitelek, 1904
- Weis, K. *Český jih a Šumava v Písni, díl 11 a 12 z oblasti Strakonicko-Prácheňské*. Praha, 1935
- Winter, Zikmund. *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století do 15. až po dobu bělohorské bitvy*. Praha, 1983
- Winter, Zikmund. *Zlatá doba měst českých*. Praha : Odeon, 1991
- Wolf, Josef. *Abeceda národů*. Praha : Horizont, 1984
- Zíbrt, Čeněk. *Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské*. Praha, 1982
- Zíbrt, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha, 1950
- Žalud, A. *Česká vesnice*. Praha, 1919
- Žipek, J. Pověry, obyčeje o nemoci, smrti a pohřbu na Strakonicku. *Český lid*, 1895, roč. 4, s. 533 – 535

Vybrané internetové adresy (vše k datu 30. 6. 2006):

- <http://www.albrechticenadvltavou.cz/chrestovice/index.php> (heslo: Chřešřovice)
- <http://www.ceskearchivy.cz/soka-pi/> (Státní okresní archiv Písek)
- <http://www.ceskearchivy.cz/soka-st/> (Státní okresní archiv Strakonice)
- <http://www.ceskearchivy.cz/soka-ta/> (Státní okresní archiv Tábor)
- <http://www.prachenskemuzeum.cz/> (Prácheňské muzeum v Písku)

